

INDEX 339202

NOTATKI

KWARTALNIK TOWARZYSTWA NAUKOWEGO PŁOCKIEGO

PŁOCKIE

Płock

1/274

2023

ISSN 0029-389X

INFORMACJA DLA AUTORÓW

- Materiały do „Notatek Płockich” prosimy przysyłać pocztą mailową na adres: notatki@plockie@wp.pl lub na płycie CD na adres Towarzystwa Naukowego Płockiego (pl. Narutowicza 8, 09-402 Płock).
- Czcionka – Times New Roman, wielkość – 12, interlinie – 1,15. Maksymalna objętość tekstu około 20 stron z przypisami i zdjęciami, jedna szpalta. Marginesy – 2,5 cm. W przypadku tekstów dłuższych niż 20 stron – po konsultacji z Autorem – artykuł może być opublikowany w kilku częściach.
- Zdjęcia z podpisami oraz podaniem autora i źródła pochodzenia wstawione do tekstu w odpowiednie miejsca. Nie jest wymagane oddzielne przysyłanie zdjęć.
- Artykuł powinien być zaopatrzony w krótki abstrakt w języku polskim (do 10 wersów) oraz słowa kluczowe (do 5). Na końcu artykułu należy dołączyć bibliografię oraz jego tytuł, „Summary” i słowa kluczowe w języku angielskim (do 10 wersów).
- Bibliografię prosimy zrobić z podziałem na źródła archiwalne, źródła drukowane, prasę, pamiętniki i wspomnienia, opracowania, artykuły, netografię, ewentualnie inne rodzaje, np. akty prawne.
- W przypadku recenzji należy dołączyć imię i nazwisko autora i tytuł recenzowanej publikacji, wydawcę, miejsce i datę wydania, liczbę stron. Poza tym osobno to samo z tytułem w języku angielskim oraz scan/zdjęcie okładki recenzowanej książki.
- Opuszczenia w cytowanym tekście sygnalizujemy trzema kropkami w nawiasie kwadratowym: [...].
- Przypisy w języku łacińskim: ibidem, idem, eadem, op. cit., w języku polskim: zob., por. Czcionka – Times New Roman, wielkość – 10, interlinie – 1,0.
- W przypisach odwołujących się do źródeł archiwalnych podajemy nazwę archiwum, nazwę zespołu archiwalnego, sygnaturę teczki, nazwę dokumentu, numer karty. W przypadku ponownego powoływania się na to samo archiwum, stosujemy skrót jego nazwy. Podobnie można stosować skrót nazwy zespołu, np.: Archiwum Państwowe w Płocku (dalej: APP), Akta miasta Płocka (dalej: AmP), sygn. 22 083, protokół LVIII posiedzenia Rady Miejskiej z 7 kwietnia 1921 r., k. 28.
- W przypisach odwołujących się do artykułów z gazet podajemy inicjał imienia i nazwisko autora, tytuł pisany kursywą, tytuł gazety lub czasopisma w cudzysłowie, rok, numer z datą dzienną i miesięczną, strony, np. S. Kostanecki, *Marszałek w Płocku. Szkic literacki*, „Głos Mazowiecki” 1938, nr 124 z 1 czerwca, s. 2; A. Ciechomska, *Wspomnienia Bolesława Jędrzejewskiego dotyczące obrony Płocka 18–19 sierpnia 1920 r.*, „Notatki Płockie” 2020, nr 3, s. 34–44.
- Podobnie podajemy opis bibliograficzny książek: inicjał imienia i nazwisko autora, tytuł pisany kursywą, miejsce i rok wydania, np. T. Chrostowski, *4 pułk strzelców konnych Ziemi łęczyckiej*, Płock 1992. W przypadku prac zbiorowych: *Dzieje Płocka*, t. 2, *Dzieje miasta w latach 1793–1945*, red. M. Krajewski, Płock 2006
- Przed przysłaniem ostatecznej wersji tekstu bardzo prosimy o jego sprawdzenie, ze zwróceniem uwagi na literówkę, interpunkcję i poprawność przypisów.
- Prosimy również o krótką informację Autora o sobie do notki o Autorach: tytuł lub stopień naukowy, miejsce pracy, pełnione funkcje oraz adres (w celu przesłania egzemplarza autorskiego), numer telefonu i adres mailowy do wiadomości redakcji.
- Przesłanie artykułu do Redakcji „Notatek Płockich” oznacza zgodę Autora na jego publikację.
- Warunkiem zakwalifikowania artykułu do druku jest pozytywna recenzja wydawnicza.

Redakcja „Notatek Płockich”

Na okładce: pomnik „Macierzyństwo” w Płocku
Rys. Anna Michalak

Skład i druk:
Wydawnictwo i Poligrafia „IWANOWSKI”
ul. Dziewiarska 7, 09-407 Płock
e-mail: wydawnictwo@iwanowski.com.pl

PŁOCK NOTICES

QUARTERLY OF THE SCIENTIFIC
SOCIETY OF PŁOCK
(published since July 1956)

1/274
JANUARY – MARCH
2023

EDITORIAL BOARD

DR GRZEGORZ GOŁĘBIEWSKI
(EDITOR-IN-CHIEF)

MGR AGNIESZKA CIECHOMSKA
(EDITORIAL SECRETARY)

MGR MAŁGORZATA DUCH
(LANGUAGE EDITOR)

DR AGNIESZKA KRZĘTOWSKA
(STATISTICAL EDITOR)

DR ANDRZEJ DWOJNYCH

DR TOMASZ PIEKARSKI

DR WALDEMAR PODEL

PROF. UCZ. DR HAB. INŻ. RENATA WALCZAK

SCIENTIFIC COUNCIL

PROF. UCZ. DR HAB. SC. ZBIGNIEW KRUSZEWSKI
(CHAIRMAN)

REV. PROF. DR HAB. AMANTIUS AKIMJAK (Slovakia)

PROF. DR HAB. ROMUALD BRAZIS (Lithuania)

DR MARIAN CHUDZYŃSKI

REV. PROF. DR HAB. MICHAŁ M. GRZYBOWSKI

DR HAB. HENRYKA ILGIEWICZ (Lithuania)

PROF. DR HAB. HENRYK MALEWSKI (Lithuania)

DOC. DR OLEKSII SYSOIEV (Ukraine)

PROF. DR HAB. SC. JANUSZ ZIELIŃSKI

PROF. DR HAB. LUBOW ŻWANKO (Ukraine)

EDITORIAL ADDRESS:

pl. Narutowicza 8
09-402 Płock

tel. (0-24) 366 99 53, (0-24) 262 26 04

e-mail: notatkiplockie@wp.pl
www.tnp.org.pl

NOTATKI PŁOCKIE

KWARTALNIK TOWARZYSTWA
NAUKOWEGO PŁOCKIEGO
(ukazuje się od lipca 1956 r.)

1/274
STYCZEŃ – MARZEC
2023

KOLEGIUM REDAKCYJNE

DR GRZEGORZ GOŁĘBIEWSKI
(REDAKTOR NACZELNY)

MGR AGNIESZKA CIECHOMSKA
(SEKRETARZ REDAKCJI)

MGR MAŁGORZATA DUCH
(REDAKTOR JĘZYKOWY)

DR AGNIESZKA KRZĘTOWSKA
(REDAKTOR STATYSTYCZNY)

DR ANDRZEJ DWOJNYCH

DR TOMASZ PIEKARSKI

DR WALDEMAR PODEL

PROF. UCZ. DR HAB. INŻ. RENATA WALCZAK

RADA NAUKOWA

PROF. UCZ. DR HAB. SC. ZBIGNIEW KRUSZEWSKI
(PRZEWODNICZĄCY)

KS. PROF. DR HAB. AMANTIUS AKIMJAK (Słowacja)

PROF. DR HAB. ROMUALD BRAZIS (Litwa)

DR MARIAN CHUDZYŃSKI

KS. PROF. DR HAB. MICHAŁ M. GRZYBOWSKI

DR HAB. HENRYKA ILGIEWICZ (Litwa)

PROF. DR HAB. HENRYK MALEWSKI (Litwa)

DOC. DR OLEKSII SYSOIEV (Ukraina)

PROF. DR HAB. INŻ. JANUSZ ZIELIŃSKI

PROF. DR HAB. LUBOW ŻWANKO (Ukraina)

ADRES REDAKCJI:

pl. Narutowicza 8
09-402 Płock

tel. (0-24) 366 99 53, (0-24) 262 26 04

e-mail: notatkiplockie@wp.pl
www.tnp.org.pl

LIST OF CONTENTS**SPIS TREŚCI**

TOMASZ KOWALSKI CHURCH OF ST. PETER AND PAUL IN KUROWO. BUILDING HISTORY AND QUESTION OF THE AUTHORSHIP OF THE CHURCH ... 3	TOMASZ KOWALSKI KOŚCIÓŁ PW. ŚWIĘTYCH APOSTOŁÓW PIOTRA I PAWŁA W KUROWIE. HISTORIA BUDOWLANA OBIEKTU I KWES- TIA AUTORSTWA PROJEKTU ŚWIĄTYNI .. 3
JADWIGA LEWANDOWSKA-SWOŁEK THE PAINTER FRANCISZEK SZWOCH (1883–1949). OVERVIEW OF A BIOGRAPHY 19	JADWIGA LEWANDOWSKA-SWOŁEK MALARZ FRANCISZEK SZWOCH (1883–1949). ZARYS BIOGRAFII 19
MICHAŁ SOKOLNICKI ELECTIONS TO THE CITY COUNCIL IN PŁOCK FROM 1919 TO 1939 (OUTLINE OF THE PROBLEM) 52	MICHAŁ SOKOLNICKI WYBORY DO RADY MIEJSKIEJ W PŁOCKU W LATACH 1919–1939 (ZARYS PROBLEMATYKI) 52
EWA SERAFIMOWICZ WŁODZIMIERZ SERAFIMOWICZ SYSTEM MANAGEMENT IN PŁOCK'S INDUSTRIAL CONSTRUCTION 83	EWA SERAFIMOWICZ WŁODZIMIERZ SERAFIMOWICZ NOWOCZESNE ZARZĄDZANIE PŁOCKIM BUDOWNICTWEM WIELKOPRZEMYSŁOWYM 83
BIBLIOGRAPHY OF MAZOVIAN PŁOCK FOR THE PERIOD 1 I – 31 III 2022 113	BIBLIOGRAFIA MAZOWSZA PŁOCKIEGO ZA OKRES 1 I – 31 III 2022 R. 113
LIST OF REVIEWERS 143	LISTA RECENZENTÓW 143
OUR AUTHORS 144	NASI AUTORZY 144

KOŚCIÓŁ PW. ŚWIĘTYCH APOSTOŁÓW PIOTRA I PAWŁA W KUROWIE. HISTORIA BUDOWLANA OBIEKTU I KWESTIA AUTORSTWA PROJEKTU ŚWIĄTYNI

Abstrakt

Artykuł omawia historię budowlaną kościoła parafialnego w Kurowie (powiat sierpecki) i kwestię autorstwa projektu nowej świątyni wzniesionej w latach 1884–1885, związanej z osobą architekta Józefa Cyriaka Gośławskiego*.

Słowa kluczowe: Kurowo (powiat sierpecki), Józef Cyriak Gośławski

Powstanie parafii i pierwsze dwa kościoły w Kurowie w średniowieczu

Pierwsza zachowana wzmianka źródłowa dotycząca kościoła parafialnego we wsi Kurowo pochodzi z 1348 r. Biskup płocki Klemens Pierzchała potwierdził wówczas wcześniejszy (pochodzący zapewne z 2. poł. XIII w.) dokument erekcyjny parafii oraz prawo patronatu nad kościołem, które przysługiwało dziedzicom wsi Kurowo i Ostrowy. Według tradycji¹, pierwszy kościół parafialny (fundowany przez ród Rogalitów) wraz z dokumentem erekcyjnym został zniszczony podczas wojny polsko-krzyżackiej z lat 1327–1332, stąd zaistniała potrzeba odnowienia i potwierdzenia erekcji w końcu lat 40. XIV w. przez biskupa Pierzchałę². Z 1461 r. pochodzi pierwszy zapis o znanym z imienia rektorze kościoła w Kurowie, księdzu Mikołaju z Kęsic, pisarzu biskupa płockiego³.

---

* Niniejszy artykuł powstał w oparciu o kwerendę źródłową i opracowanie konserwatorskie wykonane przez autora na zlecenie firmy „Monument Service sp. z o.o. sp. k.” w 2019 r., w związku z pracami remontowymi prowadzonymi przy kościele parafialnym w Kurowie. Jest on jego uzupełnioną i poprawioną wersją.

¹ Archiwum Diecezjalne w Płocku (dalej: ADP), Acta Visitationis (dalej: AVis) nr 5, k. 58v.

² *Diecezja Płocka. Struktura personalno-administracyjna (stan z dnia 1 października 1977 r.)*, Płock 1978, s. 381; T. Żebrowski, *Zarys dziejów diecezji płockiej*, Płock 1976, s. 37; idem, *Sierpc w średniowieczu i XVI wieku*, [w:] *Dzieje Sierpca i ziemi sierpeckiej*, red. M. Chudzyński, Sierpc 2003, s. 102.

³ *Słownik historyczno-geograficzny województwa płockiego w średniowieczu*, z. 2: K-Mi, (oprac.) A. Borkiewicz-Cielińska (seria: *Słownik Historyczno-Geograficzny Ziemi Polskich w Średniowieczu*, t. 3, *Mazowsze – województwo płockie*), Wrocław 1981, s. 159.

Protokół wizyty kanonicznej przeprowadzonej przez archidiacona płockiego ks. Jana Górskiego dnia 12 października 1598 r. informuje, że (prawdopodobnie drugi w historii) kościół parafialny w Kurowie, dedykowany świętym apostołom Piotrowi i Pawłowi, wzniesiony był z drewna i w niedawnym czasie został odnowiony w kilku miejscach oraz wewnątrz wymalowany. Był konsekrowany, czego dowodem były dobrze zachowane znaki konsekracyjne na ścianach. Podłoga oraz strop były zachowane w dobrym stanie. W należnym porządku zachowane były również ławki. Cyboryum było umieszczone w ścianie kościoła, nie było jednak wewnątrz ozdobione. Drewniana chrzcielnica miała dobre zamknięcie⁴. Nastawa ołtarza głównego

Kurowo, kościół parafialny, widok od zachodu
Fot. T. Kowalski, 2012 r.

miała przypuszczalnie formę tryptyku: środkową część stanowiła drewniana tablica zdobiona snycerskim przedstawieniem *Zdjęcia z krzyża*, świeżo polichromowana i złocona. Po bokach umieszczone były skrzydła z malowanymi na drewnianych tablicach wizerunkami św. Piotra i św. Pawła. Ołtarz miał dobry portatył, stały na nim cynowe świeczniki oraz dwa relikwiarze, od frontu stipes ołtarzowy zdobiło czerwone, atlasowe antependium. W korpusie nawowym kościoła stały drewniane ołtarze boczne. Pierwszy, prawy, dedykowany świętej Katarzynie, ozdobiony był jej rzeźbionym wizerunkiem. W jego pobliżu stała malowana ambona. Ołtarz lewy poświęcony był świętemu Piotrowi i zdobił go snycerski wizerunek wyobrażający apostoła. W tej części kościoła stał jeszcze jeden ołtarz, ulokowany nieopodal drzwi zakrystii, tuż przy wspomnianym cyboryum. Dedykowany był św. Mikołajowi, św. Wojciechowi i św. Stanisławowi i posiadał malowaną tablicę z wizerunkiem ich przedstawiającym⁵.

Kościół parafialny w Kurowie w czasach nowożytnych

W 1609 r. odnotowano w protokole wizytacyjnym, że drewniany strop kościoła w partii prezbiterialnej pokryty był malowidłami, a w korpusie nawowym

⁴ ADP, AVis nr 5, k. 58v.

⁵ Ibidem, k. 59.

wsparty był kolumną stojącą pośrodku świątyni. Ściany całego kościoła pokrywały *starożytne malowidła*, okna znajdowały się w dobrym stanie, a na belce tęczowej pośrodku świątyni umieszczony był krucyfiks. Do wnętrza prowadziło dwoje drzwi – pierwsze od zachodu, drugie od południa. W kościele niezmiennie stały cztery ołtarze, jednak w głównym zasłły znaczące zmiany. Przeniesiono do niego cyborium, w nastawie umieszczono nowy, malowany obraz, a po jego obu stronach znalazły się nowe obrazy. Zakrystia była drewniana, przykryta drewnianym stropem, prowadziły do niej jedne drzwi drewniane, zabezpieczone dwiema żelaznymi sztabami⁶. Tylko połowa dachu kryjącego świątynię była nowo przełożona, jednak łącznie ze starą częścią określono jego stan jako dobry. Przy kościele stały: drewniana dzwonnica w dobrym stanie, w której wisiały trzy dzwony (czwarty – sygnaturka – znajdował się na kościele) oraz drewniana kostnica. Cmentarz kościelny nie był ogrodzony⁷.

Następny protokół wizytacyjny kościoła parafialnego w Kurowie spisany został ponad wiek później i pochodzi z 7 lutego 1725 r. Zanotowano, że drewniany kościół był restaurowany dość niedawno, dzięki trosce nowego proboszcza – był nim ks. Mikołaj Kornatowski. Wówczas wymieniono na nowe całe szalowanie ścian kościoła i odnowiono kruchty wejściowe oraz dach świątyni. Nie znano wówczas już okoliczności niegdysiejszej konsekracji kościoła, a dzień dedykacji obchodzono razem z kościołem katedralnym płockim. Strop w kościele był nowo ułożony i częściowo odnowiony przez nowego plebana. Podłoga w części prezbiterialnej była drewniana, w korpusie nawowym podłogi nie było⁸. Nowy proboszcz kościoła w Kurowie zatroszczył się również o sprawienie nowych organów⁹. W świątyni było siedem okien (cztery większe, trzy mniejsze), wszystkie w dobrym stanie oraz dwoje drzwi – od południa i zachodu, z czego przed drugimi wzniesiona była kruchta. Drzwi miały dobre zamknięcia. Dach kryła ceramiczna dachówka. Zakrystia znajdowała się przy prezbiterium *po stronie ewangelii* (od północy) – była drewniana, kryta dachem w dobrym stanie i dobrze zamknięta dwoma zamkami¹⁰. Ołtarz główny był okazale wyślucony i wysrebrzony. W nastawie umieszczony był rzeźbiony, złożony wizerunek Trójcy Świętej oraz inne rzeźby. Na ołtarzu tym stało cyborium, polichromowane i dobrze zamknięte. Drugi z ołtarzy dedykowany był świętej Annie i należał do bractwa jej imienia (zaaprobowanego w 1690 r.), które posiadało przywileje

⁶ ADP, AVis nr 9, k. 41–41v.

⁷ Ibidem, k. 42v.

⁸ ADP, AVis nr 258, k. 46v.

⁹ W. Z. Tyjak, *Organy na Mazowszu w diecezji płockiej od XIV wieku do 1818 roku*, Płock 2005, s. 259.

¹⁰ ADP, AVis nr 258, k. 47.

odpustowe. Wizytator wspomniał lakonicznie jeszcze o trzech ołtarzach, polichromowanych i przyzwoicie utrzymanych¹¹. Cmentarz kościelny był wówczas dobrze ogrodzony i zamykany, stały na nim nowo wzniesione przez obecnego proboszcza: dzwonnica z trzema dzwonami oraz kostnica¹².

Z 26 września 1739 r. pochodzi kolejny protokół wizytacji kurowskiej świątyni. Wówczas jej dach wymagał remontu. Akta wizytacji dostarczają nieco więcej informacji o pięciu ołtarzach umieszczonych w kościele. Główny, dedykowany Trójcy Świętej zaopatrzone był w cyborium. Drugi, stojący *po stronie ewangelii* (od północy) był pod wezwaniem świętego Józefa, a trzeci *po stronie epistoły* (od południa) Matki Bożej Bolesnej. Ołtarz czwarty dedykowany był świętym Piotrowi i Pawłowi, a piąty świętej Annie¹³. Na wieżyczce kościelnej wisała sygnaturka, drewniana podłoga w kościele była w dobrym stanie, drzwi kościelne dobrze zamykane. Cmentarz kościelny był tylko częściowo ogrodzony i stała na nim dzwonnica w dobrym stanie, kryta dachówką, w której były trzy dzwony – dwa większe i trzeci mniejszy¹⁴.

Prawie cztery dekady później, w marcu 1776 r. zanotowano, że drewniany kościół parafialny był orientowany. Liczba ołtarzy zmniejszyła się do trzech, we wszystkich były malowane obrazy. Świątynia była w ogólnie dobrym stanie zachowania. Od czasu ostatniej wizyty przybudowano do południowego wejścia nową kruchtę. Wizytator zwrócił uwagę na zły stan dachu kościelnego, który wymagał pilnej naprawy. Wieżyczka na sygnaturkę była obita blachą i kryta kleńcem. Na północ od kościoła, na terenie cmentarza przykościelnego stała nadal drewniana dzwonnica, która wymagała pilnego remontu, podobnie jak ogrodzenie cmentarza. W złym stanie była również drewniana kostnica¹⁵.

W grudniu 1781 r. stan budowli kościelnej znacząco się pogorszył. Protokół wizytacyjny zawiera informacje: [stan] *bardzo zły, któremu już żadna naprawa nie pomoże, gdyż jak wewnątrz tak i po wierzchu zdezelowany, tak że w dachu wielkie dziury, a w kościele podczas deszczu woda znaczna*. Jedynie nad prezbiterium dach był *nieco dobry*. Ołtarze były trzy, nowo sprawione, zdobiły je *uczciwie malowane obrazy*. W głównym był obraz Wszystkich Świętych i Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny umieszczony w polu centralnym oraz św. Wojciecha w zwieńczeniu. W ołtarzu bocznym prawym był obraz świętych Piotra i Pawła oraz św. Katarzyny w zwieńczeniu. Ołtarz lewy zdobiły obrazy św. Anny oraz św. Mikołaja. Organy (pozytyw) były w złym stanie i potrzebowały naprawy. Dzwonnice

---

¹¹ Ibidem.

¹² Ibidem, k. 47v.

¹³ ADP, AVis nr 262, k. 123.

¹⁴ Ibidem, k. 124.

¹⁵ ADP, AVis nr 292, k. 136–136v, 138.

określono jako *strasznie złą*. Cmentarz został w 1781 r. na nowo ogrodzony. Wizytator dodał również informację o niegdyśszym pożarze w parafii (za czasów proboszczowania księdza Cywińskiego), w którym spłonął dokument erekcyjny parafii *wraz z innymi wszystkimi dokumentami kościoła*¹⁶.

Stan techniczny kościoła parafialnego w okresie zaborów Rzeczypospolitej

Kolejny protokół wizytacyjny z lipca 1817 r. informował o niezmiennie złym stanie technicznym świątyni. Kościół miał wymiary 29 na 18 łokci. Dach, ściany, strop i podłoga były zupełnie zniszczone. Nadal znajdowały się w nim trzy ołtarze. Obraz w ołtarzu głównym określono jako *wyobrażenie NMP Miłosiernej* (być może tożsamy z obrazem odnotowanym w poprzednim protokole). Zmienił się obraz w drugim ołtarzu bocznym – zamiast wizerunku św. Anny, umieszczono w nim wizerunek św. Antoniego. Wolnostojąca dzwonnica na cmentarzu kościelnym była *w zupełnie złym stanie*¹⁷.

We wrześniu 1819 r. stan świątyni był nadal zły. Biskup płocki przeznaczył jednak na jej renowację 2000 złotych, co zachęciło również niektórych parafian do składania dobrowolnych ofiar. Za zgromadzone fundusze zaczęto przygotowywać i gromadzić materiał (kleniec) na przełożenie nowego pokrycia dachowego. Zatrudniony został już nawet majster, który prace te miał niedługo rozpocząć. Proboszcz ks. Franciszek Borowski podjął również działania, by w przyszłości dozór kościelny dopilnował i przeprowadził remont całego kościoła, dzwonnicy i kostnicy¹⁸. W czerwcu 1822 r. trwały prace remontowe kościoła. Dach był już prawie cały nowo przełożony (poza częścią nad zachodnim szczytem – bo tu kleniec był wprawdzie stary, *lecz jeszcze dobry*). Dozór kościelny przestał już władzom rządowym do aprobaty projekty dalszej renowacji świątyni oraz dzwonnicy i kostnicy. Kościół jednak przedstawiał już ogólnie lepszy stan, co podkreślił wizytator, zaznaczył także, iż *zakrystia również jak kościół w przyzwoitym ochędóstwie znajduje się*¹⁹. W 1823 r.²⁰ przeprowadzono dalsze prace remontowe świątyni – kościół na nowo oszalowano, a dzwonnice wzmocniono nowymi listwami i pokryto nowym kleńcem²¹.

Z 7 lipca 1842 r. pochodzi ostatni stosunkowo obszerny protokół opisujący stan drewnianego kościoła parafialnego w Kurowie. Ściany świątyni były oszalowane, a do narożnika świątyni od strony wschodniej przybudowana była

¹⁶ ADP, AVis nr 302, s. 519–521, 523.

¹⁷ ADP, AVis nr 420, k. 107, 108v.

¹⁸ ADP, AVis nr 350, k. 17.

¹⁹ Ibidem, k. 92.

²⁰ ADP, AVis nr 394, k. 77v.

²¹ Ibidem, k. 118, 133, 153, 169; ADP, AVis nr 395a, k. 14, 73.

zakrystia w konstrukcji szkieletowej ze ścianami wypełnionymi szachulcem. Niegdyśejsza kruchta południowa zamieniona była na kapliczkę. Kruchta zachodnia, przed głównym wejściem do świątyni była również wzniesiona w konstrukcji szkieletowej i oszalowana. Wieżyczka na sygnaturkę mieszcząca się na dachu zwieńczona była żelaznym krzyżem, lecz wymagała renowacji. Wizytator odnotował, że nad drzwiami głównymi prowadzącymi do kościoła umieszczona była data 31 maja 1731 r. – nie wiadomo było

Kurowo, kościół parafialny, tablica pamiątkowa eks-bernardyna, ks. Apolinarego Gawęckiego z 1883 r.

Fot. T. Kowalski, 2010 r.

jednak wówczas do czego się ona odnosiła (*erygowany był lub restaurowanym jak ślad nad drzwiami wielkimi wchodząc do kościoła wskazuje [...] przez kogo zaś, pod jakim tytułem, czy konsekrowany i przez kogo – żadnego nie masz śladu*²²). W kościele były cztery ołtarze – w głównym było przedstawienie Matki Bożej zasłaniane innym obrazem, w drugim, stojącym po stronie północnej był obraz św. Piotra i św. Pawła, tuż obok stał ołtarz trzeci z wizerunkiem św. Józefa, a po stronie południowej znajdował się ołtarz z obrazem św. Antoniego. W kościele stały ponadto: snycerska ambona, stolarska chrzcielnica, ławka kolatorska i czternaście ławek. Cmentarz kościelny ogrodzony był *kamieniami na mech sadzonymi* i wymagał renowacji²³.

Trwająca kilka lat i kosztująca wiele wysiłku akcja renowacyjna kościoła z lat 20. XIX w. inspirowana i kierowana przez kurowskiego plebana, ks. Borowskiego, była – jak się okazało – niewystarczająca i już cztery dekady później kurowski kościół znów stał się *zupelną ruiną i upadkiem grożący*. Kosmetyczne naprawy (nowy dach, wymiana szalunku) nie obejmowały konstrukcji nośnej kościoła, która w latach 60. XIX w. przedstawiała taki stan, iż *nikt nie sądził, aby ta świątynia mogła być kiedykolwiek ze swego upadku podźwignięta*²⁴.

W 1867 r. administratorem parafii w Kurowie został ks. Apolinary Aleksander Maciej Gawęcki, eks-bernardyn z klasztoru w Ratowie, mający wówczas 53 lata. Po wyłożeniu własnych funduszy i gorliwej zachęcie parafian, nie szczędząc pracy własnych rąk podjął starania o remont drewnianego kościoła. Świątynię

²² ADP, AVis nr 417, k. 32.

²³ Ibidem, k. 32v–33.

²⁴ ADP, Akta Konsystorza Płockiego, t. 12, brak paginacji [akta odnoszące się do ks. Apolinarego Gawęckiego].

odnowiono na tyle, że mogły być w nim sprawowane nabożeństwa jeszcze przez kolejne kilkanaście lat.

Stan techniczny budowli – przypuszczalnie o zrębie jeszcze szesnastowiecznym (choć wielokrotnie, gruntownie odnawianej²⁵) – sprawił, że kolejne doraźne remonty były niewystarczające w dłuższej perspektywie czasu. Wiekowy materiał sosnowej konstrukcji był na tyle zużyty, że ks. Gawęcki wystąpił z inicjatywą budowy pierwszej w historii parafii murowanej świątyni w miejsce kościoła, który wyglądał jak *zgrzybiały staruszek mchem porośły, chylący się do upadku*²⁶. Wygląd zewnętrzny kościoła musiał być zły, skoro korespondent „Przeglądu Katolickiego” napisał o nim: *na dosyć dużej górze wystawiony, lichej struktury [...] wyglądał jak opuszczona kaplica na pustkowiu*²⁷. Kościół ponadto był zbyt mały na pomieszczenie powiększającej się liczby parafian. Ks. Gawęcki wobec pogorszenia się stanu swojego zdrowia, przepisał rejentalnie w 1882 r. zaoszczędzone przez siebie pieniądze na cel budowy nowego kościoła. Fundusz ten (3000 rubli srebrem) zasilił kasę parafialną. Własnością wspólnoty stały się również kupione przez niego dwie morgi ziemi. W zamian za tę szczodłą ofiarę na rzecz parafii kurowskiej miała być za niego odprawiana corocznie msza święta (o czym przypomina wmurowana w południową ścianę prezbiterium, zachowana do dziś kamienna tablica pamiątkowa). Ks. Apolinary Gawęcki zmarł 6 grudnia 1883 r.²⁸ Przed śmiercią zdążył jeszcze ukończyć budowę nowej drewnianej plebanii²⁹. Ofiarowany przez kapłana fundusz stał się zachętą dla parafian, którzy ochotniej podjęli się dzieła budowy nowej świątyni.

---

²⁵ Zachowane akta wizytacyjne nie wskazują by w Kurowie od XVI do XIX w. wzniesiono jakikolwiek nowy kościół, wręcz przeciwnie – wymieniają jedynie jej liczne renowacje i nieznaczne przebudowy. Przywoływana już, nieco kłopotliwa data z nadproża dawnych drzwi głównych (1731 r.) nie znajduje wytłumaczenia w zachowanych protokołach wizytacji (lata 1725 i 1739) – nie ma pewności do czego się odnosiła. Gdyby była datą budowy kolejnej świątyni, to wizytator osiem lat później z pewnością wspominałby o tym fakcie (podobnie jak o ewentualnej rekonsekracji świątyni). Należy również wziąć pod uwagę błędne odczytanie tej daty podczas wizytacji z 1842 r.

²⁶ X. L., *W Kurowie (dek. sierpecki)*, „Przegląd Katolicki” 1885, nr 50, s. 795.

²⁷ *Ibidem*.

²⁸ „Korespondent Płocki” 1883, nr 99, s. 1. *Cześć i wieczny pokój duszy zacnego kapłana, za duszę którego po wszystkie czasy każdy z proboszczów w Kurowie obowiązany rok rocznie w dniu 6 grudnia, jako w rocznicę jego śmierci całkowite nabożeństwo żałobne z katechizmem odprawić, nadto wypominek wieczny głosić; a ten obowiązek sumienia przypomina tablica pamiątkowa z napisem wmurowana w prezbiterium kościoła*, zob. Kancelaria parafialna w Kurowie, *Księga Tradycji Parafii Kurowo* [sprawiona w roku 1922], [brak paginacji] (dalej cyt. *Księga Tradycji...*; uwaga: najstarsze zapisy w niej zawarte pochodzą z 1908 r.).

²⁹ M. M. Grzybowski, *Duchowieństwo diecezji płockiej: wiek XIX*, t. 3, Płock 2012, s. 86.

Budowa nowej świątyni w Kurowie

Zastępcą ks. Gawęckiego został młody, niespełna dwudziestoosmioletni kapłan, ks. Władysław Zbikowski. Objął parafię w styczniu 1884 r. Po zatwierdzeniu uchwały parafialnej, planu, kosztorysu oraz uchwaleniu składki nałożonej na siebie przez parafian, rozpoczął budowę nowej świątyni³⁰. Po przygotowaniu placu budowy, kamień węgielny poświęcił dziekan sierpecki, ks. Makary Grabowski w uroczystość świętych apostołów Piotra i Pawła, 29 czerwca 1884 r. Latem wykopano fundamenty pod nowy gmach. Plan nowego kościoła przewidywał jego budowę wokół istniejącej, drewnianej świątyni. Do zimy 1884 r. ukończono prace fundamentowe i wyniesiono mury na wysokość siedmiu łokci. Po zgromadzeniu dalszej partii materiałów (wydatnie przyczynili się do tego: kolator kościoła – Teofil Tabaczyński ofiarujący 200 000 cegieł; Ludwik Maliszewski z Czumska który dał 3600 łokci tarcicy; 300 rubli srebrem ofiarowała p. Dobrzeniecka z Sułocinka; właściciele Skępego, pp. Zielińscy przekazali 20 belek drewna) wiosną ruszyły dalsze prace, które trwały nieprzerwanie do czasu całkowitego ukończenia budowy. W trakcie wznoszenia korony murów kościoła stary kościół drewniany znajdujący się w ich obrębie został rozebrany.

Nowy murowany kościół osiągnął wymiary 60 na 24 łokcie i 20 łokci wysokości murów (bez wieży). Do jego budowy użyto przeszło 400 000 cegieł. Na wieży umieszczono złożony krzyż. Wzniesiono jednonawową świątynię z wyodrębnionym prezbiterium zamkniętym trójbocznie, z centralnie umieszczoną wieżą zachodnią flankowaną parą wysokich, dwukondygnacyjnych aneksów, z dwiema zakrystiami (kapłańską i bracką) ulokowanymi po północnej i południowej stronie prezbiterium. Wnętrze kościoła przekryto drewnianą kolebką z podsufitką.

15 listopada 1885 r. kościół został poświęcony przez dziekana sierpeckiego, ks. Makarego Grabowskiego (z upoważnienia władzy diecezjalnej) i przeznaczony do sprawowania kultu. Wewnątrz znajdował się wówczas jedynie prowizoryczny ołtarz główny. Pozostała część wyposażenia pochodząca ze starej świątyni (poza naczyniami i szatami liturgicznymi oraz niektórymi chorągwiemi i proporcami) nie nadawała się do dalszego użytku i przepadła wraz z rozbiórką drewnianego poprzednika nowego kościoła³¹.

³⁰ Jeszcze w l. 80. XX w. istniały w kancelarii parafialnej *Dokumenty [...] z 1883 roku [...] o budowie i urządzaniu obecnie istniejącego murowanego Kościoła parafialnego* (cytat za tablicą z krótką historią kościoła przechowywaną obecnie w składziku na wieży świątyni). Podczas kwerendy, którą przeprowadziłem w kancelarii parafialnej w 2010 r. nie znalazłem rzeczonych dokumentów. Nie odnalazłem ich również w Archiwum Diecezjalnym w Płocku podczas poszukiwań przeprowadzonych w 2019 r. (przy wydatnej pomocy ks. Bartosza Leszkiewicza, któremu niniejszym składam serdeczne podziękowania za okazaną pomoc).

³¹ [b. a.], *Wiadomości diecezjalne, „Korespondent Płocki”* 1883, nr 99, s. 1.

Kurowo, kościół parafialny, widok od południowego zachodu
Fot. Archiwum Diecezjalne w Płocku, sprzed 1927 r.

Wiosną 1886 r. trwało wykańczanie wnętrza kościoła i gromadzenie paramentów liturgicznych. 24 sierpnia tego roku kościół uroczyście konsekrował biskup Henryk Piotr Kossowski. W świątyni stał już nowy ołtarz główny, z nastawą, w którą wkomponowano witraż umieszczony w oknie we wschodniej ścianie prezbiterium z wizerunkiem *Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Marii Panny* (wg obrazu B. E. Murilla). Witraż centralny flankowały dwa boczne, nieco węższe, zdobione dekoracją ornamentalną³². Witraże zamówiono w warszawskim Zakładzie św. Łukasza. Kościół miał cementową posadzkę (w tafle ułożoną, imitującą marmur) i kryty był blachą cynkową³³.

W 1888 r. staraniem ks. Stanisława Świtkiewicza kościół został pokryty figurálną polichromią. Przed 1890 r. zbudowano w świątyni organy, wykonane przez warszawską fabrykę „Józef Szymański i Syn”³⁴.

W czasie wizytacji biskupiej przeprowadzonej w sierpniu 1891 r. odnotowano istnienie 14 nowych obrazów stacji Drogi Krzyżowej malowanych olejno na płótnie oraz zwrócono uwagę na polichromię stropu świątyni. W apsydzie, powyżej ołtarza głównego umieszczono obraz Trójcy Świętej (wg obrazu Guido Reniego), na kolebce prezbiterium – obrazy św. Piotra i św. Pawła, a w korpusie nawowym

³² [b. a.], *Wizyta kanoniczna dekanatu sierpskiego dopełniona przez J. Eks. Ks. Biskupa Kossowskiego w miesiącach sierpniu i wrześniu r. b.*, „Przegląd Katolicki” 1886, nr 52, s. 826.

³³ *Księga Tradycji...*

³⁴ W. Z. Łyjak, *Organy na Mazowszu w diecezji płockiej od 1818 do 1925 roku*, Płock 2008, s. 481.

Kurowo, kościół parafialny, wnętrze, widok ku zachodowi.
Fot. ks. W. Turowski, 1938 r., archiwum Muzeum Diecezjalnego w Płocku

Matki Bożej oraz św. Józefa³⁵. Kościół malowany był przez malarza Kordowskiego, a obrazy na stropie i stacje drogi krzyżowej wykonał malarz Jakobi z Łodzi. W kościele brakowało jeszcze ołtarza bocznego *po stronie ewangelii* (od północy) oraz ambony³⁶.

W 1890 r. założono nowy cmentarz parafialny zlokalizowany w południowej części wsi, przenosząc tam funkcje grzebalne z cmentarza przykościelnego, na którym przetrwało kilka dawnych nagrobków.

W 1906 r. zmieniono pokrycie dachu z blachy cynkowej na blachę żelazną³⁷. W protokole wizytacyjnym z 1908 r. zanotowano, że w kościele były trzy ołtarze. Na głównym stało cyborium. Ołtarz boczny *po stronie epistoły* wykonany był w stylu gotyckim, miał na zasuwie obraz przedstawiający Świętą Rodzinę, pod którym znajdował się rzeźbiony krucyfik. Nastawa fundowana była przez małżonków Bojanowskich ze wsi Żuki. *Po stronie ewangelii* stał drugi ołtarz boczny dedykowany świętym Piotrowi i Pawłowi, zawierający obraz ich wyobrażający. Ołtarz został wzniesiony w tym samym czasie co stojąca obok niego ambona. W kościele stało dwadzieścia osiem ławek. W kruchcie podwieżowej znajdowały się malowane na ścianach obrazy przedstawiające Chrystusa w typie *Ecce Homo*

³⁵ Ponadto: *Wieczerzę Pańską, symbole władzy papieskiej i różnych naczyń kościelnych, jako to: monstrancja, kielich, kadzielnica, łódka, kociołek itd.*, zob. Księga Tradycji...

³⁶ [b. a.], *Wizyta kanoniczna J. Eksc. Ks. Biskupa Nowodworskiego, Pasterza Djecezji Płockiej w dekanacie Sierpeckim*, „Przegląd Katolicki” 1891, nr 38, s. 603.

³⁷ Księga Tradycji...

Kurowo, kościół parafialny, widok od północnego zachodu.
Fot. A. Warczachowska, 2021 r.

oraz Matkę Bożą Bolesną³⁸. Polichromia kościoła była wówczas uszkodzona w skutek trwającej od kilku lat nieszczelności dachu i wilgoci panującej w kościele. Stan ten notowano również jeszcze w 1922 r.

Na cmentarzu przykościelnym, po północnej stronie świątyni nadal stała drewniana dzwonnica z czasów poprzedniego kościoła³⁹. Wisiały na niej trzy dzwony. Czwarty dzwon zawieszono na wieży nowego kościoła. Dwa z nich zostały zarekwirowane podczas I wojny światowej. W 1914 r. podczas walk rosyjsko-niemieckich pociski armatnie uszkodziły wieżę kościelną oraz kamienny parkan otaczający świątynię. Rok później, podczas ostrzału wojsk niemieckich, znacząco ucierpiało całe gospodarstwo plebańskie.

Budowla kościoła w czasach współczesnych

W 1922 r. blacharz Jabłoński z Sierpca położył nowe pokrycie na północnej połaci dachu kościoła (blacha żelazna, cynkowa), a na połaci południowej położył starą, lecz odnowioną i pomalowaną blachę. Dachy nad prezbiterium, zakrystiami, przedsionkiem zakrystii północnej oraz nad dzwonnica

³⁸ Ibidem.

³⁹ *Na północ od kościoła w odległości 20 stóp znajduje się dzwonnica drewniana, zbudowana w czworobok: długości i szerokości po 14 ½ stopy, wysokości 17 stóp, zakończona dachem, krytym blachą żelazną, pomalowanym farbą olejną koloru czerwonego z krzyżem żelaznym na szczycie; do dzwonnicy prowadzą od strony wschodniej drzwi, nie opatrzone żadnym zamkiem; ściany dzwonnicy deskami obite, dzwonnica wymaga odrestaurowania, ibidem. Zapewne była tożsama z dzwonnica „nowo wzniesioną” wymienianą w protokole z 1725 r.*

zostały dwukrotnie pomalowane. W tym samym roku murarz Kuciński z Bonisławia uzupełnił ubytki murów wieży i parkanu zniszczone w czasie działań wojennych. W 1924 r. odnowiono przedsionek zakrystii.

Po raz drugi w historii kościoła został gruntownie odmalowany (przy zachowaniu dawnego rysunku malowideł) w 1927 r. staraniem ks. Zygmunta Mosielskiego. Prace wykonał malarz Pawlak z Sierpca. Nową, murowaną dzwonicę ulokowaną w południowo-zachodnim narożniku cementarza przykościelnego wzniesiono w tym samym roku. Plany budowli przygotował H. Kuciński⁴⁰.

W 1929 r. odremontowano po zniszczeniach wojennych kościelne organy (wstawiono 33 nowe piszczałki – na miejsce zrabowanych w czasie wojny przez Niemców, instrument oczyszczono, nastrojono i naprawiono miech), prace te wykonał organmistrz Zajfert z Dobrzyń nad Wisłą. W 1932 r. naprawiono dach na kościele. Ponownie w 1945 i 1946 r.⁴¹

Prace remontowe w kościele po II wojnie światowej ograniczały się do remontów dachu kościoła oraz niewielkich prac we wnętrzu świątyni. Za proboszczowania ks. Józefa Pietrzyka (1969–1977) zbudowano ołtarz posoborowy, ułożono w kościele posadzkę, założono boazerię na ścianach oraz sprawiono nowe ławki i konfesjonały. W sierpniu 2001 r. wichura zerwała krzyż uszkadzając dachy wieży i korpusu nawowego kościoła. Wyremontowano wieżę kościoła montując nowy krzyż oraz poszycie hełmu wieży⁴². W 2011 r. założono nowe poszycie dachowe nad korpusem nawowym kościoła, a w kolejnych latach nad prezbiterium. Od 2018 r. trwa sukcesywny remont świątyni. Pracami objęto m.in. konserwację murów zewnętrznych i malaturę wnętrza.

Kwestia autorstwa projektu nowego kościoła w Kurowie

Autorzy schematyzmu diecezjalnego z 1978 r.⁴³ zasugerowali, że świątynia wzniesiona przez ks. Władysława Żbikowskiego w latach 1884–1885 w Kurowie powstała według projektu architekta Ludwika (sic!) Gośławskiego. Nie udało się odnaleźć dokumentów z czasów budowy kościoła (por. przypis nr 30), które jednoznacznie by potwierdziły nazwisko projektanta budynku.

⁴⁰ W fundamencie dzwonnicy, pod środkowym filarem zamurowano akt następującej treści: *Roku Pańskiego 1927 kiedy nawą Piotrową kierował pap. Pius XI, prezydentem Rzeczypospolitej Polskiej był Ignacy Mościcki, biskupem płockim był X. A. Nowowiejski, a proboszczem parafii Kurowo X. Z. Mosielski – parafianie Kurowscy łącznie z Dozorem Kościoła w osobach: M. Bojanowskiego, M. Koziorowskiego i F. Strześniewskiego – uchwalili i wzniesli z ofiar według rozkładu morgowego przy fachowym kierownictwie majstra mularskiego H. Kucińskiego i cieśli J. Wrześniewskiego tę dzwonicę murowaną ku większej chwale Bożej pożytkowi potomnych. Kurowo, kwiecień 1927. Mp. X. Z. Mosielski, zob. ibidem.*

⁴¹ Ibidem.

⁴² A. Zakrzewski, *Przewodnik po dekanacie sierpeckim*, Płock 2004, s. 45.

⁴³ *Diecezja Płocka...*, op. cit., s. 381.

Architektura kościoła w Kurowie, w szczególności sposób artykulacji bryły i kompozycji elewacji wieży zachodniej oraz detal w niej użyty (forma zwieńczenia i fryzy wieńczące, narożne, ukośne, dwuuskokowe szkarpy) zdradzają silne podobieństwo z rozwiązaniami zastosowanymi w wieży kościoła w Tłuchowie (pow. lipnowski), budowanego w latach 1886–1888, którego projekt bezsprzecznie przygotował (kilka lat wcześniej) budowniczy Józef Cyriak Gośławski⁴⁴. Ponadto warto zauważyć, że zastosowany w kościele w Kurowie pseudo-kolumnowo-uskokowy portal główny z dwiema archiwoltami zwieńczony trójkątnym szczytem ze środkowym prostokątnym wyłamanem w zwieńczeniu, odnaleźć również można w potwierdzonym projekcie Józefa Cyriaka Gośławskiego przygotowanym dla kościoła w Ciachcinie (pow. płocki; budowa w latach 1883–1884)⁴⁵. Zastosowany w Kurowie zabieg „wyciągnięcia” do wysokości drugiej kondygnacji flankujących wieżę zachodnią aneksów bocznych (w Kurowie przekrytych osobnymi dachami namiotowymi, co w całości sprawia wrażenie quasi-trójwieżowości fasady) jest znany w twórczości Gośławskiego – zastosował go w obu wspomnianych kościołach, jak również w kościele ewangelickim w Lipnie⁴⁶, którego budowę prowadził w początkowym okresie swej twórczości (w latach 1865–1868), według projektu Wojciecha Wawrzyńca Bobińskiego (od którego mógł zaczerpnąć to rozwiązanie?).

Józef Cyriak Gośławski w latach 1873–1884 pełnił funkcję inżyniera-architekta powiatu płockiego, a w latach 1884–1885 – powiatu sierpeckiego. Nie można więc wykluczyć jego udziału przy powstaniu kościoła w Kurowie (projekt zapewne powstał na początku 1884 r.), w którym zastosowane zostały rozwiązania znane z wcześniejszej jego twórczości. Jako inżynier-architekt powiatu sierpeckiego mógł (do chwili swej śmierci w czerwcu 1885 r.) brać również udział w samym procesie budowlanym świątyni.

Na marginesie tych rozważań warto wskazać, że wyraźne pokrewieństwo z projektem kościoła w Kurowie zdradzają również dwie inne parafialne świątynie pobudowane we wschodniej części diecezji płockiej, w okolicach Pułtuska: w Smogorzewie i Szyszkach. Pierwsza wzniesiona staraniem ks. Andrzeja Dąbrowskiego w 1879 r. (konsekrowana 6 lat później przez biskupa płockiego Henryka Kossowskiego), druga wystawiona w latach 1887–1899, za proboszczowania ks. Ignacego Antoszewskiego (konsekrowana dopiero w 1909 r.)⁴⁷.

⁴⁴ Ks. S., *Poświęcenie kamienia węgielnego w Tłuchowie*, „Przegląd Katolicki” 1887, nr 23, s. 363.

⁴⁵ St. M. Rz., *Antoni Klimkiewicz i kościół przezeń wzniesiony w Ciachcinie*, „Tygodnik Ilustrowany” 1885, nr 151, s. 332–334.

⁴⁶ [b. a.], *Kościół ewangelicki w Lipnie*, „Tygodnik Ilustrowany” 1869, nr 70, s. 212–213.

⁴⁷ *Diecezja Płocka...*, op. cit., s. 268–269, 327–328; W. Kućko (red.), *Rocznik Diecezji Płockiej 2021. Struktura personalno-administracyjna*, Płock 2022, s. 819, 941. Można przypuszczać, że

*

Józef Cyriak Gośławski⁴⁸ (vel Ludwik), h. Oksza, urodzony 14 marca 1832 r. w Piotrawinie (gubernia lubelska); zmarł 1 czerwca 1885 r. w Płocku. Syn Sotera Wincentego (dzierżawcy dóbr Piotrawin) i Wiktorii z Grzegorzewskich, małżonków Gośławskich. W 1860 r. zawarł w Sobikowie związek małżeński z Marianną Bronisławą Kozłowską. Wówczas mieszkał w Warszawie przy ul. Królewskiej (nr domu 1062). Drugie małżeństwo zawarł w Płocku w 1881 r. z Feliksą Barbarą zd. Bulewską. W chwili śmierci zamieszkały był w Płocku, przy ul. Kolegialnej 6.

W 1855 r. ukończył Szkołę Sztuk Pięknych w Warszawie z patentem budowniczego II klasy. Służbę cywilną rozpoczął w 1862 r. W latach 1864–1866 budowniczy powiatu lipnowskiego, a później (1867–1873) inżynier-architekt tegoż powiatu. W latach 1873–1884 inżynier-architekt powiatu płockiego, a w latach 1884–1885 powiatu sierpeckiego.

W latach 1863–1864 pracował przy restauracji Zamku Królewskiego w Warszawie (pod kierunkiem Józefa Orłowskiego i Iwana J. Potołowa). W latach 1865–1868 prowadził budowę kościoła ewangelickiego w Lipnie (projekt Wojciecha Wawrzyńca Bobińskiego). W tym samym czasie miał pracować również przy renowacji płockiej katedry. W latach 1877–1879 prowadził budowę kościoła w Starej Białej (na podstawie projektu Piotra Marty de Guare). Gośławskiemu przypisuje się również rozbudowę dawnego klasztoru Reformatów na cele seminarium duchowego w Płocku oraz wzniesienie w tym mieście kilku domów.

świątynia w Smogorzewie była prototypem dla kościoła kurowskiego, nie udało się jednak dotąd bezspornie ustalić jej autora. Z kolei projekt nowego kościoła w Szyszkach wykonał Feliks Nowicki, podówczas zastępca gubernialnego inżyniera-architekta w Łomży – zatwierdził go Komitet Techniczno-Budowlany przy Ministerstwie Spraw Wewnętrznych w Sankt Petersburgu już 18 VII 1879 r. (zob. M. Omilanowska, *Spis rysunków architektonicznych z akt Komitetu Techniczno-Budowlanego Ministerstwa Spraw Wewnętrznych w Centralnym Państwowym Archiwum w St. Petersburgu. Królestwo Polskie*, Warszawa 2003, s. 50). Na szczególną uwagę zasługuje jednak spora przerwa czasowa od chwili wydania przez władze pozwolenia na budowę, do jej finalizacji. Być może wraz z upływem lat projekt został nieznacznie zmodyfikowany (?). Przy powstaniu ostatecznej wersji kościoła w Szyszkach nie można również wykluczyć udziału Adama Skowrońskiego, gubernialnego inżyniera-architekta w Łomży w l. 1875–1893. Obok wymienionych tu uwag proveniencyjnych warto jednak mieć na uwadze fakt, że powinowactwo formalne czy przestrzenne wskazanych budowli nie przesądza jednoznacznie o wspólnym autorstwie projektów z Kurowa, Smogorzewa i Szyszek, a może jedynie świadczyć o wzajemnej inspiracji twórców świątyń powstających w zbliżonym czasie na terenie jednej diecezji, co zasadniczo wpisuje się w ogólną charakterystykę nurtu historyzmu w architekturze końca XIX w.

⁴⁸ Za pomoc w przygotowaniu niniejszego szkicu biogramu Józefa Cyriaka Gośławskiego winien jestem wdzięczność dr. hab. Andrzejowi Majdowskiemu. Niewątpliwie wypadłoby w przyszłości podjąć osobne studia nad monografią architekta, włącznie z wykorzystaniem rosyjskich archiwaliów przechowywanych w Sankt Petersburgu (Centralne Państwowe Archiwum Historyczne Petersburga, CGIA).

Realizacje kościelne potwierdzone: Rogowo (1876–1877); Ciachcin (1883–1884), Tłuchowo (1886–1888, budowa pośmiertna); Biezuń (1887–1890, rozbudowa pośmiertna); realizacje kościelne przypisywane, prawdopodobne: Lutocin (1867–1870); Zieluń (1872–1874); Kurowo (1884–1885); Skrwilno (1888–1894, przebudowa pośmiertna); realizacje kościelne przypisywane, niepewne: Słupia (1874–1876); Zaduszniaki (1873–1875), Świedziebnia (1876–1879).

Nie ma pewności z jakiego powodu Zygmunt Kiślański w nekrologu Gosławskiego (umieszczonym w „Przeglądzie Technicznym” 1885, nr 6, s. 140) mianował go imieniem Ludwik, a w ślad za nim, imię to przypisywali mu kolejni biografowie – np. Stanisław Łoza (*Architekci i budowniczowie w Polsce*, Warszawa 1954, s. 99–100). Roczne sprawozdania urzędowe guberni płockiej (*Памятная книжка Плочкой губернии*) oraz akt urodzenia (parafia rzymskokatolicka w Piotrawinie, Au 15 z 1832 r.) i akt zgonu (parafia rzymskokatolicka w Płocku, Az 240 z 1885 r.) nie pozostawiają wątpliwości co do imienia Gosławskiego.

Bibliografia

Archiwalia

- Archiwum Diecezjalne w Płocku

Acta Visitationis, sygn. 5, 9, 258, 262, 292, 302, 350, 394, 395a, 417, 420.

Akta Konsystorza Płockiego, t. 12.

- Kancelaria parafialna w Kurowie

Księga Tradycji Parafii Kurowo [sprawiona w roku 1922]

Opracowania

M. Chudzyński (red.), *Dzieje Sierpca i ziemi sierpeckiej*, pr. zb., Sierpiec 2003.

Diecezja Płocka. Struktura personalno-administracyjna (stan z dnia 1 października 1977 r.), Płock 1978.

M. M. Grzybowski, *Duchowieństwo diecezji płockiej: wiek XIX*, t. 3, Płock 2012.

W. Kućko (red.), *Rocznik Diecezji Płockiej 2021. Struktura personalno-administracyjna*, Płock 2022.

W. Z. Łyjak, *Organy na Mazowszu w diecezji płockiej od XIV wieku do 1818 roku*, Płock 2005.

W. Z. Łyjak, *Organy na Mazowszu w diecezji płockiej od 1818 do 1925 roku*, Płock 2008.

M. Omilanowska, *Spis rysunków architektonicznych z akt Komitetu Techniczno-Budowlanego Ministerstwa Spraw Wewnętrznych w Centralnym Państwowym Archiwum w Sł. Petersburgu. Królestwo Polskie*, Warszawa 2003.

Słownik historyczno-geograficzny województwa płockiego w średniowieczu, oprac. A. Borkiewicz-Cielińska (seria: *Słownik Historyczno-Geograficzny Ziem Polskich w Średniowieczu*, t. 3, Mazowsze – województwo płockie), Wrocław 1981.

A. Zakrzewski, *Przewodnik po dekanacie sierpeckim*, Płock 2004

T. Żebrowski, *Sierpc w średniowieczu i XVI w.*, [w:] *Dzieje Sierpca...*, s. 83-123.

T. Żebrowski, *Zarys dziejów diecezji płockiej*, Płock 1976.

Artykuły

[b. a.], *Kościół ewangelicki w Lipnie*, „Tygodnik Ilustrowany” 1869, nr 70, s. 212-213.

[b. a.], *Wiadomości dyecezałne*, „Korespondent Płocki” 1883, nr 99, s. 1.

[b. a.], *Wizyta kanoniczna dekanatu sierpskiego dopełniona przez J. Eks. Ks. Biskupa Kossowskiego w miesiącach sierpniu i wrześniu r. b.*, „Przegląd Katolicki” 1886, nr 52, s. 825–27.

[b. a.], *Wizyta kanoniczna J. Eks. Ks. Biskupa Nowodworskiego, Pasterza Diecezji Płockiej w dekanacie Sierpeckim*, „Przegląd Katolicki” 1891, nr 38, s. 602–603.

X. L., *W Kurowie (dek. sierpecki)*, „Przegląd Katolicki” 1885, nr 50, s. 795.

St. M. Rz., *Antoni Klimkiewicz i kościół przezeń wzniesiony w Ciachcinie*, „Tygodnik Ilustrowany” 1885, nr 151, s. 332-334.

Ks. S., *Poświęcenie kamienia węgielnego w Tłuchowie*, „Przegląd Katolicki” 1887, nr 23, s. 363.

CHURCH OF ST. PETER AND PAUL IN KUROWO. BUILDING HISTORY AND QUESTION OF THE AUTHORSHIP OF THE CHURCH

Summary

This article presents the building history of the parish church in Kurowo (Masovia) and the question of the authorship of the project of a new temple erected in the years 1884–1885, related to the person of architect Józef Cyriak Gośławski.

Keywords: Kurowo (Sierpc county), Józef Cyriak Gośławski

MALARZ FRANCISZEK SZWOCH (1883–1949). ZARYS BIOGRAFII

Abstrakt

Franciszek Szwoch (1883–1949) był malarzem urodzonym w Płońsku. W latach 1883–1919 ważne miejsce w jego życiu zajmowały dwa miasta Mazowsza Północnego: Płońsk i Płock. W artykule ustalono nieznanne dotychczas fakty związane z pochodzeniem rodziny z Płońska. W latach 1905–1908 prowadził działalność niepodległościową na terenie Królestwa Polskiego. W Płocku przebywał w latach 1918–1919. W okresie 1915–1917 oraz 1919–1921 na terenie Rosji sporządzał dokumentację różnych obiektów polskiej architektury zabytkowej. Malował głównie obrazy o tematyce marynistycznej. W okresie międzywojennym brał udział w życiu artystycznym i społecznym Warszawy i Hallerowa (Władysławowa), a w latach 1945–1949 Sopotu.

Słowa kluczowe: Franciszek Szwoch, polski malarz, urodzony w Płońsku, Płock, marynista, Warszawa, Hallerowo, Sopot

Wstęp

140. rocznica urodzin Franciszka Szwocha, malarza urodzonego 29 stycznia 1883 r. w Płońsku, to dobry moment, by odświeżyć nieco pamięć o tym, zapomnianym już nieco, artyście. W niniejszym artykule podjęłam się zaprezentowania ważnych miejsc w biografii malarza w okresie 1883–1919, tj. dwóch miast: Płońska i Płocka oraz przedstawienia, jakie przesłanki o tym zadecydowały. F. Szwoch dotychczas nie doczekał się pełnego biogramu. Dotychczasowe opracowane są jedynie w sposób syntetyczny i powierzchowny¹. Nieco więcej informacji o życiu artysty znajdujemy w pracach trójmiejskiego pisarza Jacka Kotlicy, w znacznej części opisującego okres sopocki².

¹ *Ilustrowana Encyklopedia Trzaski i Everta*, Michalskiego, red. S. Lem, t. 5, Warszawa [1928], s. 361-362; E. M. Różańska, *Szwoch Franciszek*, [w:] *Sztuka Marynistyczna. Malarstwo. Rysunek. Rzeźba. Katalog zbiorów zgromadzonych w latach 1960–1979 w Centralnym Muzeum Morskim w Gdańsku*, Wrocław 1986, s. 84; *Słownik biograficzny Pomorza Nadwiślańskiego* (dalej: SBPN), t. 4, red. S. Gierszewski, Z. Nowak, Gdańsk 1997, s. 334-335; M. Kitowska-Tysiak, I. Kosowska, M. Sitkowska, *Słownik malarzy polskich. Od dwudziestolecia międzywojennego do końca XX wieku*, t. 2, Warszawa 2001, s. 352-353; *Polski Słownik Biograficzny* (dalej: PSB), t. 49, z. 203, Warszawa-Kraków 2013-2014, s. 495-497.

² J. Kotlica, *Na pastwę Morza i Płomieni. O życiu i twórczości Franciszka Szwocha*

Ramy czasowe niniejszego opracowania obejmują lata od narodzin malarza w 1883 r. w Płońsku do czerwca 1919 r., tj. wyjazdu z Płocka celem objęcia stanowiska referenta ochrony zabytków przy Dowództwie Frontu Wołyńskiego. Dlaczego wybrano ten akurat okres? Zdaniem autorki, w opracowaniach biografii malarza istnieje luka dotycząca wiadomości na temat rodziny pochodzącej z Płońska, poza faktem, że właśnie w tym mieście Franciszek Szwoch się urodził. Rodzina to grunt, w którym jesteśmy zakorzenieni i oddziałuje ona na nas od momentu narodzin. Jest rzeczą bezsporną, że od poprzednich pokoleń w spadku dziedziczymy nie tylko kod DNA, ale również wzorce postępowania, którymi należałoby się kierować w życiu. Tu warto przywołać słowa Cycerona: *Historiam nescire hoc est semper puerum esse*³. Zagadnienie to wydaje się być również istotne, aby lepiej zrozumieć uwarunkowania, w jakich artyście przypadło egzystować na początku kolei życia. Jego praca na niwie niepodległościowej, jak dotąd w historiografii nie została zbadana. Kwestia edukacji artystycznej w Warszawskiej Szkole Sztuk Pięknych (1906–1907) wymagała wyjaśnienia. Uzpełnienia w biografii również wymagała działalność artystyczna i społeczna prowadzona na terenie Płocka w latach 1918–1919. Zamieszczone informacje w biografii malarza skonfrontowałam ze źródłami archiwalnymi i faktami historycznymi zawartymi w prasie. Wybiórczo nakreśliłam także inne ważne wydarzenia w jego życiu. Postać malarza starałam się ukazać w kontekście współczesnych mu wydarzeń społecznych i politycznych. Dla wzbogacenia pracy i lepszego zilustrowania tematu zamieściłam źródła ikonograficzne, w tym fotografie źródeł archiwalnych oraz niektóre prace malarza.

Rodem z Płońska

Franciszek Szwoch urodził się 29 stycznia 1883 r. w Płońsku. Jak czytamy w akcie urodzenia:

Odbyło się to w mieście Płońsk, dwudziestego trzeciego stycznia (czwartego lutego) tysiąc osiemset osiemdziesiąt trzeciego roku o godzinie trzeciej po południu. Dionizy Szwoch⁴, lat trzydzieści cztery, kominiarz z Płońska, pojawił się w obecności: Leona Anowskiego, lat dwadzieścia pięć, rolnika z Poczerzyna, i Walentego Bochnackiego, lat czterdzieści sześć, klucznika z Płońska, i przedstawił Nam dziecko płci męskiej, urodzone w Płońsku siedemnastego

(1883-1949). Aneks: Dokumentacja, „Gdański Rocznik Kulturalny” 1997, nr 17, s. 119-131; idem, Franciszek Szwoch (1883-1949). Malarz, o którym chciano zapomnieć, „Rocznik Sopocki” 1997, nr 12, s. 134-148.

³ W tłumaczeniu: „Nie znać historii znaczy na zawsze pozostać dzieckiem”.

⁴ Urodzony 6 października 1849 r. (Archiwum Państwowe w Warszawie Oddział w Mławie (dalej: APM); Akta stanu cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej w Płońsku (dalej: ASCP), księga metrykalna z 1849 r. sygn. 24, akt ur. nr 135, k. 45).

(dwudziestego dziewiątego) stycznia br. o godzinie dziewiątej rano, z legalnego związku z żoną Zofią z domu Mikołajewską, trzydzieści jeden lat. Dziecko to na Chrzcie Świętym dokonany przez Nas w tym dniu otrzymało imiona: Franciszek Leon, a jego rodzicami chrzestnymi byli: wspomniany powyżej Leon Anowski i Joanna Cendrowska. Ten akt, dla obecnych niepiśmiennych, został przez Nas odczytany, oraz podpisany. Rektor Płoński zawierający Akty stanu cywilnego. ks. Piotr Krasieński⁵.

Dziadkami Franciszka Szwocha od strony ojca byli Józef Szwoch, urodzony również w Płońsku w 1807 r. z zawodu ślusarz, i matka Salomea z Daszkowskich, urodzona w 1821 r.⁶ Rodzice Franciszka zawarli związek małżeński w 1880 r. w Parafii Rzymskokatolickiej w m. Krysk (gm. Naruszewo, powiat płoński) przypisanej dla Zofii Mikołajewskiej⁷. Zofia Mikołajewska urodziła się 15 maja 1850 r. w rodzinie Leopolda i Marianny z Karwowskich w m. Strzyżew w powiecie łowickim⁸, a mieszkała w m. Kolonia Wola w gminie Naruszewo w pow. płoński⁹. Sakramentu małżeństwa rodzicom Franciszka Szwocha udzielił ks. Franciszek Dziekoński¹⁰. Zofia i Dionizy zamieszkiwali w Płońsku, w domu nr 125¹¹. Z tego związku, poza Franciszkiem, urodziło się pięcioro dzieci: Marianna Aniela (ur. 1880 r.), Władysław (ur. 1885 r.), Natalia Anna (ur. 1888 r.), Helena (ur. 1891 r.) i Jan Marcełi (ur. 1894 r.)¹².

Franciszek ochrzczony został 4 lutego 1883 r. w miejscowym kościele rzymskokatolickim pw. św. Michała Archanioła i otrzymał imiona Franciszek Leon¹³.

⁵ APM, ASCP, księga metrykalna z 1883 r. sygn. 60, akt ur. nr 29 (dokument w j. rosyjskim).

⁶ APM, ASCP, księga metrykalna z 1849 r. sygn. 24, akt ur. nr 135, k. 45.

⁷ APM, Akta stany cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej w Krysku (dalej: ASCK), księga metrykalna z 1880 r. metryka ślubu nr 7, (dokument w j. rosyjskim). Archiwalia sporządzone w j. rosyjskim w niniejszym opracowaniu o których wzmiankuje (poza metryką ur. F. Szwocha) zostały przetłumaczone na j. polski przez Olgę Barwicką z Lingua-Trans z Lublina.

⁸ E-mail z 20.12.2022 r. z Archiwum Diecezjalnego w łowiczu, Akta stanu cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej w Brochowie, księga metrykalna z 1850 r. metryka ur. nr 61, ur. 15.05.1850 r.

⁹ APM, ASCK, księga metrykalna z 1880 r. metryka ślubu nr 7.

¹⁰ Ks. Franciszek Dziekoński (1822–1883) święcenia kapłańskie przyjął w 1846 r. Od 1850 r. był proboszczem w Krysku, gdzie pracował do końca życia (M. M. Grzybowski, *Duchowieństwo diecezji płockiej w XIX, t. 4*, Płock 2014, s. 44).

¹¹ APM, Urząd Powiatowy Płoński ds. Powinności Wojskowych (Zespół nr 1179), (dalej: UPP), sygn. 26, k. 76-77, adres zamieszkania Franciszka Leona Szwocha w Płońsku, dom nr 125; APM, Pismo z dnia 06.12.2022 r., iż w aktach Zespołu nr 1203 „Starostwo Powiatowe w Płońsku”, sygn. 3-4 nie odnaleziono informacji nt. miejsca zamieszkania rodziny Franciszka Szwocha w Płońsku.

¹² APM, ASCP, księga metrykalna z 1880 r. akt ur. nr 226 dot. Marianna Aniela; księga metrykalna z 1885 r. akt ur. nr 99 dot. Władysław; księga metrykalna z 1888 r. akt ur. nr 145 dot. Natalia Anna; księga metrykalna z 1891 r. akt ur. nr 59 dot. Helena; księga metrykalna z 1894 r. akt ur. nr 134 dot. Jana Marcełi: źródło: metryki.genbaza.pl.

¹³ E-mail z 21.10.2022 r. z Archiwum Diecezjalnego w Płocku, Parafia Rzymskokatolicka w Płońsku w owym czasie oficjalnie nosiła wezwanie św. Michała Archanioła; w metryce urodzin

Ksiądz Piotr Krasieński udzielił sakramentu chrztu i jednocześnie sporządził akta stanu cywilnego nr 29 z 1883 r.¹⁴ Zofia Szwoch zmarła w Płońsku 26 kwietnia 1920 r., pozostawiając po sobie owdowiatego męża¹⁵. Pochowana została na miejscowym cmentarzu katolickim. Na płycie nagrobnej widnieje do dziś nieco podniszczony napis: „Kochanej matce dzieci”¹⁶. Dionizy Szwoch zmarł 5 lutego 1926 r. w Aninie (prawdopodobnie po śmierci żony zamieszkał u córki Heleny), pochowany został na miejscowym cmentarzu Parafii pw. WNMP w Warszawie-Zerzeniu przy ul. Cylichowskiej (dziś dzielnica Wawer). Cała rodzina Franciszka była wyznania rzymskokatolickiego¹⁷.

Rodzina Szwochów kultywowała tradycje rzemieślnicze. Oprócz ojca Franciszka – kominiarza i dziadka Józefa – ślusarza, także inni członkowie rodziny w Płońsku zajmowali się rzemiosłem. Siostry Dionizego wyszły za mąż również za rzemieślników. Joanna Szwoch poślubiła szewca Franciszka Cendrowskiego w 1864 r., a trzy lata później Florentyna Szwoch wyszła za mąż za czeladnika kominiarskiego Jana Brandmillera¹⁸. Osoby pracujące w rzemiośle należały do zrzeszeń cechowych. A cechy rzemieślnicze nie tylko kształciły kadry, ale także

Nagrobek Zofii z Mikołajewskich Szwoch na cmentarzu katolickim w Płońsku

Źródło: Muzeum Mazowieckie w Płocku, [P 43182] 31.10.2006

F. Szwocha zapis daty w rozumieniu kalendarza juliańskiego i gregoriańskiego (w nawiasie); na terenie całego Imperium Rosyjskiego kalendarz gregoriański wprowadzono w 1918 r.

¹⁴ Ks. Piotr Krasieński (1834–1906) święcenia kapłańskie przyjął w 1858 r. W 1881 r. został proboszczem w Płońsku, gdzie pracował przez cztery lata, od 1894 r. był proboszczem w Nasielsku i tam zmarł (M. M. Grzybowski, *Duchowieństwo diecezji płockiej w. XIX*, t. 2, Płock 2010, s. 189-190).

¹⁵ APM, ASCP, księga metrykalna z 1920 r. sygn. 104, k. 372, metryka zgonu nr 68.

¹⁶ Nagrobek pozostaje pod opieką Pracowni Dokumentacji Dziejów Miasta Płońska.

¹⁷ E-mail z 02.02.2023 r. z Archiwum Diecezji Warszawsko-Praskiej w Warszawie od Jacka Okulusa, Akta stanu cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej WNMP w Warszawie-Zerzeniu, księga metrykalna z 1926 r. metryka zgonu nr 11; e-mail z 02.02.2023 r. z Parafii WNMP w Warszawie-Zerzeniu. Dionizy Szwoch zm. 05.02.1926 r. w Aninie w wieku 77 lat, wdowiec po Zofii z Mikołajewskich, pochowany na miejscowym cmentarzu przy ul. Cylichowskiej. Helena Szwoch zamieszkiwała w Aninie, informacja pochodzi od rodziny F. Szwocha.

¹⁸ APM, ASCP, metryka ślubu z 1864 r. nr 42; metryka ślubu z 1867 r. nr 26, źródło: metryki.genbaza.pl.

kontrolowały swoich członków pod względem kompetencji i moralności. Organizacja kominiarzy w zaborze pruskim i austriackim była zbliżona do struktury cechów istniejących w tych państwach, w zaborze rosyjskim stopniowo likwidowano cechy kominiarskie, doprowadzając do wcielenia kominiarzy do zmilitaryzowanej straży ogniowej¹⁹.

W Płońsku w 1880 r. powstała Ochotnicza Straż Ogniowa, stowarzyszenie o charakterze społeczno-politycznym oraz gospodarczym²⁰. W jego skład wchodził członkowie honorowi, od nich pobierane były składki i wpisowe oraz tzw. członkowie czynni zaangażowani bezpośrednio do udziału w akcjach gaszenia pożarów. W opublikowanym roczniku „Strażak” z 1883 r. znajduje się m.in. imienna lista członków Straży Ochotniczej w Płońsku, na której znajduje się nazwisko Szwoch (prawdopodobnie to Dionizy Szwoch)²¹. Przy Straży Ogniowej powstała orkiestra i chór „Lutnia” z sekcjami: rzemieślniczą, robotniczą i młodzieżową²². W budynku Straży odbywały się różnego rodzaju występy, odczyty oraz inscenizacje teatralne (również amatorskie), a dochód z nich zasilał fundusze Stowarzyszenia. Gazeta „Echa Płockie i łomżyńskie” z 1900 r. wzmiankowała o przedstawieniu pt. „Nad Czeremoszem” [„Karpaccy górale” – J. LS], autorstwa Józefa Korzeniowskiego, które odbyło się w 22 sierpnia br. i zawierała dla artystów-amatorów podziękowania, wśród których znajdował się również Szwoch²³.

Jakim miastem w II połowie XIX w. i na początku XX w. pozostawał Płońsk? Miejscowość położona nad rzeką Płonką, w odległości ok. 60 km na północny zachód od Warszawy, na terenie Mazowsza Północnego. Płońsk przynależał wówczas do guberni płockiej, od 1867 r. jako miasto powiatowe²⁴. Płońsk liczył w owym czasie 7824 mieszkańców, w tym 60 Niemców i 304 Rosjan. W mieście zamieszkiwało 2930 Polaków (37,4%) i 4500 Żydów (57,5%) ogółu ludności. W rękach Żydów znajdował się handel (tylko 7 sklepów należało do „chrześcijan”) i większość z 363 budynków murowanych. W ciągu 40 lat (1868–1908) liczba ludności w Płońsku wzrosła o 184% i wynosiła 12 302 mieszkańców. Zmieniał się także wygląd miasta, wzrastała liczba budynków murowanych, w latach 1870–1890 wybudowano ich 78. W Płońsku znajdował się murowany

¹⁹ *Historia kominiarstwa, czyli kilka słów o naszym zawodzie*, <https://www.kominiarze-warszawa.pl> [dostęp: 12.11.2022].

²⁰ Płońsk, „Strażak” 1883, s. 150-153.

²¹ *Ibidem*, s. 152, s. 151, s. 212-213 (Płońsk w 1881 r. liczył 5 000 mieszkańców, strażaków członków czynnych było 132, honorowych 80).

²² A. Kociszewski, *Życie kulturalno-oświatowe Płocka w latach 1865–1914*, [w:] *Płońsk i Ziemia Płocka w XIX i XX wieku na tle dziejów Mazowsza Północnego*, red. A. Kosecki, J. Szczepański, Płońsk 1998, s. 67.

²³ „Echa Płockie i łomżyńskie” 1900, nr 69, 29 (16) sierpnia, s. 2. Nazwisko Szwoch występuje bez podania imienia, prawdopodobnie to Dionizy Szwoch.

²⁴ *Dzieje miasta Płocka*, red. A. Kociszewski, Ciechanów 1983, s. 95.

kościół katolicki, cerkiew, przytułek dla ubogich, a także ufundowane w 1874 r. obserwatorium astronomiczne i meteorologiczne. Zarówno Płońsk, jak i cały powiat były wówczas terenami o charakterze rolniczym. W Płońsku pod koniec XIX w. działały tylko: dystylarnia, mały browar, fabryka octu, fabryka miodu, olejarnia, cegielnia²⁵.

Gazeta „Echa Płockie i Łomżyńskie” z 1898 r. informowała o urzędzeniu w Płońsku sali dla chorych oraz ambulatorium. Lekarz miejski miał przyjmować pacjentów, a należność za poradę ambulatoryjną stanowiła kwota 30 kopiejek i z tych funduszy rada powiatowa miała opłacać felczera i akuszerkę²⁶.

Mały Franciszek edukację szkolną rozpoczął zapewne w rodzinnym mieście. Szkoła elementarna istniała w Płońsku dzięki władzom pruskim od 1803 r. Od 1839 r. działa też niedzielna szkoła rzemieślnicza przeznaczona dla uczniów i czeladników. W 1887 r. funkcjonowały dwie szkoły elementarne dla 290 uczniów (męska i żeńska), jedna szkoła żydowska (80 uczniów) i cztery chedery żydowskie (szkoły początkowe o charakterze religijnym, tworzone w środowiskach chasydzkich) dla 400 uczniów. Sieć szkolna w związku z dynamicznym rozwojem ludności była niewystarczająca, co prowadziło do analfabetyzmu. W pewnym stopniu zapobiegała temu rosnąca liczba szkół prywatnych i tajnych, w których uczono dzieci i młodzież w języku polskim. W 1871 r. wprowadzono w szkołach elementarnych obowiązek czytania i pisanie w języku rosyjskim, a od 1885 r. język ten obowiązywał już w nauczaniu wszystkich przedmiotów (z wyjątkiem religii oraz języka polskiego, który był przedmiotem nieobowiązkowym). Należy wspomnieć, że w Płońsku aż do 1917 r. nie istniała szkoła średnia, kiedy to staraniem członków Polskiej Macierzy Szkolnej w budynku pocerkiewnym przy ul. Płockiej utworzono Gimnazjum Płońskie²⁷.

W niektórych opracowaniach zmieszczono są informacje, że Franciszek Szwoch ukończył gimnazjum w Płońsku²⁸, niniejszy fakt pozostaje przekłamanie w jego biografii, gdyż w 1917 r. malarz przebywał w Rosji i wówczas był w wieku 34 lat. W 44. rocznicę powstania tejże placówki oświatowej zorganizowano I Zjazd Wychowanków Gimnazjum i Liceum w Płońsku w dniach

²⁵ *Słownik Geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, t. 8, red. B. Chlebowski, red. F. Sulimierski, red. W. Walewski, Warszawa 1887, s. 312; *Sześćdziesiąt cztery miasta województwa warszawskiego, w tym Płońsk*, „Notatki Płockie” 1967, nr 2, s. 34-35; A. Kociszewski, *Życie kulturalno-oświatowe Płońska...*, s. 62; A. Bartoszewicz, *Płońsk w podziałach administracyjnych w XIX i XX wieku*, [w:] *Płońsk i Ziemia Płońska...*, s. 174.

²⁶ *W Płońsku*, „Echa Płockie i Łomżyńskie” 1898, nr 71, 3 grudnia (21 listopada), s. 3.

²⁷ A. Kociszewski, *Życie kulturalno-oświatowe Płońska...*, s. 64, s. 68; *Jednodniówka*, red. J. Koperski, wydana w 44. rocznicę Powstania Szkoły. I Zjazd Byłych Wychowanków, Płock 1961, s. 6.

²⁸ Ciekawe biografie, Lokalna Grupa Działania-Przyjazne Mazowsze, http://lgdpm.pl/do_pobrania/ciekawe-biografie.pdf. [dostęp: 23.11.2022].

16-18 czerwca 1961 r. i z tej okazji została wydana „Jednodniówka”²⁹. W tymże szkicu znajduje się notatka dotycząca Franciszka Szwocha, nie absolwenta, ale osoby zasłużonej i związanej z Płońskiem, gdzie czytamy:

Urodził się w niezamożnej rodzinie mieszczańskiej i już od wczesniej młodości borykał się z trudnościami materialnymi, zarabiając na swoje utrzymanie i naukę [...]”³⁰.

W *curriculum vitae* Szwoch podał, że jako ekstern zdał egzamin nauczycielski przed Komisją Seminarium Nauczycielskiego z programu tej uczelni³¹.

Franciszek Szwoch
Źródło: archiwum rodziny Artysty

Należałoby postawić pytanie, dlaczego właśnie w tej placówce? Czyżby pierwotnie zamierzał uzyskać patent nauczyciela szkoły rządowej? A może z innej, jakże prostej przyczyny, jego rodzice nie posiadali środków finansowych, by umożliwić synowi edukację w najbliższym gimnazjum znajdującym się w Płocku. Ustawa o utworzeniu kursów pedagogicznych w Siennicy ukazała się z datą 20 maja 1866 r. Istniejący w Siennicy od połowy XVIII w. zakon reformatorów został w 1864 r. rozwiązany na mocy ukazu carskiego o kasacie zakonów rzymskokatolickich oraz konfiskacie ich majątków. W gmachu poklasztornym w Siennicy umieszczona została wówczas szkoła. Program nauki trzyletnich kursów był niski. W 1872 r. kursy nauczycielskie zostały przemianowane na Seminarium Nauczycielskie. Absolwenci szkoły otrzymywali na zakończenie nominacje na „naczalnych uczyłiszcz” i otwierały się przed nimi perspektywy pracy w charakterze nauczyciela w placówce rządowej³².

²⁹ *Jednodniówka*, op. cit., s. 1-23.

³⁰ *Ibidem*, s. 15-16.

³¹ J. Kotlica, *Na pastwę morza i płomieni...*, s. 129. Informacja z «*curriculum vitae*» malarza w czasie, gdy podejmował pracę jako referent Wydziału Kultury i Sztuki przy Zarządzie Miejskim w Gdyni w 1945 r., brak tam wzmianki odnośnie daty składania egzaminu w Siennicy. Siennica położona 11 km na południe od Mińska Mazowieckiego, wówczas należała do guberni warszawskiej.

³² P. Chadaj, *Wspomnienia*, [w:] *W służbie wsi i kraju, W setną rocznicę powstania Seminarium Nauczycielskiego w Siennicy*, praca zbiorowa, Warszawa 1966, s. 302-321; S. Jagodziński, *Działalność Seminarium Nauczycielskiego w Siennicy w latach 1867-1905*, s. 77-107, [w:] *W służbie wsi i kraju...*, s. 88, s. 93.

W 1905 r. w rodzinnym mieście Franciszek Szwoch przystąpił do nowo powstałego Narodowego Związku Robotniczego (NZR), partii o charakterze narodo-chrześcijańskim, działającej w latach 1905–1920 na ziemiach Królestwa Polskiego. Pracę organizacyjną prowadził na terenie miasta i okolic jako dziesiętnik oraz kolportował nielegalne wydawnictwa NZR („Polak”, „Pochodnia”, „Kiliński”). W 1906 r. został aresztowany i osadzony w więzieniu. Po zwolnieniu zamieszkał w Warszawie. W 1908 r. podczas przewożenia bibuły konspiracyjnej, został zatrzymany na stacji w Sosnowcu i ponownie aresztowany³³.

W ankiecie do Komitetu o Przyznanie Krzyża i Medalu Niepodległości wskazał osoby, które mogłyby poświadczyć jego udział w pracy niepodległościowej: Gustawa Simona, Jana Jankowskiego i Walentego Flaszynskiego. We wniosku z dnia 24 czerwca 1938 r. podał pseudonim „Frankowski”, w streszczeniu pracy niepodległościowej napisał:

*Praca w Narodowym Związku Robotniczym, im. Kilińskiego?, służba na wschodzie [...], jako ochotnik w Wojsku Polskim, aresztowany przez władze rosyjskie i emigracja z kraju*³⁴.

Fakt aresztowania Szwocha w 1906 r. i pobytu w więzieniu w Kielcach potwierdzają materiały uzyskane z Archiwum Państwowego w Kielcach (dalej: APK), zaprezentowane w dalszej części pracy.

W styczniu 1905 r. w Rosji wybuchła rewolucja, która objęła też Królestwo Polskie. W grudniu 1905 r. gen. Gieorgij Skatun wprowadził w Królestwie Polskim stan wojenny i mianował generał-gubernatorem guberni kieleckiej – dowódcę 14 Dywizji Kawalerii generała lejtnanta Fiodora Nikołowicza Bobylewa. W połowie marca 1906 r. gen. Bobylew ustąpił, a miejsce jego objął generał lejtnant Jakub Żyliński³⁵.

³³ Centralne Archiwum Wojskowe w Wojskowym Biurze Historycznym (dalej: CAW-WBH), sygn. odrzuc.28.02.1938 Szwoch Franciszek, brak numeracji kart, <https://wbh.wp.mil.pl/pl/pages/kolekcja-akt-odznaczeniowych-komitetu-krzyza-i-medalu-niepodleglosci-nieopracowana-2022-07-14-8y4n> [dostęp: 28.12.2022]; Nie znalazłam dokumentów potwierdzających fakt aresztowania Szwocha w Sosnowcu w 1908 r.

³⁴ CAW-WBH, sygn. KKIMN 139-41928 Szwoch Franciszek, brak numeracji kart, <https://wbh.wp.mil.pl/pl/pages/kolekcja-akt-odznaczeniowych-komitetu-krzyza-i-medalu-niepodleglosci-nieopracowana-2022-07-14-8y4n> [dostęp: 28.12.2022]

³⁵ APK, Kancelaria Gubernatora Kieleckiego z lat [1862] 1867–1915 [1917], (dalej: KGK), sygn. 3, k. 336, postanowienie Tymczasowego Generała-Gubernatora Kieleckiego Bobylewa z 26 stycznia 1906 r.; *Stan wojenny w Królestwie Polskim*, „Gazeta Kielecka” 1905, nr 101, 24 grudnia (18 listopada), s. 1; Ł. Chimiak, *Gubernatorowie rosyjscy w Królestwie Polskim 1863–1915, Szkic do portretu zbiorowego*, Wrocław 1999, s. 324, s. 329; A. Próchniak, *Studia z dziejów polskiego ruchu robotniczego*, wyboru dokonał K. Dunin-Wąsowicz, Warszawa 1958, s. 351-352, s. 356, s. 358, s. 362.

Franciszek Szwoch został zatrzymany w kwietniu 1906 r. przez oddział żandarmerii w Kielcach, na podstawie notatki do art. 23 przepisów dotyczących obszarów ogłoszonych w stanie wojennym, i osadzony w miejscowym więzieniu³⁶. Jak czytamy w piśmie urzędowym:

Wniosek Gubernatorskiego Oddziału Żandarmerii z 24 kwietnia 1906 r. nr 1174 do Kancelarii Gubernatora. Poufne. Mając na uwadze, że korespondencja zainicjowana przez Oddział powierzony mi, na podstawie przepisów o ochronie państwa, w sprawie Franciszka Szwocha nie może zostać zakończona w ciągu dwóch tygodni, dlatego proszę o rozporządzenie Waszej Ekscelencji o wydłużenie okresu przetrzymywania wspomnianego Szwocha do jednego miesiąca, podpis pułkownika³⁷.

W odpowiedzi gubernator 26 kwietnia 1906 r. pisał do naczelnika więzienia:

Ze względu na propozycje Naczelnika Gubernatorskiego Oddziału Żandarmerii w Kielcach, proponuje Waszej Ekscelencji, na podstawie notatki do art. 23 przepisów, dotyczących obszarów ogłoszonych o stanie wojennym, o przedłużeniu okresu przetrzymywania Franciszka Szwocha do jednego miesiąca od daty jego zatrzymania, w powierzonym wam zakładzie karnym. Gubernator. Władca Kancelarii. Sprawa nr 122/1905³⁸.

Sprawa niniejsza została zarejestrowana pod sygn. 122/1905, co wskazuje na to, że (zdarzenie) czyn karalny zaistniał w 1905 r., zatrzymanie nastąpiło w kwietniu 1906 r. Decyzję w sprawie aresztanta podejmował ówczesny tymczasowy generał-gubernator Jakub Żyliński. Dokładnie nie wiadomo, kiedy Szwoch opuścił więzienie. Z treści archiwaliów wynika, że *sprawa nie została ukończona w terminie dwóch tygodni i jest wniosek o przedłużeniu aresztowania na okres jednego miesiąca czasu*. Prawdopodobnie był to krótkotrwały pobyt w więzieniu. Za taką tezę przemawia fakt, iż raporty naczelnika więzienia kieleckiego o osobach osadzonych w więzieniu oraz zwolnionych z aresztu wskutek postanowień kieleckiego tymczasowego generał-gubernatora za rok 1907 nie zawierają wpiśków dot. Franciszka Szwocha³⁹. Pozostający w zasobach Archiwum Państwowego

³⁶ APK, KGK, sygn. 2071, k. 1, Wniosek Gubernatorskiego Oddziału Żandarmerii w Kielcach z 24.04.1906 r. skierowany do Kancelarii Gubernatora Kieleckiego w sprawie zatrzymanego Franciszka Szwocha o przedłużenie aresztowania na okres jednego miesiąca, dokument sporządzony w j. rosyjskim.

³⁷ Ibidem.

³⁸ APK, KGK, sygn. 2071, k. 2, Pismo Gubernatora Kieleckiego z dnia 26.04.1906 r. skierowane do Naczelnika Więzienia w Kielcach dot. Franciszka Szwocha o przedłużeniu jego pobytu w więzieniu na okres jednego miesiąca, dokument sporządzony w j. rosyjskim.

³⁹ APK, KGK, sygn. 2142, pismo z dnia 02.11.2022 r., znak OIA.6342.1463.2022.ŁG.

w Warszawie, Oddział w Mławie dokument w postaci: Karty z rejestru spraw wojskowych rodziny Zofii i Dionizego Szwochów, zawiera podstawowe dane osobowe domowników. Zapis dotyczący Franciszka Szwocha brzmi: *kawaler, środki utrzymania – przy rodzicach*, zaś w rubryce uwagi: *Bezterminowo nr 546/906 r.*⁴⁰ Prawdopodobnie oznacza to, że zwolniony został z odbycia służby wojskowej w armii rosyjskiej, a wpisu dokonano w 1906 r.⁴¹

Ku malarstwu

F. Szwoch w 1906 r. udał się do Warszawy, by kształcić się w kierunku malarstwa. Warszawa na początku XIX w. stanowiła centrum życia politycznego, kulturalnego i gospodarczego ziem Królestwa Polskiego, i około 1900 r. liczba mieszkańców wynosiła blisko 700 tys. W ramach represji po powstaniu styczniowym w 1866 r. zamknięto Szkołę Sztuk Pięknych, a w jej miejsce powołano Klasę Rysunkową subwencjonowaną przez władze carskie. Przez 40 lat była ona jedyną szkołą artystyczną Królestwa Polskiego⁴².

Sprawa edukacji artystycznej Franciszka Szwocha wydaje się być zagadnieniem istotnym wobec obrania drogi zawodowej związanej ze sztuką malarską. Ważną rolę w początkowym etapie jego nauki spełniali nauczyciele, którzy dostrzegli uzdolnienia artystyczne u Franciszka i zaopiekowali się nim. M. Różańska o Szwochu napisała, że *studia artystyczne rozpoczął w latach 1906–1907 w Warszawskiej Szkole Sztuk Pięknych u J. Kauzika*, a w ślad za nią tę informację powieliło wielu autorów publikacji⁴³. Jednakże inne opracowania nie wskazują Jana Kauzika jako wykładowcy, ani Franciszka Szwocha – studenta⁴⁴.

We wspomnianym *curriculum vitae* malarza odnotowano, że *Ukończył Szkołę Sztuki Stosowanej i Szkołę Rysunkową w Warszawie*⁴⁵. Istniała w Warszawie

---

⁴⁰ APM, UPP, sygn. 26, k. 76-77, Karty z Rejestru Powinności Wojskowych dot. rodziny Dionizego Szwocha.

⁴¹ Powyższy wniosek przyjęto przez analogię, gdyż zapis Bezterminowo nr 106/6 dot. Bruno Dionizy Szwoch poz.1 (wówczas lat 56) oraz zapis Bezterminowo nr 107/6 dot. Zofia Szwoch z Mikołajewskich poz. 2 (wówczas lat 55).

⁴² *Szkoła rysunkowa*, „Kurier Polski” 1902, nr 198, 19 lipca, s. 2; I. Huml, *Warszawskie Szkolnictwo artystyczne dla kobiet na przełomie XIX i XX wieku*, „Roczniki Humanistyczne” 1999, t. 47, z. 4, s. 297, 298.

⁴³ E. M. Różańska, op. cit., s. 84; PSB, t. 49, s. 496; SBPN, t. 4, s. 334 oraz wielu innych.

⁴⁴ K. Piwocki, *Historia Akademii Sztuk Pięknych w Warszawie 1904–1964*, Wrocław 1965, s. 142-238, Spis studiujących w latach 1904–1963/1964 nie występuje nazwisko Szwoch; J. Tarkowska, *Warszawska Szkoła Sztuk Pięknych 1902–1920, Dokumenty i materiały*, „Zeszyt naukowy Akademii Sztuk Pięknych w Warszawie” 1995, nr 1, s. 1-79; J. Gola, M. Siłkowska, A. Szewczyk, *Akademia Sztuk Pięknych w Warszawie 1904–1944*, Warszawa 2012, s. 480-485, indeks osób.

⁴⁵ J. Kotlica, *Na pastwę morza i płomieni...*, s. 129, Aneks, Dokumentacja, Ankieta personalna, Uwagi: *Curriculum vitae na odwrocie: [...] Ukończył Szkołę Sztuki Stosowanej i Szkołę*

Klasa Rysunkowa, która była bezpłatną szkołą rządową. Jej siedziba w latach 1885–1930 mieściła się przy Placu Teatralnym w domu Neprosa⁴⁶. Zarząd m.st. Warszawy w 1917 r. przejął Klasę Rysunkową, którą następnie zreorganizował na Szkołę Sztuk Zdobniczych i Malarstwa⁴⁷. Puciata-Pawłowska opracowała historię Szkoły Rysunkowej, w tym nazwiska najwybitniejszych uczniów, niestety z powodu braku dokładnych ich spisów, nie znajdujemy tam nazwiska Szwocha⁴⁸.

Szkoła Sztuki Stosowanej w Warszawie rozpoczęła działalność w 1893 r. w gmachu Muzeum Przemysłu i Rolnictwa przy ul. Krakowskie Przedmieście 66. Celem jej było szerzenie wśród rzemieślników warszawskich nauki rysunku i modelowania, a podjęcie aktywności umożliwiła darowizna finansowa Hipolita Wawerskiego. W tejsze placówce podstawą pozostawały kursy rysunkowe, były tam kolekcje modeli i kopie słynnych obrazów malarstwa europejskiego oraz znajdowała się biblioteka i czytelnia⁴⁹. W roku szkolnym 1906/1907 uczyły się w niej 824 osoby obojga płci, które czas wolny przeznaczwały na kształcenie się pod kierunkiem nauczycieli. Zajęcia w salach rysunkowych trwały przez cały rok w godzinach popołudniowych i wieczornych⁵⁰. Nie znalazłam materiałów o tym, że Szwoch był uczestnikiem tychże kursów. Niewątpliwym pozostaje jednak fakt, że jego pobyt w stolicy guberni warszawskiej umożliwił łączenie pracy zarobkowej ze zdobywaniem wiedzy z zakresu sztuki malarskiej. Zapewne w tych placówkach przygotował stosowne prace z zakresu twórczości malarskiej w postaci szkiców, rysunków itp., by przy przyjęciu na Akademię Sztuk Pięknych w Krakowie (dalej: ASP) niniejsze przedstawić.

W jesienią 1908 r. Szwoch wyjechał z Warszawy do Krakowa, by rozpocząć studia w Cesarsko-Królewskiej Akademii Sztuk Pięknych. Przyszły student własnoręcznie wypisał ankietę w dniu 28 października 1908 r. Na zawarte tam pytanie udzielał następujących odpowiedzi:

Rysunkową w Warszawie.

⁴⁶ J. Puciata-Pawłowska, *Dzieje Miejskiej Szkoły Sztuk Zdobniczych i Malarstwa w Warszawie, Warszawa 1939–1940*, s. 39. W latach 1886–1930 pracował tam profesor Jan Kauzik (PSB, t. 12/2, zeszyt 53, Wrocław-Warszawa-Kraków 1966, s. 236-238).

⁴⁷ J. Biłek, *Wstęp*, [w:] J. Puciata-Pawłowska, op. cit., s. 49, s. VII-VIII; Z. Kruszelnicki, *Profesor dr Jadwiga Puciata-Pawłowska. W Osiemdziesiątolecie Urodzin*, „Acta Universitatis Nicolai Copernici, Zabytkoznawstwo i Konserwatorstwo” 1987, z. 161, s. 191-194.

⁴⁸ J. Puciata-Pawłowska, op. cit., s. 46.

⁴⁹ S. K. [Stefan Krzywoszewski], *Szlachetne zabiegi. Muzeum Rzemiosł i Sztuki Stosowanej w Warszawie*, „Świat” 1909, nr 37, 11 września, s. 16; M. Dłutek, *Warszawskie Muzeum Rzemiosł i Sztuki Stosowanej. Rys Historyczny*, [w:] *W kręgu sztuki przedmiotów. Studia ofiarowane Profesor Irenie Huml przez przyjaciół, kolegów i uczniów*, Warszawa-Płock 2011, s. 277, 279.

⁵⁰ S. K. [Stefan Krzywoszewski], *Salę Rysunkowe przy Muzeum Przemysłu i Sztuki Stosowanej*, „Świat” 1907, nr 38, 21 września, s. 18-19.

Wiele ma lat, rok urodzenia, miejsce urodzenia, religia: Lat 25, urodzony w 1883 r. w Płońsku, w gub. Warszawskiej, Królestwo Polskie, religia Rzymsko Katolicka.

Przynależność do kraju i gminy: Płońsk, gub. Warszawska.

Adres rodziców i poczta: Płońsk, gubernia Warszawska.

Jakimi dokumentami wykazuje się, gdzie przedtem kształcił się: Świadectwo z Seminarium Nauczycielskiego, uczęszczałem do Szkoły Rysunkowej w Warszawie i Muzeum Rzemiosł i Sztuki Stosowanej.

Jakie przedstawia prace: [nie ma wpisu⁵¹].

Do którego Profesora szkoły chce być zapisany: Do profesora Wyczółkowskiego.

Gdzie obrał mieszkanie: ul. Blichowa nr 14⁵².

Powyższa ankieta personalna dot. F. Szwocha pozostaje dokumentem urzędowym i uznać ją należy za w pełni wiarygodną, bowiem podlegała weryfikacji przez władze krakowskiej ASP. Informacje zawarte w kwestionariuszu osobowym umożliwiły wyjaśnienie sprawy edukacji w latach 1906–1908 w Warszawie przez jej autora; uczęszczanie na zajęcia do Szkoły Rysunkowej oraz Muzeum Rzemiosł i Sztuki Stosowanej nie jest tożsame z ukończeniem nauki w tychże placówkach. Ankieta F. Szwocha pozostaje niezgodna z informacją zamieszczoną w *curriculum vitae* malarza. Dotychczasowy biogram Franciszka Szwocha w treści: *Studia artystyczne rozpoczął w latach 1906–1907 w Warszawskiej Szkole Sztuk Pięknych u J. Kauzika*, zawiera nieprawdziwe dane o malarzu.

Franciszek Szwoch odbył pięcioletnie studia w krakowskiej ASP w latach 1918–1913 jako student zwyczajny. W pierwszym i drugim półroczu 1908/1909 pozostawał uczniem prof. Wyczółkowskiego⁵³. W kolejnym roku akademickim 1909/1910 przez oba semestry był pod opieką prof. Pankiewicza⁵⁴, a w pierwszym semestrze otrzymał nagrodę w konkursie za kompozycję. W następnym roku 1910/1911 pozostawał uczniem prof. Weissa⁵⁵, a w roku 1911/1912

⁵¹ Brak wpisu w tym zakresie nie jest tożsamy, iż Franciszek Szwoch żadnych prac nie przedstawiał. Przyszli adepci szkół artystycznych zobligowani byli do zaprezentowania własnych możliwości twórczych.

⁵² E-mail z 22.02.2023 r. z Archiwum Akademii Sztuk Pięknych w Krakowie, od Joanny Grabowskiej, otrzymane archiwalia: Ankieta personalna dot. F. Szwocha pochodzi z teczki Rodowdy 1907–1924, sygn. A122; lata studiów z teczki absolutoria 1945–1962, sygn. A461-462.

⁵³ Leon Jan Wyczółkowski (1852–1936), malarz, grafik i rysownik, jeden z czołowych przedstawicieli Młodej Polski w nurcie malarstwa realistycznego, od 1895 r. prowadził wykłady w krakowskiej ASP, w latach 1909/1910 został jej rektorem.

⁵⁴ Józef Pankiewicz (1866–1940), malarz i grafik, pedagog, w 1906 r. został profesorem krakowskiej ASP, jeden z pierwszych impresjonistów i symbolistów polskiej sztuki przełomu XIX i XX w., w latach 20. zainicjował nurt polskiego koloryzmu.

⁵⁵ Wojciech Weiss (1875–1950), malarz, rysownik i grafik, od 1907 r. nauczał w krakowskiej

uczniem prof. Dębickiego⁵⁶. W piątym roku swojej edukacji, w pierwszym i drugim półroczu 1912/1913, był uczniem prof. Malczewskiego⁵⁷, zaś przedmiot rysunek wieczorny w pierwszym półroczu zaliczał u prof. Kunzeka⁵⁸. Warto zauważyć, że od mistrza Malczewskiego otrzymał z przedmiotów: malarstwo, rysunek, historia sztuki i nauka o stylach – ocenę celującą.

Na krakowskiej ASP w latach 1912–1914 studiował malarstwo Eugeniusz Geppert (1890–1979) i wymienia Franciszka Szwocha jako kolegę ze starszego kursu. E. Geppert również był uczniem prof. Malczewskiego, o wykładowcy napisał m.in., że:

Nie był to człowiek łatwy, ale bez wątpienia jednostka wyrastająca ponad otoczenie, z ogromnym osobistym urokiem [...]. Pojęcie sztuki łączył z pojęciem Polski. Ileż razy słyszeliśmy powiedzenie: „Nie siedźcie w pracowni – Idźcie w Polskę, malujcie Polskę”⁵⁹.

W innym miejscu Geppert zanotował credo profesora Malczewskiego:

Uczyć Was będziemy, byście byli dumni z ducha całości, a pokorni w każdej chwili życia. Będziecie bowiem samotni i sami, jeżeli wytrwacie i zostanieie artystami⁶⁰.

Te ostatnie zacytowane słowa prof. Malczewskiego (wówczas rektora krakowskiej ASP) usłyszał zapewne Franciszek, gdyż wypowiedziane zostały na rozpoczęcie roku akademickiego 1912/1913. Zdaniem autorki, malarz Szwoch zarówno w pracy artystycznej, jak również w życiu osobistym, pozostawał wierny przesłaniu mentora Jacka Malczewskiego⁶¹.

ASP, od 1913 r. jako profesor zwyczajny, reprezentant nurtu ekspresyjnego w sztuce Młodej Polski oraz kolorystycznych tendencji w sztuce lat 1920. i 1930. Jego pasją było też fotografowanie.

⁵⁶ Stanisław Dębicki (1866–1924), malarz i ilustrator książek, od 1909 r. zatrudniony w krakowskiej ASP, od 1911 r. jako profesor, po śmierci Stanisława Wyspiańskiego objął Katedrę malarstwa religijnego i dekoracyjnego, tworzył m.in. w stylu recesji.

⁵⁷ Jacek Malczewski (1854–1929), malarz i rysownik, jeden z najwybitniejszych i uznawanych w historii polskiej sztuki, zwany ojcem symbolizmu w malarstwie polskim przełomu XIX i XX w., uczeń Jana Matejki, stworzył ok. 2000 obrazów, z których współcześnie zachowało się 1200, w 1900 r. po konflikcie z Julianem Fałatem opuścił krakowską ASP, powrócił po dziesięciu latach na stanowisko profesora w krakowskiej ASP, aby w 1912 r. zostać rektorem i funkcję pełnił do wybuchu pierwszej wojny światowej.

⁵⁸ Henryk Kunzek (1871–1928), malarz i rzeźbiarz, z wykształcenia lekarz, w latach 1905–1911 kontynuował studia w krakowskiej ASP pod kierunkiem K. Laszki, następnie był wykładowcą, uprawiał też publicystykę i twórczość literacką.

⁵⁹ E. Geppert, *Przeszłość daleka i bliska*, Wrocław 1977, s. 16.

⁶⁰ Ibidem, s. 18.

⁶¹ Autorka niniejszy wniosek wysnuwa po rozmowach z córką malarza Marią Szwoch-Kazińską (spotkania w dniach: 20.11.2019 r. i 22.08.2020 r. w Sopocie), wspominała, że *jej ojciec był*

W krakowskiej Akademii Sztuk Pięknych F. Szwoch przejawiał zainteresowania pejzażem i portretem⁶². Z tego kresu czasu pochodzi m.in. obraz „Na grobie matki”, sygnowany datą 1912, obecnie znajdujący się w Muzeum Mazowieckim w Płocku⁶³.

Obraz pt. „Na grobie matki”, autorstwa Franciszka Szwocha
Źródło: Muzeum Mazowieckie w Płocku, sygn. MMP/S/10013
Fot. Tomasz Topczewski

Wyjazd do Petersburga i Moskwy w 1914 r.

Franciszek Szwoch ukończył naukę na krakowskiej ASP, w 1914 r. wyjechał do Rosji (Petersburga i Moskwy) na dalsze studia artystyczne⁶⁴. Zafascynował się tam zwłaszcza malarstwem Iwana Ajwazowskiego (1817–1900), wielkiego marynisty i batalisty drugiej połowy XIX w., którego obrazy kopiował. Korzystając z obecności w Moskwie oddziałów kirgiskich i saratowskich, po wybuchu pierwszej wojny światowej, malował charakterystyczne typy żołnierzy. Ale nie tylko taką aktywność podejmował w Rosji. J. Kotlica opublikował list Ireny Szwochowej (żony malarza) skierowany do Ryszarda Szwocha, w którym m.in. napisała:

---

osobą niezwykle pracowitą, oddaną sztuce, a jednocześnie skromną.

⁶² J. Kotlica, *Franciszek Szwoch (1883–1949)*..., s. 142.

⁶³ E-mail z 20.09.2022 r. z Muzeum Mazowieckiego w Płocku od Mariusza Kasprzaka: „Ekspozycja nosi tytuł »Sala galicyjska«. Prezentowany jest na niej obraz Franciszka Szwocha pt. »Na grobie matki« (1912 r.; olej, płótno; 49,5 x 72 cm; nr inw. MMP/S/10013).

⁶⁴ PSB, t. 49, s. 496; SBPN, t. 4, s. 334; J. Kotlica, *Franciszek Szwoch (1883–1949)*..., s. 142.

Lata 1915–1917 Szwoch jest delegatem „Polskiego Towarzystwa Opieki nad Zabytkami w Moskwie” z działalnością na froncie wojennym, skąd ewakuuje najcenniejsze zbiory muzealne do Moskwy i Petersburga, wykonując przy tym liczne rysunki polskiej architektury zabytkowej⁶⁵.

W 1915 r. utworzono Wydział Opieki nad ruchomą własnością ewakuowaną i zabytkami sztuki i kultury polskiej przy Komitecie Polskim (KP) w Moskwie, który później przyjął nazwę Polskie Towarzystwo Opieki nad Zabytkami Przeszłości⁶⁶. W Archiwum Akt Nowych w Warszawie znajduje się zaświadczenie z 8 grudnia 1915 r. o delegowaniu Franciszka Szwocha do guberni mińskiej i kijowskiej w celu poszukiwania i przekazywania pod Zarząd Komitetu Polskiego majątku ruchomego polskich uchodźców, w szczególności dzieł sztuki i zabytków⁶⁷. Wystawiono dla F. Szwocha kolejne zaświadczenie, w którym czytamy:

Moskwa dnia 13 września 1917 r., Zarząd Polskiego Komitetu niniejszym zaświadcza, że Franciszek Szwoch, syn Dionizego Szwoch, jest członkiem Wydziału Opieki nad dziełami sztuki i zabytkami przy Polskim Komitecie Pomocy Ofiarom Wojny w Moskwie i zostaje oddelegowany przez Zarząd Komitetu do guberni witebskiej, wileńskiej, mińskiej, mohylewskiej i kijowskiej w celu poszukiwania i przekazania pod Zarząd Polskiego Komitetu wszelkich polskich dzieł sztuki i zabytków. Zarząd Polskiego Komitetu prosi władze wojskowe, kolejowe i cywilne o okazanie delegatowi Szwochowi możliwego wsparcia. Za Przewodniczącego: [podpis] M. Czeczott, Za sekretarza [podpis] Wiktor Przecławski⁶⁸.

Czy pozostały utrwalone rezultaty działalności malarza Szwocha w tym zakresie? Tak, m.in. w Zakładzie Naukowym im. Ossolińskich w Wrocławiu (dalej: ZNiO) w Dziale Rękopisów odnaleziono: wykonane w 1917 r. szkice, fotografie i akwarele Pałacu w Mosarzu⁶⁹, a ostatnimi właścicielami pozostawała rodzina Piłsudskich⁷⁰. Na podstawie tychże materiałów Marian Morelowski opracował

⁶⁵ Idem, *Na pastwę morza i płomieni...*, s. 130, list Ireny Szwochowej do Ryszarda Szwocha [styczeń-luty 1984 r.].

⁶⁶ P.P. Chabiera, *Marian Morelowski (1884–1963) – historyk sztuki, kolekcjoner, ekspert komisji rewindykacyjnych*, Warszawa 2020, s. 30, 31, rozprawa doktorska opublikowana, <https://docplayer.pl/208024456-Uniwersytet-kardynala-stefana-wyszynskiego-w-warszawie-wydzial-nauk-historycznych-piotr-pawel-chabiera-nr-albumu-3044>.

⁶⁷ AAN, Polskie Towarzystwo Opieki nad Zabytkami Przeszłości i Kultury w Moskwie, sygn. 3, k. 1, Zaświadczenia z dnia 8 grudnia 1915 r. wystawione dla Franciszka Szwocha, sporządzone w j. rosyjskim; E. Milanowska, *Działalność moskiewskiego Wydziału Zabytków*, „Spotkania z Zabytkami” 2007, nr 1, s. 8-10.

⁶⁸ AAN, Polskie Towarzystwo Opieki nad Zabytkami Przeszłości i Kultury w Moskwie, sygn. 3, k. 155, zaświadczenia z dnia 13 września 1917 r. wystawione dla Franciszka Szwocha, sporządzone w j. rosyjskim. Kwerendą objęłam nadto cztery jednostki: sygn. 2, 4, 10 i 12, ale nie znalazłam informacji dot. Franciszka Szwocha.

⁶⁹ Obecnie Białoruś.

⁷⁰ ZNiO we Wrocławiu, Dział Rękopisów, sygn. 14869/III, t. 5, *Sprawozdanie Polskiego*

w 1927 r. niewielką monografię pt. *Pałac Piłsudskich w Mosarzu*⁷¹, pozostała ona wspomnieniem i pamiątką tej niezwyklej budowli, która została rozgrabiona i spalona w dniu 24 listopada 1918 r. przez żołnierzy-bolszewików. W 1916 r. Szwoch wykonał rysunek byłego Teatru Moniuszków w Skuplinie⁷², a Wydział Opieki nad Zabytkami przy Komitecie Polskim w Moskwie zlecił powielenie w formie pocztówek o wymiarach 9x14 cm z dopiskiem, iż dochód przeznaczony na rzecz tegoż Wydziału⁷³. W ten sposób, poprzez sprzedaż kartek uzyskiwano dodatkowo środki finansowe na prowadzenie działalności. Opisane powyżej dwa wydarzenia związane z aktywnością Szwocha na rzecz ww. Wydziału ukazują profesjonalne zaangażowanie malarza w realizację określonych zadań.

Nadmienić należy, że czynnym członkiem Wydziału Opieki nad Zabytkami był Henryk Czerny⁷⁴, legitymacja jego zawiera nadto upoważnienie do zbierania składek na rzecz Wydziału. Nie wiadomo, czy Szwoch spotkał się na terenie Rosji z Henrykiem Czernym, ale wydaje się to prawdopodobne. W 1918 r. obaj przybyli do Płocka i działali tam m.in. w niwie artystycznej.

Pobyt w Płocku w latach 1918–1919

Do Płocka przybył Franciszek Szwoch w 1918 r. (prawdopodobnie latem lub wczesną jesienią) i spotkał się z artystami: Czesławem Idźkowskim⁷⁵, Henrykiem

Towarzystwa Opieki nad Zabytkami Przeszłości i Kultury w Moskwie, autorstwa M. Morelowskiego, s. 133-197, na k. 11, wymienieni są delegaci objazdowi m.in. Szwoch; ibidem, sygn. 14944/II, t. 129, „Materiały ilustracyjne opatrzone komentarzami Mariana Morelowskiego dot. dzieł sztuki i zabytków architektonicznych miejscowości na Kresach Wschodnich”, k. 11-34 dot. fotografii i szkiców pałacu Piłsudskich w Mosarzu; e-mail z 23.01.2023 r. z Muzeum Narodowego w Warszawie od Ł. Sokołowskiego z informacją, iż w zasobach MNW znajduje się kolekcja grafik i rysunków Franciszka Szwocha z okresu po 1914 r.

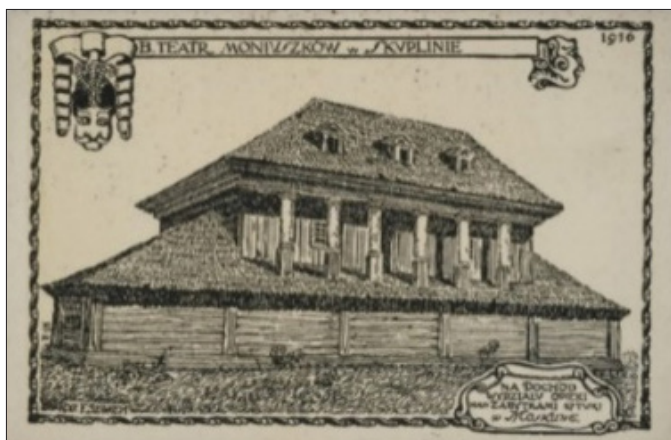
⁷¹ M. Morelowski, *Pałac Piłsudskich w Mosarzu*, Kraków 1927, s. 13, gdzie czytamy: *Do Mosarza delegowaliśmy z dalekiej Mokwy p. F. Szwocha i jemu fotografie i akwarele te zawdzięczamy*. Pałac zbudowany przez Roberta i Annę Brzostowskich w 1790 r., w latach 70. XIX w. nabył Edmund Piłsudski (kuzyn Józefa Piłsudskiego) i odtąd należał do Piłsudskich, informacja za <https://radzima.org.pl/object/7630.html> [dostęp: 08.01.2023].

⁷² Obecnie Białoruś, obwód miński.

⁷³ Karta pocztowa, były Teatr Moniuszków w Skuplinie, rys. F. Szwoch, data powstania 1916 r., miejsce wydania Moskwa, na zlecenie Wydziału Opieki nad Zabytkami przy Komitecie Polskim, pochodzi: <https://polona.pl/item/b-teatr-moniuszkow-w-skuplinie-rys-f-szwoch.NT-kwMzk2Mg/0#info:metadata> [dostęp: 20.12.2022].

⁷⁴ AAN, Polskie Towarzystwo Opieki..., sygn. 3, k. 68, Pismo nr 1553, bez daty, zatytułowane „Legitymacja”, wystawione dla Henryka Czernego, dokument w j. polskim.

⁷⁵ Czesław Idźkiewicz (1889–1951), malarz i pedagog, studiował m.in. w krakowskiej ASP, w 1915 r. przyjechał do Płocka, gdzie kontynuował rozpoczęte przez Władysława Drapiewskiego (aresztowany przez Rosjan i wywieziony w głąb Rosji) prace nad malowidłami ściennymi w płockiej Katedrze, od 1915 r. pracował jako nauczyciel rysunków w Gimnazjum im. Adama Mickiewicza w Płocku, a następnie od 1919 r. w Państwowym Seminarium Nauczycielskim,

Dawny Teatr Moniuszków w Skuplinie, rys. F. Szwoch

Źródło: <https://polona.pl/item/b-teatr-moniuszkow-w-skuplinie-rys-f-szwoch.NTkwmzk2Mg/0#info:metadata>

Nowina-Czernym⁷⁶ i Wandą Szrajberówną⁷⁷, którzy w mieście byli już od jakiegoś czasu. W nowej rzeczywistości, w niepodległej ojczyźnie, zaczęli nowy rozdział w życiu, wypełniony twórczością artystyczną i pasją społeczną. Macieszyna w *Pamiętniku Płocczanki* napisała o zorganizowaniu się w tym mieście „małej kolonii malarskiej”⁷⁸. Autorka zanotowała dalej:

*W szarym mundurze legionisty przybył do Płocka na krótki czas Franciszek Szwoch rodem z Płońska, uczeń Jacka Malczewskiego [...], zapełnił swą tekę malarską cennymi szkicami, szczególnie typów etnograficznych*⁷⁹.

Jej zdaniem Płock dostarczał malarzowi wielu inspiracji twórczych, a artysta rzeczywiście utrwalił je na swoich płótnach. W dniu 21 grudnia 1918 r. w tym mieście w Komendzie Służby Narodowej Kobiet Polskich otwarto

---

działał w Towarzystwie Naukowym Płockim, przebywał w obozie w Dachau.

⁷⁶ Henryk Nowina-Czerny (1888?–1957), herbu Nowina, przodkowie pochodzili z Szwajcarii, skąd przybyli do Polski, przeszali się od imienia rodzinnego „Schwarca”. Czernym, studiował w WSSP w Warszawie, zmarł w Toronto, polski grafik, malarz i architekt wnętrz.

⁷⁷ Wanda Szrajberówna (1886–1962), absolwentka WSSP w Warszawie, artystka, ceramiczka, malarka, pedagog, animatorka, miłośniczka i popularyzatorka sztuki ludowej, w 1916 r. pojawiła się w Płocku, uczyła rysunku w Gimnazjum Żeńskim im. Reginy Żółkiewskiej, w 1936 r. wstąpiła do bezhabitowego Zgromadzenia Sióstr Służebniczek NMP Niepokalanie Poczętej.

⁷⁸ M. Macieszyna, *Pamiętnik Płocczanki*, opracowała A.M. Stogowska, Płock 1996, s. 479.

Maria Macieszyna (1869–1953), polska nauczycielka i publicystka, zasłużona działaczka Towarzystwa Naukowego Płockiego. *Pamiętnik Płocczanki* jej autorstwa jest kroniką wydarzeń miasta Płocka z lat 1916-1919 i stanowi dokumentację historii miasta w tym skomplikowanym okresie.

⁷⁹ M. Macieszyna, op. cit., s. 480.

przedświąteczną wystawę obrazów zatytułowaną „Bazar Artystyczny”, a dochód z biletów przeznaczono na odzież dla żołnierzy polskich⁸⁰.

Cytując za „Przeglądem Płockim” K. Czarnecki napisał, że:

Najwięcej prac wystawił Szwoch [...] W pejzażach większych rozmiarów, jak Puszcza Białowieska, Stara karczma, Jezioro Lubień, lub pejzaż nocny skąpany w zimowych promieniach księżyca, zdobywa się artysta nie tylko na doskonałą technikę, ale potrafi wywołać duże wrażenie, nastrój, smutek [...]. Inny rodzaj znowu uprawia artysta również z wielkim sukcesem. Mam tu na myśli typy jak Cyganka, Kirtyz, Kujawiacy, Stara kobieta i inne. Piękna również jest Zbroja⁸¹.

Prawdopodobnie była to pierwsza wystawa, na której tak licznie zaprezentowane zostały obrazy tegoż malarza⁸².

Artyści zorganizowali w Płocku Oddział Warszawskiego Towarzystwa Artystycznego. Zebranie inauguracyjne odbyło się 3 lutego 1919 r. w sali I Gimnazjum Żeńskiego, a jego przewodniczącym został ks. prałat Ignacy Lasocki⁸³, który w przemówieniu określił zadania organizacji. Na Prezesa Zarządu powołano Henryka Czerny. Sekretarzem Zarządu wybrany został Franciszek Szwoch, który wskazał konieczność roztoczenia opieki nad zabytkami sztuki. Omawiano również sprawy związane z przynależnością jej członków, także propozycje sekcji płockiej, co do jej przynależności do centrali w Warszawie⁸⁴.

W okresie od marca do maja 1919 r. w Płocku stacjonował batalion zapasowy 8 pułku piechoty Legionów. Naczelne Dowództwo Wojska Polskiego uznało za konieczność utworzenia przy wszystkich oddziałach Uniwersytetów Żołnierskich uczelni, które miały za zadanie nie tylko naukę pisania i czytania oraz innych przedmiotów, lecz także rozwój duchowy i estetyczny żołnierzy. „Kurier Płocki” w rubryce *Kronika Płocka* informował o zebraniu miejscowego Koła Macierzy Szkolnej odbytym w dniu 7 marca 1919 r.⁸⁵ W trakcie obrad Franciszek Szwoch – inicjator, a późniejszy referent założonego przy garnizonie płockim Uniwersytetu Żołnierskiego – apelował o pomoc, opiekę i popieranie uczelni dla żołnierzy⁸⁶.

⁸⁰ K. Czarnecki, *Płockie życie artystyczne w latach 1900–1939*, Płock 1990, s. 96; M. Macieszyna, op. cit., s. 419.

⁸¹ K. Czarnecki, op. cit., s. 97-98.

⁸² Wcześniej obrazy Szwocha mogły być wystawiane w ramach plenerów organizowanych przez ASP w Krakowie, w Płocku występuje jako samodzielny malarz-artysta.

⁸³ Ks. prałat Ignacy Lasocki (1860–1933), teolog, publicysta, filantrop, społecznik.

⁸⁴ K. Czarnecki, op. cit., s. 100-101.

⁸⁵ F. Szwoch, *Uniwersytet żołnierski przy garnizonie płockim*, „Kurier Płocki” 1919, nr 58, 13 marca, s. 2; M. Trubas, *Płocki garnizon Wojska Polskiego w latach 1918–1939*, Warszawa 2008, s. 67-68; G. Gołębiowski, *Lista żołnierzy garnizonu płockiego zmarłych w latach 1918–1920*, „Notatki Płockie” 2014, nr 2, s. 14.

⁸⁶ *Ogólne zebranie koła Macierzy Szkolnej w Płocku*, „Kurier Płocki” 1919, nr 56, 11 marca,

Armia Polska utworzona we Francji pod dowództwem gen. Józefa Hallera przybyła do Polski w kwietniu 1919 r. w liczbie ok. 70 000 żołnierzy. W dniu 28 maja 1919 r. żołnierze Armii przybyli do Płocka, entuzjastycznie witani przez jego mieszkańców⁸⁷. Wyrazy przyjaznych uczuć Szwocha do żołnierzy gen. J. Hallera możemy odnaleźć w obrazie „Pierwszy hallerczyk w Płocku”. W *Pamiętniku Płocczanki* to dzieło malarza zostało opisane następująco:

*Przedstawia niebiesko umundurowanego rycerza stojącego na warcie pod murem, z doskonale zaobserwowanym układem postaci i ruchu, będących właściwością tego typu żołnierza. Tu artysta, do oddawania głęboko odczutyh, będących prawie syntezą typów był zupełnie w swoim żywiole*⁸⁸.

Powyższy obraz został zaprezentowany na wystawie, zorganizowanej w Płocku w czerwcu 1919 r. w sali Ochotniczej Straży Ogniowej i od razu znalazł nabywcę⁸⁹.

Niektóre z obrazów Szwocha związane z Płockiem autorka *Pamiętnika Płocczanki* opisała w sposób niezwykle plastyczny i warto zacytować:

[...] obraz „*Tum przy zachodzie słońca*”, gdzie dzwonnica i wieże katedralne widziane są z podwórka pobenedyktńskiego w dziwny sposób w górnej części oświetlonej słońcem. Dzwonnica w widzeniu artysty przybiera kształt niezwykle, uchwycony w silnym skrócie górnym, drażni, niepokoi i zaciekawia, jak one potwory mistrza Malczewskiego. Równie niepokojąco i zagadkowo rysuje się wśród mgły wieczornej dzwonnica poprzez bezlistne drzewa na obrazie „*Jesień*”. Wśród wilgotnych mgieł u stóp wieży płonie kilka światel latarni czy też okien. Nie pominął artysta widoku Tumskiej Góry wraz z całym kompleksem budynków na obrazie pt. „*Tum jesienią*”, zachowując jednak sposób patrzenia na dzwonnice w nagłym skrócie⁹⁰.

W „*Kurierze Płockim*” ukazywały się ogłoszenia i reklamy informujące o zbliżającej się wystawie obrazów i zachęcano mieszkańców do jej zwiedzenia. Podjęte działania sprawiły, że ekspozycja cieszyła się sporym zainteresowaniem. Dzięki temu artyści uzyskali możliwość zaprezentowania swojego dorobku, a płocczanie – zapoznania się z malarstwem oraz rzeźbą. Wystawa spełniła

s. 3; K. Czarnecki, op. cit., s. 102; K. Askanas, *Sztuka Płocka*, Płock 1991, s. 264.

⁸⁷ J. Lewandowska-Swołek, *Związki gen. Józefa Hallera z Chełmnem oraz Gorzuchowem w latach 1920–1939*, Toruń 2020, s. 24; G. Gołębiowski, *Związki gen. Józefa Hallera i hallerczyków z Płockiem w latach 1917–1924*, Płock 2018, s. 73-75.

⁸⁸ M. Macieszyna, op. cit., s. 480; zob. też: G. Gołębiowski, *Związki gen. Józefa Hallera i hallerczyków...*, s. 82.

⁸⁹ K. Czarnecki, op. cit., s. 105. Nieznane są dalsze dzieje tego obrazu. Ogółem wystawiono 174 prace różnych artystów i z tej okazji wydano okolicznościowy katalog.

⁹⁰ M. Macieszyna, op. cit., s. 480.

formę edukacji społeczeństwa, ale także pozwala uprzyjemnić mieszkańcom czas w trudnych okresie powojennym. Warto wspomnieć, że dwadzieścia procent dochodu ze sprzedaży biletów przeznaczono na wakacyjny wypoczynek dla miejscowych najuboższych dzieci. W trakcie trwania wystawy 4 czerwca 1919 r. odbyło się uroczyste pożegnanie Franciszka Szwocha odjeżdżającego na front wschodni, gdzie miał objąć stanowisko referenta do spraw ochrony zabytków. W imieniu zgromadzonych osób kilka słów pod adresem malarza najpierw wygłosił por. Stefan Manasterski. Z kolei Tadeusz Czapczyński scharakteryzował działalność Szwocha jako artysty i działacza społeczno-ludowego, jednego z założycieli uniwersytetu żołnierskiego w Płocku. Za te słowa serdecznie dziękował wzruszony artysta⁹¹. Niewątpliwie była to wyjątkowo ważna chwila w życiu bohatera niniejszego szkicu.

W niektórych biogramach Szwocha zawarta jest informacja, że po powrocie do kraju w 1918 r. malarz uczył w gimnazjum w Płocku oraz wstąpił do Polskiej Organizacji Wojskowej⁹². Kwestie niniejsze jednak wydają się być niejednoznaczne. Nie można wykluczyć udziału Szwocha w tejże formacji, ale uwzględniając fakt podany przez autorkę *Pamiętnika Płocczanki*, że *malarz przybył do Płocka w szarym mundurze legionisty* sprawa nie jest do końca tak oczywista. Malarz latach 1918–1919 r. pracował w Płocku w charakterze nauczyciela? W miejscowym Gimnazjum [od 1918 r. im. króla Władysława Jagiełły – J. LS] nie był zatrudniony⁹³. M. Macieszyna w swoim pamiętniku nie wymieniła Szwocha jako nauczyciela, więc prawdopodobnie artysta takiej pracy nie podjął.

F. Szwoch służył ochotniczo w Wojsku Polskim jako referent ochrony zabytków sztuki i kultury przy dowództwie Frontu Wołyńskiego w latach 1919–1921⁹⁴. Powyższa kwestia przedstawia się nieco inaczej w świetle archiwaliów znajdujących się w CAW-WBH. Z pisma Naczelnego Dowództwa Wojska Polskiego (Sztab Generalny) z 6 października 1920 r. wynika, że *oddaje się z dniem jutrzejszym urzędnika wojskowego Franciszka Szwocha do dyspozycji Komitetu*

---

⁹¹ *Szkicowe wrażenia z wystawy płockiej*, „Kurier Płocki” 1919, nr 122, 3 czerwca, s. 3; reklama „Kulturalną wesprzyj sprawę – Na obrazów przyjdź wystawę!; *Doskonały projekt, ale kto nań da 4500 marek*, „Kurier Płocki” 1919, nr 117, 27 maja, s. 3.

Tadeusz Czapczyński (1884–1958), polonista, historyk, krytyk literacki, nauczyciel i dyrektor szkół średnich, przez dwa lata był nauczycielem w Płocku i założycielem Instytutu Naukowego w tym mieście w latach 1918–1920.

⁹² SBPN, op. cit., s. 334.

⁹³ A. Maciesza, *Gimnazjum im. Władysława Jagiełły w Płocku 1906–1931*, Płock 1931, s. 145. W zamieszczonym pełnym składzie grona nauczycielskiego na rok szkolny 1918/1919 nie ma nazwiska Szwocha, jest tylko Henryk Czerny; <https://polona.pl/item/gimnazjum-im-wladyslawa-jagielly-w-plocku-1906-1931,ODc4NTQyODk/161/#info:metadeta> [dostęp: 02.12.2022].

⁹⁴ PSB, t. 49, s. 496.

Wykonawczego Straży Kresowej – przydział faktyczny [ostatnie dwa wyrazy dopisano ołówkiem – J. LS], P.o. Szefa z/r. Oddziału V. Jakesch⁹⁵.

Jedną z najważniejszych form aktywności Straży Kresowej (dalej: SK) było ratowanie i zabezpieczenie zabytków kultury i sztuki polskiej na Kresach. Delegatem tegoż Zarządu Wydziału Zabytków SK został Franciszek Szwoch, o którym wzmiankuje w książce Nina Zielińska⁹⁶. Do kiedy malarz pracował w Straży Kresowej, w tym zakresie autorka badań nie podejmowała. Jest rzeczą oczywistą, iż fakt podjęcia zatrudnienia w Straży Kresowej oznacza, że Szwoch w 1921 r. nie służył już w Wojsku Polskim.

Wspomnieć należy, że w 1922 r. mieszkańcy Płocka z zadowoleniem przyjęli wiadomość o wystawie obrazów Franciszka Szwocha w Towarzystwie Zachęty Sztuk Pięknych w Warszawie. W 1929 r. jego obrazy zostały wystawione podczas Okręgowej Wystawy Regionalnej w gmachu Gimnazjum im. Władysława Jagiełły w Płocku, a o niniejszym fakcie napisał m.in. „Miesięcznik Ilustrowany Mazowsze Płockie i Kujawy”⁹⁷. Płocczanie interesowali się twórczością malarską znanego już im artysty, który w tymże mieście dekadę wcześniej przebywał i rysował jego uroczę zakątki. Okres ten niezwykle miło zapamiętał również malarz, który chętnie powracał do Płocka, czego przykładem może być wystawa.

O życiu prywatnym F. Szwocha wiadomo niewiele. W 1933 r. w Warszawie ożenił się z Ireną Marią Nadolną⁹⁸. W odnalezionej metryce ślubu czytamy:

*Franciszek Leon Szwoch zamieszkały w Warszawie przy ulicy Złotej 1513 zawarł religijne małżeństwo z Ireną Marią Nadolną (nauczycielką) zamieszkałą w Warszawie przy ulicy Złotej 1495, w Rzymskokatolickiej parafii Św. Krzyża w Warszawie w dniu 25 czerwca 1933 r.*⁹⁹

Dla każdej ze stron stanowiło ono związek małżeński zawarty po raz pierwszy. Małżeństwo pobłogosławił ks. Kazimierz Merklejn, kapelan Szpitala

---

⁹⁵ CAW-WBH, Kolekcja Akt Odznaczeniowych Komitetu Krzyża i Medalu Niepodległości, sygn. AP 21048 Szwoch Franciszek, karta pochodzi z nieopracowanych Kolekcji kart personalnych i odznaczeniowych, brak numeracji kart, <https://wbh.wp.mil.pl/pl/pages/kolekcja-akt-odznaczeniowych-komitetu-krzyza-i-medalu-niepodleglosci-nieopracowana-2022-07-14-figm> [dostęp: 28.12.2022].

⁹⁶ N. Zielińska, *Towarzystwo Straży Kresowej 1918–1927*, Lublin 2006, s. 155-156.

⁹⁷ *Wystawa obrazów Fr. Szwocha*, „Kurier Płocki” 1922, nr 23, 28 stycznia, s. 3; *Przewodnik po I-ej O.W.R. 1929 w Płocku*, „Miesięcznik Ilustrowany Mazowsze Płockie i Kujawy” 1929, nr 5, s. 76-77; *Otwarcie Wystawy Regionalnej w Płocku*, „Kurier Płocki” 1929, nr 118, 25 czerwca, s. 3.

⁹⁸ Niektórzy autorzy wskazują, że ślub miał miejsce w 1934 r. (m.in. PSB, t. 49, s. 496).

⁹⁹ Urząd M. St. Warszawy, USC Wydział Archiwalnych Ksiąg Stanu Cywilnego, akt małżeństwa Franciszka Leona Szwocha z Ireną Marią Nadolną, nr I-20/218/1933.

Irena Maria Szwoch (05.05.1901 – 21.12.1995).

Dzieciątka Jezus¹⁰⁰. Akt podpisany został przez wice proboszcza tejże parafii ks. Stanisława Szadko¹⁰¹. Z tego związku pochodziła jedyna córka Maria¹⁰².

Dalsze losy F. Szwocha

Malarz w okresie międzywojennym zamieszkał w Warszawie, (przybył do stolicy w maju 1921 r.)¹⁰³, by w spokojnych już czasach całkowicie poświęcić się malarstwu. W lutym 1922 r. miał pierwszą wystawę indywidualną w Towarzystwie Zachęty Sztuk Pięknych w Warszawie, eksponował 102 obrazy o różnej tematyce, wystawa ta wywarła olbrzymie wrażenie i przyniosła Szwochowi duży rozgłos¹⁰⁴. Odkrył w sobie talent pedagogiczny i w 1923 r. założył własną Szkołę Rysunku i Malarstwa, Wziął udział w wystawie malarzy warszawskich otwartej w styczniu 1926 r. w Wilnie¹⁰⁵. W maju tego roku wyruszył w dwumiesięczny rejs po Bałtyku na statku szkolnym „Lwów”, w czasie której odwiedził m.in. Sztokholm, Helsinki, Rygę i inne porty. Miał wówczas możliwość obserwowania m.in. ogromu siły morza, pracy marynarzy i robotników portowych. Z pieniędzy uzyskanych ze sprzedaży obrazu pt. „Burza na morzu” zakupił działkę w Hallerowie (obecnie Władysławowo), a następnie w 1928 r. wybudował dom z pracownią, dokąd w sezonie letnim zjeżdżali się uczniowie jego szkoły malarskiej¹⁰⁶.

Działał w Towarzystwie Przyjaciół Hallerowa, założonym w 1926 r. Sprawował funkcję prezesa, przyczyniając się do rozwoju Hallerowa i budowy

¹⁰⁰ Ks. Kazimierz Merklejn (1873–1941), był znajomym Franciszka Szwocha, wspólnie działali na rzecz Towarzystwa Przyjaciół Hallerowa powstałego w 1926 r., a siedzibą władz centralnych została Warszawa; patrz więcej informacji: J. Lewandowska-Swołek, *Hallerówka – nadmorska willa gen. Józefa Hallera w latach 1920–1939. Relacje Błękitnego Generała z marynistą Franciszkiem Szwochem*, „Zapiski Puckie” 2021, nr 20, s. 96.

¹⁰¹ Ks. Stanisław Szadko CM (1884–1943), święcenia kapłańskie przyjął w 1918 r., oddelegowany w 1919 r. do Warszawy, pełnił obowiązki wikariusza, zastępcy proboszcza, i matadora Solidacji Mariańskiej. Aresztowany w 1939 r., przebywał w obozie koncentracyjnym w Dachau, gdzie zmarł w 1943 r.

¹⁰² Maria Szwoch, ur. 11 września 1934 r. w Warszawie, z męża Szwoch-Kazińska, zm. 8 grudnia 2021 r., pochowana na cmentarzu katolickim w Sopocie.

¹⁰³ Przyjęłam datę maj 1921 r. na podstawie artykułu pt. Protest, „Kurier Warszawski” 1921, nr 130, 12 maja, wydanie wieczorne, s. 6, gdzie zamieszczona jest informacja, że F. Szwoch w maju 1921 r. podpisał wraz z innymi artystami warszawskimi protest przeciwko uprzywilejowaniu w warszawskiej Zachęcie Wystawy Formistów (PSB, t. 49, s. 496 pisze błędnie, iż list otwarty zamieszczony został ww. gazecie w nr. 120).

¹⁰⁴ Towarzystwo Zachęty Sztuk Pięknych, Katalog z wystawy obrazów Franciszka Szwocha, Warszawa, luty 1922, źródło: <https://polona.pl/archive?uid+126686270@cid=126901426> [dostęp: 24.02.2023].

¹⁰⁵ *Na spotkanie Morza. Koło Marynistów Polskich w okresie międzywojennym*, Centralne Muzeum Morskie w Gdańsku, Gdańsk 2009, z cyklu „Polscy Artyści o Morzu”, s. 11; PSB, t. 49, s. 496.

¹⁰⁶ J. Lewandowska-Swołek, *Hallerówka...*, s. 94-95; Uniwersytet Morski w Gdyni UMG, <https://umg.edu.pl/historia-sm> [dostęp: 24.02.2023].

miejscowego kościoła pod wezwaniem św. Wojciecha¹⁰⁷. Od zarania Ligi Morskiej i Kolonialnej (1918) był w jej kierownictwie i przez szereg lat pełnił funkcję wiceprezesa oddziału warszawskiego. Oficjalnym organem tego stowarzyszenia był miesięcznik „Morze”, poświęcony tematyce morskiej, gdzie F. Szwoch publikował artykuły. Uprawiał malarstwo portretowe, rodzajowe, pejzażowe, ale i podejmował tematy historyczne, sakralne, batalistyczne. Po 1930 r. interesował się już przeważnie marynistyką. W 1931 r. założył własną grupę „Paleta”, której członkowie parali się głównie tematyką marynistyczną. Był człowiekiem bardzo aktywnym. Należał do wielu stowarzyszeń artystycznych, a w jednym z najważniejszych, Zrzeszeniu Polskich Artystów Plastyków, pełnił w latach 1930–1935 funkcję prezesa. W założonej przez Mariannę Mokwą w 1934 r. Galerii Morskiej w Gdyni miał pokazy indywidualne¹⁰⁸.

Jego wystawy poświęcone w większości morzu odbywały się w takich miastach, jak: Warszawa (1924, 1926, 1929), Chojnice (1932, 1933), Bydgoszcz (1933), Jastarnia (1934). W 1937 r. otrzymał złoty medal Towarzystwa Zachęty Sztuk Pięknych w Warszawie za obraz „Bitwa pod Oliwą”. Wybuch drugiej wojny światowej zastał Szwocha w Warszawie. W czasie okupacji hitlerowskiej utrzymywał się częściowo z konserwacji obrazów, współpracował z Armią Krajową. Jego dorobek przedwojenny i wojenny, łącznie ok. trzystu obrazów, spłonął niemal w całości podczas powstania warszawskiego w 1944 r. Po upadku powstania przebywał w Zielonce, Pruszkowie i Częstochowie (skąd pochodziła żona artysty). W maju 1945 r. zamieszkał z rodziną w Sopocie i ponownie zaangażował się w odbudowę polskiego życia artystycznego. Od października 1945 r. pracował w charakterze referenta w Wydziale Kultury i Sztuki w Zarządzie Miasta Gdyni¹⁰⁹. Od władz ASP w Krakowie w 1946 r. uzyskał świadectwo o nr 77, tj. zaświadczenie o ukończeniu studiów z zakresu malarstwa¹¹⁰. Zmarł 16 listopada 1949 r. w Gdańsku, przeżywszy 66 lat i został pochowany na cmentarzu katolickim w Sopocie¹¹¹.

---

¹⁰⁷ Kamień węgielny położono w 1929 r., budowę zakończono w 1935 r.

¹⁰⁸ J. Kotlica, *Na pastwę morza i płomieni...*, s. 122; L. Giędon, *Wprawny rzemieślnik*, „Nasze Morze” 2008, nr 7, lipiec, s. 73; W. Potok, J. Nowicki, *Hallerowo. Sto lat letniska. Miejsca i ludzie*, Gdynia 2020, s. 53-55; *Na spotkanie Morza...*, s. 11; R. T. Bławat, *Stolem z morza i Kaszub*, *Życie i twórczość Mariana Mokwy (1889–1987)*, Pelplin 2017, s. 148-150.

¹⁰⁹ E. M. Różańska, op. cit., s. 84; PSB, t. 49, s. 496; Przewodnik 128, grudzień, źródło: <https://polskidomakucyjny.com.pl/blogs/publikacje/17035996-salon-1937-towarzystwo-zachety-sztuk-pieknych> [dostęp: 24.02.2023].

¹¹⁰ E-mail z 22.02.2023 r. z Archiwum ASP w Krakowie od Joanny Grabowskiej, gdzie czytamy: „Świadectwo wydano na prośbę studenta, na podstawie decyzji grona profesorów. Sekretarz przygotował wyciąg ocen, które potwierdził rektor”; F. Szwoch wniosek (06.11.1945) o wydanie zaświadczenia o ukończeniu studiów skierował do Rektora ASP w Krakowie albowiem jego dokumenty uległy zniszczeniu (spaleniu) przez Niemców.

¹¹¹ *Na spotkanie Morza...*, s. 11; PSB, t. 49, s. 496, malarz zmarł w Gdyni.

Zakończenie

Przeprowadzone badania pozwoliły na uprawdopodobnienie tezy, że istotną rolę w biografii Franciszka Szwocha w latach 1883–1919 spełniały dwa miasta Mazowsza Północnego: Płońsk i Płock. Płońsk to miasto urodzenia i młodości, gdzie wzrastał w rodzinie o tradycjach rzemieślniczych, opartych na silnym fundamencie wiary katolickiej. W tym mieście rozpoczął działalność konspiracyjną i zamieszkiwał do 1906 r. W wieku 23 lat wyjechał do Warszawy i zaczął realizować marzenia związane z edukacją malarską. W wieku 25 lat rozpoczął studia w krakowskiej ASP, świadomy swych pragnień i pasji pozostania artystą-malarzem. Po ukończeniu pięcioletnich studiów w tym zakresie (1908–1913) udał się do Rosji, by dalej kształcić własny warsztat artystyczny. Nieco po ponad dekadzie od opuszczenia rodzinnej miejscowości, zawitał do pobliskiego Płocka, stolicy Mazowsza Północnego. Zorganizowane w tym mieście dwie wystawy obrazów (z grudnia 1918 r. oraz czerwca 1919 r.) umożliwiły szerszemu gronu mieszkańców zapoznanie się z twórczością malarską, a dla Szwocha okazały się niezwykle ważnym i cennym doświadczeniem w życiu zawodowym. Potwierdzały słuszność wybranej profesji, zaistniał w środowisku artystycznym jako malarz o niekwestionowanej pozycji. W tym mieście F. Szwoch okazał się również być sprawnym działaczem społecznym, otwartym na nowe inicjatywy, a niektóre z nich sam podejmował.

Na marginesie należy wskazać, iż z analizy zbadanych archiwaliów bez wątplenia wynika, że Franciszek Szwoch *nie kształcił się w latach 1906–1907 w Warszawskiej Szkole Sztuk Pięknych u J. Kauszika*. Przyszły malarz w Warszawie uczył się w Muzeum Rzemiosł i Sztuki Stosowanej oraz w Szkole Rysunkowej (prawdopodobnie na kursach wieczorowych dla rzemieślników).

Dokonując oceny całokształtu twórczości malarza, Liliana Giełdon – historyk sztuki z Narodowego Muzeum Morskiego w Gdańsku – napisała, że *Franciszek Szwoch w okresie II Rzeczypospolitej był artystą popularnym, osiągnął nawet komercyjny sukces, dziś pozostaje nieco zapominany*¹¹². Powodem tego stanu rzeczy może być fakt, że w czasie Powstania Warszawskiego w 1944 r. spłonęła jego warszawska pracownia mieszcząca się przy ul. Filtrowej 83/6B, a wraz z nią znajdujące się tam kilkaset obrazów. Prace malarza stosunkowo rzadko pojawiają się na rynku antykwarycznym, a muzea nie dysponują bogatymi przykładami jego twórczości. W zasobach Muzeum Narodowego w Krakowie oraz w Gdańsku nie ma obrazów malarza¹¹³. W warszawskim Muzeum Narodowym

¹¹² L. Giełdon, *Wprawny rzemieślnik*, „Nasze Morze” 2008, nr 7, s. 72-75.

¹¹³ Ibidem, s. 73; e-mail z 16.01.2023 r. z Muzeum Narodowego w Krakowie od Piotra Nowaka z Sekcji ds. Ruchu Muzealiów i Kwerend Naukowych, kwerenda DI-IK-430-21/2; E-mail z 12.12.2022 r. z Narodowego Muzeum w Gdańsku od Sławomiry Anny Bigaj z Działu Inwentarzy,

znajduje jedno dzieło pt. „Portret brodatego dziada” oraz kolekcja grafik i rysunków¹¹⁴. Narodowe Muzeum Morskie w Gdańsku posiada cztery prace pochodzące z lat 20-30 XX wieku¹¹⁵. Są to: „Kapliczka w Swarzewie”¹¹⁶, „Łodzie Rybackie”¹¹⁷, „Hel”¹¹⁸, „Port Rybacki we Władysławowie”¹¹⁹.

Obraz „Portret brodatego dziada”, autor Franciszek Szwoch
Źródło: MNW w Warszawie, sygn. MP 3379
Fot. Krzysztof Wilczyński

Sekcja Ewidencji.

¹¹⁴ E-mail z 23.01.2023 r., z Narodowego Muzeum w Warszawie, od Łukasza Sokołowskiego z Działu Inwentarzy MNW, kwerenda 34/23; Obraz „Portret brodatego dziada”, autor Franciszek Szwoch, sygn. MP 3379 MNW, wymiary 58x48, tektura, olej.

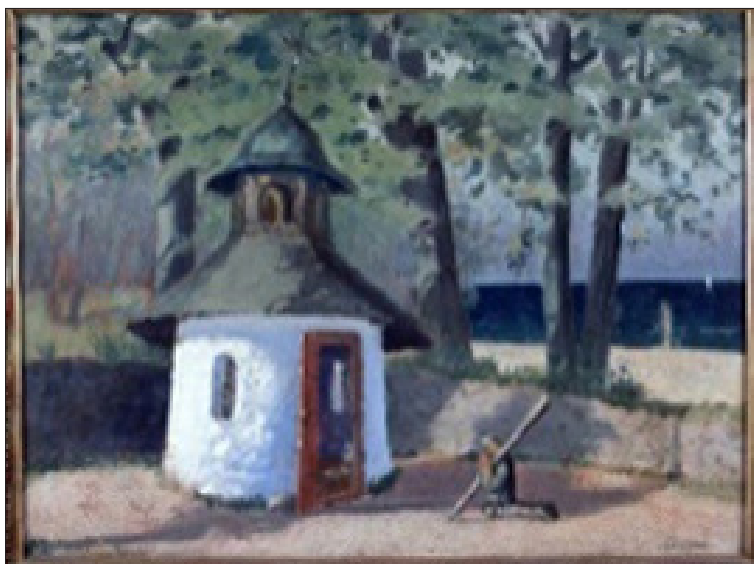
¹¹⁵ E-mail z 27.01.2023 r. z Narodowego Muzeum Morskiego w Gdańsku z Działu Sztuki Marynistycznej od M. Jankiewicz-Brzostowskiej.

¹¹⁶ Obraz pt. „Kapliczka w Swarzewie”, autor F. Szwoch, pochodzi ze zbiorów MNM w Gdańsku, sygn. CMM/SM/3381, lata 20-te lub lata 30-te, płyta pilśniowa, olej.

¹¹⁷ Obraz pt. „Łodzie rybackie”, autor F. Szwoch, pochodzi ze zbiorów MNM w Gdańsku, sygn. CMM/SM/1715, ok. 1937., płyta pilśniowa, olej.

¹¹⁸ Obraz pt. „Hel”, autor F. Szwoch, Źródło: pochodzi ze zbiorów MNM w Gdańsku, sygn. CMM/SM/3387, 1931r., płótno na tekturze, olej.

¹¹⁹ Obraz pt. „Port rybacki we Władysławowie”, pochodzi ze zbiorów MNM w Gdańsku, sygn. CMM/SM/693, 1938, sklejką, olej.

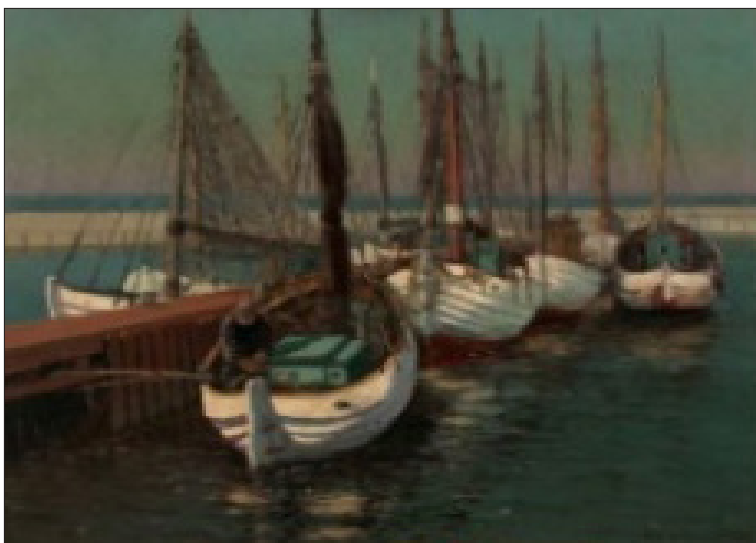
Obraz pt. „Kapliczka w Swarzewie”, autor F. Szwoch
Źródło: MNM w Gdańsku, sygn. CMM/SM/3381

Obraz pt. „Łodzie rybackie”, autor F. Szwoch
Źródło: MNM w Gdańsku, sygn. CMM/SM/1715

Obraz pt. „Hel”, autor F. Szwoch
Źródło: MNM w Gdańsku, sygn. CMM/SM/3387

Obraz pt. „Port rybacki we Władysławowie”, autor F. Szwoch
Źródło: MNM w Gdańsku, sygn. CMM/SM/693

Dorobek artystyczny Szwocha po 1945 r. (zamieszkał z rodziną w Sopocie) nie jest już tak znaczący, to m.in. kopie obrazów „Bitwa pod Oliwą” i „Bitwa pod Puckiem” oraz prace znajdujące się obecnie u rodziny Artysty oraz postronnych osób.

Obraz pt. „Bitwa pod Oliwą”, autor F. Szwoch

Źródło: kolekcja rodziny Artysty, sygn. podpisem Franciszek Szwoch/1945 r.

Wspomniana Liliana Giełdon również napisała, że

Nie był Franciszek Szwoch z pewnością artystą wybitnym. Zaliczyć należałoby go raczej do sprawnych rzemieślników, ale jego realistyczne pejzaże, przeważnie interesująco skadrowane oraz nie pozbawione wrażliwości na światło i kolor, mogą budzić zainteresowanie¹²⁰.

Użyte określenie „sprawny rzemieślnik” odnosi się do kompetencji twórczych artysty-malarza. Niewątpliwie wpływ na taką postawę u Franciszka Szwocha pozostawiło postępowanie jego przodków-rzemieślników: ojca Dionizego (komiarniarza) oraz dziadka Józefa (ślusarza).

Autorka pozostaje w przekonaniu, że opracowanie niniejsze przyczyni się do poszerzenia wiedzy o życiu i dokonaniach Franciszka Szwocha, w przeszłości mieszkańca Płońska, w którym spędził znaczącą część swojego życia i zapewne tam narodziła się jego pasja malarska, która w tym mieście nie miała wówczas możliwości rozwoju. W latach 1918-1919 związany był również z Płockiem, w twórczości artystycznej ukazywał w swoich pracach urokliwe zakątki tego

¹²⁰ L. Giełdon, op. cit., s. 73.

miasta oraz dał się poznać jako działacz społeczny. Działalność Franciszka Szwocha w powyższej przedstawionym szerokim spectrum jego dokonań na terenie Płońska, a zwłaszcza Płocka, można by uznać za przejaw patriotyzmu lokalnego do Mazowsza Północnego, z którego się wywodził. Postać i życie tego artysty malarza, jak również działacza społeczno-niepodległościowego jest wzorem pięknie wykorzystanego czasu i talentu dla dobra sztuki, kraju oraz rodzimej kultury, dlatego warto o nim pamiętać.

Bibliografia

Źródła archiwalne

- Archiwum Akt Nowych w Warszawie
- Polskie Towarzystwo Opieki nad Zabytkami Przeszłości i Kultury w Moskwie, sygn. 2, 3, 4, 10, 12.
- Archiwum Akademii Sztuk Pięknych w Krakowie
- Absolutoria 1945–1962, sygn. A461-462.
- Rodowody 1907–1924, sygn. A122.
- Archiwum Diecezjalne w Łowiczu
- Akta stanu cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej z Brochów z 1850 r.
- Archiwum Diecezji Warszawsko-Praskiej w Warszawie
- Akta stanu cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej WNMP w Warszawie-Zerzniu z 1926 r.
- Archiwum Państwowe w Kielcach
- Kancelaria Gubernatora Kieleckiego, sygn. 3, 2142, 2071.
- Archiwum Państwowe w Warszawie, Oddział w Mławie
- Akta stanu cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej w Płońsku z lat: 1849, 1864, 1867, 1880, 1883, 1885, 1888, 1891, 1894, 1920.
- Akta stanu cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej w Krysku z 1880 r.
- Urząd Powiatowy Płoński ds. Powinności Wojskowej (1179), sygn. 26.
- Starostwo Powiatowe w Płońsku (1203), sygn. 3-4
- Centralne Archiwum Wojskowe w Wojskowym Biurze Historycznym im. gen. broni Kazimierza Sosnkowskiego w Warszawie
- Kolekcja Akt Odznaczeniowych Komitetu Krzyża i Medalu Niepodległości, Szwoch Franciszek, sygn. odrzuc. 28.02.1938, sygn. KKIMIN 139-41928.
- Kolekcja Akt Personalnych, Szwoch Franciszek, sygn. AP 21048,
- Zakład Naukowy im. Ossolińskich w Wrocławiu
- Dział Rękopisów, sygn. 14869/III, t. 5, Sprawozdanie Polskiego Towarzystwa Opieki nad Zabytkami Przeszłości i Kultury w Moskwie, autorstwa M. Morelowskiego; sygn. 14944/II, t. 129.
- Muzeum Narodowe w Warszawie
- Obraz, autorstwa F. Szwocha, sygn. MP 3379
- Narodowe Muzeum Morskie w Gdańsku

Obrazy autorstwa F. Szwocha: sygn. CMM/SM/3387, CMM/SM/1715, CMM/SM/693, CMM/SM/3381.

Źródła drukowane

A. Próchnik, *Studia z dziejów ruchu robotniczego*, wyboru dokonał Krzysztof Dunin-Wąsowicz, Warszawa 1958.

Pamiętniki i wspomnienia

P. Chadaj, *Wspomnienia*, [w:] *W służbie wsi i kraju. W setną rocznicę powstania Seminarium Nauczycielskiego w Siennicy*, praca zbiorowa, Warszawa 1966.

E. Geppert, *Przeszłość daleka i bliska*, Wrocław 1977.

M. Macieszyna, *Pamiętnik Płocczanki*, oprac. A. M. Stogowska, Płock 1996.

Słowniki biograficzne i przewodniki

Ilustrowana Encyklopedia Trzaski i Everta, Michalskiego, red. Stanisław Lem, Warszawa [1928].

M. Kitowska-Łysiak, I. Kosowska, M. Sitkowska, *Słownik malarzy polskich. Od dwudziestolecia międzywojennego do końca XX wieku*, t. 2, Warszawa 2001.

Polski Słownik Biograficzny, t. 49, Polska Akademia Nauk, Warszawa-Wrocław 2013-2014.

Polski Słownik Biograficzny, t. 12/2, Polska Akademia Nauk, Wrocław-Warszawa 1966.

Słownik Biograficzny Pomorza Nadwiślańskiego, t. 4, red. S. Gierszewski, Z. Nowak, Gdańsk 1997.

Słownik Geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich, t. 8, red. W. Walewski, Warszawa 1887.

Opracowania

K. Askanas, *Sztuka Płocka*, Płock 1991.

A. Bartoszewicz, *Płońsk w podziałach administracyjnych w XIX i XX wieku*, [w:] *Płońsk i Ziemia Płońska w XIX i XX wieku na tle Mazowsza Północnego*, red. A. Kosecki, J. Szczepański Płońsk 1998.

R. T. Bławat, *Stolem z morza i Kaszub. Życie i twórczość Mariana Mokwy (1889–1987)*, Pelplin 2017.

Ł. Chimiak, *Gubernatorowie rosyjscy w Królestwie Polskim 1863–1915. Szkic do portretu zbiorowego*, Wrocław 1999.

K. Czarnecki, *Płockie życie artystyczne w latach 1900–1939*, Płock 1990.

M. Dłutek, *Warszawskie Muzeum Rzemiosł i Sztuki Stosowanej. Rys Historyczny*, [w:] *W kręgu sztuki przedmiotów. Studia ofiarowane Profesor Irenie Huml przez przyjaciół, kolegów i uczniów*, Warszawa-Płock 2011.

Dzieje Miasta Płońska, red. A. Kociszewski, Ciechanów 1983.

J. Gola, M. Sitkowska, A. Szewczyk, *Akademia Sztuk Pięknych w Warszawie 1904–1944*, Warszawa 2012.

G. Gołębiowski, *Związki gen. Józefa Hallera i hallerczyków z Płockiem w latach 1917–1924*, Płock 2018.

M. M. Grzybowski, *Duchowieństwo diecezji płockiej w. XIX*, t. 2, Płock 2010.

M. M. Grzybowski, *Duchowieństwo diecezji płockiej w. XIX*, t. 4, Płock 2014.

S. Jagodziński, *Działalność Seminarium Nauczycielskiego w Siennicy w latach 1867–1905*, [w:] *W służbie wsi i kraju. W setną rocznicę powstania Seminarium Nauczycielskiego w Siennicy*, praca zbiorowa, Warszawa 1966.

- Jednodniówka*, wydana w 44. Rocznice Powstania Szkoły I Zjazd Byłych Wychowanków, red. J. Koperski, Płock 1961.
- A. Kociszewski, *Życie kulturalno-oświatowe Płońska w latach 1865–1914*, [w:] *Płońsk i Ziemia Płońska w XIX i XX wieku na tle dziejów Mazowsza Północnego*, red. A. Kosecki, J. Szczepański, Płońsk 1998.
- J. Lewandowska-Swołek, *Związki gen. Józefa Hallera z Chełmnem oraz Gorzuchowem w latach 1920–1939*, Toruń 2020.
- A. Maciesza, *Gimnazjum im. Władysława Jagiełły w Płocku: 1906–1931*, Płock 1931
- M. Morelowski, *Pałac Piłsudskich w Mosarzu*, Kraków 1927.
- Na spotkanie Morza. Koło Marynistów Polskich w okresie międzywojennym. Centralne Muzeum Morskie w Gdańsku*, z cyklu „Polscy Artyści o Morzu”. Gdańsk 2009.
- J. Pełka, *Szkolnictwo na wsi płońskiej w czasach Królestwa Polskiego*, [w:] *Płońsk i Ziemia Płońska w XIX i XX wieku na tle dziejów Mazowsza Północnego*, red. A. Kosecki, J. Szczepański, Płońsk 1998.
- K. Piwocki, *Historia Akademii Sztuk Pięknych 1904–1964*, Wrocław 1965.
- W. Potok, J. Nowicki, *Hallerowo. Sto lat lotniska. Miejsca i ludzie*, Gdynia 2020.
- J. Puciata-Pawłowska, *Dzieje Miejskiej Szkoły Sztuk Zdobniczych i Malarstwa w Warszawie, Warszawa 1939-1940*.
- E. M. Różańska, *Szwoch Franciszek [w:] Sztuka Marynistyczna. Malarstwo. Rysunek. Rzeźba. Katalog zbiorów zgromadzonych w latach 1960–1979 w Centralnym Muzeum Morskim w Gdańsku*, Wrocław 1986.
- J. Tarkowska, *Warszawska Szkoła Sztuk Pięknych 1902–1920*, Warszawa 1995.
- M. Trubas, *Płocki garnizon Wojska Polskiego w latach 1918–1939*, Warszawa 2008.
- N. Zielińska, *Towarzystwo Straży Kresowej 1918–1927*, Lublin 2006.

Artykuły

- G. Gołębiwski, *Lista żołnierzy garnizonu płockiego, zmarłych w latach 1918–1920*, „Notatki Płockie” 2014, nr 2.
- I. Huml, *Warszawskie szkolnictwo artystyczne dla kobiet na przełomie XIX i XX wieku*, „Roczniki Humanistyczne” 1999, t. 47, z. 4 specjalny.
- J. Kotlica, *Na pastwę Morza i Płomieni. O życiu i twórczości Franciszka Szwocha (1883–1949). Aneks: Dokumentacja*, „Gdański Rocznik Kulturalny” 1997, nr 17.
- J. Kotlica, *Franciszek Szwoch (1883–1949). Malarz, o którym chciano zapomnieć*, „Rocznik Sopotki” 1997, nr 12.
- Z. Kruszelnicki, *Profesor dr Jadwiga Puciata-Pawłowska: w Osiemdziesięciolecie Urodzin [w:] Acta Universitatis Nicolai Copernici, Zabytkoznawstwo i Konserwatorstwo*, Toruń 1987, z. 161.
- J. Lewandowska-Swołek, *Hallerówka – nadmorska willa gen. Józefa Hallera w latach 1920–1939. Relacje Błękitnego Generała z marynistą Franciszkiem Szwochem*, „Zapiski Puckie” 2021, nr 20.
- Sześciedziesiąt cztery miasta województwa warszawskiego*, „Notatki Płockie” 1967, nr 2.
- Ś.P. JAN KAUZIK 1860–1930, „Rzeczy Piękne”, Kraków 1930, rocznik 9, nr 10-12 (październik-grudzień).

Artykuły prasowe

- „Echa Płockie i Łomżyńskie” 1900, nr 69, 29 (16) sierpnia, s. 2.
- W Płońsku, „Echa Płockie i Łomżyński” 1898, nr 71, 3 grudnia (21 listopada), s. 3.
- L. Giełdon, *Wprawny rzemieślnik*, „Nasze Morze” 2008, nr 7 (lipiec), s. 73-75.

E. Milanowska, *Działalność moskiewskiego Wydziału Zabytków*, „Spotkania z Zabytkami” 2007, nr 1 (styczeń), s. 8-10.

Płońsk, „Strażak” 1883, s. 150-153, 212-213.

Szkoła Rysunkowa, „Kurier Polski” 1902, nr 198, 19 lipca, s. 2.

Ś.P. Jan Kauzik, „Kurier Warszawski” 1930, nr 258, 20 września, wydanie wieczorne, s. 4.

Protest, „Kurier Warszawski” 1921, nr 130, 12 maja, wydanie wieczorne, s. 6.

Stan wojenny w Królestwie Polskim, „Gazeta Kielecka” 1905, nr 101, 24 grudnia (18 listopada), s. 1.

Przewodnik po I-ej O.W.R. 1929 w Płocku, „Miesięcznik Ilustrowany Mazowsze Płockie i Kujawy” 1929, red. K. B. Modliński, nr 5, (maj), s. 77-78.

S.K. [Stefan Krzywoszewski], *Salę Rysunkową przy Muzeum Przemysłu i Sztuki Stosowanej*, „Świat” 1907, Warszawa, nr 38, 21 września, s. 18-19.

S.K. [Stefan Krzywoszewski], *Szlachetne zabiegi. Muzeum Rzemiosł i Sztuki Stosowanej w Warszawie*, „Świat” 1909, Warszawa, nr 37, 11 września, s. 16.

Ogólne zebranie koła Macierzy Szkolnej w Płońsku, „Kurier Płocki” 1919, nr 56, 11 marca, s. 3.

F. Szwoch, *Uniwersytet żołnierski przy garnizonie płockim*, „Kurier Płocki” 1919, nr 58, 13 marca, s. 2.

Doskonali projekt, ale kto nań da 4500 marek, „Kurier Płocki” 1919, nr 117, 27 maja, s. 3.

Szkicowe wrażenia z wystawy płockiej, „Kurier Płocki” 1919, nr 122, 3 czerwca, s. 3.

Wystawa obrazów Fr. Szwocha, „Kurier Płocki” 1922, nr 23, 28 stycznia, s. 3.

Otwarcie Wystawy Regionalnej w Płocku, „Kurier Płocki”, 1929, nr 118, 25 czerwca, s. 3.

Źródła internetowe

www.kominiarze-warszawa.pl

http://lgdpm.pl/do_pobrania/ciekawe-biografie.pdf

<https://wbh.wp.mil.pl/pl/pages/kolekcja-akt-odznaczeniowych-komitetu-krzyza-i-medalu-niepodleglosci-nieopracowana-2022-07-14-8y4n>

<https://wbh.wp.mil.pl/pl/pages/kolekcja-akt-odznaczeniowych-komitetu-krzyza-i-medalu-niepodleglosci-nieopracowana-2022-07-14-figm>

<https://docplayer.pl/208024456-Uniwersytet-kardynala-stefana-wyszynskiego-w-warszawie-wydzial-nauk-histerycznych-piotr-pawel-chabiera-nr-albumu-3044>

<https://radzima.org.pl/object/7630.html>

<https://polona.pl/item/b-teatr-moniuszkow-w-skuplinie-rys-f-szwoch.NTkWmzk2Mg/0#info:metadata>

<https://polona.pl/item/gimnazjum-im-wladyslawa-jagielly-w-plocku-1906-1931,ODc4N-TQyODk/161/#info:metadata>

<https://metryki.genbaza.pl>

<https://polona.pl/archive?uid+126686270@cid=126901426>

<https://umg.edu.pl/historia-sm>

<https://polskidomaukcyjny.com.pl/blogs/publikacje/17035996-salon-1937-towarzystwo-zachety-sztuk-pieknych>

THE PAINTER FRANCISZEK SZWOCH (1883–1949). OVERVIEW OF A BIOGRAPHY

Summary

Franciszek Szwoch (1883–1949) was a painter born in Plonsk. In his biography from 1883 to 1919, two cities of Northern Mazovia occupied an important place: Plonsk and Plock. The article establishes previously unknown facts related to the family's origins in Plonsk. In 1905–1908 he was conducting independence activities in the Kingdom of Poland. He stayed in Plock in 1918–1919. In the period 1915–1917 and 1919–1921 in Russia he has been making documentation of various Polish historical architecture buildings. He painted mainly marine art paintings. In the interwar period he participated in the artistic and social life of Warsaw and Hallerowo (Władysławowo), and in 1945–1949 in Sopot.

Keywords: Franciszek Szwoch, Polish painter, born in Plonsk, Plock, marine artist, Warsaw, Hallerowo, Sopot

WYBORY DO RADY MIEJSKIEJ W PŁOCKU W LATACH 1919–1939 (ZARYS PROBLEMATYKI)

Abstrakt

Artykuł porządkuje wiedzę na temat kolejnych wyborów do rady miejskiej w Płocku w latach 1919–1939, które odbyły się w 1919, 1923, 1924, 1927, 1929, 1930, 1934 i 1939 roku. Przedstawia biorące udział w wyborach komitety wyborcze, uzyskane przez nie wyniki, podział mandatów radnych oraz kwestie wyborów władz miasta.

Słowa kluczowe: Płock, 1918–1939, rada miejska, wybory samorządowe

1. Wstęp

W artykule niniejszym podejmiemy zagadnienie wyborów do płockiej rady miejskiej w okresie dwudziestolecia międzywojennego. Temat jest istotny w kontekście dziejów politycznych miasta w latach 1918–1939, a różne opracowania podają różne informacje na temat kolejnych wyborów samorządowych w Płocku. Weźmy za przykład trzy opracowania. W pierwszym i drugim wydaniu *Dziejów Płocka* Benon Dymek¹ wspomina, w swym artykule poświęconym okresowi II Rzeczypospolitej, o wyborach do rady miejskiej w 1919, 1923, 1927, 1929, 1930, 1934 i 1939 roku. Janusz Szczepański w trzecim wydaniu historii miasta² wymienia daty: 1919, 1923, 1924, 1927, 1929, 1930 i 1934 rok. Z kolei pisząca o relacjach polsko-żydowskich na forum płockiego samorządu Ewa Kołodziejska³ podaje daty: 1919, 1923, 1924, 1927, 1929, 1934 i 1939. Jak widać, każdy z autorów wymienia siedem dat, w których odbywały się wybory samorządowe, przy czym pierwszy z nich nie wymienia 1924 r., drugi – 1939, a trzeci – 1930.

¹ B. Dymek, *W latach Drugiej Rzeczypospolitej*, [w:] *Dzieje Płocka*, red. naukowy A. Gieysztor, wyd. II, Płock 1978, s. 396, 411, 415, 418, 423, 430.

² J. Szczepański, *Życie polityczne Płocka w okresie międzywojennym (1918–1939)*, [w:] *Dzieje Płocka*, red. M. Krajewski, wyd. III, Płock 2006, s. 467-468, 473, 482, 486-487, 494-495.

³ E. Kołodziejska, *Relacje polsko-żydowskie na forum samorządu miejskiego w okresie międzywojennym – przypadek Płocka*, „Stosunki polsko-żydowskie”, t. 3, *Lokalność. Wsie, miasteczka, miasta na ziemiach polskich od XVI do XX wieku*, red. A. Landau-Czajka, Warszawa 2020, s. 171-172, 173-174, 176-182, 184-185 (artykuł, mimo ciekawie zapowiadającego się tematu, niestety bardzo rozczarowuje).

Wyborów do rady miejskiej było więc w Płocku, w latach 1919–1939, osiem. W żadnym ze wspomnianych opracowań nie znajdujemy też dokładnych, liczbowych wyników wyborów. Autorzy nie omawiają również zmian w ordynacji wyborczej, które wpływały na sposób głosowania oraz obliczania głosów. W związku z powyższym te właśnie zagadnienia będą przedmiotem niniejszego artykułu. Zaznaczmy, iż nie będzie on monografią poświęconą działalności płockiego samorządu w okresie międzywojennym.

2. Podstawy prawne wyborów samorządowych

Zanim zajmiemy się opisem przebiegu kolejnych wyborów, wypada zaznaczyć się z uregulowaniami prawnymi dotyczącymi zasad przeprowadzania wyborów. W związku z tym, iż tematem niniejszego artykułu są wybory do organów przedstawicielskich samorządu, a nie ich funkcjonowanie, interesować nas będą jedynie te przepisy, które regulowały oddawanie i liczenie głosów.

Już wkrótce po odzyskaniu wolności, „rząd ludowy” Jędrzeja Moraczewskiego przygotował akt prawny, który pod nazwą *Dekretu o wyborach do Rad Miejskich na terenie b. Królestwa Kongresowego* podpisał w dniu 13 grudnia 1918 r. Naczelnik Państwa Józef Piłsudski. Uzupełnieniem przepisów był kolejny *Dekret o samorządzie miejskim* z 4 lutego 1919 r. Nas – jak wspomnieliśmy – interesują przepisy regulujące oddawanie i liczenie głosów. Artykuł pierwszy dekretu grudniowego przewidywał, iż *w miastach, mających od 25-iu do 45-iu tysięcy mieszkańców, dodaje się do liczby 24-ech radnych 1-go na każde rozpoczęte 2 tysiące mieszkańców ponad 25 tysięcy*⁴. Na podstawie statystyki chlebowej ustalono, iż Płock zamieszkuje 30 210 osób⁵, co oznaczało wybór 28 radnych.

Czynne prawo wyborcze przysługiwało osobom bez różnicy płci, które ukończyły 21 lat, posiadały *przynależność państwową polską* oraz zamieszkiwały w obrębie gminy co najmniej 6 miesięcy (określono również warunki pozbawiające prawa głosu). Bierne prawo przysługiwało osobom mającym w chwili wyborów ukończone 25 lat życia, posiadające prawo czynne oraz umiejące czytać i pisać po polsku (przy tym określono zawody wyłączone możliwość ubiegania się o mandat radnego).

⁴ *Samorząd terytorialny w Polsce w latach 1918-1939. Wybór materiałów źródłowych*, wybrał, opracował oraz wstępem poprzedził R. Szwed, Częstochowa 2000, s. 25. Wszystkie akty prawne, jakie omawiamy w niniejszym tekście są zamieszczone w tym wydawnictwie, toteż w przypisach nie odwołujemy się do oryginału dokumentu, a numeru strony przedmiotowego tomu z wyjątkiem Regulaminu wyborczego do rad miejskich z 17 grudnia 1918 r., którego tom ten nie zawiera.

⁵ F. Dorobek, *Pierwsze w Niepodległej Polsce wybory samorządowe do Rady Miejskiej w Płocku*, [w:] *60 lat Niepodległej Polski (materiały z sesji naukowej)*, Płock 1980, s. 37.

Zasady wyborów określone zostały bardzo lakonicznie w art. 6:

*Głosowanie jest tajne i odbywa się na zasadach proporcjonalności*⁶.

Mimo nieuwzględnienia tego w treści przepisu, oczywiście miały one również charakter powszechny, równy i bezpośredni.

Sposób głosowania określał wydany w dniu 17 grudnia 1918 r. przez Ministra Spraw Wewnętrznych *Regulamin wyborczy do rad miejskich*. W art. 33 czytamy, iż po sprawdzeniu przez komisję wyborczą danych personalnych, *wyborca otrzymuje kartę do głosowania, poczem na osobności w zamkniętym przedziale podkreśla piórem lub ołówkiem numer listy, na którą chce oddać swój głos*⁷. Głosowano więc na numer listy wyborczej, zaś o tym, kto wszedł do rady, decydowało miejsce na tej liście. Jeśli lista otrzymała liczbę głosów pozwalającą po przeliczeniu na zdobycie np. pięciu mandatów, do rady miejskiej wchodziło pięć pierwszych osób z listy kandydatów. Obowiązywał jeden zestaw list kandydatów w całym mieście, na które mogli głosować mieszkańcy wszystkich okręgów wyborczych.

Przepisy te uległy zmianie z chwilą uchwalenia *Ustawy o częściowej zmianie ustroju samorządu terytorialnego* z dnia 23 marca 1933 r. Czynne prawo wyborcze przysługiwało odtąd obywatelom polskim, którzy ukończyli 24 lata, zamieszkiwali na danym terenie co najmniej 1 rok i nie utracili czynnego prawa wyborczego do sejmu. Wybranymi do organów samorządu mogli być obywatele polscy posiadający czynne prawo wyborcze, którzy ukończyli 30 lat, władali językiem polskim w mowie i piśmie⁸. Art. 39 określał, iż wybory do rad miejskich miały być *powszechne, równe, tajne, bezpośrednie i stosunkowe*⁹.

W miastach liczących więcej niż 5000 mieszkańców ustanowiono okręgi wyborcze. Władze zobowiązane były do ustalenia *dla każdego okręgu w zależności od liczby jego mieszkańców ilość przypadających nań mandatów radnych. Na poszczególny okręg wyborczy nie może przypadać mniej niż trzy mandaty*¹⁰. Dla każdego z okręgów komitety wyborcze ustalały odrębne listy kandydatów. Komitety wyborcze nie były obowiązane do wystawienia list we wszystkich okręgach. Liczba radnych w miastach liczących od 25 000 do 40 000 mieszkańców wynosiła trzydziestu dwóch¹¹.

⁶ *Samorząd terytorialny...*, s. 26.

⁷ „Monitor Polski” 1918, nr 232 z 18 XII, s. 1-3.

⁸ *Samorząd terytorialny...*, s. 190-191.

⁹ *Ibidem*, s. 208.

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ *Ibidem*, s. 205.

Ustęp 5 art. 39 stanowił, iż:

Każdy wyborca rozporządza tylu głosami, ilu radnych wybiera się w danym okręgu wyborczym. Wyborca ma prawo każdy pojedynczy swój głos oddać poszczególnym kandydatom danej listy i może w tym celu zamieścić na karcie do głosowania pełną liczbę kandydatów, przypadającą na dany okręg wyborczy. Wyborca ma prawo również część lub wszystkie rozporządzalne swe głosy przeznaczyć na korzyść jednego i tego samego kandydata. Wyborca może głosować wyłącznie tylko na kandydatów, których nazwiska umieszczone są na jednej liście kandydatów¹².

Ważny był ustęp siódmy, który precyzował, iż nie miejsce na liście decydowało o ewentualnym otrzymaniu mandatu. *O pierwszeństwie i kolejności wyboru do rady miejskiej poszczególnych kandydatów na danej liście w danym okręgu wyborczym decyduje kolejna względna większość głosów, ważne oddanych w tymże okręgu na kandydatów danej listy¹³.* Innymi słowy głosowano na nazwiska, jednak tylko w ramach jednej listy. Poparcie kandydatów z dwóch lub więcej list unieważniało głos. Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych w sprawie regulaminu wyborczego do rad miejskich z 30 marca 1934 r. przewidywało w przedmiocie sposobu głosowania, iż kartę do głosowania wyborca przynosił ze sobą, nie mogła ona być *koloru oczywiście innego niż biały i mogła być odbita mechanicznie lub pisana¹⁴.* Najczęściej karty takie wręczały wyborcom poszczególne komitety wyborcze. Od członków komisji wyborca otrzymywał opieczętowaną kopertę, do której wkładał kartę. Następnie przekazywał ją przewodniczącemu komisji. Ten, po sprawdzeniu stempla na kopercie, wrzucał ją w obecności wyborcy do urny. Zastępcami radnych pozostawały osoby z danej listy, które otrzymały największą liczbę głosów spośród nieotrzymujących mandatu.

Do tej pory, w całym mieście, niezależnie od podziału na obwody, obowiązywała jedna lista wyborcza danego komitetu. Od wyborów z 1934 r. okręgi wyborcze stanowiły jakby odrębną całość, w każdym z nich komitety wyborcze wystawiały inne listy. W wyścigu po mandaty liczyły się wyniki w ramach każdego okręgu.

Uregulowania z 1933–1934 r. uległy modyfikacji w 1938 r. w związku z uchwaleniem *Ustawy o wyborze radnych miejskich* z 16 sierpnia 1938 r. Ten akt prawny zmieniał treść kilku artykułów ustawy z 1933 r., w tym również dotyczących sposobu głosowania i liczenia głosów.

Zmiana polegała na tym, iż *w okręgach o 1 i 2 mandatach wyborca może głosować tylko na jednego ze zgłoszonych w danym okręgu kandydatów na*

¹² Ibidem, s. 208.

¹³ Ibidem.

¹⁴ Ibidem, s. 306-307.

radnego oraz tylko na jednego kandydata na zastępcę radnego (art. 41)¹⁵. Na karcie do głosowania wyborca winien wpisać u góry pod tytułem „na radnego” – nazwisko kandydata na radnego – u dołu pod tytułem „na zastępcę radnego” nazwisko kandydata na zastępcę radnego. Z kolei w przypadku okręgów o 3 lub więcej mandatów wyborca rozporządza tylu głosami, ilu radnych wybiera się w okręgu wyborczym, może jednak oddać swe głosy na mniejszą ilość kandydatów na radnych, rezygnując w ten sposób z pozostałych rozporządzalnych swych głosów. Wyborca mógł głosować na nazwiska kandydujących w danym okręgu wyborczym bez względu na to, na jakich listach nazwiska te są umieszczone. Na 1 kandydata wyborca może oddać tylko 1 głos (art. 42)¹⁶. Zmiany w stosunku do przepisów z 1933 r. dotyczyły więc możliwości oddawania głosów na kandydatów różnych list (oczywiście w przypadku okręgów, w których wybierano od trzech radnych). Powodowało to, iż tym razem nie liczo no liczby kart oddanych na dane ugrupowanie. Głosowanie miało charakter jeszcze bardziej indywidualny niż to z 1934 r.

3. Statystyka wyborów

Pierwsze wybory samorządowe odbyły się ostatniego dnia sierpnia 1919 r.¹⁷ Wszystkie nurty polityczne przystąpiły do organizowania się i rozpoczęły kampanię¹⁸.

Środowiska prawicowe pragnęły powtórzyć sukces z wyborów sejmowych ze stycznia 1919 r, kiedy to osiągnęły zwycięstwo. Warunkiem było jednak porozumienie szerokich kręgów drobnomieszczactwa, inteligencji i przynajmniej części, nazwijmy ją, klasy pracującej. Jako pierwszy powstał Polski Demokratyczny Komitet Wyborczy szukający poparcia w środowisku części inteligencji i robotników (o poglądach niesocjalistycznych), rzemieślników i kupców. Wśród jego założycieli byli m.in. adwokat Roman Lutyński, członkowie Narodowego Związku Robotniczego (rzemieślnik Franciszek Szczepański), Stronnictwa Niezawisłości Narodowej (nauczyciel Zygmunt Maciejowski), robotnik Ignacy Szygendowski.

W innym środowisku powstał Chrześcijańsko-Narodowy Komitet Wyborczy, w skład którego weszli m.in. ks. Józef Umiński, Władysław Porębski, Klemens Jędrzejewski. Jednoczył on organizacje i stowarzyszenia katolickie,

¹⁵ Ibidem, s. 439.

¹⁶ Ibidem, s. 440.

¹⁷ Bardzo dobry artykuł na ich temat napisał przed wielu laty Franciszek Dorobek – F. Dorobek, op. cit.

¹⁸ Jej żywy obraz, przynajmniej od strony ugrupowań prawicy znajdzie czytelnik w dzienniku Marii Macieszyny – M. Macieszyna, *Pamiętnik Płocczanki*, oprac. A.M. Stogowska, Płock 1996, s. 504-520.

Stowarzyszenie Robotników Chrześcijańskich, radę rzemieślniczą i katolickie organizacje kobiece.

Kazimierz Mayzner, początkowo jeden z założycieli komitetu demokratycznego, utworzył i poprowadził do wyborów komitet wyborczy pracowników urzędów państwowych, instytucji społecznych i biur prywatnych, zwany komitetem urzędniczym. Próby porozumienia z wyżej przedstawionymi komitetami rozbiły się o miejsca na liście wyborczej.

Komitety chrześcijańsko-narodowy i demokratyczny, mimo pewnych kłopotów związanych z ustaleniem kolejności na wspólnej liście, chcąc poprzez zablokowanie osiągnąć jak najlepszy wynik, połączyły się tworząc Polski Zjednoczony Komitet Wyborczy. Samodzielne listy wystawiły: PPS, Bund, Poalej Syjon i żydowskie środowisko mieszczańskie – Żydowski Komitet Międzypartyjny¹⁹.

W dniu wyborów, 31 sierpnia 1919 r., głosy ważne oddało 9532 osób, co stanowiło 55% uprawnionych do głosowania (16 950 osób). Rozkład głosów na poszczególne listy przedstawia tabela nr 1²⁰.

Zwycięstwo, i to w rozmiarach, które wywołały szok na prawicy, odniosła lewica. Na naradzie powyborczej zjednoczonego komitetu zastanawiano się nad sensem uczestnictwa w radzie zdominowanej przez ugrupowania lewicy. Ostatecznie przeważało szalę poczucie obywatelskiego obowiązku i na pierwszym posiedzeniu stawiał się cały skład rady. Jej prezesem został Władysław Sztromajer (lista PPS), wiceprezesami: Roman Lutyński (zjednoczony komitet) i K. Mayzner. Urząd prezydenta miasta objął Antoni Michalski – były komisarz powiatowy, wiceprezenta – Emil Dudziński (PPS), ławnikami zostali: Wincenty Majewski (PPS), Ludwik Gałkowski (zjednoczony komitet) i Alfred Blay (żydowski komitet międzypartyjny). Po porażce w wyborach parlamentarnych, władzę w mieście objęła lewica²¹.

Termin kadencji rad miejskich upływał, zgodnie z przepisami dekretu z dnia 13 grudnia 1918 r., po trzech latach. W związku z tym, ustawą z dnia 30 marca 1922 r. w przedmiocie przedłużenia okresu urzędowania organów samorządowych na obszarze byłego zaboru rosyjskiego, przedłużono funkcjonowanie rad do czasu uchwalenia nowej ordynacji wyborczej²².

Tymczasem w radzie miejskiej nieefektywna, żmudna praca zniechęcała kolejnych radnych, często osoby przypadkowe, nieprzygotowane do tego typu

¹⁹ O akcji przedwyborczej wyczerpująco: F. Dorobek, op. cit., s. 36-47; również: M. Bilska-Ciechwierz, *Kiedy stała się wolność... Płock w latach 1918–1921*, Płock 2018, s. 83-93.

²⁰ F. Dorobek, op. cit., na s. 49 autor pomyłkowo przypisał Międzypartyjnemu Żydowskiemu Komitetowi Wyborczemu zdobycie 6 zamiast 5 mandatów, co zresztą powtórzył za nim M. Sokolnicki, *Początki i rozwój działalności płockiej organizacji PPS do 1919 r. (w stulecie powstania)*, cz. II, „Notatki Płockie” 2000, nr 2, s. 26.

²¹ F. Dorobek, op. cit., s. 52-53; „Kurier Płocki” 1919, nr 205 z 12 IX, s. 1.

²² *Samorząd terytorialny...*, s. 88.

Tabela 1. Rozkład głosów na poszczególne listy w wyborach samorządowych w 1919 r.

Numer listy	Nazwa komitetu wyborczego	Liczba oddanych głosów ważnych	Odsetek oddanych głosów ważnych	Liczba uzyskanych mandatów
1	Żydowski Socjal Demokratyczny Robotniczy Komitet Wyborczy (Poalej Syjon)	206	2,1	0
2	Centralny Robotniczy Komitet Wyborczy Polskiej Partii Socjalistycznej	3841	41	12
3	Komitet pracowników urzędów państwowych, instytucji społecznych i biur prywatnych	315	3,4	1
4	Socjal Demokratyczny Komitet Wyborczy „Bund”	773	8,2	2
5	Polski Zjednoczony Komitet Wyborczy	2616	28	8
6	Międzypartyjny Żydowski Komitet Wyborczy	1601	17	5

Źródło: Archiwum Państwowe w Płocku, Akta Miasta Płocka (dalej: APP, AMP), sygn. 22 083, k 1; F. Dorobek, op. cit., s. 48-50; „Kurier Płocki” 1919, nr 197 z 2 IX, s. 3; M. Macieszyna, op. cit., s. 520; M. Biłska-Ciećwierz, op. cit., s. 91.

aktywności. Od początku 1923 r. coraz trudniej udawało się zebrać niezbędne quorum, wobec czego często wyznaczano drugi termin posiedzeń, niewymagających takiego gremium. Ten tryb był jednak nie do utrzymania i w lipcu rada, na wniosek magistratu, uchwaliła zwrócenie się do władz centralnych o wyznaczenie nowych wyborów²³. Decyzją ministra spraw wewnętrznych rada została

²³ *Księgi obrad Rady Miejskiej miasta Płocka*, tom 3 [1923-1926], zebrał i przygotował P. Gryszpanowicz, Płock 2021, s. 26, 40, 44, 48, 51, 56, 70, 74, 77, 78, 83 (w związku z opublikowaniem protokołów posiedzeń płockiej rady miejskiej, w przypisach posługiwać się będziemy numerami stron tego – zaiste wspaniałego – wydawnictwa, przygotowanego we współpracy z Archiwum Państwowym w Płocku; wobec minimalnego nakładu, dla chcących poczynić badania

OBWIESZCZENIE.

Na zasadzie art. 47 Regulaminu Wyborczego podaję do wiadomości publicznej, że do Rady Miejskiej m. Płocka weszli z wyborów, przeprowadzonych w d. 31 sierpnia 1919 r., następujący radni i Zastępcy:

z Listy № 1	z Listy № 2	z Listy № 3	z Listy № 4	z Listy № 5	z Listy № 6
Radni: — nikt	Radni: 1. Antoni Michalski 2. Wincenty Kępczyński 3. Władysław Sztromajer 4. Wincenty Majewski 5. Romuald Litewski 6. Emil Dudziński 7. Stanisława Jaskiewiczowa 8. Nemożesz Brzanski 9. Władysław Morawski 10. Antoni Adamski 11. Franciszek Orlowski 12. Ludwik Wołowski	Radni: 1. Kazimierz Mayzner	Radni: 1. Leonard Jakobson 2. Abram Szafar	Radni: 1. Ludwik Dzierżanowski 2. Roman Lutyrski 3. Dr. Aleksander Maciesza 4. Franciszek Szczepański 5. Kacper Pelkowski 6. Ks. Franciszek Klimkiewicz 7. Ludwik Galkowski 8. Dr. Aleksander Zaleski	Radni: 1. Irydor Sarua 2. Alfred Blay 3. Mojżesz Altberg 4. Mieczysław Majta 5. Chaskiel vol Henryk Szenwie
Zastępcy: —	Zastępcy: 1. Eustachy Górecki 2. Józef Czyżewski 3. Franciszek Pęski 4. Leon Ostrowski 5. Bolesław Dudziński 6. Jan Franciszek Zalewski 7. Wincenty Namieśnikiewicz	Zastępcy: —	Zastępcy: 1. Berek Jakob Zellmann	Zastępcy: 1. Bolesław Detrych 2. Klemens Jędrzejewski 3. Stanisław Zombirt 4. Leon Dorobek	Zastępcy: 1. Izak Feinberg 2. Czesław Margulies
Płocka 2 września 1919 r.			Przewodniczący Główny podp. SŁAW ZALESKI		

Plakat obwieszczający wyniki wyborów samorządowych z 31 sierpnia 1919 r.
Źródło: APP, AMP, sygn. 22 083, k. 1.

rozwiązana z dniem 17 października 1923 r.²⁴ Nowe wybory wyznaczone zostały na 25 listopada 1923 r. i udział w nich wziąć mieli również mieszkańcy przyłączonego niedawno Radziwia.

Nowa rada liczyć miała 27 radnych. Wynikało to z przytoczonych na wstępie przepisów, co tak uzasadniał przewodniczący Głównego Komitetu Wyborczego Rajmund Borszewski:

Przy wyborach do obecnej Rady [wybranej w 1919 r. – przyp. autora] brano pod uwagę nie istotne dane co do ilości mieszkańców, ale przypuszczalne.

archiwalne, podawać będziemy również sygnaturę wykorzystanej jednostki pochodzącej z zespołu Akta Miasta Płocka – sygn. 22 090).

²⁴ Księgi obrad..., s. 97-98 (sygn. 22 090).

Sądzone, że Płock ma 30 000 ludności. Tymczasem ostatni spis wykazał, że ma tylko z górą 25 000. Licząc tedy, że Radziwie przysporzyło naszemu miastu jakieś 3000 – osiągniemy w sumie z górą 28 000 mieszkańców. Według tych danych tedy zamiast 28 – Rada nasza liczyć będzie jakich 27 radnych²⁵.

Środowiska związane z Kościołem, prawicowe, rada rzemieślnicza i inne tego typu organizacje (podobnie jak przy poprzednich wyborach) połączyły się w Komitet Wyborczy Gospodarczego Odrodzenia Płocka. W swej propagandzie atakowały dotychczasowych koalicjantów w radzie, tj. socjalistów i NPR²⁶.

Odrębny komitet wystawiła Narodowa Partia Robotnicza. W wyborach 1919 r., jej członkowie (wówczas Narodowego Związku Robotniczego) wchodzili w skład ogólnego komitetu polskiego. Od tego czasu płocka organizacja tej partii (podobnie jak i całość) oddaliła się od środowisk endeckich. Jej głównym działaczem stał się adwokat Kazimierz Mayzner, któremu indywidualizm i osobowość nie pozwalała na bycie jednym z liderów (co było nieuniknione w jakiejś większej organizacji). W płockiej NPR był liderem jedynym²⁷. Swe listy wystawiły ponadto: PPS, żydowski komitet międzypartyjny, Bund. Wybory odbyły się 25 listopada 1923 r. Podział głosów ilustruje tabela nr 2.

Na 13 841 uprawnionych, głosy ważne oddało 7 616 osób (tj. 55%). Przygniatające (najwyższy procent uzyskany przez komitet wyborczy w całym międzywojennym dwudziestoleciu), choć tylko względne zwycięstwo odniósł mieszczkański, prawicowy Blok Gospodarczego Odrodzenia Płocka. Władza pozostała jednak w rękach lewicy (PPS i Bund), która weszła w koalicję z NPR i radnymi żydowskimi (co dawało łącznie 14 głosów). Możliwe były jednak inne rozwiązania. Blok Odrodzenia potrzebował jednego głosu, aby stworzyć większość. Współpraca z NPR nie wchodziła w rachubę wobec przedwyborczej wrogości do jej członków: K. Mayznera i F. Szczepańskiego. Pozostawali radni-Żydzi. Kalkulacja polityczna przegrała jednak z ideologią. Kandydat prawicy na prezydenta Ryszard Żółtowski nie chciał swojego wyboru zawdzięczać Żydowi (konkretnie radnemu Altbergowi), a żądania tego ostatniego uznane zostały za wygórowane²⁸. Wobec takiego postawienia sprawy wybory wygrał kandydat lewicy –

²⁵ „Dziennik Płocki” 1923, nr 249 z 2 XI, s. 1.

²⁶ „Dziennik Płocki” 1923, nr 247 z 30 X, s. 3, nr 249 z 2 XI, s. 2, nr 260 z 15 XI, s. 3, nr 263 z 19 XI, s. 3, nr 265 z 21 XI, s. 1, nr 267 z 23 XI, s. 1-2,3, nr 268 z 24 XI, s. 3 (nie będziemy szerzej rozwijali zagadnienia walki przedwyborczej; niniejszy wykaz traktujemy jako wskazówki bibliograficzne dla ewentualnego podjęcia tego tematu w odrębnej publikacji).

²⁷ Na temat wyników wyborczych NPR w Płocku - M. Sokolnicki, *Z dziejów politycznych Płocka w latach 1918–1939*, „Notatki Płockie” 2004, nr 2, s. 20-23.

²⁸ Według niektórych przekazów wyraził się, że nie chce znaleźć się w sytuacji „a la śp. Narutowicz” – „Dziennik Płocki” 1924, nr 15 z 17 I, s. 3; na ten temat również: „Dziennik Płocki” 1923, nr 283 z 13 XII, s. 1, 1924, nr 10 z 11 I, s. 4, nr 15 z 17 I, s. 3, nr 17 z 19 I, s. 1, nr 23 z 22 I, s. 2. Działacze prawicy zarzucali radnemu Mojżeszowi Altbergowi wygórowane żądania

Tabela 2. Rozkład głosów na poszczególne listy w wyborach samorządowych w 1923 r.

Numer listy	Nazwa komitetu wyborczego	Liczba oddanych głosów ważnych	Odsetek oddanych głosów ważnych	Liczba uzyskanych mandatów
1	Komitet Gospodarczego Odrodzenia Płocka	3613	47,4	13
2	Polska Partia Socjalistyczna	2384	31,3	9
3	Narodowo Robotniczy Komitet Wyborczy	580	7,6	2
4	Zjednoczenie Robotników Żydowskich (Bund)	301	4	1
5	Żydowski Międzypartyjny Komitet Wyborczy	738	9,7	2

Źródło: „Dziennik Płocki” 1923, nr 270 z 27 XI; „Robotnik” 1923, nr 325 z 28 XII, s. 2; obliczenia własne.

Antoni Michalski. Wiceprezydentem wybrano Zygmunta Trzeciaka (nauczyciela miejscowego gimnazjum, popieranego przez lewicę). Ławnikami zostali: Wincenty Kępczyński (PPS), Ludwik Gałkowski (NPR) i Herman Cybulski (Żydowski Blok Międzypartyjny). W prezydium rady znaleźli się: K. Mayzner – prezes, Mojżesz Altberg (blok żydowski) i Julia Rojkiewiczowa (PPS) – wiceprezesi oraz Szczepan Chęciński (PPS) i F. Szczepański (NPR) jako sekretarze²⁹.

Po sześciu tygodniach, 26 stycznia 1924 r. radni klubu odrodzenia Płocka złożyli swe mandaty, zarzucając większości rządu czysto partyjne i dyskryminowanie opozycji³⁰. W radzie pozostało 14 radnych, co wraz z członkami magistratu dawało tzw. mniejsze quorum i pozwalało prowadzić bieżącą gospodarkę. Wkrótce jednak, 15 kwietnia 1924 r., swe mandaty złożyli również radni NPR. Sytuacja, która powstała po wyborach była dla nich korzystna, gdyż dwa posiadane przez nich mandaty decydowały o większości lewicowej. Pozwalało to NPR, mimo swej słabości, odgrywać ważką rolę w pracach rady. Po odejściu

w zamian za oddanie swojego głosu. No cóż, przebieg wydarzeń wskazuje, że albo czuli się zbyt pewnie, albo wykazali się wielką nieporadnością polityczną.

²⁹ „Dziennik Płocki” 1923, nr 284 z 14 XII, s. 1.

³⁰ „Dziennik Płocki” 1924, nr 24 z 28 I, s. 1, nr 26 z 30 I, s. 1; *Księgi obrad...*, s. 121-122 (sygn. 22 098).

radnych prawicy NPR przyznała, że z roli języczka u wagi zeszlśmy do znaczenia znikomej mniejszości³¹. Wobec zdekompletowania składu rady, 31 lipca 1924 r. została rozwiązana. Nowe wybory wyznaczone zostały na 7 września³².

Środowiska zgrupowane dawniej w bloku gospodarczego odrodzenia miasta powołały komitet mieszczański. Oprócz niego odrębne listy wystawiły: PPS, NPR i Bund. Nowością była odrębna lista radziwska. Po raz pierwszy do wyborów stanęli komuniści pod nazwą Związku Proletariatu Miast i Wsi. Środowiska, które

OBWIESZCZENIE.

Niniejszym podaje do ogólnej wiadomości mieszkańców m. Płocka, że stosownie do Rozporządzenia p. Wojewody Warszawskiego L. S. M. 1625/35 z dnia 30 lipca 1924 roku zostały zarządzone:

WYBORY
do RADY MIEJSKIEJ m. Płocka

Zarządzenie wyborów oznacza się dniem 7 sierpnia 1924 roku, tak iż głosowanie w myśl regulaminu wyborczego z dnia 17.XII.1918 r. (Dz. Urz. M. S. № 3 poz. 100) przypada na dzień **7 września 1924 roku.**

Wypis dekretu o wyborach do rad Miejskich i Kongresowego z dnia 17-go września 1924 roku.

Art. 2. Czynne prawo wyborcze (to jest prawo wyborcze) przysługują obywatelom państwa polskiego, którzy: 1) ukończyli 21 lat; 2) posiadają w chwili ogłoszenia wyborów, w miejscu zamieszkania, dostateczny dochód z tytułu posiadania czynnego prawa wyborczego co do w chwili ogłoszenia wyborów; 3) sześciomiesięczne przed ent

Art. 3. Nie mogą wybierać: 1) osoby, pozostające pod prawem lub ograniczone w prawach na mocy wyroku sądowego

Art. 4. Biernie prawo wyborcze (to jest prawo biernie) przysługują obywatelom państwa polskiego, którzy: 1) ukończyli 25 lat skończonych i umi

Art. 5. Członkami rady miejskiej nie mogą być: 1) w państwowi, sprawujący nadzór nad działalnością gminy miejskiej; 2) funkcjonariusze policji i milicji ludowej.

rad miejskich mają wszyscy państwową polską i 3) mie

ów zarobkowych w warunkach

1) zamieszkanie w mieście i w danym m. iście.

2) osoby, pozabawione prawa wyborczego z tytułu przynależności do szynki i domy rozpusty.

3) osoby, posiadające w chwili ogłoszenia wyborów, w miejscu zamieszkania, dostateczny dochód z tytułu posiadania czynnego prawa wyborczego co do w chwili ogłoszenia wyborów; 4) sześciomiesięczne przed ent

urzędniczy miejscy oraz urzędniczy państwowy, sprawujący nadzór nad działalnością gminy miejskiej; 2) funkcjonariusze policji i milicji ludowej.

Przewodniczący Gł. Komitetu Wyborczego
(-) WITOSŁAW CICHOCKI
Sędzia Pokroju II Okręgu w Płocku.

Płock, dnia 7 sierpnia 1924 r.

Obwieszczenie zapowiadające wybory do rady miejskiej w 1924 r. (wraz z instrukcją głosowania)
Źródło: APP, AMP, sygn. 22 560, k. 80.

³¹ „Dziennik Płocki” 1924, nr 90 z 16 IV, s. 2, nr 195 z 25 VIII, s. 1; *Księgi obrad...*, s. 159 (sygn. 22 098).

³² „Dziennik Płocki” 1924, nr 176 z 1 VIII, s. 3.

dotychczas tworzyły żydowski komitet międzypartyjny podzieliły się na Żydowski Międzypartyjny Komitet Wyborczy oraz Żydowski Komitet Demokratyczny. Trudno znaleźć jakieś różnice pomiędzy nimi, poza tym, że ten drugi przystąpił do energicznej agitacji. Odrębną listę wystawił Związek Inwalidów Wojennych RP.

W swej propagandzie komitet mieszczański wracał do konieczności obalenia lewicowej i nieudolnej polityki dotychczasowych władz miasta, oszczędzając tym razem NPR (być może by nie burzyć mostów do ewentualnego porozumienia powyborczego). PPS atakowała obóz „burżuazji” m.in. za uniemożliwianie skutecznej walki o polepszenie bytu warstw pracujących poprzez sprzeciw wobec wszelkiego opodatkowania³³. Wyniki wyborów (tym razem wybierano 26 radnych) przedstawia tabela nr 3.

Tabela 3. Rozkład głosów na poszczególne listy w wyborach samorządowych w 1924 r.

Numer listy	Nazwa komitetu wyborczego	Liczba oddanych głosów ważnych	Odsetek oddanych głosów ważnych	Liczba uzyskanych mandatów
1	Komitet radziwski	544	5,5	1
2	Polska Partia Socjalistyczna	2545	25,8	8
3	Narodowa Partia Robotnicza	586	6	2
4	Bund	349	3,5	0
5	Związek Proletariatu Miast i Wsi	341	3,5	0
6	Polski Wyborczy Komitet Mieszczański	3360	34,1	10
7	Żydowski Bezpartyjny Komitet Wyborczy	1417	14,4	4
8	Związek Inwalidów	162	1,6	0
9	Żydowski Komitet Demokratyczny	550	5,6	1

Źródło: APP, AMP, sygn. 22 559, k. 45, sygn. 22 560, k. 39 (tu liczba uprawnionych nieco wyższa – 14 745), 90v, 91; „Dziennik Płocki” 1924, nr 207 z 9 IX, s. 1, nr 209 z 11 IX, s. 1 (tu również inna liczba uprawnionych i głosujących); „Robotnik” 1924, nr 248 z 10 IX, s. 3; obliczenia własne.

³³ „Dziennik Płocki” 1924, nr 178 z 4 VIII, s. 1, nr 181 z 7 VIII, s. 1, nr 191 z 20 VIII, s. 1, nr 194 z 23 VIII, s. 1, nr 195 z 25 VIII, s. 1, nr 199 z 29 VIII, s. 3, nr 200 z 30 VIII, s. 1, nr 206 z 6 IX, s. 1-2.

Frekwencja wyborcza była dość wysoka, wyniosła prawie 67% (9869 głosujących³⁴ na 14 738 uprawnionych)³⁵. Komitet mieszczański stracił w porównaniu do poprzednich wyborów kilkaset głosów (mimo zwiększenia liczby głosujących) i aż trzy mandaty. Tyle samo uzyskały umiarkowane ugrupowania żydowskie (zauważalny potężny wzrost poparcia dla komitetu międzypartyjnego i dwukrotny wzrost liczby mandatów). Żadnego mandatu nie zdobył Bund (jedyne przypadki w ciągu całego dwudziestolecia), co było skutkiem wystąpienia komunistów i rozłożenia głosów przy jednoczesnym zwiększeniu ogólnej frekwencji. W ogóle lewica zanotowała najniższy rezultat w całym dwudziestoleciu międzywojennym. Uzyskane przez nią mandaty (tylko PPS) stanowiły tylko niecałą trzecią część rady.

Rozmowy koalicyjne trwały prawie miesiąc. Uczestniczyły w nich wszystkie ugrupowania. Wobec ich osłabienia największe ugrupowania okazały się zgodniejsze do porozumienia. Ostatecznie PPS zachowała fotel prezydenta (Michalski), jednak w magistracie lewica stanowiła mniejszość. Stanowisko wiceprezydenta objął Stefan Olszański (klub mieszczański), ławnikami zostali Stanisław Grubowski (klub mieszczański), Chaim Rozenzweig (Żydowski Komitet Demokratyczny) i W. Kępczyński (PPS). W prezydium znaleźli się: Eugeniusz Płoski (klub mieszczański) – prezes, K. Mayzner (NPR) i Izydor Sarna (Żydowski Blok Międzypartyjny) – wiceprezesi oraz sekretarze: Julia Rojkiewiczowa (PPS) i Jan Morawiec (klub mieszczański)³⁶.

Były to pierwsze władze miasta wybrane na zasadzie wielkiej koalicji wszystkich stronnictw. Trudne warunki gospodarcze w jakich przyszło im działać i związane z tym spięcia spowodowały, że 28 kwietnia 1926 r. prezydent Antoni Michalski, a następnie cały magistrat złożyli dymisję³⁷.

Nowym prezydentem została osoba spoza Płocka, fachowiec od spraw gospodarki miejskiej, wieloletni działacz samorządowy PPS – Stefan Zbrożyna. Jako osoba nowa, jego kandydatura była łatwiejsza do zaakceptowania przez miejscową prawicę. 1 lipca władzę przejął nowy magistrat w składzie: S. Zbrożyna – prezydent, Stanisław Betley (klub mieszczański) – wiceprezydent, S. Grubowski, Marian Lewandowski (klub mieszczański) i W. Kępczyński (PPS) – ławnicy³⁸.

³⁴ Liczba ta nie zgadza się z liczbą głosów, jakie padły na komitety wyborcze, gdyż zawiera również głosy nieważne.

³⁵ Archiwum Państwowe w Płocku, Akta Miasta Płocka (dalej: APP, AMP), sygn. 22 559, k. 45, sygn. 22 560, k. 39 (tu liczba uprawnionych nieco wyższa – 14 745), 90v, 91.

³⁶ „Dziennik Płocki” 1924, nr 228 z 3 X, s. 1; Księgi obrad..., s. 170 (sygn. 22 098).

³⁷ „Dziennik Płocki” 1926, nr 100 z 30 IV, s. 3; przy czym, wbrew temu co pisze Benon Dymek (s. 415), nie było to wynikiem jakiegoś „przesilenia” po zamachu majowym (bo zdarzyło się przed zamachem); Księgi obrad..., s. 359-360 (sygn. 22102).

³⁸ „Dziennik Płocki” 1926, nr 140 z 21 VI, s. 3; Księgi obrad..., s. 365 (sygn. 22 102).

W tym składzie władze miasta pracowały ponad rok. Kadencja rady upłynęła po trzech latach, a więc jesienią 1927 r. Władze zdecydowały się na rozpisanie wyborów i wyznaczenie ich na dzień 6 listopada 1927 r.³⁹

Do wyborów stanęli kandydaci aż dwunastu komitetów wyborczych (rekord w dwudziestoleciu). Oprócz PPS i związanego ze środowiskami – z grubsza biorąc – endeckimi, komitetu mieszczańskiego, do wyborów stanęły aż trzy komitety reprezentujące polityczne centrum: NPR Lewicy (partia powstała w wyniku rozłamu w NPR; przystąpiła do niej płocka organizacja tej partii⁴⁰), Partii Pracy (niedawno utworzona partia propiśsudczykowska) i komitetu chrześcijańskich kupców i rzemieślników. Propozycji połączenia list, wysuniętej przez komitet mieszczański, Partia Pracy nie przyjęła tłumacząc, skądinąd słusznie, że jest on (komitet mieszczański) zdominowany przez endecję, z którą nurtowi piśsudczykowskiemu nie jest po drodze⁴¹. Z kolei powstanie komitetu rzemieślniczego wynikało z konfliktu przewodniczącego rady rzemieślniczej Stanisława Grubowskiego, dotychczas etatowego członka komitetów mieszczańskich, z jego organizatorami, na tle nieuwzględniania go na liście tegoż⁴².

Rekordową liczbę komitetów wystawili również Żydzi: Bund, Poalej Syjon lewica, Poalej Syjon prawica (wszystkie trzy partie socjalistyczne) oraz Żydowski Międzypartyjny Komitet Wyborczy. Komplet startujących komitetów uzupełniały: komitet radziwski oraz komunistyczna „Jedność Robotnicza” (została przez komisję wyborczą unieważniona)⁴³.

Ciekawym epizodem kampanii wyborczej PPS była projekcja filmu o osiągnięciach socjalistycznego samorządu wiedeńskiego w zakresie budownictwa i opieki społecznej, co przez wiele lat było wzorem dla socjalistycznych i socjaldemokratycznych partii europejskich⁴⁴. Wyniki wyborów przedstawia tabela nr 4.

Frekwencja wyniosła ponad 72%, głosowało bowiem 11 316 osoby na 15 558 uprawnionych⁴⁵. W porównaniu do poprzednich wyborów swój stan posiadania zwiększyła lewica (PPS, Bund, Poalej Syjon prawica) osiągając razem 12 mandatów. Środowiska, które tworzyły w przeszłości blok odrodzenia miasta czy komitet mieszczański (obecny komitet mieszczański, Partia Pracy, kupcy

³⁹ „Dziennik Płocki” 1927, nr 230 z 6 X, s. 1-2.

⁴⁰ M. Sokolnicki, *Z dziejów...*, s. 21-22.

⁴¹ „Dziennik Płocki” 1927, nr 242 z 20 X, s. 2, nr 249 z 28 VIII, s. 2, nr 250 z 29 X, s. 2, nr 253 z 3 XI, s. 254 z 4 XI, s. 2; z drugiej strony, działacze Partii Pracy (np. Zygmunt Maciejowski), zanim powstała ta partia (a więc przed zamachem majowym) wchodził w skład kolejnych komitetów mieszczańskich i nie stanowiło to dla nich problemu.

⁴² Wyjaśnienie konfliktu w: „Dziennik Płocki” 1927, nr 253 z 3 XI, s. 2.

⁴³ Mimo unieważnienia („Dziennik Płocki” 1927, nr 253 z 3 XI, s. 3) na listę (oznaczona nr 3) głosowało demonstracyjnie 402 osoby, co wystarczyłoby na uzyskanie mandatu.

⁴⁴ „Robotnik” 1927, nr 303 z 4 XI, s. 2.

⁴⁵ APP, AMP, sygn. 22611, k. 50-51.

Tabela 4. Rozkład głosów na poszczególne listy w wyborach samorządowych w 1927 r.

Numer listy	Nazwa komitetu wyborczego	Liczba oddanych głosów ważnych	Odsetek oddanych głosów ważnych	Liczba uzyskanych mandatów
1	Komitet radziwski	893	8,2	2
2	Polska Partia Socjalistyczna	3018	27,8	8
4	Bund	862	8	2
5	Poalej Syjon lewica	306	2,8	0
6	Poalej Syjon prawica	723	6,7	2
7	Narodowa Partia Robotnicza	466	4,3	1
8	Chrześcijańscy Kupcy i Rzemieślnicy	788	7,2	2
10	Partia Pracy	810	7,5	2
11	Międzypartyjny Żydowski Komitet Wyborczy	987	9,1	2
12	Komitet Mieszczański	1990	18,4	5

Źródło: APP, AMP, sygn. 22 611, k. 50-51; „Dziennik Płocki” 1927, nr 256 z 7 XI, s. 1; „Robotnik” 1927, nr 306 z 7 XI, s. 1 – znów dostrzegalne drobne różnice pomiędzy danymi komisji wyborczej a podanymi w prasie; obliczenia własne.

i rzemieślnicy chrześcijanie) uzyskały łącznie 9 mandatów, a więc zanotowały spadek w porównaniu z poprzednimi wyborami. Był to efekt podziału głosów. Żydowskie środowisko umiarkowane straciło część głosów na rzecz lewicy.

Zaraz po wyborach rozpoczęto pertraktacje. Z grupy komitetu mieszczańskiego wyszedł pomysł sformowania koalicji opartej na porozumieniu radnych klubu mieszczańskiego, Partii Pracy, radziwskich, NPR i żydowskiego komitetu mieszczańskiego. Na przeszkodzie temu stanęły ambicje działaczy Partii Pracy do odgrywania samodzielnej roli i niechęć do współpracy z klubem mieszczańskim. Tymczasem układ zawarły ugrupowania lewicy, co doprowadziło do wyłonienia kolejnego lewicowego magistratu (wybranego dzięki przychylności umiarkowanego bloku żydowskiego). S. Zbrożyna pozostał prezydentem miasta, stanowisko wiceprezydenta objął Jerzy Biedrzycki (PPS), ławników: W. Kępczyński (PPS), Izrael Gerszon Bursztyn (Bund) i St. Grubowski (klub mieszczański). Prezesem rady

wybrano Zygmunta Jarczewskiego (PPS), wiceprezesami – K. Mayznera (NPR) i M. Altberga (Międzypartyjny Komitet Żydowski), sekretarzami rady – Marka Zygmunta Kozielskiego (klub mieszczański) i J. Rojkiewiczową (PPS)⁴⁶.

Wraz z upływem czasu w radzie miejskiej doszło do polaryzacji postaw. Radni sanacji (tj. Partii Pracy i listy radziwskiej, którzy tworzyli wspólnie klub Bezpartyjnego Bloku Współpracy z Rządem) oraz części endeckiego klubu mieszczańskiego przechodzili do coraz ostrzejszej opozycji wobec prezydenta Zbrożyny i lewicowego magistratu. Nawiązując do rosnącego zadłużenia miasta wskutek kontynuowania budowy elektrowni i rzeźni zarzucali zarządowi niegospodarność, rozrzutność i doprowadzenie do bankructwa. Uniemożliwiali prowadzenie bieżącej gospodarki wychodząc z sali obrad przy głosowaniach w sprawach kolejnych pożyczek oraz nie dopuszczając do ich zaciągania, poprzez spowodowanie braku koniecznego do ich uchwalenia quorum. Postępowanie takie było rezultatem głosowania wciąż nowych, porażających sum kredytów. Z drugiej strony, wynikało z przyczyn politycznych i było konsekwencją przyjęcia taktyki opozycyjnej, negowania wszelkich propozycji magistratu. Złożony przez opozycję wniosek o votum nieufności dla magistratu upadł. Kolejny z rzędu przypadek doprowadzenia do braku quorum w dniu 2 lipca 1929 r., spowodował złożenie rezygnacji przez magistrat⁴⁷.

Dzień później Ministerstwo Spraw Wewnętrznych rozwiązało radę miejską oraz magistrat formułując zarzuty popełnienia szeregu nieprawidłowości finansowych i wyznaczyło komisarza rządowego w osobie por. Aleksandra Albrechta – dotychczasowego komisarycznego zarządcy Sochaczewa, mającego kierować sprawami miasta do nowych wyborów⁴⁸.

Dawna opozycja radziecka (bez podziału na zwolenników sanacji czy endecji) stanęła do wyborów zjednoczona w Polskim Bloku Gospodarczym. Samodzielne komitety wyborcze, choć oczywiste było, że pochodzący z nich radni będą współpracować z blokiem gospodarczym, wystawiły: PPS dawna Frakcja Rewolucyjna (propisudczykowska organizacja powstała w wyniku rozłamu w PPS w 1928 r.; obie partie zwalczały się do końca dwudziestolecia⁴⁹) i tzw. komitet radziwski. Ponadto do wyborów stanęły: PPS, Bund, PS prawica oraz lewica, a także umiarkowane komitety żydowskie: tzw. ogólnych syjonistów (Żydowski

⁴⁶ „Dziennik Płocki” 1927, nr 257 z 8 XI, s. 2, nr 284 z 10 XII, s. 2, nr 286 z 13 XII, s. 2; *Księgi obrad...*, Tom IV, s. 93-94 (sygn. 22133).

⁴⁷ „Dziennik Płocki” 1929, nr 60 z 12 III, s. 3, nr 73 z 27 III, s. 2, nr 114 z 20 VI, s. 3, nr 125 z 4 VII, s. 2-3; „Robotnik” 1929, nr 185 z 4 VII, s. 4; *Księgi obrad...*, Tom IV, s. 263-265 (sygn. 22 113).

⁴⁸ „Dziennik Płocki” 1929, nr 126 z 5 VII, s. 1; „Robotnik” 1929, nr 187 z 5 VII, s. 3.

⁴⁹ O wynikach wyborczych PPS dawnej Frakcji Rewolucyjnej w Płocku – M. Sokolnicki, *Z dziejów...*, s. 18-20.

Komisja główna urządza przez cały czas głosowania w gmachu Sądu Okręgowego w gabinecie sędziów Grodzkich.

Listy kandydatów na radnych opublikowane jednocześnie.

Wyciąg z Regulaminu Wyborczego do Rad Miejskich:

§ 24. W dniu głosowania nie wolno w lokalu wyborczym, w budynku, w którym się ten lokal znajduje, na ulicy i na placu przed wejściem do budynku w promieniu **stu metrów wygłaszać** przemówień do wyborców, rozdawać kart do głosowania i w jakikolwiek inny sposób agitować.

§ 28. Głosowanie odbywa się za pomocą kart do głosowania.

Karty do głosowania winny być koloru białego i zawierać jedynie wyrażony słowami lub cyframi numer listy kandydatów, na którą wyborca oddaje głos. Znak pisarski, umieszczony obok słowa lub cyfry, nie powoduje unieważnienia karty do głosowania. Numer może być odbity mechanicznie lub pisany.

§ 35. Nieważne są:

a) karty do głosowania, włożone do koperty, urzędowo nieostemplowanej; b) karty koloru oczywiście innego niż biały; c) karty do głosowania puste; d) karty do głosowania, zawierające wbrew przepisom § 28 dopiski; e) karty, niewskazujące na jedną z ważnych list kandydatów.

Z kilku znalezionych w kopercie, prawidłowo wypełnionych i opiewających na tę samą listę kandydatów, należy wszystkie znajdujące się w kopercie karty uznać za nieważne.

§ 52. W razie niewniesienia protestu przeciwko wyborom w przepisany termin, główna komisja wyborcza przekazuje wszystkie akta wyborcze przełożonemu Magistratu do przechowania w archiwum Magistratu.

Po uprawomocnieniu się aktu wyborczego komisje wyborcze rozwiązują się.

§ 53. Osoby, winne naruszenia przepisów § 24, jak niemniej dopuszczające się przy wyborach przekupstwa, wymuszenia, fałszu lub jakichkolwiek innych podejść — będą karane w myśl przepisów ustaw karnych.

Przewodniczący Głównej Komisji Wyborczej

(-) Witosław Cichocki

Sędzia Grodzki.

Płock, dnia 5 listopada 1929 roku.

Fragment obwieszczenia o wyborach samorządowych z 1929 r. zawierający instrukcję sposobu głosowania

Źródło: APP, AMP, sygn. 22 664, k. 74

Blok Narodowy), Żydów religijnych (ortodoksów), Związku Rzemieślników Żydów i tzw. bezpartyjnych (asymilatorów). Poważne rozbitcie nastąpiło więc w środowisku żydowskim (sześć list wyborczych)⁵⁰.

Propaganda bloku gospodarczego obiecywała rozsądną gospodarkę, przeciwstawiając swoją filozofię, dotychczasowym rządom socjalistycznym, podczas których doszło do poważnego zadłużenia miasta. Socjaliści z kolei bronili okresu, w którym sprawowali władzę oraz atakowali politykę komisarza rządowego⁵¹. Po raz pierwszy wystąpiły samodzielnie żydowskie ugrupowania religijne i syjonistyczne. Wolno wnioskować, iż ich propaganda obracała się przeciwko dotychczasowym reprezentantom żydowskim w radzie, w większości asymilatorom. Wyniki wyborów z dnia 10 listopada 1929 r. przedstawia tabela nr 5.

⁵⁰ „Dziennik Płocki” 1929, nr 210 z 12 X, s. 3, nr 217 z 21 X, s. 3, nr 223 z 28 X, s. 3, nr 226 z 31 X, s. 3, nr 231 z 7 XI, s. 3.

⁵¹ „Dziennik Płocki” 1929, nr 209 z 11 X, s. 2, nr 211 z 14 X, s. 2, nr 216 z 19 X, s. 2, nr 218 z 22 X, s. 2, nr 224 z 29 X, s. 2, nr 233 z 9 XI, s. 2; „Robotnik” 1929, nr 272 z 24 IX, s. 2, nr 301 z 23 X, s. 4, nr 320 z 6 XI, s. 4, nr 324 z 9 XI, s. 4.

Tabela 5. Rozkład głosów na poszczególne listy w wyborach samorządowych w 1929 r.

Numer listy	Nazwa komitetu wyborczego	Liczba oddanych głosów ważnych	Odsetek oddanych głosów ważnych	Liczba uzyskanych mandatów
2	Polska Partia Socjalistyczna i związki zawodowe	3630	30,5	9
4	Ogólny Żydowski Związek Robotniczy „Bund”	1185	10	2
5	Polska Partia Socjalistyczna dawna Frakcja Rewolucyjna i rada związków zawodowych	1462	12,3	3
6	Żydowska Socjalistyczna Partia Robotnicza Poalej Syjon (prawica)	517	4,3	1
7	Lista radziwska	431	3,6	1
8	Związek Zawodowy Rzemieślników Żydów	204	1,7	0
10	Żydowski Robotniczy Komitet Wyborczy Poalej Syjon (lewica)	114	1	0
11	Polski Blok Gospodarczy	3193	26,9	8
12	Zjednoczony Komitet Wyborczy Żydów Religijnych	571	4,8	1
14	Komitet Zjednoczonych Żydów Bezpartyjnych	123	1	0
15	Żydowski Blok Narodowy	460	3,9	1

Źródło: APP, AMP, sygn. 22 664, k. 76; „Dziennik Płocki” 1929, nr 235 z 12 XI, s. 1, 1930, nr 223 z 25 IX, s. 3; „Robotnik” 1929, nr 326 z 11 XI, s. 2; obliczenia własne.

W wyborach oddało ważnych głosów 11 890 osób, co – według „Dziennika Płockiego” – stanowiło ok. 70% uprawnionych⁵². Płocka prasa spekulując na temat ewentualnych koalicji zauważała, iż decydujące będzie stanowisko radnych PPS dawnej Frakcji Rewolucyjnej oraz żydów religijnych i syjonistów. Twardy blok bowiem tworzyła lewica (PPS, Bund i Poalej Syjon prawica)⁵³. W rezultacie podjętych pertraktacji większość utworzyli radni: PPS dawna Frakcja Rewolucyjna, Polski Blok Gospodarczy oraz żydowscy radni: ortodoks i syjonista. Magistrat tworzyli: A. Albrecht – prezydent, Stefan Szlim – wiceprezydent (obaj blok gospodarczy) oraz ławnicy: Natan Graubard (ortodoks – blok gospodarczy), Władysław Iwanicki (PPS dFR) i S. Zbrożyna (PPS), zaś prezydium rady: E. Płoski (blok gospodarczy) – prezes, K. Mayzner (blok gospodarczy) i W. Kępczyński (PPS) – wiceprezesa oraz Edward Biegański (blok gospodarczy) i Stefan Pernej (PPS dFR) – sekretarze⁵⁴.

Już na pierwszym posiedzeniu W. Kępczyński w imieniu PPS zgłosił protest przeciwko rozwiązaniu poprzedniej rady, w którym zarzucił władzom, iż za decyzją tą stały względy polityczne. Protest odrzuciła wkrótce większość rady, lewica przyjęła zaś postawę dawnej opozycji z czasów, gdy ona sama była u władzy. Stosując bezwzględna opozycję uniemożliwiała zaciąganie kolejnych pożyczek na dokończenie inwestycji (wobec tego, że do uchwalenia pożyczki potrzebnych było 2/3 głosów „za”, głosowanie lewicy na „nie” powodowało odrzucenie wniosku). Wskazywała, iż władze nadzorcze tolerują decyzje magistratu i rady, za które rozwiązały poprzednią. Wreszcie wydała oświadczenie, praktycznie uniemożliwiające współpracę z większością w radzie. W związku z takim jej stanowiskiem 28 czerwca 1930 r. radni bloku gospodarczego i PPS dawnej Frakcji Rewolucyjnej złożyli mandaty, co oznaczało konieczność przeprowadzenia nowych wyborów⁵⁵.

Tym razem Stronnictwo Narodowe i BBWR utworzyły oddzielne komitety wyborcze (odpowiednio: Narodowy Komitet Wyborczy i Demokratyczny Blok Wyborczy). Prowadzone pomiędzy przedstawicielami tych komitetów rozmowy na temat połączenia się nie przyniosły pozytywnego efektu⁵⁶. Swoje listy wystawiły ponadto PPS, PPS dawna Frakcja Rewolucyjna, komuniści (Jedność

⁵² APP, AMP, sygn. 22 664, k. 76; nie udało nam się ustalić liczby uprawnionych oraz wszystkich oddanych głosów (łącznie z nieważnymi).

⁵³ „Dziennik Płocki” 1929, nr 240 z 18 XI, s. 3.

⁵⁴ „Dziennik Płocki” 1929, nr 248 z 27 XI, s. 1, nr 249 z 28 XI, s. 2; *Księgi obrad...*, Tom IV, s. 269-270 (sygn. 22 113).

⁵⁵ „Dziennik Płocki” 1930, nr 4 z 4 I, s. 2, nr 102 z 1 V, s. 2, nr 149 z 30 VI, s. 2, nr 155 z 7 VII, s. 2-3; „Robotnik” 1930, nr 202 z 15 VII, s. 4; *Księgi obrad...*, Tom IV, s. 274-308 (sygn. 22 113, 22 124).

⁵⁶ „Dziennik Płocki” 1930, nr 210 z 10 IX, s. 3.

Robotniczo-Chłopską), mieszkańcy Radziwia oraz pięć komitetów żydowskich⁵⁷. Podczas kampanii wyborczej blok demokratyczny oraz PPS dawna Frakcja Rewolucyjna atakowały PPS za lata jej rządów w mieście i obstrukcję w ostatniej radzie. PPS powtarzała zarzuty z poprzedniej, niedawnej kampanii⁵⁸. Wyniki wyborów, które odbyły się 21 września 1930 r., ilustruje tabela nr 6.

Obwieszczenie.

Na zasadzie art. 46 Regulaminu Wyborczego podaje do wiadomości publicznej, że do Rady Miejskiej m. Płocka weszli z wyborów, przeprowadzonych w dniu 10 listopada 1929 r. następujący radni i ich zastępcy.

Z LISTY № 2			Z LISTY № 5			Z LISTY № 11		
Polskiej Partii Socjalistycznej P. P. S. i Związku Zawodowców.			Polskiej Partii Socjalistycznej i Frakcji Rewolucyjnej i Płockiej Rady Związku Centralnego Zrzeszenia Klasowych Zawodowców.			Płockiego Bloku Gospodarczego.		
nr	Nazwisko i Imię	stanow.	nr	Nazwisko i Imię	stanow.	nr	Nazwisko i Imię	stanow.
Radni:								
1	Zbrożyna Stefan	handlarz	1	Isanicki Władysław	stawnik	1	Masiejowski Zygmunt	star. burm.
2	Kępczyński Wincenty	inżynier inż.	2	Perencj Stefan	robotnik	2	Florki Eugeniusz	szewc
3	Biedrzycki Jerzy	urzędnik	3	Seydelowicz Stanisław	robotnik	3	Ka. Gallewski Henryk	robotnik
4	Prużyński Leon	robotnik	Zastępcy:			4	Zobrowski Dyzard	robotnik
5	Pabrzy Zygmunst	inż. inż. Jan.	1	Pyrzyński Roman	urzędnik	5	Chorosowski Szymon Tadeusz	inż. domywn.
6	Churki Kazimierz	inżynier inż.	2	Łaski Jan	robotnik	6	Młynarz Kazimierz	robotnik
7	Jabłcki Konstanty	główn.	Z LISTY № 6			7	Głuchowski Franciszek	robotnik
8	Wójcik Marjan	robotnik	Żydowskiej Socjalistycznej Partii Robotniczej „Polski Spór” (Prawic)			8	Dejtrych Dobiśław	robotnik
9	Dziarsowski Jan	główn.	nr <th>Nazwisko i Imię</th> <th>stanow.</th> <td colspan="3">Zastępcy:</td>	Nazwisko i Imię	stanow.	Zastępcy:		
Zastępcy:			1	Fliederm Fiacel	handlarz	1	Kozłowski Marek-Zygmunt	robotnik
1	Gudźkowski Wacław	handlarz	Z LISTY № 7			2	Zygzalski Jan	robotnik
2	Trochuchowski Szczepan	robotnik	Radziwskiej			3	Zobrowski Stanisław	robotnik domy.
3	Siemackiewicz Piotr	handlarz	nr <th>Nazwisko i Imię</th> <th>stanow.</th> <td>4</td> <td>Lisowski Stanisław</td> <td>inżynier inż.</td>	Nazwisko i Imię	stanow.	4	Lisowski Stanisław	inżynier inż.
4	Zaleschowski Władysław	robotnik	Z LISTY № 12			5	Hęble Stanisław	robotnik
5	Biedrzycki Antoni	robotnik	Radni:			Zjednoczonego Komitetu Wyborczego Żydów Religijnych.		
Z LISTY № 4								
Ogólny Żydowski Związek Robotniczo-„Bund”.								
nr	Nazwisko i Imię	stanow.	nr	Nazwisko i Imię	stanow.	nr	Nazwisko i Imię	stanow.
Radni:								
1	Zyborberg Eliasz Wolf	handlarz	Z LISTY № 15			Żydowskiego Bloku Narodowego.		
2	Durawny Gerson Izrael	handlarz	nr <th>Nazwisko i Imię</th> <th>stanow.</th> <td colspan="3">Radni:</td>	Nazwisko i Imię	stanow.	Radni:		
Zastępcy:			Radni:			1	Kilbert Lewek	robotnik domy.
1	Zeligman Jakób Ber	handlarz	nr <th>Nazwisko i Imię</th> <th>stanow.</th> <td colspan="3">Radni:</td>	Nazwisko i Imię	stanow.	Radni:		
Zastępcy:			Radni:			1	Sepelny Wolf	robotnik
Zastępcy:			Radni:			Radni:		
Zastępcy:			Radni:			Radni:		
Zastępcy:			Radni:			Radni:		

WYNIKI GŁOSOWANIA:

Oddano ważnych głosów na listy oznaczone numerami

2	4	5	6	7	8	10	11	12	14	15	Ogółem
3630	1185	1462	517	431	204	114	3193	571	123	460	11890

W ciągu 8-miu dni po dniu ogłoszenia wyniku wyborów ma prawo każdy Polak, który nie zgłosił się do komisji wyborczej, żądać od komisji wyborczej, aby została ona powołana do rozstrzygnięcia sprawy. Wniosek musi być złożony w terminie 8 dni od dnia ogłoszenia wyniku wyborów. Wniosek musi być złożony w terminie 8 dni od dnia ogłoszenia wyniku wyborów. Wniosek musi być złożony w terminie 8 dni od dnia ogłoszenia wyniku wyborów.

(-) Witosław Cichocki
Sędzia Grodzki.

Plakat obwieszczenia wyników wyborów z 10 listopada 1929 r.
Źródło: APP, AMP, sygn. 22 664, k. 76

⁵⁷ „Dziennik Płocki” 1930, nr 212 z 12 IX, s. 3, nr 213 z 13 IX, s. 3, nr 219 z 20 IX, s. 3.

⁵⁸ „Dziennik Płocki” 1930, nr 208 z 8 IX, s. 3, nr 213 z 13 IX, s. 3, nr 218 z 19 IX, s. 2; „Robotnik” 1930, nr 225 z 5 VIII, s. 4; w celu skompromitowania PPS, pospiesznie przedstawiony został b. prezydentowi z ramienia PPS – Stefanowi Zbrożynie zarzut przekroczenia uprawnień. Po kilkunastu miesiącach postępowanie w stosunku do niego zostało umorzono – „Dziennik Płocki” 1930, nr 218 z 19 IX, s. 1; „Robotnik” 1930, nr 285 z 20 IX, s. 2; M. Sokolnicki, *Sądownictwo, prokuratura oraz adwokatura w międzywojennym Płocku (w stulecie odrodzenia sądownictwa polskiego)*, „Notatki Płockie” 2017, nr 3, s. 16.

Tabela 6. Rozkład głosów na poszczególne listy w wyborach samorządowych w 1930 r.

Numer listy	Nazwa komitetu wyborczego	Liczba oddanych głosów ważnych	Odsetek oddanych głosów ważnych	Liczba uzyskanych mandatów
2	Polska Partia Socjalistyczna i związki zawodowe	3546	25,8	8
4	Bund	1058	7,7	2
5	Polska Partia Socjalistyczna dawna Frakcja Rewolucyjna i rada związków zawodowych	1668	12,2	3
6	Poalej Syjon prawica	546	4	1
7	Lewica Robotniczo-Chłopska	503	3,7	1
10	Radziwie	780	5,7	1
11	Żydzi bezpartyjni	166	1,2	0
12	Demokratyczny Blok Wyborczy	2586	18,9	5
13	Zjednoczony Komitet Wyborczy Żydów Religijnych	598	4,3	1
14	Narodowy Komitet Gospodarczy	1540	11,2	3
15	Żydowski Narodowy Blok Gospodarczy	727	5,3	1

Źródło: APP, AMP, sygn. 22 679, k. 27-29v; „Dziennik Płocki” 1930, nr 220 z 22 IX, s. 1, nr 223 z 25 IX, s. 3; „Robotnik” 1930, nr 288 z 22 IX, s. 1; obliczenia własne.

Na 19 420 uprawnionych, głosowało 13 815 osób tj. 71% (13 718 ważnych głosów)⁵⁹. W rezultacie PPS utraciła jeden mandat, komitety narodowy i demokratyczny miały zaś tyle mandatów, ile poprzednio tworzony przez nie blok gospodarczy. W bezpośrednim pojedynku obozów narodowego z sanacyjnym,

⁵⁹ APP, AMP, sygn. 22 679, k. 27-29v.

większe poparcie uzyskał ten drugi (a przecież można do tego nurtu zaliczyć i PPS dawną Frakcję Rewolucyjną). Tak rozumiany obóz sanacyjny zdobył łącznie 4254 głosy (co stanowiło ponad 30% wszystkich oddanych)⁶⁰. Uległ więc lewicy, która otrzymała łącznie (PPS, Bund i Poalej Syjon prawica) – 5150 głosów.

Wyniki wyborów pokazały jednak, że lewica nie może liczyć na jakąś radykalną zmianę układu sił na jej korzyść. Podobnie jak po poprzednich wyborach większość stworzyli radni bloków: demokratycznego i narodowego, PPS dawniej Frakcji Rewolucyjnej oraz przedstawiciele syjonistów i ortodoksów tworząc blok gospodarczy. W prezydium rady znaleźli się: Marek Z. Kozielski – prezes (blok gospodarczy), W. Kępczyński (PPS) i ks. Stanisław Dulczewski (blok gospodarczy) – wiceprezesa oraz sekretarze Franciszek Głuchowski i Stanisław Hejke (oba blok gospodarczy). Zwycięska większość nie doszła do porozumienia z lewicową mniejszością w sprawie wspólnego magistratu. Wobec tego prezydentem wybrano działacza samorządowego spoza Płocka, byłego prezydenta Łucka i Kowla - Adama Ostaszewskiego, wiceprezydentem – Stefana Szlima (blok gospodarczy) i ławnikami – Bolesława Graczyka (PPS dFR), N. Graubarda (blok gospodarczy) i L. Przybylskiego (PPS)⁶¹.

Wyniki wyborów do rady miejskiej w 1930 r. spowodowały, że zwycięska koalicja sanacyjno-endecka, aby móc w sposób efektywny sprawować władzę w mieście musiała znaleźć jakieś modus vivendi z opozycyjną lewicą. Ta ostatnia zrozumiała, że stosując bezwzględna opozycję, jak to miało miejsce w poprzednim roku, niczego się nie osiągnie. Rada pracowała więc starając się rozwiązywać problemy miasta i jego mieszkańców w trudnych warunkach największego natężenia kryzysu.

27 lutego 1934 r. minister spraw wewnętrznych rozwiązał radę miejską, zarzucając jej nieudolność i narażanie samorządu na straty⁶². Na swym ostatnim posiedzeniu rada zaprotestowała przeciw rozwiązaniu. Do czasu wyboru nowych władz miejskich ustanowiono komisarza rządowego w osobie Romualda Chmielewskiego. Wybory, ogłoszone na maj, odbyły się wg nowej ordynacji wyborczej⁶³.

Obóz sanacyjny stanął do nowych wyborów jako Blok Gospodarczego Odrodzenia Płocka. W skład komitetu wyborczego bloku weszły m.in. BBWR, PPS dawna Frakcja Rewolucyjna, Związek Związków Zawodowych, Związek

---

⁶⁰ Nawet dodanie głosów, które padły na komitet radziwski, nie dawały ugrupowaniom sanacyjnym zwycięstwa w tym wyścigu.

⁶¹ „Dziennik Płocki” 1930, nr 249 z 25 X, s. 3; *Księgi obrad...*, Tom IV, s. 310,313-314 (sygn. 22 124).

⁶² „Dziennik Płocki” 1934, nr 50 z 1 III, s. 1; *Księgi obrad...*, Tom V, s. 154-156 (sygn. 22 138).

⁶³ „Dziennik Płocki” 1934, nr 49 z 28 II, s. 3.

Legionistów, federacja organizacji kombatanckich oraz członkowie Zrzeszenia Rzemieślników Chrześcijan i Stowarzyszenia Kupców Polskich. W swej propagandzie blok wystąpił głównie przeciw endeckiemu Polskiemu Zjednoczeniu Gospodarczemu. Tenże komitet natomiast skupił się na propagandzie antysemitkiej i antysocjalistycznej. Sprzyjał temu fakt, iż do wyborów wspólnie przystąpiły PPS i Bund tworząc listę Zjednoczenia Socjalistycznego. Agitację na rzecz komitetu endeckiego prowadzili również księża, zarówno z ambon, jak i odwiedzając wyborców w domach. Ponadto listy swe wystawiły: Poalej Syjon prawica oraz syjonistyczny – Żydowski Blok Międzypartyjny. W jednym okręgu listę (raczej demonstracyjną) wystawił Związek Rzemieślników Żydów. Do wyborów stanęło więc sześć komitetów wyborczych, najmniej w historii wyborów samorządowych w dwudziestoleciu (jedynie w 1919 r. startowało również sześć komitetów)⁶⁴. Wyniki wyborów przedstawia tabela nr 7.

Wobec 17 664 uprawnionych, udział w wyborach wzięło 12 408 osób, co oznacza frekwencję na poziomie 70%⁶⁵. Największą liczbę mandatów zdobył Blok Odrodzenia Gospodarczego Płocka, mimo że nieco więcej osób głosowało

Tabela 7. Rozkład głosów na poszczególne listy w wyborach samorządowych w 1934 r.

Nazwa komitetu wyborczego	Liczba oddanych głosów ważnych	Odsetek oddanych głosów ważnych	Liczba uzyskanych mandatów
Blok Gospodarczego Odrodzenia Płocka	4716	38	15
Zjednoczenie Socjalistyczne	4847	39	12
Poalej Syjon prawica	454	3,7	1
Żydowski Blok Międzypartyjny	831	6,7	1
Polskie Zjednoczenie Gospodarcze	1521	12,3	3
Związek Rzemieślników Żydów	39	0,3	0

Źródło: APP, AMP, sygn. 26 592, 26 594, 26 596, 26 597, 26 599, 26 601, 26 604 (wszędzie brak paginacji); w rubryce drugiej podana jest liczba kart oddanych na daną listę (szczegóły dotyczące oddawania głosów znajdzie czytelnik w początkowych partiach artykułu); „Dziennik Płocki” 1934, nr 120 z 28 V, s. 1; „Robotnik” 1934, nr 190 z 29 V, s. 1, nr 191 z 30 V, s. 2; obliczenia własne.

⁶⁴ „Dziennik Płocki” 1934, nr 100 z 30 IV, s. 1, nr 106 z 8 V, s. 1, nr 107 z 9 V, s. 2, nr 108 z 11 V, s. 1, nr 109 z 13 V, s. 1, nr 115 z 22 V, s. 1,2, nr 117 z 24 V, s. 2, nr 118 z 26 V, s. 2, nr 119 z 27 V, s. 1,3; „Głos Mazowiecki” 1934, nr 103 z 5 V, s. 4, nr 111 z 16 V, s. 1, nr 113 z 18 V, s. 3, nr 116 z 23 V, s. 1, nr 118 z 25 V, s. 3; „Robotnik” 1934, nr 178 z 17 V, s. 3.

⁶⁵ APP, AMP, sygn. 26 592, 26 594, 26 596, 26 597, 26 599, 26 601, 26 604 (wszędzie brak paginacji); „Dziennik Płocki” 1934, nr 120 z 28 V, s. 1.

na listę Zjednoczenia Socjalistycznego⁶⁶. Dzięki porozumieniu z socjalistami trzy mandaty uzyskał Bund. Klęskę poniosła endecja (Polskie Zjednoczenie Gospodarce) zdobywając dokładnie tyle samo co Bund, jednak w jej przypadku – tylko – trzy mandaty. Z rozkładu mandatów mogłoby wynikać, że połączone głosy sanacji, endecji i żydowskiego radnego mieszczańskiego (łącznie 19 głosów) pozwalały na łatwy wybór magistratu.

Poniedziałek 28 maja 1934 r.

DZIENNIK PŁOCKI

BEZPARTYJNY ORGAN POLITYCZNY I GOSPODARCZY

nr. 120 Cena pojedynczego numeru 10 groszy. Prenumerata miesięczna 3 zł 50 gr. Z odroczeniem do końca 1 na umiarkowanej taryfie. Adres: PŁOCK PLAC KARNICZNY nr. 1 TEL. 264. Rękopisy nadajalne wlisty być pisane po lewej stronie i czytelnie. Rok XVIII

Wynik wyborów do Rady Miejskiej w Płocku w dniu 27 maja 1934 r.

Lista Nr. 1 „Blok Gospodarczego Odrodzenia Płocka” 15 mandatów.

Lista Nr. 2 „Zjednoczenie Socjalistyczne” 12 mandatów.

Lista Nr. 3 „Poale-Sjon” 1 mandat.

Lista Nr. 4 „Żydowski Blok Międzypartyjny” 1 mandat.

Lista Nr. 5 „Polskiego Zjednoczenia Gospodarczego” 3 mandaty.

Okręg I. Uprawnionych do głosowania – 2336, oddano – 1760, nieważniono 55; mandatów 5. Blok Gospodarczego Odrodzenia Płocka 4 mandaty (Ławruszczuk Ryszard 1424; Czaplinski Tadeusz Jan 679; Chęciński Czesław 584; Tomaszewski Ignacy 399 – razem 1038. Zjednoczenie Socjalistyczne – 1 mandat (Przybyłki Leon – 942) – 386.

Okręg II. Uprawnionych do głosowania – 2018, oddano – 1378; nieważniono 46 gł.; mandatów – 4. Nr. 1 Blok Gospodarczego Odr. Płocka – 2 mandaty (Wróbel Wawysław 678 gł., Dr. Beczkowicz Adam 600 gł.) – 604. Lista nr. 2 Zjednoczenie Socjalistyczne – 1 mandat (Dziarnowski Jan 1290 gł.) – 482. Lista Nr. 3 Polskie Zjednoczenie Gospodarcze 1 mandat (Balinski Józef 691) – og. gł. 246.

Okręg III. Uprawnionych 1507, oddano 1160, nieważniono 81 3 mandaty. Lista Nr. 2 Zjednoczenie Socjalistyczne 2 mandaty Cyprian Abram 936 głosów, Karpinski Jan 906 głosów – 614. Lista Nr. 3 Żydowski Blok Międzypartyjny – 1 mandat Sochaczewer Marjan 322 – 323.

Okręg IV. Uprawnionych do głosowania – 3781; nieważniono gł. – 107; mandatów – 7. Lista Nr. 1 Blok Gospodarczego Odrodzenia Płocka – 3 mandaty (Maciejewski Zygmunt 1161 gł., Praskiewicz Szczepan 796; Sarnecka Marija 742 gł.) ogółem – 911. Lista Nr. 2 Zjednoczenie Socjalistyczne 3 mandaty (Kempczyński Wacenty 2734 gł., Biedrzycki Jerzy 2658 gł., Rajchman Abram Chaim 1077 gł.) – 1050. Lista Nr. 3 Polskie Zjednoczenie Gospodarcze 1 mandat (ks. Dulczewski Stan. 1529 gł.) – 426.

Okręg V. Uprawnionych do głosowania 4381, oddano głosów 3218, nieważniono – 89; ilość mandatów 6. Lista nr. 1 Blok Gospodarczego Odrodzenia Płocka 1 mandat (Dorobek Leon – 764) 710. Lista nr. 2 Zjednoczenie Socjalistyczne – 3 mandaty (Michalski Antoni 2849; Pekiel Zygmunt 2751; Bursztyn Izrael Getzon – 2238 gł.) 1307. Lista nr. 3 Poale-Sjon – 1 mandat (Elderslum Fazel 2708. Lista nr. 5 Polskie Zjednoczenie Gospodarcze – 1 mandat (Zgliczyński Stanisław – 1389 gł.) – 380.

Okręg VI. Uprawniono 1912 głosów, oddało 1508 głos; unieważniono 22 głos. 3 mandaty. Lista Nr. 1 Blok Gospodarczego Odrodzenia Płocka 2 mandaty Hejke Stanisław 910 głosów, Szerzyński Stefan 545 – 686. Lista Nr. 2 Zjednoczenie Socjalistyczne 1 mandat Churski Karimierz 1186 głosów – 594.

Okręg VII. Lista Nr. 1 Blok Gospodarczego Odrodzenia Płocka 3 mandaty (Fuz Paweł 699 gł., Mikolajczyk Leonard 454 gł., Klimkiewicz Andrzej 366 gł.) – 700. Lista Nr. 2 Zjednoczenie Socjalistyczne 1 mandat (Bieniek Józef 842 gł.) 414. Uprawnionych do głosowania 1669; oddano gł. 1120; unieważniono gł. 6. Ciekawą jest zestawienie obecnych sił w Radzie Miejskiej z siłami w poprzedniej Radzie. Otóż żydzi mieli 5 mandatów i mają obecnie taką samą ilość; P. P. S. C. K. W. miała 1 ma 9 mandatów; Chrześcijańska demokracja miała 3, ma zaś teraz tylko 1 mandat; Narodowa Demokracja miała 3, ma teraz dwa 2 mandaty. Całą nadwyżkę mandatów w ilości sześciu wzięła lista nr. 1 Bezpartyjnego Bloku Gospodarczego Odrodzenia Płocka.

OGŁOSZENIE.

Zapisy dzieci do 7 kl. szkoły ćwiczeń przy Państwowym Seminarjum Nauczycielskim Męzkim w Płocku

odbędą się w czasie od 1 do 6 czerwca 1934 r. w godzinach urzędowania w kancelarii Seminarjum (pl. Marszałka Piłsudskiego Nr. 1) Do klasy pierwszej przyjmują się zapisy dzieci urodz. w 1927 r. Do innych klas przyjmowane będą dzieci w miarę wolnych miejsc. Klasa I i 2 jest koadukacyjna, zatem do klasy I i 2 mogą być zapisywani zarówno chłopcy jak i dziewczęta. Przy zapisie należy przedstawić metrykę urodzenia, świadectwo powołające na wydział, zaś w klasie I i 2 także świadectwo szkolne.

Dyrekcja Seminarjum.

Kainit, Sól Potasową, Kalimag, Azotniak, Siarczan Amonu, Saletrzak, Saletrę Wapniową i Sodową, Wapnamon, Nitrofos, Superfosfat i Supertomasynę

Najtaniej można nabyć w SPÓŁDZIELNI „ZGODA” w PŁOCKU.

Punkty sprzedaży: Biuro, ul. Sienkiewicza 12 czynne od 9 – 13 i 17 – 19.
Sklep Żelazny, Tumską 14.
Skład Opału i Nawozów Sztucznych Królewiecka 11.

Pierwsza strona sanacyjnego „Dziennika Płockiego” zawierająca wyniki wyborów z 1934 r.
Źródło: <http://mbc.cyfrowemazowsze.pl/dlibra/publication?id=53166&tab=3>

⁶⁶ Umożliwił to zastosowany podział na okręgi wyborcze.

Tymczasem wewnątrz bloku gospodarczego doszło do konfliktów i podziału uniemożliwiającego wybór zarządu miasta. Ich charakter i przebieg został już w literaturze szczegółowo opisany⁶⁷. Dopiero po dziesięciu miesiącach od wyborów, wobec sytuacji patowej, władze mianowały prezydentem miasta Stanisława Wasiaka, zawodowego samorządowca, dotychczasowego starostę w Aleksandrowie Kujawskim. Resztę magistratu stanowili: wiceprezydent: Aleksander Wernik, ławnicy: Piotr Jasiński (Polskie Zjednoczenie Gospodarcze), Szczepan Praszkievicz (klub b. wojskowych⁶⁸) oraz Leon Przybylski i Izrael Gerszon Bursztyn (Zjednoczenie Socjalistyczne)⁶⁹. Zarząd miasta pracował efektywnie w tym składzie do kolejnych wyborów. Otrzymywał poparcie na przemian ze strony klubu odrodzenia gospodarczego, endecji oraz b. wojskowych, to znów ze strony lewicy i b. wojskowych.

W kwietniu 1939 r., po upływie kadencji, odbyły się kolejne, ostatnie wybory samorządowe. Stronnictwo Narodowe wystąpiło z listą Katolicko-Narodowego Komitetu Wyborczego, Obóz Zjednoczenia Narodowego jako Chrześcijańskie Zjednoczenie Gospodarcze. PPS wystartowała tym razem samodzielnie, podobnie Bund, Poalej Syjon (łączna lista prawicy i lewicy), syjoniści, Aguda (religijna partia żydowska) i – w jednym okręgu – PPS dawna Frakcja Rewolucyjna. Ponadto w Radziwiu obóz sanacyjny wystąpił pod nazwą tzw. listy radziwskiej. Środowiska endeckie i sanacyjne jeszcze przed powołaniem swych komitetów wyborczych prowadziły rozmowy na temat ewentualnego utworzenia wspólnej listy wyborczej. Załamały się one jednak z powodu żądań strony sanacyjnej zaniechania agitacji antyżydowskiej i antymariawickiej oraz wskutek sporu o miejsca na listach wyborczych. Endecki komitet katolicko-narodowy (w szeregach którego znalazło się kilku działaczy narodowo-radykalnych) prowadził ostrą kampanię antysemicką, antysocjalistyczną i antysanacyjną. „Ozonowe” zjednoczenie chrześcijańskie deprecjonowało głównie endecję. Ostatecznie więc do wyborów stanęło dziewięć komitetów wyborczych⁷⁰. Wyniki wyborów, które odbyły się 16 kwietnia 1939 r., przedstawia tabela nr 8 (oddawano tyle głosów, ile miejsc mandatowych w okręgach).

⁶⁷ G. Gołębiewski, *Aleksander Wernik (1890–1954). Legionista, urzędnik, wiceprezydent Płocka*, Płock 2019, s. 84-103; można dodać: „Robotnik” 1935, nr 5 z 5 I, s. 5.

⁶⁸ Jeden z dwóch odłamów BBWR w Radzie.

⁶⁹ „Dziennik Płocki” 1935, nr 86 z 12 IV, s. 3; „Głos Mazowiecki” 1935, nr 87 z 12 IV, s. 1; G. Gołębiewski, op. cit., s. 110; *Księgi obrad...*, Tom V, s. 162-163 (sygn. 22 138).

⁷⁰ „Głos Mazowiecki” 1939, nr 68 z 23 III, s. 3, nr 74 z 30 III, s. 3, nr 76 z 1-2 IV, s. 3, nr 77 z 3 IV, s. 1, nr 78 z 4 IV, s. 3, nr 82 z 8-9 IV, s. 9, nr 83 z 11 IV, s. 1, nr 84 z 12 IV, s. 1,3, nr 85 z 13 IV, s. 1, nr 86 z 14 IV, s. 1,3, nr 87 z 15-16 IV, s. 1,4,5; „Kurier Mazowiecki” 1939, nr 76 z 1 IV, s. 1,2, nr 79 z 5 IV, s. 1, nr 80 z 6 IV, s. 1, nr 83 z 12 IV, s. 3, nr 84 z 13 IV, s. 3, nr 86 z 15 IV, s. 1.

Oczy całego Mazowsza Płockiego zwrócone na Płock.

Polscy i katolicki Płock przy urnie wyborczej niech pokaże swoje oblicze, niech zdecyduje swoimi głosami, kto ma rządzić na Ratuszu płockim: Polacy o wyraźnych przekonaniach katolickich i narodowych, czy też jak dotychczas, żydzi i ich przyjaciele socjaliści!

Niedziela dnia 16 kwietnia b. r. decyduje o tym, kto w najbliższych 5-ciu latach będzie miał decydujący wpływ w gospodarce miejskiej w Płocku. Niedzielne wybory do płockiej Rady Miejskiej decydują o tym, czy na Ratuszu płockim, jak dotychczas, decydujący głos mieć będzie spółka socjalistyczno-żydowska, czy też Polacy o wyraźnym i zdecydowanym obliczu katolickim i narodowym polskim. Polacy Płock zdążyć tu muszą egzamin.

A czego ten egzamin wymaga? Za charakter i kierunek miejskiej gospodarki samorządowej odpowiedzialność ponoszą wszyscy mieszkańcy miasta. Społeczeństwo polskie w Płocku niejednokrotnie z dożuciem patrzyło na wszelką władzę gospodarkę spółki żydowsko socjalistycznej na Ratuszu miejskim. Żeby w przyszłości polski Płock nie potrzebował się oburzać na to, że rządzi nim żydzi i ich pechówkowie socjaliści, trzeba, żeby wszyscy Polacy, uprawnieni do głosowania, wzięli w wyborach udział i głosy swoje oddali na ludzi, którzy na gruncie nowej Rady Miejskiej stanowiąc będą zespół o wyraźnym obliczu katolickim i polskim narodowym. A więc

wszyscy Polacy do urny

z głosem na kandydatów wystawionych przez Bezpartyjny Katolicko-narodowy Komitet Wyborczy! W związku z wyborami do Rady Miejskiej przypominamy wszystkim katolikom uchwałę Synodu Plenarnego, która w rozdziale „O katolickich świećkach” mówi:

„Nie godzi się należeć, popierać ani współpracować z sektami, z masonerią, z socjalistami, ani z innymi organizacjami, zarówno jawnymi jak i tajnymi, które są wrogiem Kościoła i porządkowi społecznemu, albo szczerą zubożeniście religijne”.

Tak mówią obowiązujące wszystkich katolików uchwały Synodu Plenarnego. Wyraźnie powiedziano, nie popierać ani współpracować z wrogimi Kościołowi socjalistami i sekciarzami katolikom nie wolno! Trzeba się zdecydować: albo z Bogiem, z Kościołem, albo z wrogami Kościoła — socjalistami, żydami czy koczłowcami!

Poza listami socjalistycznymi z rądem Leszczyca na czele, katolicy nie mogą mieć sanfania

i do listy t. zw. „Chrześcijańskiego Zjednoczenia Gospodarczego”. Pielniamy już o obliczu duchowym i ideologicznym tych, którzy w tym „Chrześcijańskim Zjednoczeniu” decydujący wpływ mają. Jednym z czelowych kandydatów tego „Zjednoczenia” wyraźnie opowiadaliśmy się za współpracą z koczłowcami, jak w Płocku już się głośno mówi, był u „braci mariawitów” i zapewnił sobie ich głosy. Inni znów kandydaci z listy tego „Chrześcijańskiego Zjednoczenia”, to znani na gruncie płockim nauczyciele o wyraźnym nastawieniu socjalistycznym, jak panowie Pernej i Lebkowski, działacze z oświatowego socjalistycznego Zw. Nauczycielstwa Polskiego. Zgory można powiedzieć, że panowie ci po wejściu do Rady Miejskiej staną u boku klubu socjalistyczno-żydowskiego.

Kierownicy płockich szkół u rządzących w tych dniach specjalne zebrania kół rodzicielskich w celach wyrażnie propagand. wybor zych. (Czy po to są kła rodzicielskie?) Wczoraj na takim zebraniu kół rodzicielskiego szkoły nr. 7 (kier. p. Dabkowski) agitacyjne przemówienie wygłosił p. Maianiński, urzędnik Magistratu. Nawoływał oczywiście do głosowania na kandydatów z „Chrześcijańskiego Zjednoczenia”; podobne zebranie zwołał kilka dni temu i p. kier. Gessak. Były to nawet ostre ataki pod adresem Zarządu Miejskiego, a sentencja była taka: głosujcie na kandydatów-nauczycieli z listy „Chrześcijańskiego Zjednoczenia”. Wielu rodziców wyraża zdziwienie wobec tej nagłej „gorliwości” kierowników wobec rodzi-ców dzieci szkolnych...

Zmieniły jest także fakt, że z pewną zyczliwością odnośną się do tego „Chrześcijańskiego Zjednoczenia” socjaliści... Wiedzą przecież, że tam jest ludź „swoich”.

Nie dajcie się wprowadzić w błąd!

Socjaliści starają się wszelkimi sposobami zwać Katolicko-narodowy Komitet. Tam, gdzie nie mogą wyborców przekonać swymi argumentami, stają się wprowadzić ich w błąd. Gdy katolicy nie chcą przyjmować ich kartek wyborczych, udzielają im błędnych wyjaśnień lub nawet podają kartki wyborcze Katolicko-narodowego Komitetu ale z in-

nego okręgu, by w ten sposób głosy katolickie unieważnić. Nie dajcie się wprowadzić w błąd. Ważne są tylko te kartki wyborcze na kandydatów z list Komitetu katolicko-narodowego, które dostarczył Komitet Katolicko-narodowy na dany okrąg. Na kogo w swoim okręgu głosować, należy dobrze sprawdzić w podanym dniu w „Głosie Mazowieckim”, wykazie okręgów. Sprawdzić dobrze, w którym okręgu głosujecie i jacy tam są kandydaci z Bezpartyjnego Katolicko-narodowego Komitetu.

Biuro informacyjne przy ul. Sienkiewicza 17

Gdy by ktoś miał jeszcze pewne wątpliwości, należy udać się do biura informacyjnego Komitetu katolicko-narodowego przy ulicy Sienkiewicza 17. Tam otrzymać można szczegółowe wyjaśnienia i kartki wyborcze.

Dla chorych i słabych Komitet w niedzielę będzie miał do dyspozycji samochód. Trzeba ich w komitecie zameldować, a w niedzielę zostaną oni przewiezieni do lo-

kalu wyborczego i odwiezieni do domu. Chodzi o to, by wszyscy mogli spełnić swój katolicki i narodowy obowiązek.

Dla wygody wyborców, oprócz centralnego biura informacyjnego, dziś czynne będą

punkty informacyjne:

w sklepie p. Antczaka (Tumaka), w sklepie p. Kowalskiego (Kwiatka 57), w sklepie p. C. Nowaka (N. Rynek 6) i u p. Popławskiego (Wyszogrodzka 18).

A więc w niedzielę wszyscy do urny z kartkami wyborczymi Katolicko-narodowego Komitetu! Niech polski Płock pójdzie na Radę Miejską! Od społeczeństwa zależy, czy nowa Rada, jak i dotychczasowa, będzie spółką żydowsko-socjalistyczną, czy też zespołem ludzi o wyraźnym i zdecydowanym obliczu katolicko-narodowym!

Głosujcie na kandydatów z list Bezpartyjnego Katolicko-narodowego Komitetu Wyborczego!

„Lepiej należeć do Bractwa Katolick.”

niż do masonerii, czy innych koczłowitów lub żydów”.

Wczoraj wieczorem p. Grubowski zwołał zebranie płockich rzemieślników. W zawiadomieniach nie określono celu zebrania. Wielu przyszło, bo myśleli, że będą tam omawiane sprawy organizacyjne czy fachowe. Tymczasem — wybory. Agitacja na t. zw. „Chrześcijańskie Zjednoczenie”.

Kiedy p. Grubowski zaproponował, by zebrani zgłaszali się na ochotnika do rozdawania kartek wyborczych na kandydatów z tego „Chrześcijańskiego Zjednoczenia”, większość obecnych odmówiła udziału w tej akcji. Niektórzy rzemieślnicy wyraźnie oświadczyli, że nie mogą popierać listy, która współpracuje z koczłowcami i która ma socjalistów.

Kiedy m. in. jeden z rzemieślników, p. M. odmówił poproszonemu mu rozdawania kartek tego „Zjednoczenia”, rzucano mu ironicznie:

— Należy do Bractwa, to mu nie pozwolą.

Na ten ironiczny doświadek pod adresem katolickich uczuć swego kolegi z punktu odpowiedział inny rzemieślnik, p. H.

— Lepiej należeć do Bractwa Katolickiego, niż do masonerii czy innych żydów i koczłowitów.

Obrazek to bardzo znamieny. Świadczy o duchowym obliczu tych, którzy schowali się pod nazwę „Chrześcijańskiego Zjednoczenia”. Czy te kpiny z religijnych uczuć katolickich rzemieślników mają być tym „prawdziwym chrześcijaństwem”, o którym mówi odezwa „Chrześcijańskiego Zjednoczenia Gospodarczego”?

Pomoc Grecji i Francji

dla Anglii i Rumunii.

Premierzy Anglii i Francji złożyli publiczne oświadczenie, w którym zagwarantowali antychemistową pomoc zbrojną Grecji i Rumunii, przy by tym krajom zagwarantowali jakiegokolwiek niebezpieczeństwo utraty niepodległości ze strony Niemiec czy Włoch.

OFIARY.

Na F. O. N. służba folwarczna maj. Zochowa złożyła złotych 20.50; 2 żytki srebrne i 3 srebrne monety polskie; z dawnych czasów złożyła H. Z.

Pierwsza strona endeckiego „Głosu Mazowieckiego” z dnia poprzedzającego wybory w 1939 r.
Źródło: <http://mbc.cyfrowemazowsze.pl/dlibra/publication?id=27381&tab=3>

Tabela 8. Rozkład głosów na poszczególne listy w wyborach samorządowych w 1939 r.

Nazwa komitetu wyborczego	Liczba oddanych głosów ważnych	Odsetek oddanych głosów ważnych	Liczba uzyskanych mandatów
Bezpartyjny Katolicko Narodowy Komitet Wyborczy	17 855	26,4	9
Chrześcijańskie Zjednoczenie Gospodarcze	10 228	15	4
Polska Partia Socjalistyczna i klasowe związki zawodowe	25 120	37	12
Żydowska Socjalistyczna Partia Robotnicza Poalej Syjon	4396	6,5	2
Ogólny Żydowski Związek Robotniczy Bund	4875	7,2	2
PPS dawna Frakcja Rewolucyjna i rada związków zawodowych	115	0,2	0
Zjednoczony Blok Żydów Religijnych	715	1,1	0
Organizacja Syjonistyczna w Polsce – Oddział w Płocku	1248	1,8	0
Radziwski Gospodarczy Komitet Wyborczy	3287	4,8	3

Źródło: APP, AMP, sygn. 26 751, k. 9v-17v; „Głos Mazowiecki” 1939, nr 92 z 21 IV, s. 1, nr 93 z 22-23 IV, s. 3-4; „Robotnik” 1939, nr 109 z 19 IV, s. 4; obliczenia własne

łącznie głosy oddało 14 069 osób z 19 605 uprawnionych (71,7%)⁷¹. Sukces wyborczy odniosła endecja (trzykrotnie więcej mandatów niż pięć lat wcześniej) oraz PPS (samodzielnie tyle mandatów, co poprzednio razem z Bundem). Klęskę natomiast poniosła sanacja otrzymując niecałą połowę poprzedniego stanu. Pośród społeczności żydowskiej absolutne zwycięstwo odniosły stronnictwa lewicy (Bund i Poalej Syjon). Zaledwie ułamek procenta głosów uzyskała PPS dawna Frakcja Rewolucyjna (której start wyborczy miał charakter czysto demonstracyjny).

Podział mandatów ułożył się w ten sposób, że lewica (PPS, Bund i PS) miała w radzie tyle samo głosów co sanacja i endecja. Wobec tego, że dotychczasowy prezydent oraz wiceprezydent posiadali zaufanie wszystkich sił politycznych jako

⁷¹ APP, AMP, sygn. 26 751, k. 9v-17v oraz Pismo Przewodniczącego Główniej Komisji Wyborczej do przewodniczących komisji wyborczych z 12 kwietnia 1939 r. (brak paginacji).

wysoko kwalifikowani samorządowcy, pozostali na swych stanowiskach. Na ławników wybrano natomiast proporcjonalnie po dwóch przedstawicieli lewicy (Leon Przybylski i Izrael Gerszon Bursztyn) i części sanacyjno-endeckiej (Leon Dorobek i Piotr Jasiński)⁷². Na przeszkodzie pracy nowej rady stanął wybuch wojny.

Główna Komisja Wyborcza
W PŁOCKU.

Płock, dnia 7 kwietnia 1939 r.

OBWIESZCZENIE

Na podstawie art. 30 ustawy z dnia 16.VIII 1938 r. o wyborze radnych miejskich (Dz. U. R. P. № 63, poz. 480) Główna Komisja Wyborcza podaje do powszechnej wiadomości, iż głosowanie odbędzie się w dniu **16 kwietnia 1939 r.** począwszy od godziny 9 do godziny 21 i trwać będzie bez przerwy.

Ważnie zgłoszone listy kandydatów w Okręgu Nr. V

Lista Nr. 1.

Izrael-Gerszon Bursztyn — 46 lat, inżynier, ul. Główna 9

Hersz Cytryn — 39 lat, urzędnik prywatny, ul. Tomka 6

Abram-Chaim Rajchman — 42 lat, inżynier, ul. Kawala 33

Izrael Brejman — 43 lat, inżynier, ul. P. O. W. 8

Chajm Zapust — 33 lata, księgowy, ul. Świerkowa 27

Wolf Płucer — 39 lat, inżynier, ul. Główna 7

Moszek Moryc — 39 lat, handlarz, ul. Kawala 44

Beniamin-Wolf Goldberg — 41 lat, dentysta, ul. Kawala 7

Szyja-Izrael Mucy — 37 lat, inżynier, ul. Kawala 11

Jakub-Szyja Lichtenstejn — 43 lata, inżynier, ul. Kawala 38-39

Chaim Werwa — 32 lat, inżynier, ul. Kawala 12

Chim Widła — 33 lat, inżynier, ul. Kawala 26

Lista Nr. 2.

Jedynacki Izraelitarny Partii Socjalistycznej „Rozwój-Syjon”

1) **Fiszel Fildersblum** — 37 lat, księgowy, ul. Tomka 3

2) **Pynczas-Chana Buchman** — 32 lata, domowa, ul. Świerkowa 27

3) **Abram Lomaniec** — 43 lata, księgowy, ul. Krowiecka 3

4) **Abram Akce** — 31 lat, inżynier, ul. Świerkowa 17

5) **Juda Głowiński** — 41 lat, inżynier, ul. Kawala 27

6) **Michał-Josef Goldkind** — 43 lata, księgowy, ul. Tomka 9

7) **Mojżesz-Jakub Gupior** — 41 lat, księgowy, ul. Kawala 9

8) **Szlama Wajcman** — 46 lat, inżynier, ul. Świerkowa 39

9) **Izrael Zyberstajn** — 37 lat, inżynier, ul. Żelazna 6

10) **Szyja-Fajsz Biełicki** — 32 lat, inżynier, ul. Krowiecka 10

11) **Jehann Lejzerowicz** — 34 lata, inżynier, ul. Kawala 13

12) **Szoel Jakubowicz** — 34 lata, inżynier, ul. Kawala 3

Lista Nr. 3.

„Rzeszyjszjy Katedziłsk-Borszowy Komitet Opatrzyszjy”

1) **Gustaw Nowak** — 32 lata, księgowy, ul. Nowy-Rynek 8

2) **Jan Wichrowski** — 48 lat, urzędnik, ul. Piłsna 23

3) **Leonard Rudowski** — 33 lata, inżynier, ul. Krowiecka 2

4) **Stanisław Branicki** — 41 lat, księgowy, ul. Podgórnego 10

5) **Adolf Dobieszewski-Dobieszak** — 47 lat, porucznik kawalerii, ul. Świerka 5

6) **Jan Roczyski** — 42 lat, księgowy, ul. Świerkowa 9

7) **Józef Goldberg** — 40 lat, inżynier, ul. Krowiecka 19

8) **Gustaw Brzeźchicki** — 40 lat, inżynier, ul. Tomka 7

9) **Józef Dynda** — 33 lata, inżynier, ul. Piłsna 13

10) **Aleksander Krywicki** — 45 lat, porucznik, ul. Sędziów 19

12) **Władysław Sikorski** — 47 lat, inżynier, ul. P. O. W. 13

Lista Nr. 4.

„Polska Partia Socjalistyczna o Klasowe Zainteresi Zawodowców”

1) **Jerzy Biedrzycki** — 36 lat, inżynier, ul. Krowiecka 10

2) **Stanisław Flacyński-Flak** — 38 lat, księgowy, ul. P. O. W. 32

3) **Waszyryczek Czesowski** — 32 lata, inżynier, ul. Nowy-Rynek 16

4) **Wacław Jezewski** — 47 lat, inżynier, ul. Piłsna 10

5) **Adam Sawicki** — 37 lat, księgowy, ul. Świerka 10

6) **Franciszek Kozłowski** — 38 lata, księgowy, ul. Kawala 29

7) **Leonard Kulicki** — 41 lata, inżynier, ul. Krowiecka 2

8) **Serwin Grabarczyk** — 37 lat, inżynier, ul. Nowy-Rynek 4

9) **Stanisława Kępczyńska** — 33 lata, porucznik, ul. Tomka 10

10) **Aleksander Chojnicki** — 34 lata, porucznik, ul. Jachowicza 11

11) **Tadeusz Szyperski** — 43 lata, inżynier, ul. Świerkowa 2

12) **Marian Kępczyński** — 37 lat, inżynier, ul. Kawala 26

Lista Nr. 5.

„Chrześcijańskie Jednoczenie Gospodarcze”

1) **Witosław Cichocki** — 62 lata, inżynier, ul. Podgórnego 17

2) **Stanisław Grabowski** — 46 lat, inżynier, ul. Piłsna 13

3) **Jadwiga Orzegorzewska** — 37 lat, nauczycielka, ul. Stary-Rynek 6

4) **Edward Trautman** — 49 lat, inżynier, ul. P. O. W. 2

5) **Wacław Błaszczyk** — 45 lat, inżynier, ul. Podgórnego 1

6) **Ludomir Szymczewski** — 45 lat, inżynier, ul. Nowy-Rynek 10

7) **Wacław Bajenkiwicz** — 42 lata, księgowy, ul. Nowy-Rynek 4

8) **Leonard Sikopiński** — 32 lata, inżynier, ul. Żelazna 10

9) **Eugeniusz Komosiński** — 58 lat, inżynier, ul. Nowy-Rynek 15

10) **Stanisław Gutowski** — 37 lat, księgowy, ul. Świerka 69

11) **Ludwik Rebecki** — 37 lat, inżynier, ul. Świerkowa 3

12) **Kazimierz Czekki** — 34 lata, inżynier, ul. Dworkowa 2

Lista Nr. 6.

„Organizacja Samopomocy o Klasowe, Oddziały w Płocku”

1) **Mojżesz Sochaczewer** — 41 lat, księgowy, ul. Tomka 16

2) **Regina Ber-Kanarkowa** — 38 lat, inżynier, ul. Świerkowa 19

3) **Aryszel Kowalski** — 38 lat, inżynier, ul. Krowiecka 15

4) **Rywer Kanarek** — 40 lat, księgowy, ul. Świerkowa 44

5) **Szmul-Kalman Kipper** — 40 lat, księgowy, ul. Tomka 5

6) **Chana Rolkopf** — 42 lata, księgowy, ul. Główna 19

7) **Pinkas Zyber** — 40 lat, księgowy, ul. Kawala 25

8) **Berysz Czerkas** — 42 lata, księgowy, ul. Świerkowa 33

9) **Hersz Kalane** — 37 lat, księgowy, ul. Główna 7

10) **Zelig Wajngram** — 43 lata, inżynier, ul. Kawala 47

11) **Michał Danczyger** — 47 lat, inżynier, ul. Główna 3

12) **Lejb Śliwicki** — 41 lata, księgowy, ul. Główna 14

Lokale, w których odbędzie się głosowanie w Okręgu Nr. V

nr	LOKAL GŁOSOWANIA
1	ul. P. O. W. № 9 (Kaspierska-Spółdzielca)
2	ul. Tomka № 9 (Bank Państwowy-Spółdzielca)
3	ul. Krowiecka Nr. 20 (Szkola Powiatowa Nr. 10)
4	ul. Stary-Rynek Nr. 1 (gmach, ratusza, polski Nr. 9)

Przyłącza się poniżej tekst przepisów ustawy:

Art. 33. W dniu głosowania nie wolno:

- 1) wykonać przemianę, rozdanie listek ani też w inny sposób agitować lub winiarz jak i na rozwinięciu lokala wyborczego w promieniu 100 metrów;
- 2) wchodzić do lokala wyborczego osobom, nie bierącym udziału w głosowaniu lub czyniącym wyborczy.

Art. 36. (1) Wyborca głosuje osobiście.

- (2) Głosowanie odbywa się przy oddaniu karty do głosowania.
- (3) Karty do głosowania nie mogą być kopierowane i mogą być używane tylko w lokalu wyborczym lub poza nim.
- (4) W lokalu wyborczym będą urzędowo odbierane, zabezpieczone i zapisywane kopie głosowania.
- (5) Karty do głosowania władza wyborcza do koperty, otrzymanej od komisji wyborczej, po czym kopertę oddaje przewodniczącemu, który wrzuci ją do urny.
- (6) Wszelkie koperty są sporządzone z papieru nieprzezroczystego o jednolitą barwę; posiadają jednolity kształt i są oznakowane pieczęcią zarządu miasteczka; przed otwarciem koperty nie mogą być oznaczone żadnym znakom odliczającym.
- (7) Przewodniczący komisji wyborczej wysyła wszystkim komisjom odliczającym kopert.

Art. 43. (1) Nieważność kart do głosowania stwierdza Komisja Wyborcza, przed którą odbyło się głosowanie.

(2) Nieważne są karty do głosowania:

- 1) kartej, w której nie ma koperty, nieopieczętowanej lub wrzucanej do urny bez koperty.
- 2) kartej, w której nie ma koperty.
- 3) niewypełnionej lub wypełnionej nieprawidłowo.
- 4) kartej, w której nie ma koperty, nieopieczętowanej i o jednolitej barwie, posiadającej jednolity kształt i są oznakowane pieczęcią zarządu miasteczka.
- 5) kartej, w której nie ma koperty, nieopieczętowanej i o jednolitej barwie, posiadającej jednolity kształt i są oznakowane pieczęcią zarządu miasteczka.
- 6) kartej, w której nie ma koperty, nieopieczętowanej i o jednolitej barwie, posiadającej jednolity kształt i są oznakowane pieczęcią zarządu miasteczka.
- 7) kartej, w której nie ma koperty, nieopieczętowanej i o jednolitej barwie, posiadającej jednolity kształt i są oznakowane pieczęcią zarządu miasteczka.
- 8) kartej, w której nie ma koperty, nieopieczętowanej i o jednolitej barwie, posiadającej jednolity kształt i są oznakowane pieczęcią zarządu miasteczka.
- 9) kartej, w której nie ma koperty, nieopieczętowanej i o jednolitej barwie, posiadającej jednolity kształt i są oznakowane pieczęcią zarządu miasteczka.
- 10) kartej, w której nie ma koperty, nieopieczętowanej i o jednolitej barwie, posiadającej jednolity kształt i są oznakowane pieczęcią zarządu miasteczka.
- 11) kartej, w której nie ma koperty, nieopieczętowanej i o jednolitej barwie, posiadającej jednolity kształt i są oznakowane pieczęcią zarządu miasteczka.
- 12) kartej, w której nie ma koperty, nieopieczętowanej i o jednolitej barwie, posiadającej jednolity kształt i są oznakowane pieczęcią zarządu miasteczka.

Przewodniczący Głównej Komisji Wyborczej w Płocku
(-) FELIKS DULĘBA
wzrostu 180 cm.

Obwieszczenie o wyborach samorządowych 1939 r. w jednym z okręgów wyborczych (wraz z instrukcją głosowania)
Źródło: APP, AMP, t. 26 750 (brak paginacji)

⁷² „Głos Mazowiecki” 1939, nr 161 z 17 VII, s. 3; G. Gołębski, op. cit., s. 106; Księgi obrad..., Tom V, s. 389 (26 745).

LOKAL GŁOSOWANIA	
1	ul. P. O. W. Nr. 29 (Gimn. Państw. im. R. Żółkiewskiej).
2	ul. 3-go Maja Nr. 4 (Gimnazj. Państw. im. Wł. Jagiełły).
3	Aleje Jachowicza Nr. 20 (Szkoła Powszechna Nr. 1)

Przytacza się poniżej tekst przepisów ustawy:

Art. 33. W dniu głosowania nie wolno:

- wyłączać przemówień, rozdawać ulotek ani też w inny sposób agitować tak wewnątrz jak i na zewnątrz lokalu wyborczego w promieniu 100 metrów;
- wchodzić do lokalu wyborczego osobom, nie biorącym udziału w głosowaniu lub czynnościach wyborczych.

Art. 36. (1) Wyborca głosuje osobiście.

- Głosowanie odbywa się przez oddanie karty do głosowania.
- Karty do głosowania nie mogą być koloru oczywiście innego niż biały. Treść karty do głosowania może być odbita mechanicznie bądź pisana ręcznie w lokalu wyborczym lub poza nim.
- W lokalu wyborczym będą urządzone osłony, zabezpieczające tajność głosowania.
- Kartę do głosowania wkłada wyborca do koperty, otrzymanej od komisji wyborczej, po czym kopertę oddaje przewodniczącemu, który wrzuca ją do urny.
- Wszystkie koperty są sporządzane z papieru nieprzezroczystego o jednakowej barwie, posiadają jednakowy format i są ostemplowane pieczęcią sąreżu miejskiego; przez pieczęć koperty nie mogą być oznaczone żadnym znakiem odróżniającym.
- Przewodniczący głównej komisji wyborczej dostarcza wszystkim komisjom ostemplowanych kopert.

Art. 43. (1) Nieważność karty do głosowania stwierdza Komisja Wyborcza, przed którą odbyło się głosowanie.

(2) Nieważne są karty do głosowania:

- włożone do koperty urządzonej nieostemplowanej lub wrzucone do urny bez koperty;
- koloru oczywiście innego niż biały;
- niewypełnione lub zupełnie nieczytelne.

(3) Z kilku znalezionych w kopercie prawidłowo wypełnionych i o jednakowej treści kart do głosowania komisja wyborcza uzna za ważną tylko jedną kartę; jeżeli zaś w koperce znaleziono 2 lub więcej kart różnej treści, łączna zaś suma nazwisk kandydatów przekracza rozporządzalną przez wyborcę ilość głosów, komisja wyborcza wszystkie znajdujące się w koperce karty uzna za nieważne.

(4) Umieszczenie na karcie do głosowania nazwisk kandydatów w ilości, przekraczającej liczbę głosów, jaką wyborca rozporządza, nie powoduje nieważności karty. Nadliczbowe nazwiska kandydatów, umieszczone na końcu, komisja wyborcza skreśla.

(5) Umieszczenie na karcie do głosowania poza nazwiskami kandydatów również nazwisk osób, których nie zgłoszono ważnie, nie powoduje unieważnienia karty do głosowania, nazwiska jednak tych osób komisja wyborcza skreśla. Jeżeli karta zawiera 2 lub więcej razy nazwisko tego samego kandydata, komisja uwzględni to nazwisko tylko raz jeden.

(6) Nazwiska kandydatów, wpisane na kartę do głosowania w sposób, nie ustalający niewątpliwie osoby kandydata, komisja wyborcza skreśla.

(7) Błędy i niedokładności pisowni nie powodują nieważności głosu, jeżeli nie ma wątpliwości co do tożsamości kandydata.

Przewodniczący Głównej Komisji Wyborczej w Płocku
(-) FELIKS DULĘBA
 SĘDZIA OKRĘGOWY.

Druck. Bet. Dostyńskich w Płocku

Fragment obwieszczenia o przeprowadzeniu wyborów zawierający instrukcję głosowania
 Źródło: <http://mbc.cyfrowemazowsze.pl/dlibra/publication?id=27381&tab=3>

4. Podsumowanie

Jak wynika z powyżej przedstawionych danych, największym poparciem cieszyła się wśród mieszkańców międzywojennego Płocka Polska Partia Socjalistyczna. W przypadku większości wyborów zdobywała największą liczbę głosów (wyjątki to lata 1923 i 1924; mimo to utrzymała władzę). Przez pierwsze dziesięciolecie jej największym rywalem były środowiska związane z narodową demokracją, chrześcijańską demokracją, środowiskami rzemieślniczo-kupieckimi. Od zamachu majowego wykształciło się trzecie środowisko polityczne, związane z obozem sanacyjnym (najpierw Partia Pracy, potem BBWR i OZN). Warto zaznaczyć, że w 1929 r. środowiska endeckie i sanacyjne zjednoczyły się dla osiągnięcia lepszego wyniku. Od wyborów 1930 r. obóz sanacyjny i narodowy szły już odrębnymi ścieżkami. Obóz narodowy nigdy nie występował jako partia (np. Związek Ludowo-Narodowy czy Stronnictwo Narodowe), zawsze w ramach koalicji z organizacjami środowiskowymi i zawodowymi, szermując hasłem bezpartyjności. Metodę tę stosował następnie obóz sanacyjny, który również nie występował nigdy pod szyldem oficjalnym (a więc jako lista BBWR czy OZN – poza startem Partii Pracy w wyborach 1927 r.). Warto zaznaczyć, iż marginesem okazali się być w Płocku komuniści. Wśród ludności żydowskiej miasta, lata 20. to jeszcze epoka asymilatorów, działaczy społecznych w najlepszym tego słowa znaczeniu. Oni przede wszystkim reprezentowali ludność żydowską w radzie. Kolejna dekada (od 1929 r.) to już dominacja opcji sensu stricto politycznych (partii), z wyraźnie zwyżkującymi wpływami lewicy.

Bibliografia

Źródła archiwalne

- Archiwum Państwowe w Płocku

Akta miasta Płocka, sygn. 22 083, 22 559, 22 560, 22 611, 22 664, 22 679, 26 592, 26 594, 26 596, 26 597, 26 599, 26 601, 26 604, 26 751.

Źródła drukowane

„Monitor Polski” 1918, nr 232.

Księgi obrad Rady Miejskiej miasta Płocka, Tom 3–5, zebrał i przygotował P. Gryszpanowicz, Płock 2021.

Samorząd terytorialny w Polsce w latach 1918–1939. Wybór materiałów źródłowych, wybrał, opracował oraz wstępem poprzedził R. Szwed, Częstochowa 2000.

Prasa

„Dziennik Płocki” 1923–1935

„Głos Mazowiecki” 1934–1939

„Kurier Mazowiecki” 1939

„Kurier Płocki” 1919

„Robotnik” 1923–1939

Dzienniki i wspomnienia

M. Macieszyna, *Pamiętnik Płocczanki*, oprac. A. M. Stogowska, Płock 1996.

Opracowania

M. Biłska-Ciećwierz, *Kiedy stała się wolność... Płock w latach 1918–1921*, Płock 2018.

F. Dorobek, *Pierwsze w Niepodległej Polsce wybory samorządowe do Rady Miejskiej w Płocku*, [w:] *60 lat Niepodległej Polski (materiały z sesji naukowej)*, Towarzystwo Naukowe Płockie, Płock 1980.

B. Dymek, *W latach Drugiej Rzeczypospolitej*, [w:] *Dzieje Płocka*, red. naukowy A. Gieysztor, wyd. II, Płock 1978.

G. Gołębiowski, *Aleksander Wernik (1890–1954). Legionista, urzędnik, wiceprezydent Płocka*, Płock 2019.

E. Kołodziejska, *Relacje polsko-żydowskie na forum samorządu miejskiego w okresie międzywojennym – przypadek Płocka*, „Stosunki polsko-żydowskie”, t. 3, *Lokalność. Wsie, miasteczka, miasta na ziemiach polskich od XVI do XX wieku*, red. A. Landau-Czajka, Warszawa 2020.

M. Sokolnicki, *Początki i rozwój działalności płockiej organizacji PPS do 1919 r. (w stulecie powstania)*, cz. II, „Notatki Płockie” 2000, nr 2.

M. Sokolnicki, *Sądownictwo, prokuratura oraz adwokatura w międzywojennym Płocku (w stulecie odrodzenia sądownictwa polskiego)*, „Notatki Płockie” 2017, nr 3.

M. Sokolnicki, *Z dziejów politycznych Płocka w latach 1918–1939*, „Notatki Płockie” 2004, nr 2.

J. Szczepański, *Życie polityczne Płocka w okresie międzywojennym (1918–1939)*, [w:] *Dzieje Płocka*, red. M. Krajewski, wyd. III, Płock 2006.

ELECTIONS TO THE CITY COUNCIL IN PŁOCK FROM 1919 TO 1939 (OUTLINE OF THE PROBLEM)

Summary

The article organises the knowledge of successive elections to the city council in Płock from 1919 to 1939, which were held in 1919, 1923, 1924, 1927, 1929, 1930, 1934 and in 1939. It presents the participating electoral committees, the results they obtained, the distribution of councilor seats and the issues of city council elections.

Keywords: Płock, 1918–1939, city council, municipal elections

Ewa Serafimowicz
Włodzimierz Serafimowicz

NOWOCZESNE ZARZĄDZANIE PŁOCKIM BUDOWNICTWEM WIELKOPRZEMYSŁOWYM

Abstrakt

Artykuł przedstawia rozwój metod planowania i zarządzania stosowanych w płockim budownictwie wielkoprzemysłowym po II wojnie światowej w czasach PRL i III RP. W latach 70., 80. i 90. XX w., płockie środowisko budowlane związane z NOT, PZITB i TNP, było wiodącym w kraju w dziedzinie opracowywania i wdrażania nowoczesnych metod zarządzania procesami inwestycyjnymi. W praktyce dotyczyło to głównie budowy Mazowieckich Zakładów Rafineryjnych i Petrochemicznych, Fabryki Maszyn Żniwnych oraz okresowo całości budownictwa samorządowego w Płocku i w województwie płockim. W wyniku tej aktywności Płock stał się miejscem częstych spotkań teoretyków i praktyków z kraju i zagranicy w obszarze nowoczesnych metod planowania i zarządzania w budownictwie i w procesie inwestycyjnym (zarządzania projektem).

Słowa kluczowe: systemowe zarządzanie, informatyzacja, konferencje naukowe, metoda STEROD, system SHOD

Organizacja i zarządzanie w budownictwie

Budownictwo jest dziedziną działalności związanej ze wznoszeniem budowli, budynków mieszkalnych i innych obiektów budowlanych oraz ich przebudową, odbudową, modernizacją, konserwacją i rozbiórką. Od najdawniejszych czasów ważną rolę w budownictwie odgrywa organizacja. Dostępność materiałów budowlanych, rozwiązania techniczne projektów oraz sprawność organizacyjna wykonawstwa miały znaczący wpływ na koszty i terminarz realizacji obiektów. Obserwując dzisiejsze budownictwo wysokościowe, które związane jest z niebezpieczną, ciężką i pracochłonną pracą, można stwierdzić, że w dawnych czasach wznoszenie takich obiektów jak piramidy, zamki czy katedry wydaje się zadaniem bardzo trudnym, wręcz niemożliwym. Metody budowania zmieniały się w poszczególnych wiekach i były ściśle związane z rozwojem techniki, jednakże ich realizacja w większości przypadków bazowała na improwizacji oraz na talentach organizacyjnych architektów i budowlańców.

Wykonawstwo budowlane uzależnione jest od: różnorodności lokalizacji obiektów budowlanych, indywidualizmu rozwiązań projektowych, wymiarów

budynków i budowli, zmienności warunków atmosferycznych oraz czasu trwania budowy. W budownictwie poza wykonawstwem małych i nieskomplikowanych obiektów, jest obszar wielkich zadań inwestycyjnych przemysłowych i specjalistycznych, których szybka i jakościowa realizacja posiada ogromne znaczenie ekonomiczne.

W związku z tym wraz z rozwojem budownictwa następowało wypracowywanie nowoczesnych technologii robót oraz systemowych metod zarządzania, które posiadają decydujący wpływ na ekonomikę obecnego budownictwa. Współcześnie proces inwestycyjny składa się z następujących etapów: programowania, planowania, projektowania, realizacji z odbiorami oraz eksploatacji, a następnie renowacji i modernizacji.

Prekursorami systemowych metod zarządzania (nauki o organizacji i kierowaniu)¹ byli Frederick Winslow Taylor² i Henry Fayol³, Henry Laurence Gantt⁴ i Karol Adamiecki⁵. Praktyczne zastosowanie elementów tych metod związane było z działalnością organizatorską na początku XX w. Henry'ego Gantta w amerykańskim przemyśle maszynowym, co opublikował w 1910 r. Opracowane przez niego diagramy stanowiły wykresy ukazujące realizację zadań i jego elementów składowych w czasie. Pierwszym pomysłodawcą tego typu „narzędzia organizacyjnego” był polski inżynier Karol Adamiecki, który już w 1896 r. opracował i wdrożył harmonogramy, jednakże oficjalną o tym publikację zaprezentował dopiero w 1931 r.

„Diagram Gantta” i analogiczny „harmonogram Adamieckiego” to grafy, które w postaci wykresów służą planowaniu działań zarówno pojedynczych, jak

---

¹ Informacje o niżej wymienionych wybitnych światowych i krajowych prekursorach systemowych metod zarządzania uzyskano m.in. ze stron internetowych Wikipedii.

² Frederick Winslow Taylor (1856–1915) – amerykański inżynier, jeden z głównych przedstawicieli nurtu inżynierskiego w nauce organizacji i zarządzania. Wprowadził liczne innowacje w sposobie projektowania stanowisk pracy. Autor książki pt. *Zasady naukowego zarządzania*, wydanej w 1911 r.

³ Henri Fayol (1841–1925) – francuski inżynier, uczyony, jeden z twórców teorii zarządzania, sformułował czternaście zasad zarządzania.

⁴ Henry Laurence Gantt (1861–1919) – amerykański inżynier mechanik i naukowiec, jeden z prekursorów nauki o organizacji i zarządzania projektami. Dokonał wdrożenia czasowo-premiowego systemu prac i sporządzenia karty instrukcyjnej. Opracował dla fabryki Bethlehem Steel System zadań i premii i opublikował go następnie w „*Engineering Magazine*”. Zaproponowany przez niego schemat graficzny został nazwany diagramem Gantta (stanowi on podstawę systemu zarządzania projektami, pozwalającym na prezentację wykresów ukazujących harmonogram zadań).

⁵ Karol Adamiecki (1866–1933) – polski i światowy teoretyk zarządzania. Podstawowe publikacje: *Harmonizacja jako jedna z głównych podstaw organizacji naukowej*, *Naukowa organizacja i jej rola w życiu gospodarczym* i *O istocie naukowej organizacji*. W 1929 r. w Paryżu został wybrany wiceprzewodniczącym Międzynarodowego Komitetu Naukowej Organizacji z siedzibą w Genewie.

i grupowych. Uwzględnia się w nich podział projektu na poszczególne przedsięwzięcia, zadania inwestycyjne, obiekty i procesy produkcyjne, które następnie są rozplanowywane w czasie. Grafy obrazują następstwo kolejnych zdarzeń lub czynności, uwzględniając równocześnie czynności wykonywane równolegle. Obecnie istnieje wiele metod tworzenia tych diagramów, jak również jest duża liczba ich możliwych zastosowań. Poza planowaniem dzięki tej metodzie można też kontrolować realizację zadań inwestycyjnych. Począwszy od lat 30. XX w. metoda diagramów Gantta/Adamieckiego znalazła praktyczne zastosowanie w budownictwie.

Znaczący postęp w metodach zarządzania nastąpił w 1950 r., gdy James E. Kellea i Morgan R. Walker dla potrzeb amerykańskiej armii opracowali metodę CPM (ang. Critical Path Method). Początkowo obejmowała ona jedynie logiczne zależności pomiędzy projektowanymi zadaniami. W metodzie tej projekt jest przedstawiany w postaci diagramu sieciowego, czyli grafu skierowanego. Strukturę logiczną modelu sieciowego tworzą zależności pomiędzy zdarzeniami i czynnościami. Istotą tej metody jest analiza ścieżki krytycznej wyznaczającej czas realizacji zadania oraz najwcześniejsze i najpóźniejsze terminy początków i końców czynności (procesów). Z czasem CPM i probabilistyczna metoda PERT (ang. Program Evaluation and Review Technique)⁶ z wykorzystaniem techniki komputerowej stosowane w zarządzaniu projektami wojskowymi – znalazły zastosowanie również w projektach cywilnych.

W wyniku wdrożenia tej metody w planowaniu i zarządzaniu skomplikowanymi inwestycjami budowlanymi w USA i Europie Zachodniej uzyskano usprawnienie ich wykonawstwa i duże efekty ekonomiczne. Czynności w budownictwie najczęściej stanowią: określony zakres robót budowlano-montażowych, projektowanie dokumentacji technicznej, dostawy materiałów i urządzeń, odbiory oraz inne zdarzenia czy procesy posiadające wpływ na przebieg czasowy zadania inwestycyjnego.

W krajowym budownictwie metoda diagramów Gantta/Adamieckiego oraz później opracowana metoda pracy równomiernej⁷ były zalecane do stosowania w zarządzaniu produkcją budowlano-montażową przez prof. Aleksandra Juliana

---

⁶ Metoda PERT została opracowana w latach 1956–1957 przez Departament Obrony Stanów Zjednoczonych, podczas realizacji projektu budowy rakiet balistycznych Polaris (na potrzeby marynarki wojennej USA). PERT stanowi probabilistyczną wersję metody sieciowej CPM (dla każdej czynności podawane są trzy czasy trwania: optymistyczny, pesymistyczny i najbardziej prawdopodobny).

⁷ Metoda pracy równomiernej w budownictwie jest odpowiednikiem przemysłowej metody potokowej (metody produkcji taśmowej), jej podstawą jest odpowiedni podział realizowanych robót na w miarę jednakowo pracochłonne części.

Dyżewskiego⁸ – rektora Politechniki Warszawskiej i prof. Leona Rowińskiego⁹ (dyrektora Instytutu Technologii i Organizacji Budowy w Politechnice Śląskiej w Gliwicach) – przewodniczącego Towarzystwa Naukowego Inżynierii Procesów Budowlanych.

W dziedzinie systemowego zarządzania w kraju duże zasługi położyli m.in.: wybitny ekonomista prof. Andrzej Krzysztof Koźmiński¹⁰ (długoletni rektor Akademii Leona Koźmińskiego), przedstawiciel polskiej szkoły prakseologicznej, teoretyk zarządzania prof. Witold Kiezuń¹¹, cybernetyk i teoretyk organizacji prof. Janusz Witold Gościński¹² z SGPiS oraz specjalista w zakresie projektowania i wdrażania systemów informacyjnych i informatycznych dla zarządzania prof. Jerzy Kisielnicki¹³ (Uniwersytet Warszawski, Instytut Badań Systemowych PAN).

Zarządzanie budownictwem w PRL

Zarządzanie gospodarką socjalistyczną w PRL-u opierało się teoretycznie na powiązaniu planowania przestrzennego z hierarchicznymi nakazowymi planami gospodarczymi: centralnymi, wojewódzkimi, powiatowymi i miejskimi. Podstawowym błędem ówczesnego planowania gospodarczego było jego niezbilansowanie – z będącymi w dyspozycji materiałami budowlanymi, sprzętem i transportem

---

⁸ Prof. Aleksander Julian Dyżewski (1893–1970) – dziekan Wydziału Budownictwa PW, rektor PW, były żołnierz wojny polsko-bolszewickiej 1920 r., autor publikacji m.in.: *Zasady organizacji pracy równoległej w budownictwie* (1949), *Projektowanie organizacji budowy* (1953). Polski Związek Inżynierów i Techników Budownictwa przyznaje co roku Nagrodę PZITB im. Aleksandra Dyżewskiego dla budowlanców za osiągnięcia w dziedzinie technologii i organizacji robót. W Warszawie został uhonorowany przez nazwę ulicy jego imienia.

⁹ Prof. Leon Rowiński (1918–2000) – dyrektor Instytutu Technologii i Organizacji Budownictwa na Wydziale Budownictwa w Politechnice Śląskiej w Gliwicach, prezes Towarzystwa Naukowego Inżynierii Procesów Budowlanych; były partyzant, który zamiast wywalczonej wolności został w latach 1944–1947 zesłany do niewolniczej pracy w łagrach Uralu. Autor wielu publikacji, na przełomie lat 80. i 90. patronował płockiemu środowisku związanemu z NOT, PZITB i TNP w zakresie opracowywania i wdrażania nowoczesnych metod zarządzania w budownictwie oraz organizacji konferencji naukowych w Płocku i Brześciu w Białorusi. Autor i współautor wielu opracowań. Podstawowe publikacje: *Planowanie i organizacja w budownictwie*, Warszawa 1973, *Organizacja procesów budowlanych*, Warszawa 1979, *Harmonogramy budowlane*, Warszawa 1950, *Projektowanie organizacji budowy*, Warszawa 1953.

¹⁰ Andrzej Krzysztof Koźmiński, podstawowe publikacje: *Zarządzanie systemowe*, Warszawa 1971, *Analiza systemowa organizacji*, Warszawa 1976, *Współczesne teorie organizacji*, Warszawa 1983).

¹¹ Witold Kiezuń (1922–2021), podstawowe publikacje: *Ewolucja systemów zarządzania*, Warszawa 1978, *Sprawne zarządzanie organizacją*, Warszawa 1997.

¹² Janusz Witold Gościński (1921–1994), podstawowe publikacje: *Zastosowanie metody analizy sieci powiązań do programowania produkcji budowlanej*, Warszawa 1965, *Elementy cybernetyki w zarządzaniu*, Warszawa 1968, *Sterowanie i planowanie*, Warszawa 1982.

¹³ Jerzy Kisielnicki (ur. 1939 r.), podstawowe publikacje: *Zarządzanie organizacją*, Warszawa 2005, *Zarządzanie*, Warszawa 2008, *Systemy informatyczne zarządzania*, Warszawa 2013.

oraz wykwalifikowaną siłą roboczą. Sytuację pogarszała zasada wymuszająca na przedsiębiorstwach budowlanych coroczny zbyt duży wzrost wydajności w wyrazie finansowym, bez uwzględnienia rzeczowego zakresu robót. W efekcie to niebilansowane planowanie utrudniało realizację przyjętych krajowych celów gospodarczych. W kolejnych wieloletnich planach rozwoju gospodarczego kraju pomimo ogromnych wysiłków z dużej części inwestycji rezygnowano, a większość zadań realizowano z opóźnieniem. Gospodarka okresu PRL zwana nakazowo-rozdzielczą funkcjonowała w warunkach ciągłych niedoborów środków produkcji i zatrudnienia, które to sama tworzyła¹⁴.

W celu minimalizacji strat gospodarczych wynikających z nieprawidłowego zarządzania krajowym budownictwem władze centralne często interweniowały w realizację procesów inwestycyjnych oraz decydowały o kolejności wykonywania ważnych strategicznie inwestycji. Powoływano też kompetentne sztaby koordynacyjne¹⁵, które kosztem innych budów nakazowo zabezpieczały deficytowe materiały budowlane, sprzęt budowlany, dostawy z kraju i zagranicy, a nawet siłę roboczą. Na wybranych odcinkach inwestycyjnych działania te rzeczywiście usprawniały efektywność zarządzania w zakresie terminowości realizacji, jakości wykonania i obniżenia kosztów.

Jednakże równocześnie w wyniku tych decyzji następowało wyhamowanie w kraju wielu inwestycji nie posiadających statutu „ważnych strategicznie”. Następował proces dużego wydłużenia cykli ich realizacji, co w efekcie zaburzało prawidłowe zarządzanie procesami inwestycyjnymi w całym kraju. Miało to istotny wpływ na efektywność całości krajowego budownictwa jako działu gospodarki narodowej i powodowało niskie efekty społeczno-gospodarcze w stosunku do ponoszonych nakładów.

W określonych okresach „odwilży” władze partyjne i państwowe próbowały wycofywać się z nieefektywnego systemu zarządzania i reformować gospodarkę. Najbardziej zaawansowane oddolne prace teoretyczne naprawy gospodarki narodowej realizowano na przełomie lat 70. i 80., natomiast ostrożne próby ich realizacji wystąpiły w latach 1981–1985, gdy funkcję pełnomocnika rządu ds. reformy gospodarczej pełnił prof. Władysław Baka¹⁶. Oddolnie wspierały go społecznie środowiska naukowców i praktyków związanych z Polskim Towarzystwem Ekonomicznym (PTE), Naczelną Organizacją Techniczną (NOT), Polskim

---

¹⁴ Funkcjonowała w okresie PRL duża nadwyżka popytu budowlanego nad podażą budowlanej zdolności produkcyjnej i podażą środków produkcji budowlanej.

¹⁵ A. Bratkowski, *Aby budownictwo wyszło z cienia... Jesteśmy ogniwem tej samej sztafety*, „Inżynier Mazowska” 2014, nr 2/48, s. 11.

¹⁶ Władysław Baka (1936–2021) w latach 1981–1985 członek Rady Ministrów, pełnomocnik rządu ds. reformy gospodarczej.

Związkiem Inżynierów i Techników Budownictwa (PZITB) i Towarzystwem Naukowym Organizacji i Kierownictwa (TNOiK)¹⁷.

W tym okresie w ramach PTE, NOT i PZITB powstały propozycje usprawniające zarządzanie na różnych szczeblach zarządzania krajowym budownictwem. Równocześnie władze państwowe podjęły decyzję o wdrożeniu zachodnich systemowych metod zarządzania procesem inwestycyjnym w wersji informatycznej. Dla potrzeb inwestorów różnych szczebli oraz generalnych wykonawców i ich przedsiębiorstw podwykonawczych rozpoczęto próbną wdrażanie zagranicznych informatycznych systemów zarządzania procesem inwestycyjnym. Następnie opracowano oprogramowanie systemów typu CPM/PERT (bazujących na sieci powiązań) na ówczesne polskie komputery (elektroniczne maszyny cyfrowe) typu ZAM i ODRA oraz radziecką rodzinę e.m.c. typu JS RIAD. W następnym etapie przystąpiono do opracowywania programów dostosowanych do potrzeb krajowych, uwzględniających realia ówczesnego zarządzania.

Nowatorskie działania związane z próbami wdrażania reformy gospodarczej w kraju, w tym również w obszarze budownictwa, mimo że zawierały wiele nowoczesnych propozycji nie zdążyły doprowadzić do naprawy ogólnej sytuacji gospodarczej kraju; być może nie było takich możliwości. Nie zadziałała też spóźniona ustawa ministra Mieczysława Wilczka z grudnia 1988 r., która w zasadzie wprowadzała zasady gospodarki rynkowej i zrównała sektor publiczny z sektorem prywatnym¹⁸. W końcowym okresie PRL w latach 80. XX w., doszło do zapaści gospodarczej, nastrojów powszechnego protestu i masowych strajków, zakończonych praktycznie „bankructwem” kraju. W rezultacie pogłębiającej się zapaści gospodarczej kraju, braku możliwości regulacji narastających długów zagranicznych oraz masowego niezadowolenia społecznego w połowie 1989 r. PRL przestała istnieć.

Systemowe zarządzanie płockim budownictwem w PRL

W okresie PRL, w miarę powojennej odbudowy i uprzemysłowienia kraju oraz rozwoju budownictwa, komplikowały się procesy realizacji inwestycji oraz zarządzania dużymi przedsiębiorstwami budowlano-montażowymi. Budownictwo, a w szczególności budownictwo wielkoprzemysłowe, wyróżnia się spośród innych gałęzi gospodarki narodowej swoistą specyfiką, którą określa jednorazowość

---

¹⁷ W PRL organizacje i stowarzyszenia naukowe i zawodowe posiadały stosunkowo duże jak na ówczesne czasy możliwości oddolnych działań, stąd aktywnie włączyły się w próby wypracowania reformy gospodarczej kraju.

¹⁸ Mieczysław Karol Wilczek (1932–2014) – chemik, prawnik, w latach 1988–1989 minister przemysłu w rządzie Mieczysława Rakowskiego, autor radykalnej ustawy popularnie nazywanej „Ustawą Wilczka” (zrównała sektor publiczny z sektorem prywatnym).

oraz różnorodność produkcji, rozproszenie wznoszonych obiektów, udział w realizacji wielu specjalistycznych jednostek wykonawczych i dostawców maszyn i urządzeń (z kraju i zagranicy). Tradycyjne metody zarządzania w budownictwie oparte wyłącznie na doświadczeniu i działaniu intuicyjnym stały się niewystarczające.

Począwszy od lat 60. XX w. Płock stał się jednym z głównych placów budowy w kraju. Ogromny wzrost budownictwa przemysłowego, ogólnego i mieszkaniowego w Płocku spowodował potrzebę wypracowania sprawniejszego zarządzania procesem inwestycyjnym, przy czym dla realizacji dużych inwestycji przemysłowych powołano przedsiębiorstwo pełniące funkcje generalnego wykonawstwa – Przedsiębiorstwo Budownictwa Przemysłowego Petrobudowa¹⁹. W Petrobudowie wdrożono zasady kompleksowej mechanizacji oraz dyspozytorski system sterowania produkcją budowlano-montażową i przemysłową produkcją pomocniczą, powołano też nowy pion zajmujący się planowaniem i zarządzaniem w generalnym wykonawstwie.

W budowie strategicznych dla kraju inwestycji zlokalizowanych w Płocku, tj. Fabryki Maszyn Żniwnych oraz Mazowieckich Zakładów Rafineryjnych i Petrochemicznych, aktywnie uczestniczyły, poza kierownictwem bezpośrednich realizatorów procesu inwestycyjnego, ich jednostki nadrzędne jak zjednoczenia i ministerstwa oraz centralne sztaby koordynacyjne²⁰. W ślad za innymi ważnymi ośrodkami przemysłowymi w kraju rozpoczęto wdrażanie systemowych metod zarządzania w wersji informatycznej – sprawdzonych na innych wielkich budowach²¹.

Następnym etapem było przystąpienie do opracowania i wdrożenia własnych systemów skoordynowanego zarządzania przedsiębiorstwem i całym procesem inwestycyjnym, tj. systemu usprawniającego koordynację prac pomiędzy biurami projektów, inwestorem, generalnym wykonawcą i przedsiębiorstwami

---

¹⁹ PBP Petrobudowa w Płocku rozpoczęła funkcjonowanie od 1 stycznia 1960 r. Przedsiębiorstwo zostało utworzone na bazie dwóch działających w Płocku przedsiębiorstw budowlano-montażowych z Warszawy: Warszawskiego Przedsiębiorstwa Budownictwa Przemysłowego Żelbet i Warszawskiego Przedsiębiorstwa Budowlanego Nr 4. Przedsiębiorstwa te w latach 50. XX w. realizowały w Płocku zadania w zakresie budowy przemysłu terenowego oraz budownictwa mieszkaniowego i towarzyszącego.

²⁰ W. Serafimowicz, B. Trębala, *Zarządzanie płockim budownictwem po II wojnie światowej*, [w:] *Zarządzanie procesami inwestycyjnymi w budownictwie*, (Konferencja zorganizowana w dniach 13-15 maja 2004 r. przez Politechnikę Krakowską oraz Sekcję Organizacji i Zarządzania w Budownictwie Komitetu Inżynierii Lądowej i Wodnej PAN), Kraków 2004.

²¹ W funkcjonowaniu systemowych metod zarządzania w przedsiębiorstwie budowlanym najważniejszym obszarem jest planowanie, sterowanie i kontrola realizacji produkcji budowlano-montażowej w oparciu o harmonogramy umowne (dyrektywne) i harmonogramy kroczące (operacyjne: roczne, kwartalne, miesięczne lub tygodniowe).

specjalistycznymi (podwykonawcami) oraz dostawcami maszyn i urządzeń z kraju i zagranicy.

Prace dotyczące skoordynowanego informatycznego systemu zarządzania przedsiębiorstwem przemysłowym w FMŻ realizowane były m.in. przy współpracy z dwoma ówczesnymi sekcjami naukowymi Towarzystwa Naukowego Płockiego: Sekcją Informatyki i Sekcją Systemowej Organizacji Zarządzania.

Szczególne osiągnięcia na tym polu uzyskało środowisko informatyczne MZRIp, które w obszarze systemowego zarządzania ogromnym przedsiębiorstwem rafineryjno-petrochemicznym współpracowało z wieloma krajowymi i zagranicznymi ośrodkami, w tym również z Komisją Informatyki Zarządu Głównego Polskiego Towarzystwa Ekonomicznego oraz Wojewódzkim Zarządem PTE w Płocku, kierowanym przez dr. Bolesława Jana Witkowskiego²².

Na zlecenie MZRIp opracowywano dla budowy kolejnych instalacji rafineryjnych i petrochemicznych w ramach ZTE (Założeń Techniczno-Ekonomicznych) dokumentację organizacyjną – Wytyczne Realizacji Inwestycji. W oparciu o WRI i dokumentację projektową na bazie przeliczeń sieci zależności według systemu CPM/PERT uzyskiwano dla poszczególnych zadań inwestycyjnych harmonogramy dyrektywne, które były załącznikami do umów pomiędzy inwestorem i generalnym wykonawcą oraz dostawcami urządzeń. Harmonogramy te stanowiły również załącznik do umów pomiędzy generalnym wykonawcą i podwykonawcami. Stanowiły też bazę do opracowania wieloletniego planu finansowego realizacji inwestycji w MZRIp oraz rocznych planów finansowych generalnego wykonawcy – PBP Petrobudowa.

W początkowym okresie stosowania w Polsce informatyki w budownictwie opracowywano i wdrażano na e.m.c. liczne jednostkowe i odcinkowe programy informatyczne realizowane dla poszczególnych przedsiębiorstw budowlanych w dziedzinach: zatrudnienie, płace, kalkulacja cen wyrobów, księgi przychodów i rozchodów, zagadnienia finansowo-księgowe, środki trwałe i gospodarka materiałowa (SGM)²³ itp. W tym okresie powszechnie funkcjonowały w kraju trzy systemy limitowania środków produkcji i kosztorysowania robót budowlanych (System NW, bydgoski system ASAH²⁴ i warszawski system BAZA)²⁵ oraz jeden

---

²² Bolesław Jan Witkowski (1909–2003) – były dyrektor Stoczni Rzecznej w Płocku, z-ca dyrektora w MZRIp oraz przewodniczący Miejskiej Rady Narodowej w Płocku, wybitny działacz PTE, organizator w latach 80. w ówczesnej siedzibie PTE popularnych spotkań i szkoleń na temat gospodarki rynkowej (tzw. spotkań czwartkowych).

²³ SGM – System Gospodarki Materiałowej. W okresie początkowego wdrażania informatyki w Polsce opracowano kilkadziesiąt analogicznych systemów typu: KADRY i PŁACE i SGM.

²⁴ System kosztorysowania ASAH oprogramowany na e.m.c. ODRA s. 1300 przez Przedsiębiorstwo Informatyki Przemysłu Budowlanego ETOB Bydgoszcz.

²⁵ System kosztorysowania BAZA oprogramowany na e.m.c. ODRA s. 1300 przez warszawskie

system harmonogramowania i kontroli realizacji – PROKOR²⁶. Ponadto stosowano również metody sieciowe dla opracowywania dokumentacji organizacji budowy wielkich i skomplikowanych inwestycji²⁷.

W PBP Petrobudowa w ramach generalnego wykonawstwa wdrożono na budowach MZRiP system PROKOR²⁸, który usprawniał opracowywanie harmonogramów oraz umożliwiał realizację planowania kroczącego i informował o zaistniałych opóźnieniach.

Uznano, że istotnym czynnikiem determinującym sprawność działania dużego przedsiębiorstwa budowlanego, jakim była PBP Petrobudowa, powinien być zmodernizowany system informacyjny, a następnie opracowany kompleksowy system informatyczny, oparty o uporządkowaną strukturę organizacyjną i wynikający z niej podział funkcji zarządzania.

System ten rozpoczęto projektować kolejno dla obszarów:

1. Planowania i zarządzania produkcją budowlano-montażową w generalnym wykonawstwie;
2. Planowania i zarządzania produkcją budowlano-montażową w siłach własnych;
3. Planowania i zarządzania przemysłowej produkcji pomocniczej;
4. Gospodarki materiałowej;
5. Zatrudnienia i płac;
6. Księgowości, ewidencji i sprawozdawczości oraz analiz ekonomicznych.

W ramach płockiego NOT²⁹ i PZITB³⁰ społecznie przy patronacie PBP Petrobudowa oraz Pionów Inwestycji MZRiP i FMŻ przystąpiono do opracowania i wdrożenia nowej wersji systemu informatycznego zarządzania dużymi i skomplikowanymi zadaniami inwestycyjnymi. Bazą wyjściową tych opracowań była innowacja organizacyjna SHOD (System Planowania i Zarządzania według

środowisko informatyki budowlanej.

²⁶ A. Zienkiewicz, J. Wójcik, A. Poniatowski, K. Domalewska, *System planowania, zarządzania i kontroli PROKOR*, Warszawa 1970.

²⁷ W. Staniszkis, *Zastosowanie metody decydujących ciągów (MDC) do organizacji przedsięwzięć inwestycyjnych*, Warszawa 1964; także: J.W. Gościński, *Zastosowanie metody analizy sieci powiązań do programowania produkcji budowlanej*, Warszawa 1965; także: S. Bartóg, P. Łazarowicz, *Zastosowanie sieci zależności w planowaniu organizacji robót budowlano-montażowych*, Warszawa 1974; także: O. Kapliński, A. Stefański, *Metody sieciowe w organizacji i planowaniu budowy*, wyd. I, II i III – Poznań 1970, 1973 i 1978.

²⁸ Obsługa informatyczna pionu generalnego wykonawstwa PBP Petrobudowa realizowana była w Pracowni System w Płocku, która była filią Warszawskiego Biura Projektowo-Badawczego Budownictwa Przemysłowego „System”, funkcjonującego w Zjednoczeniu Budownictwa Przemysłowego Centrum w Warszawie.

²⁹ W. Serafimowicz, B. Trębała, *Stowarzyszenia a budownictwo [w:] Z dziejów budownictwa w Płocku. Inwestorzy, projektanci, wykonawcy*, Płock 2008, s. 337-342.

³⁰ Ibidem, s. 344-347.

Harmonogramów Dyrektywnych i Operatywnych) autorstwa Włodzimierza Serafimowicza. Płocki system SHOD stanowi kontynuację idei systemów SYKOR (Kraków) i PROKOR (Warszawa), których podstawowym zadaniem była sygnalizacja o opóźnieniach w stosunku do aktualnego harmonogramu budowy.

W systemie SHOD przyjęto jako bazę odniesienia dwa rodzaje harmonogramów: harmonogram dyrektywny (załącznik do umowy inwestora z generalnym wykonawcą) oraz kolejne wersje harmonogramów operatywnych, stanowiących zazwyczaj cokwartalną lub comiesięczną aktualizację harmonogramu dyrektywnego – w celu dotrzymania terminu końcowego zadania inwestycyjnego, względnie minimalizacji opóźnień. W systemie SHOD w oparciu o ustalone procenty zaawansowania robót na określonej dacie otrzymywano m.in. obiektywne wykazy opóźnień w stosunku do harmonogramu dyrektywnego i aktualnego harmonogramu operatywnego z wyliczeniem wielkości opóźnień całkowitych (z określeniem opóźnienia zaistniałego i przewidywanego), posortowanych według zadań inwestycyjnych, wykonawców, kodów szczebla i ważności.

Zespoły kierowane przez autora innowacji organizacyjnej opracowały kilka wersji tego systemu na „duże komputery” (e.m.c.): Włodzimierz Grabarek oprogramował system SHOD na e.m.c. Honeywell-Bull, Piotr Rudnicki na e.m.c. JS RIAD, Jerzy Chojnacki na e.m.c. ODRA s. 1300, natomiast Mirosław Grabecki powiązał program SHOD z programem PERT-D na e.m.c. Honeywell-Bull (PROKOR-P = SHOD+PERT D).

Kolejnym etapem usprawniania systemu planowania i zarządzania było opracowanie przez Włodzimierza Serafimowicza metody STEROD, która zakłada (wręcz wymusza) wykonywanie harmonogramów i kosztorysów przy zastosowaniu stypizowanej klasyfikacji procesów budowlanych (kosztorysowych asortymentów robót i pozycji harmonogramowych)³¹. W metodzie tej dokonuje się agregacji asortymentów kosztorysowych (i ich przedmiarów robót) w skoordynowaniu z elementarnymi pozycjami harmonogramów, tj. procesami budowlano-montażowymi (czynnościami).

Przy opracowywaniu kosztorysu według tej klasyfikacji należało uwzględnić wymogi związane z opracowywaniem harmonogramu, stąd niezbędna jest współpraca kosztorysantów z wykonawcami. W efekcie tej zasady tradycyjny kosztorys budowy (zarówno w wersji tradycyjnej lub informatycznej) mógł być z łatwością wykorzystany przy opracowywaniu dokumentacji organizacji budowy (oraz kolejnej aktualizacji).

---

³¹ Metoda STEROD integruje harmonogramy z kosztorysami, w wersji informatycznej stanowi integrację dowolnych systemów informatycznych harmonogramowania i kosztorysowania tj. HAR-MONOGRAM+SHOD+KOSZTORYS lub SHOD+KOSZTORYS.

W wersji informatycznej metoda STEROD pod nazwą Skoordynowany System STEROD³² stanowi powiązanie metod sieciowych (CPM/PERT), informatycznego systemu harmonogramowania SHOD oraz systemów kosztorysowania (BAZA lub BAZA-75³³). Połączenie tych odcinkowych systemów wykonano poprzez „programy łączniki”. Należy zaznaczyć, iż powyższe opracowania autorskie powstały w ramach oddolnej działalności w PBP Petrobudowa oraz społecznie w ramach Komisji Organizacji i Zarządzania OW PZITB w Płocku i Komitetu ds. Ekonomiki, Zarządzania i Organizacji Pracy RW NOT w Płocku – w okresie pełnienia funkcji przewodniczącego OW PZITB i RW NOT w Płocku przez mgr. inż. Zbigniewa Michalskiego (byłego naczelnego inżyniera PBP Petrobudowa)³⁴.

W oparciu o płockie innowacje organizacyjne³⁵ na zlecenie Ministerstwa Budownictwa i Przemysłu Materiałów Budowlanych oraz Zjednoczenia Budownictwa Przemysłowego Centrum w Warszawie w PBP Petrobudowa i Warszawskim Biurze Projektowo-Badawczym Budownictwa Przemysłowego System zrealizowano pod kierownictwem Włodzimierza Serafimowicza temat branżowy nr 78-33-C pt. *System zarządzania w przedsiębiorstwach budownictwa przemysłowego*. Z ramienia ministra resortu budownictwa prof. Leszka Kałkowskiego nadzór nad pracami merytorycznymi tematu pełnił specjalista ds. informatyki Olgierd Jentys, natomiast z ramienia Zjednoczenia Budownictwa Przemysłowego Centrum – z-ca dyrektora ds. techniki i rozwoju Jerzy Janiak (były naczelnny inżynier PBP Petrobudowa).

³² Dla skomplikowanego budownictwa przemysłowego zaproponowano wersję Skoordynowanego systemu STEROD (PERT+SHOD+BAZA), natomiast dla budownictwa powszechnego – STEROD (SHOD+BAZA), z wyłączeniem metod sieciowych.

³³ T. Hoffman, *System BAZA-75*, Warszawa 1978. O ile w systemie BAZA oparto się na krajowej bazie normatywnej, to w systemie BAZA-75 przyjęto zasadę indywidualnego opracowywania bazy normatywnej przez poszczególne zjednoczenia i przedsiębiorstwa budowlane. Systemy typu BAZA zostały opracowane przez Warszawskie Biuro Projektowo-Badawcze Budownictwa Przemysłowego „System” dla potrzeb przedsiębiorstw zgromadzonych w Zjednoczeniu Budownictwa Przemysłowego Centrum, które zostało później przekształcone w BPUTBP Centrumeksport Warszawa. W PBP Petrobudowa bazę normatywną przedsiębiorstwa opracował zespół kierowany przez mgr inż. Barbarę Lubieniecką.

³⁴ Zbigniew Michalski (ur. w 1934 r. w Płocku), w latach 1957–1981 – naczelnny inżynier PBP Petrobudowa, 1981–1982 – dyrektor Wojewódzkiej Dyrekcji Rozbudowy Miast i Osiedli Wiejskich, 1982–1984 – dyrektor Wydziału Budownictwa Urzędu Wojewódzkiego w Płocku, 1984–2005 – dyrektor Mazowieckiego Biura Projektów MAPRO. Wybitny działacz PZITB i NOT (w latach 1979–1981 – przew. Oddziału Wojewódzkiego PZITB w Płocku, w okresie od 1981 r. do 1987 r. pełnił funkcję przew. Rady Wojewódzkiej NOT w Płocku). Z. Michalski jako szef płockiego NOT-u, poza tradycyjnym wspieraniem techniki i technologii budowlanej, aktywnie uczestniczył we wdrażaniu systemowych metod zarządzania w płockim budownictwie.

³⁵ W. Serafimowicz, *Sprawozdanie z prac teoretycznych i wdrożeniowych wykonanych przez Zespół Konkursu DORO-76 PBP Petrobudowa i WBP-BBP System pt. „Zmodyfikowany system zarządzania produkcją budowlano-montażowa w PBP Petrobudowa”, 1977 – mps; także: E. Zaremba, W. Serafimowicz, *Metody organizacji zarządzania stosowane w przedsiębiorstwie PBP Petrobudowa*, „Przegląd Budowlany” 1978, nr 8.*

W ramach tematu branżowego opracowano system STEROD w wersji zintegrowanej stanowiącej powiązanie systemów harmonogramowania i systemów kosztorysowania. Na podstawie wstępnych założeń opracowanych w PBP Petrobudowa i dokumentacji opracowanej w Warszawskim Biurze Projektowo-Badawczym Budownictwa Przemysłowego System (późniejsza nazwa BPUTBP Centrumeksport Warszawa)³⁶ – Warszawskie Przedsiębiorstwo Informatyki Przemysłu Budowlanego ETOB oprogramowało zintegrowany system STEROD na dwie rodziny e.m.c.: ODRA s. 1300 i JS RIAD. Ta innowacja organizacyjna uzyskała wysoką ocenę budowlanego środowiska naukowego³⁷ i została zaproponowana do wdrożenia w budownictwie krajowym³⁸.

Na przełomie lat 70. i 80. ubiegłego wieku płockie środowisko inwestycyjno-budowlane było wiodącym w kraju w dziedzinie wdrażania skoordynowanych systemów zarządzania przedsiębiorstwem i procesem inwestycyjnym³⁹. W wyniku tej aktywności Płock stał się miejscem częstych krajowych spotkań teoretyków i praktyków w obszarze nowoczesnych metod planowania i zarządzania w budownictwie i w procesie inwestycyjnym. Następnym etapem, praktycznie masowo wdrażanym głównie w Płocku, była integracja różnych programów (systemów), co stało się istotnym dalszym kierunkiem rozwoju w krajowej informatyce budowlanej.

Pod patronatem płockiego NOT, PZITB i PTE zorganizowano w Domu Technika w Płocku dla dwie międzynarodowe konferencje pt. *Celowość i warunki integracji systemów informatycznych w zarządzaniu procesami produkcji budowlanej* (14-15 maja 1979 r.)⁴⁰ oraz *Integracja systemów informacyjnych i informatycznych w procesie inwestycyjnym* (15-16 czerwca 1980 r.)⁴¹. W tych konferencjach

³⁶ E. Łuczywek, W. Kalinowski, *Skoordynowany system STEROD (dokumentacja)*, Warszawa 1980; T. Makarczyk, B. Kumor, *Założenia systemu STEROD dla przedsiębiorstw budownictwa przemysłowego jako powiązanie systemów SHOD – BAZA 80 – SGM ELMONT z analizą celowości powiązania z systemami wyższego szczebla (dokumentacja)*, Warszawa 1981.

³⁷ W. Serafimowicz, B. Trębała, E. Serafimowicz, *Systemowe zarządzanie procesem inwestycyjnym [w:] Z dziejów budownictwa w Płocku*, Płock 2008, s. 124-127.

³⁸ Temat branżowy nr 78-33-C został odebrany przez komisję pod kierownictwem: specjalisty ds. informatyki w Ministerstwie Budownictwa mgr. Olgierda Jentysa, z-cy dyrektora Instytutu ORGBUD Poznań doc. dr. inż. Ludwika Dziewolskiego oraz przewodniczącego Rady Pracowniczej PBP Petrobudowa mgr. inż. Józefa Krawczyka.

³⁹ W. Serafimowicz, *Doświadczenia PBP Petrobudowa we wdrażaniu i opracowywaniu informatycznych systemów zarządzania produkcją budowlaną, [w:] Udział użytkownika w projektowaniu i eksploatacji systemu informatycznego (Materiały z konferencji TNOIK w Ryni)*, Warszawa-Ryńia 1978.

⁴⁰ *Celowość i warunki integracji systemów informatycznych w zarządzaniu procesami produkcji budowlanej (Materiały na I Płocką konferencję naukowo-techniczną NOT, PZITB i PTE dotyczącą informatyki w zarządzaniu budownictwem w dniach 14-15 V 1979 r.)*, red. A. Dąbkowski, A. Miączyński, Z. Tyczyński, W. Serafimowicz, Płock 1979.

⁴¹ *Integracja systemów informacyjnych i informatycznych w procesie inwestycyjnym (Materiały na II Płocką konferencję naukowo-techniczną NOT, PZITB i PTE dotyczącą informatyki*

uczestniczyła ówczesna czołówka krajowych naukowców, informatyków i praktyków systemowego zarządzania w budownictwie (inwestorów, projektantów i wykonawców). W tych konferencjach płockie środowisko budowlane zaprezentowały dwa referaty: *SHOD jako system kontroli etapu realizacji procesu inwestycyjnego oraz zarządzania produkcją budowlaną w przedsiębiorstwie* (W. Serafimowicz) oraz *Doświadczenia PBP Petrobudowa we wdrażaniu informatycznych systemów zarządzania produkcją budowlano-montażową* (E. Serafimowicz, W. Serafimowicz).

W związku z postępującym od początku lat osiemdziesiątych XX w. kryzysem gospodarczym w kraju nastąpiła próba oddolnych poszukiwań bardziej efektywnych metod zarządzania w budownictwie. Pierwsze szerokie spotkanie praktyków i środowisk naukowych na temat reformy gospodarczej w budownictwie zorganizował w końcu 1980 r. Oddział w Gdańsku Towarzystwa Naukowego Organizacji i Kierownictwa (TNOiK). Kolejne ogólnokrajowe konferencje dotyczące reformy budownictwa odbyły się w Domu Technika w Płocku: *Założenia reformy gospodarczej w budownictwie* (27 kwietnia 1981 r. i 4 maja 1981 r.)⁴², *Reforma gospodarcza w budownictwie w drugim roku wdrażania* (28 września 1983 r.)⁴³ oraz *Reforma gospodarcza a problemy restrukturyzacji budownictwa* (26-27 listopada 1984 r.)⁴⁴. Konferencje te były zorganizowane w Płocku przez NOT, PZITB i PTE przy wsparciu działaczy TNOiK i TNP. Autorami referatów na wymienione konferencje byli wybitni krajowi naukowcy, praktycy związani z ekonomiką i zarządzaniem w budownictwie oraz przedstawiciele resortu budownictwa. W tych konferencjach płockie środowisko NOT, PZITB i PTE prezentowali w artykułach: dr Bolesław Jan Witkowski, mgr inż. Zbigniew Michalski, mgr Ewa Serafimowicz i mgr inż. Włodzimierz Serafimowicz.

W konferencjach dotyczących reformy gospodarczej w budownictwie przeprowadzono analizę istniejącego stanu krajowego budownictwa i wytyczono postulowane kierunki zmian w organizacji budownictwa⁴⁵.

---

w zarządzaniu budownictwem w dniach 15-16 VI 1980 r.), red., L. Rowiński, A. Dąbkowski, R. Dolczewski, Z. Tyczyński, Płock 1980.

⁴² *Założenia reformy gospodarczej w budownictwie (Materiały na płocką konferencję NOT, PZITB, PTE, TNOiK i NSZZ „Solidarność” w dniach 27 IV 1981 i 4 V 1981 r.)*, red. H. Rogala, K. Rachtan, J. Wróblewski, Płock 1981.

⁴³ *Reforma gospodarcza w budownictwie w drugim roku wdrażania (Materiały na płocką konferencję NOT, PZITB i PTE w dniu 28 IX 1983 r.)*, red. H. Hajduk, T. Nitkiewicz, E. Radzewicz, B. Witkowski, Płock 1983.

⁴⁴ *Reforma gospodarcza a problemy restrukturyzacji budownictwa (Materiały na płocką konferencję NOT, PZITB i Instytutu ORGBUD w dniach 26-27 XI 1984 r.)*, red. H. Hajduk, J. Czachorowski, L. Dziewolski, Płock 1984.

⁴⁵ B. Witkowski, W. Serafimowicz, *Problemy reformy gospodarczej w budownictwie*, „Przegląd Budowlany” 1985, nr 2, s. 104-105.

W sierpniu 1980 r. w siedzibie MZRiP w ramach seminarium PTE, NOT i TNOIK pt. *Organizacja działalności inwestycyjnej* dr inż. Witold Staniszkis⁴⁶ wygłosił odczyt pt. *Jednolita organizacja działalności inwestycyjnej i budownictwa*. Organizatorami seminarium byli: dr Bolesław Witkowski, mgr inż. arch. Antoni Rogucki⁴⁷ i mgr inż. Włodzimierz Serafimowicz.

W październiku 1981 i w listopadzie 1984 r. płocki działacze NOT, PZITB, PTE, TNOIK, TWWP i TNP zorganizowali dwa tygodniowe cykle spotkań pt. *Płockie Dni Organizacji (odczyty, wystawy, seminaria i konferencje)*. Inicjatorami i głównymi organizatorami płockich konferencji w latach 1979–1981 byli: przewodniczący RW NOT w Płocku doc. dr inż. Jerzy Jeleńkowski, sekretarz RW NOT w Płocku Ryszard Pijanowski, przewodniczący Oddziału PTE w Płocku dr Bolesław Witkowski oraz sekretarz Komitetu NT NOT ds. Ekonomiki, Zarządzania i Organizacji Pracy przy RW NOT w Płocku Włodzimierz Serafimowicz, natomiast w latach 1981–1984 – przewodniczący RW NOT w Płocku Zbigniew Michalski, sekretarz RW NOT w Płocku Andrzej Bieńkowski, przewodniczący Oddziału PTE w Płocku dr Bolesław Witkowski oraz przewodniczący Komisji Organizacji i Zarządzania przy OW PZITB w Płocku Włodzimierz Serafimowicz.

Pozytywne efekty działań innowacyjnych w płockim budownictwie przemysłowym na budowach MZRiP i FMŻ spowodowały decyzję ówczesnych płockich władz miejskich (prezydenta m. Płocka Janusza Majewskiego) i wojewódzkich (wojewody płockiego Antoniego Bielaka) o wdrożeniu tego systemu w budownictwie budżetowym Płocka i województwa płockiego⁴⁸. W efekcie powyższego obsługa narad koordynacyjnych w Wojewódzkiej Dyrekcji Rozbudowy Miast i Osiedli Wiejskich oraz w Wydziale Budownictwa Urzędu Wojewódzkiego w Płocku przebiegały przy wykorzystaniu systemu SHOD.

Płockie rozwiązania dotyczące zarządzania w budownictwie w wersji informatycznej prezentowane były w naukowych czasopismach specjalistycznych⁴⁹ oraz na wielu konferencjach budowlanych w kraju, jak również na konferencjach

---

⁴⁶ W. Staniszkis, *Zastosowanie metody decydujących ciągów (MDC) do organizowania przedsięwzięć inwestycyjnych*, Warszawa 1964; tenże, *Organizacja i zarządzanie w budownictwie*, Warszawa 1982.

⁴⁷ Zob. T. Kulas, *Mgr inż. arch. Antoni Rogucki (1909–1983)*, „Przegląd Budowlany” 1984, nr 4, s. 216.

⁴⁸ Z. Michalski, E. Serafimowicz, W. Serafimowicz, *Doświadczenia z wdrażania i eksploatacji systemu SHOD w usprawnieniu programowania, planowania i zarządzania inwestycjami planu terytorialnego w województwie płockim*, „Przegląd Budowlany” 1984, nr 11, s. 519-520.

⁴⁹ W. Serafimowicz, *STEROD – informatyczny system planowania rzeczowo-finansowego i zarządzania produkcją budowlaną*, „Przegląd Budowlany” 1981, nr 5, s. 282-285; tenże, *Informatyczne systemy planowania i zarządzania produkcją budowlano-montażową opracowane i stosowane w praktyce Petrobudowy*, „Przegląd Budowlany” 1985, nr 5, s. 270-272.

poza Polskę: w Ałma Ata w Kazachstanie (1980)⁵⁰, w Sofii w Bułgarii (1981)⁵¹, w Berlinie w NRD (1982)⁵² oraz w Sumach na Ukrainie (1989) – w ramach sympozjum branżowo-regionalnego⁵³.

Zarządzanie budownictwem w III RP

Po roku 1990 w budownictwie III RP na miejscu dotychczasowego „ryнку wykonawcy” po krótkim okresie gospodarczych perturbacji utworzył się „rynek inwestora”. Poszerzył się asortyment materiałów budowlanych i instalacyjnych, wprowadzono nowe technologie wykonawstwa oraz wdrożono nowoczesne sposoby projektowania. Ponadto dokonano istotnych zmian w sferze zarządzania: uchwalono nowe zasady finansowania inwestycji budżetowych, na dużych budowach rozpoczęto powoływanie inwestora zastępczego w wersji „Inżyniera Kontraktu” oraz upowszechniło się funkcjonowanie deweloperów budowlanych, którzy inwestują w realizację nieruchomości budynkowych (mieszkania, biura) – z przeznaczeniem na sprzedaż lub wynajem.

Proces prywatyzacji i restrukturyzacji budownictwa doprowadził do rozbicia „monopoli budowlanych”, likwidacji zjednoczeń oraz wielu dużych państwowych przedsiębiorstw budowlanych. W efekcie tych procesów powstały liczne firmy wykonawcze, projektowe i deweloperskie działające na zasadach prawa handlowego.

Zarządzanie budownictwem w gospodarce rynkowej okazało się trudniejsze niż początkowo zakładano, tym bardziej, że w wyniku kryzysu ekonomicznego w latach 80. XX w. zrestrukturyzowane i sprywatyzowane przedsiębiorstwa

---

⁵⁰ W. Serafimowicz, *Stypizowana klasyfikacja etapów i elementów robót jak baza integracji podsystemów Skoordynowanego Systemu STEROD*, [w:] *Opracowywanie i przykłady informatycznych systemów planowania i zarządzania w budownictwie*, Ałma-Ata 1980 (Międzynarodowa Konferencja NTO i GOSSTROJ w październiku 1980 r. w Ałma-Ata w Kazachstanie).

⁵¹ W. Serafimowicz, *Skoordynowany system STEROD jako system planowania rzeczowo-finansowego oraz zarządzania w budownictwie*, [w:] *Automatyzacja w projektowaniu i planowaniu w budownictwie, Sofia 1981* (Międzynarodowa Konferencja w maju 1981 r. w Sofii w Bułgarii).

⁵² W. Serafimowicz, *STEROD – system zarządzania w budownictwie*, [w:] *IBA-DAT'82*, Berlin 1982 (Międzynarodowa Konferencja zorganizowana w dniach 23-26 II 1982 r. przez Institut für Projektierung und Standardisierung Bauakademie w Berlinie).

⁵³ W. Serafimowicz, *Propozycja zastosowania informatyki w Dyrekcji Budowy Gazociągów Energopol w Charkowie w obszarze planowania, bilansowania i zarządzania produkcją budowlano-montażową*, Charków 1988 – mps; W. Serafimowicz, S. I. Bewz (Ukraina), B. G. Szipunow (Ukraina), S. A. Utkin (Ukraina), L. A. Muzyczenko (Ukraina), *Wykorzystanie systemu SHOD-90 (DOKP-90) na personalnych komputerach typu IBM PC XT/AT*, [w:] *Propozycje automatyzacji i zarządzania działalnością koncernu budowlanego TSO SUMSTROJ* (Seminarium Przedsiębiorstwa Radziecko-Amerykańskiego „DIALOG” i Oddziału DBG Energopol w Sumach), mps, 1989 r.

inwestorów, wykonawców i projektantów jako firmy (spółki) znalazły się w warunkach braku środków finansowych oraz dużych trudności w uzyskaniu kredytów bankowych. Ponadto utworzono zbyt dużo małych jednostek gospodarczych, które konkurowały między sobą nie tyle dobrą organizacją i stosowaniem nowych technologii, co zaniżaniem cen i proponowaniem nierealnych terminów zakończenia inwestycji oraz korupcyjnym wymuszaniem zapłaty za realizację rzekomych „robót dodatkowych”. W wyniku nieuczciwej konkurencji i negatywnej selekcji znaczna liczba dobrze funkcjonujących spółek uległa likwidacji.

Rozproszenie potencjału budowlanego dotyczyło głównie dużych dobrze zorganizowanych przedsiębiorstw budowlano-montażowych, pełniących wcześniej funkcje generalnych wykonawców. W efekcie tych procesów w zakresie realizacji dużych inwestycji przemysłowych w większości funkcję generalnych realizatorów inwestycji⁵⁴ i generalnych wykonawców zaczęły pełnić głównie firmy zagraniczne, gdyż rodzime małe spółki nie miały szans w rywalizacji ze spółkami zagranicznymi. Stąd polskie firmy budowlane funkcjonowały zazwyczaj jako jednostki podwykonawcze, przy czym walcząc o przetrwanie godziły się często na zapłaty na granicy opłacalności, co często kończyło się ich upadłością.

Na niską efektywność krajowego budownictwa wpływały kolejno niedopracowane ustawy o przetargach, które utrudniały inwestorom wybór sprawnych i dobrze zorganizowanych wykonawców. Przewlekłe procedury przetargowe powodowały, iż inwestorzy mając na celu dotrzymanie założonego terminu końcowego budowy, względnie minimalizacji jego poślizgu, z niesprawnymi wykonawcami nie zrywali z nimi umów i nie obciążali ich karami umownymi, gdyż kolejne przetargi wydłużyłyby dodatkowo cykl budowy⁵⁵. W efekcie tego wykonawcy zazwyczaj nie dotrzymywali terminu końcowego, ale jeszcze często wymuszali dodatkowe nieuzasadnione dopłaty. Można przypuszczać, iż w wielu przypadkach nie wynikało to z niskiej kompetencji służb inwestorskich, lecz wskutek działań korupcyjnych.

---

⁵⁴ Generalny Realizator Inwestycji (GRI) – firma pełniąca funkcję generalnego wykonawcy oraz generalnego projektanta, tj. odpowiada prawnie przed inwestorem za wykonawstwo i projektowanie.

⁵⁵ Przykładowo inwestor południowokoreański przy realizacji w latach 90. XX w. wysokościowca na Woli w Warszawie przyjął w procedurach zasadę, iż załącznikiem do umowy pomiędzy inwestorem a wykonawcami określonych robót był harmonogram, określający terminy przekazywania frontów robót między wykonawcami. Równocześnie ustalono, iż w przypadku złej jakości lub nieterminowości wykonania robót, następowało zerwanie umowy z wykonawcą i obciążenie go karami umownymi. W celu wyeliminowania przerw w robotach wskutek ewentualnego nowego przetargu, dla określonych rodzajów robót w ramach pierwotnego przetargu wybierano po trzy spółki, gdy zawodziła pierwsza jej zakres robót prawie natychmiast przejmowała spółka kolejna.

W wyniku takich procesów obecne budownictwo krajowe generalnie realizowane jest bez opracowywania harmonogramów, które zaczęto traktować jako relikwyt okresu PRL. Aktualnie wykonawstwo budowlane w większości działa w warunkach dużej improwizacji, co wpływa istotnie na koszty, jakość produkcji i terminowość. Rezygnacja w krajowym budownictwie z systemowych metod zarządzania (w tym głównie z opracowywania harmonogramów) szczególnie niekorzystnie wpływa na budowę dużych inwestycji, choć również ma negatywny wpływ na małe i powtarzalne budowy.

Dużym błędem w realizacji inwestycji rządowych i samorządowych, była rezygnacja z dokumentacji organizacyjnej typu „Wytyczne Realizacji Inwestycji”. Przyjęto się niezgodnie z zasadami gospodarki rynkowej podpisywanie umów pomiędzy inwestorami i wykonawcami z podawaniem tylko terminu końcowego realizacji inwestycji lub z załącznikiem w postaci schematycznego harmonogramu, bez określenia terminów pośrednich przekazywania frontów robót między wykonawcami. Zasada nienaliczania kar umownych za nieterminowość realizacji terminów pośrednich oraz za niedotrzymanie terminu końcowego powodowała, iż w przetargach w dużej części wygrywały firmy z małym doświadczeniem.

W obecnej praktyce przetargowej tradycyjnie wykonywany kosztorys inwestorski (służący do ustalenia ceny końcowej inwestycji) powinien być przez wykonawcę przeprojektowany w zakresie szczegółowości i dostosowany do potrzeb opracowania harmonogramów i dokumentacji organizacyjnej. Niestety zazwyczaj brak czasu utrudnia ponowny przedmiar robót przez wykonawców, a harmonogramy nawet jeżeli są wykonywane – są oderwane od dokumentacji kosztorysowej oraz wynikających z nich limitów robocizny, materiałów i sprzętu na określone elementy robót. Oszczędzanie finansów na dokumentację organizacyjną – to pozorowane oszczędności.

W wielu przypadkach wydłużony cykl budowy dużych inwestycji wynika też ze sposobu ich finansowania. Przykładowo przeznaczają się duże środki finansowe na budowę mostu, a brakuje ich na równoczesną budowę dróg dojazdowych⁵⁶. W efekcie następuje duże zamrożenie środków produkcji, co wpływa na efektywność takich inwestycji.

Słabością obecnego polskiego budownictwa jest w dużej mierze traktowanie dokumentacji organizacji budowy (łącznie z wykonywaniem i aktualizacją harmonogramów) jako zbędnego biurokratycznego działania, które tylko podraża koszty. W praktyce budowlana kadra kierownicza zarówno po stronie inwestorów i wykonawców w większości nie zdobyła doświadczenia jak opracowywać realne i prawidłowe harmonogramy. Panuje powszechny pogląd z czasów PRL,

⁵⁶ Dobitym przykładem w Płocku była budowa II przeprawy mostowej przez Wisłę, gdzie drogi dojazdowe zakończono rok po odbiorze mostu Solidarności.

że jest to dokumentacja nieistotna, gdyż szybko się dezaktualizuje, a równocześnie w praktyce nieterminową realizację stosunkowo łatwo jest wytłumaczyć rzekomo obiektywnymi przeszkodami, jak: warunki atmosferyczne, „pseudekspertyzy”, rzekome „błędy” w dokumentacji (stąd nagminna konieczność wykonywania robót dodatkowych i zanikowych), itp. Niestety zazwyczaj za nieterminowość realizacji praktycznie biorąc nikt nie ponosi konsekwencji.

Należy zaznaczyć, iż w przeszłości aktualizacja harmonogramów w wersji „ręcznej” w cyklu comiesięcznym czy cokwartalnym realizowana jako planowanie kroczące była pracochłonna, jednakże dzisiaj w okresie powszechnej komputeryzacji ten argument jest nieaktualny. W krajach rzeczywistej gospodarki rynkowej proces przygotowania inwestycji trwa długo, natomiast realizacja budowy – krótko. W Polsce zazwyczaj jest odwrotnie: projektowanie i przygotowanie inwestycji trwa krótko, natomiast realizacja – przebiega zbyt długo⁵⁷. Masowo przewlekłe budowy stanowią ogromne marnotrawstwo środków finansowych. Dzisiaj budować potrafi każdy, natomiast budować szybko i dobrze jakościowo – niewiele firm krajowych.

Systemowe zarządzanie płockim budownictwem w III RP

W III RP w pierwszej połowie lat 90. XX w. płockie środowisko inwestycyjno-budowlane zajmujące się problematyką gospodarki rynkowej w budownictwie oraz nowoczesnymi metodami zarządzania aktywnie uczestniczyło w propagowaniu swoich doświadczeń na terenie kraju (na wielu konferencjach budowlanych)⁵⁸ oraz zagranicą (na Ukrainie⁵⁹ i Białorusi⁶⁰).

Płoccy działacze budowlani związani z NOT i PZITB wraz z Towarzystwem Naukowym Płockim (Sekcja Budownictwa oraz Sekcja Systemowych Metod

---

⁵⁷ Jest to cytata norweskiego (lub szwedzkiego) przedsiębiorcy budowlanego wygłoszony w 1991 r. na sympozjum zorganizowanym w Warszawie przez ZG PZITB. W trakcie spotkania prelegent zaprezentował co kwartałne szczegółowe tradycyjne harmonogramy budowy (w wersji ręcznej) typowych piekarni, realizowanych w Polsce i Europie.

⁵⁸ W. Serafimowicz, *Stypizowana klasyfikacja budowlanych procesów produkcyjnych dla potrzeb kosztorysowania i zarządzania według metody STEROD*, [w:] *III Konferencja Towarzystwa Naukowego Inżynierii Procesów Budowlanych* (Konferencja Politechniki Warszawskiej i TNiPB w dniach 21-22 V 1992 r.), Warszawa 1992.

⁵⁹ W. Serafimowicz, S. I. Bewz (Ukraina), N. W. Tridow (Ukraina), W. I. Cybka (Ukraina), *System STEROD (DOPU) – podstawowy element integracji w informatyce budownictwa*, „*Ekonomika Stroitelstwa*” 1991, nr 11/395. Wersja ukraińska systemu STEROD realizowana była dla koncernu budowlanego TSO SUMSTROJ w Sumach.

⁶⁰ I. Korol (Białoruś), W. Serafimowicz, *Metoda STEROD i system WESER – integracja planowania i zarządzania w budownictwie*, „*Architektura i Stroitelstwo Białorusi*” 1993, nr 4, s. 14-16. Wersja białoruska systemu STEROD realizowana była dla koncernu budowlanego TREST-8 w Brześciu.

Zarządzania i Informatyki⁶¹) zorganizowali w dniach 15-16 września 1991 r. konferencję pt. *Informatyczne systemy zarządzania w budownictwie*⁶². Była to kolejna konferencja w Płocku na temat integracji informatycznych systemów zarządzania w przedsiębiorstwach i spółkach budowlano-montażowych oraz w procesie inwestycyjnym, w której głównie przedstawiono krajowe prace badawczo-wdrożeniowe z przełomu lat 80. i 90. XX w.⁶³ W stosunku do poprzednich płockich konferencji dotyczyła zarządzania w tworzącej się gospodarce wolnorynkowej oraz w warunkach zmiany sprzętu komputerowego⁶⁴. W międzyczasie e.m.c. typu ZAM, ODRA i JS RIAD zostały zastąpione tanimi komputerami personalnymi typu IBM.

Na tej konferencji zaprezentowano nowe wersje krajowe i zagraniczne informatycznych programów harmonogramowania sieciowego na komputery personalne oraz systemy integrujące harmonogramy z kosztorysami. Przedstawiono też kolejną wersję płockiego Skoordinowanego Systemu STEROD wiążącego warszawski system kosztorysowania KARO⁶⁵ z nową wersją systemu harmonogramowania SHOD⁶⁶. Analogiczne rozwiązanie zaprezentowało informatyczne środowisko z Bydgoszczy i Gdańska, które przedstawiło system kosztorysowania KORYS⁶⁷ w powiązaniu z harmonogramami. Ewa Serafimowicz (UW

---

⁶¹ E. Serafimowicz, W. Serafimowicz, *Minęła dekada działalności Sekcji Systemowych Metod Zarządzania i Informatyki*, „Notatki Płockie” 2002, nr 2, s. 29-34.

⁶² *Informatyczne systemy zarządzania w budownictwie. (Maszynopisy powielane na III Płocką konferencję naukowo-techniczną TNP i Filii PW w Płocku w dniach 15-16 września 1991 r. dotyczącą informatyki w zarządzaniu budownictwem)*, red. A. Minasowicz, K. Jankowska, T. Ambroziak, W. Serafimowicz, Płock 1991.

⁶³ K. M. Jaworski, *III /Trzecia/ Płocka Konferencja – „Informatyczne systemy zarządzania w budownictwie”*, „Notatki Płockie” 1991, nr 3, s. 36-37; E. Serafimowicz, W. Serafimowicz, *III Międzynarodowa Konferencja w Płocku pt. „Informatyczne systemy zarządzania w budownictwie”*, „Notatki Płockie” 1991, nr 3, s. 38-49.

⁶⁴ W. Serafimowicz, J. Chojnacki, J. Zmysłowski, A. Dąbrowska, *System planowania, kontroli i sterowania procesem inwestycyjnym i produkcją budowlano-montażową SHOD-91*, „Notatki Płockie” 1991, nr 2, s. 52-54.

⁶⁵ System kosztorysowania KARO na komputery personalne opracowała warszawska spółka z o.o. DORADO. System ten stanowi kontynuację warszawskiego systemu kosztorysowania BAZA na e.m.c. ODRA serii 1300, który w końcu lat 80. XX w. został wdrożony w PBP Petrobudowa i w kilku innych przedsiębiorstwach podległych Zjednoczeniu Budownictwa Przemysłowego Centrum w Warszawie.

⁶⁶ K. Marks, W. Serafimowicz, *System automatycznego sporządzania harmonogramów robót dla brygad roboczych HARKOR oraz wyliczania nakładów rzeczowo-finansowych PLANKOR*. Podsystemy te stanowią element Skoordinowanego Systemu STEROD w wersji SHOD+KARO, zostały opracowane w okresie pracy na Ukrainie w Dyrekcji Gazociągów Energopol w Charkowie.

⁶⁷ N. Grabski, *Kompleksowy system zarządzania produkcją budowlaną przy wykorzystaniu mikrokomputerów klasy IBM – KORYS+HARMONOGRAMY+ROZLICZENIE ZUŻYCIA MATERIAŁÓW*. System kosztorysowania KORYS bazuje na systemie kosztorysowania ASAH na e.m.c. ODRA serii 1300.

w Płocku) i Krzysztof Sulkowski (SOFT-HARD) przedstawili system ewidencji i kontroli obiegu korespondencji PISMA⁶⁸, stanowiący modyfikację systemu SHOD dla potrzeb administracji. System ten został opracowany z inicjatywy wojewody płockiego Jerzego Wawszczaka. W czasie konferencji dyrektor techniczny NASK w Warszawie Andrzej Zienkiewicz⁶⁹ zademonstrował w siedzibach TNP i Filii PW w Płocku początki internetu w wersji akademickiej poczty elektronicznej, realizowanej przez Uniwersytet Warszawski (w ramach sieci EARN BITNET).

W wyniku nawiązanej współpracy naukowej pomiędzy prezesem TNP dr. inż. Jakubem Chojnackim i rektorem Instytutu Politechnicznego w Brześciu w Białorusi pod patronatem po stronie polskiej: przewodniczącego Towarzystwa Naukowego Inżynierii Procesów Budowlanych prof. Leona Rowińskiego⁷⁰, wojewody płockiego dr. Jerzego Wawszczaka i ministra budownictwa dr. Andrzeja Bratkowskiego – wspólnie zorganizowano w Brześciu w Białorusi sześć międzynarodowych sympozjów i konferencji naukowych.

W pierwszej połowie lat 90. XX w. w Brześciu nad Bugiem zorganizowano wspólnie przez stronę białoruską i polską następujące międzynarodowe sympozja i konferencje naukowe oraz biznesowe:

1. Konferencja pt. *Wykorzystanie komputerów personalnych w projektowaniu i zarządzaniu w budownictwie (1992)*⁷¹.
2. Konferencja pt. *Metody zarządzania i kalkulacji w warunkach budowlanej gospodarki rynkowej (1993)*⁷²;

---

⁶⁸ J. Gościński, E. Serafimowicz, *Komputerowe wspomaganie procesów zarządzania w Urzędzie Wojewódzkim w Płocku*, „Notatki Płockie” 1994, nr 1, s. 59-61.

⁶⁹ Andrzej Zienkiewicz (1929–2016), wnuczek wybitnego płockiego architekta Bolesława Zienkiewicza (1861–1927), współautor i organizator wdrożenia na dużych krajowych budowach informatycznego systemu zarządzania PROKOR. Organizator razem z kierownikiem Pracowni System w Warszawie inż. Kaczkowskim – Pracowni System w Płocku Warszawskiego Biura Projektowo-Badawczego System, która obsługiwała „generalne wykonawstwo” PBP Petrobudowa przy budowie MZRiP; współorganizator ETOBSYSTEM-u Warszawa.

⁷⁰ J. Czachorowski, *Na Jubileusz 75-lecia profesora Leona Rowińskiego (prezesa Towarzystwa Naukowego Procesów Budowlanych)*, [w:] *Metody zarządzania i kalkulacji w warunkach budowlanej gospodarki rynkowej*, Brześć – Płock 1993.

⁷¹ *Wykorzystanie komputerów personalnych w projektowaniu i zarządzaniu w budownictwie (Materiały na I Międzynarodową konferencję naukowo-techniczną dotyczącą informatyki w zarządzaniu budownictwem zorganizowaną w dniach 12-15 IX 1992 r. w Brześciu przez Politechnikę Brzeską, TNP i TNIPB)*, red. A. I. Rubachow, K. M. Jaworski, W. P. Łysow, Brześć-Płock 1992.

⁷² *Metody zarządzania i kalkulacji w warunkach budowlanej gospodarki rynkowej (Materiały na II Międzynarodową konferencję naukowo-techniczną dotyczącą informatyki w zarządzaniu budownictwem zorganizowaną w dniach 31 VIII – 1 IX 1993 r. w Brześciu przez Politechnikę Brzeską, TNP i TNIPB)*, red. A. I. Rubachow, L. Rowiński, J. Czachorowski, A. N. Koczurko, Brześć – Płock 1993.

3. Sympozjum pt. *Marketing w procesie prywatyzacji i urynkowienia gospodarki (1993)*⁷³;
4. Sympozjum pt. *Marketing w zakresie materiałów i sprzętu budowlanego (1993)*⁷⁴;
5. Sympozjum pt. *Brześć i Płock – nauka i biznes (1993)*⁷⁵;
6. Sympozjum pt. *Brześć i Płock – kultura i współpraca polonijna (1993)*⁷⁶.

W cyklu zbliżonym do cokwartalnego w latach 1992–1995 zorganizowano 14 Międzynarodowych Sympozjów Biznesu w Brześciu nad Bugiem pt. „Współpraca gospodarcza Zachód-Wschód”⁷⁷. W realizacji tych działań aktywnie uczestniczyły po stronie polskiej: TNP, PBP Petrobudowa (z dyrektorem Januszem Mościckim na czele), płocka Spółka Informatyczna Weser (Ewa i Włodzimierz Serafimowiczowie) i Kancelaria Podatkowa POMORSKI (dr Wiesław Pomorski). Natomiast po białoruskiej stronie uczestniczyli: Budowlany TREST nr 8 w Brześciu (w tym wicedyrektor dr inż. Paweł N. Iwarowski) i Naukowo-Produkcyjne Przedsiębiorstwo BREST-OPTIM w Brześciu, kierowane przez prof. A. I. Rubachowa. Merytorycznie i organizacyjnie stronę polską reprezentował Włodzimierz Serafimowicz, natomiast stronę białoruską – prof. A. I. Rubachow i doc. dr inż. A. Koczurko z Politechniki Brzeskiej oraz informatyk i tłumacz Ilia Korol. Zadaniem sympozjów biznesowych oraz targów w Brześciu było ożywienie gospodarcze między Polską a krajami byłego Związku Radzieckiego oraz między Zachodem i Wschodem.

---

⁷³ Referaty wprowadzające: A. I. Rubachow, G. Jakubina, S. Jakubowski, *Influence of flexibility of construction companies on quality of management*; także, A. Dąbkowski, *Dilemma of applying marketing in construction industry*.

⁷⁴ Referaty wprowadzające: J. Bolkowski, *Marketing w zakresie materiałów i sprzętu budowlanego*; także, A. Dąbkowski, *Dylematy stosowania marketingu w budownictwie*.

⁷⁵ Referaty wprowadzające: I. B. Wencel (mer Brześcia), *Białoruś jako okno w Świat Wschodu otwiera się Brześciu*; także, E. Serafimowicz, W. Serafimowicz, *Brzeskie wrota na Wschód*; także, B. Zakrzewski, *Z Zachodu na Wschód*.

⁷⁶ W. Serafimowicz, *Międzynarodowy Tydzień Nauki, Kultury i Biznesu w Brześciu nad Bugiem (30.08 – 3.09.1993 r.)*, „Notatki Płockie” 1993, nr 3, s. 48-56. Konferencja i sympozja zorganizowane od 30 sierpnia do 3 września 1993 r. w Brześciu (pozycja 2-6) stanowiły kompleks międzynarodowych imprez nauki, kultury i biznesu.

⁷⁷ E. Serafimowicz, W. Serafimowicz, *Płoczczenie na II Międzynarodowym Sympozjum Biznesu Budowlanego w Brześciu nad Bugiem (19-20 stycznia 1993 r.)*, „Notatki Płockie” 1993, nr 1; W. Serafimowicz, *III Płocko-Brzeskie Sympozjum Biznesu (18-19 maja 1993 r.)*, „Notatki Płockie” 1993, nr 2, s. 40-43; A. I. Koczurko (Białoruś), I. Korol (Białoruś), E. Kroll, W. Serafimowicz, *Brześć nad Bugiem – wrota dla współpracy gospodarczej, naukowej i kulturalnej pomiędzy Mazowszem i Podlasiem a Polesiem*, „Notatki Płockie” 1994, nr 4, s. 59-61; A. Koczurko (Białoruś), W. Serafimowicz, *Wnioski z VIII Międzynarodowego Sympozjum Biznesu „Zachód-Wschód” w dniach 17-18 listopada 1994 r. w Brześciu nad Bugiem*, „Notatki Płockie” 1994, nr 4, s. 61-62.

Podsumowanie

Niniejsze opracowanie jest informacją o rozwoju metod planowania w aspekcie historycznym i środowiskowym. W początkach lat 70. XX w. powstawały w kraju dziesiątki i setki jednostkowych dziedzinowych (wycinkowych) programów informatycznych dla poszczególnych przedsiębiorstw budowlanych. W końcu lat 70. rozpoczął się okres opracowywania kompleksowych systemów zarządzania określoną problematyką oraz skoordynowanego zarządzania przedsiębiorstwem. W podsumowującej ocenie opracowywania i wdrażania systemowych metod zarządzania w wersji informatycznej w procesach inwestycyjno-budowlanych najbardziej twórczym w kraju były dwa przełomy: lat 70. i 80. (systemy na e.m.c.) oraz lat 80. i 90. XX w. (systemy na komputery personalne).

W warunkach realizacji w Płocku wielkich inwestycji (MZRIp, FMŻ) oraz prawidłowej współpracy środowisk inwestorskich, projektowych i wykonawczych nastąpiła oddolna inicjatywa usprawniania i wdrażania systemowych metod zarządzania procesem inwestycyjnym. Inicjatywa ta uzyskała wsparcie ww. dużych płockich inwestorów przemysłowych oraz miejskich i wojewódzkich władz zajmujących się budownictwem terytorialnym. W okresie od połowy lat 70. do połowy lat 90. XX w. Płock zajmował wiodącą pozycję w kraju w systemowym zarządzaniu wielkoprzemysłowym budownictwem.

W wyniku dużej aktywności płockich środowisk NOT, PTE, PZITB i TNOIK oraz ich zarządów krajowych zorganizowano w Płocku szereg konferencji ogólnokrajowych z udziałem specjalistów z zagranicy na temat reorganizacji krajowego budownictwa, jego restrukturyzacji i prywatyzacji oraz sukcesywnego wdrażania zasad gospodarki rynkowej, jak również integracji systemów informacyjnych i informatycznych w budownictwie i procesie inwestycyjnym.

Kontynuacją płockich konferencji dotyczących zarządzania w budownictwie z roku 1979 i lat 80. XX w. była działalność Towarzystwa Naukowego Płockiego, które wspólnie z Filią PW w Płocku oraz z działaczami płockiego NOT i PZITB, zorganizowało w 1991 r. w Płocku trzecią międzynarodową informatyczną konferencję nt. systemowego zarządzania budownictwem w gospodarce rynkowej. Płockie środowisko budowlane kolejne międzynarodowe konferencje zorganizowało w pierwszej połowie lat 90. XX w. wspólnie z Instytutem Politechnicznym w Brześciu w Białorusi. Konferencje te odbywały się pod patronatem naukowym Towarzystwa Naukowego Inżynierii Procesów Budowlanych.

W okresie III RP płockie rozwiązania dotyczące organizacji i zarządzania w budownictwie i procesie inwestycyjnym (zarządzania projektem) prezentowane były na konferencjach organizowanych przez wydziały budownictwa wielu politechnik oraz w czasopismach technicznych. Miarą znaczenia Płocka jako ośrodka

wdrożenia nowoczesnych systemów zarządzania w budownictwie może być fakt, że ok. 100 naukowców i projektantów systemów zarządzania⁷⁸ z różnych jednostek zaprezentowało swe osiągnięcia na konferencjach zorganizowanych w Płocku w latach 1979–1991⁷⁹ oraz w Brześciu w Białorusi – w latach 1992–1995⁸⁰. Z inicjatywy wojewody płockiego Krzysztofa Kołacha w 1994 r. na opóźnionej w realizacji kompleksowej modernizacji płockiego mostu drogowo-kolejowego wdrożono system SHOD⁸¹.

***

Dla optymalnego wykorzystania zasobów istniejących w przedsiębiorstwach inwestycyjno-budowlanych w warunkach rozwoju nowoczesnych technologii oraz struktur organizacyjnych zarządzania następują obecnie zmiany w sposobie postrzegania procesu inwestycyjnego przez pryzmat podejścia procesowego⁸². Ostatnio dużym jakościowym postępowaniem w nowoczesnych metodach projektowania i zarządzania w budownictwie jest stosowanie technologii BIM [Building Information Model, Building Information Modelling, Building Information Management]⁸³ wraz z wdrożeniem platformy CDE [Common Data Environment]⁸⁴.

---

⁷⁸ Pełny wykaz zob.: W. Serafimowicz, *Referaty na konferencje naukowo-techniczne krajowe i zagraniczne*, [w:] *Z dziejów budownictwa w Płocku*, Płock 2008, s. 495-510.

⁷⁹ L. Rowiński, *Towarzystwo Naukowe Inżynierii Procesów Budowlanych i jego współpraca z Płockiem*, „Notatki Płockie” 1993, nr 4, s. 36-40.

⁸⁰ L. Rowiński, *Początek polsko-białoruskiej współpracy naukowo-technicznej w budownictwie*, „Notatki Płockie” 1992, nr 3, s. 49-51.

⁸¹ Z. Mazanek, S. Bentlewska, K. Szyszka, *Programowanie, planowanie i kontrola realizacji inwestycji budżetowych na przykładzie remontu mostu w Płocku*, „Notatki Płockie” 1995, nr 1, s. 44-46; W. Serafimowicz, *Zarządzanie procesem inwestycyjnym na przykładzie remontu mostu przez Wisłę w Płocku*, „Notatki Płockie” 1996, nr 1, s. 36-42.

⁸² Zob. O. Kapliński, A. Dziadosz, J.L. Zioberski, *Próba standaryzacji procesu zarządzania na etapie planowania i realizacji przedsięwzięć budowlanych*, Poznań 2011; także: O. Kapliński, *Metody i modele badań w inżynierii przedsięwzięć budowlanych*, Monografia pierwsza, [w:] „Studia z zakresu inżynierii KILiW PAN”, Warszawa 2007; także: T. Kasprończak, *Inżynieria przedsięwzięć budowlanych: rekomendowane metody i techniki*. Monografia druga, [w:] „Studia z zakresu inżynierii KILiW PAN”, Zeszyt nr 91, Warszawa 2015; także: A. Sobońska, E. Radziszewska-Zielina, *Inżynieria przedsięwzięć budowlanych: problemy, modele, metody*. Monografia trzecia, [w:] „Studia z zakresu inżynierii KILiW PAN”, Zeszyt nr 99, Warszawa 2018.

⁸³ Trzy akronimy „BIM”: (1) model informacji o budowlu, (2) modelowanie informacji o budowlu, (3) zarządzanie informacją o budowlu) – cyfrowy opis fizycznych i funkcjonalnych właściwości budowlu stanowiący źródło wiedzy i wszelkich danych o obiekcie. BIM – trójwymiarowy wirtualny projekt stanowiący podstawę do podejmowania decyzji na różnych poziomach projektowania i zarządzania realizacją obiektu.

⁸⁴ <https://builderpolska.pl/2021/06/28/platforma-cde> (M. Wałęga): CDE to centralne miejsce do przechowywania, organizowania oraz udostępniania każdego zbioru informacji pochodzącego z projektu. Zbiory informacji to zarówno graficzne, jak i niegraficzne dane, które mogą być tworzone w środowisku BIM, a także w konwencjonalnych formatach danych. CDE jest częścią

BIM przyczynia się do efektywniejszego prowadzenia inwestycji i sprawnej wymiany informacji między inwestorem, projektantami, generalnym wykonawcą i podwykonawcami, natomiast platforma CDE umożliwia wymianę międzybranżowych zagadnień projektowych i wykonawczych (zatwierdzenie, weryfikacja i autoryzacja).

Powyższe oprogramowanie ułatwia współpracę i komunikację między uczestnikami procesu inwestycyjnego, w tym usprawnia: planowanie, opracowanie harmonogramu rzeczowo-finansowego i obiektywną ocenę realizacji robót. Ponadto umożliwia rejestrację planowanych i podejmowanych działań operacyjnych oraz może prezentować na modelu prace zrealizowane (na podstawie dokumentacji fotograficznej). W Płocku nowoczesną technologię BIM⁸⁵ wspomagającą projektowanie i zarządzanie budową nowego stadionu Wisły Płock im. Kazimierza Górskiego realizuje od połowy 2020 r. firma Mirbud S.A.⁸⁶

W efekcie dużego rozproszenia krajowego potencjału budowlanego w XXI w. dużą część intratnych zleceń inwestycyjnych w Polsce przejęły firmy zagraniczne, które w przeciwieństwie do krajowych, poza posiadaniem odpowiednich środków finansowych, stosują w praktyce systemy zarządzania przedsiębiorstwem, w tym nowoczesne systemy planowania i zarządzania produkcją budowlano-montażową⁸⁷.

metodyki BIM.

⁸⁵ D. Walasek, *Wprowadzenie do BIM. Gdy komputer zastąpi deskę kreślarską*, „Inżynier Mazowska” 2014, nr 3/49, s. 13; także, D. Kasznia, J. Magiera, P. Wierzowiecki, *BIM w praktyce*, Warszawa 2018; także, W. Piwkowski, J. Styliński, *BIM Standard PL*, Warszawa 2020.

⁸⁶ K. Zięba, „Nafciarze” czekają. Trwa budowa nowego stadionu Wisły Płock, „Inżynier Mazowska” 2021, nr 3/91, s. 10-12.

⁸⁷ E. Serafimowicz, W. Serafimowicz, *Historia nowoczesnego zarządzania budownictwem w Płocku*, „Przegląd Budowlany” 2023, nr 1-2, s. 141-145.

Bibliografia

Opracowania

S. Bartóg, P. Łazarowicz, *Zastosowanie sieci zależności w planowaniu organizacji robót budowlano-montażowych*, Warszawa 1974.

A. Bratkowski, *Problemy optymalizacji przygotowania inwestycji (Konferencja PZITB w 1976 r. w Jadwisinie)*, [w:] *Problemy optymalizacji procesów realizacji inwestycji przemysłowych*, Warszawa-Jadwisin 1976.

Celowość i warunki integracji systemów informatycznych w zarządzaniu procesami produkcji budowlanej (Materiały na I Płocką konferencję naukowo-techniczną NOT, PZITB i PTE dotyczącą informatyki w zarządzaniu budownictwem w dniach 14-15 V 1979 r.), red. A. Dąbkowski, A. Miączyński, Z. Tyczyński, W. Serafimowicz, Płock 1979.

Doświadczenia z realizacji inwestycji budowlanych w regionie płockim, red. R. Marcinkowski, Płock 2010.

- L. Dziewolski, *Zintegrowany system zarządzania w przedsiębiorstwach budowlanych*, Poznań-Warszawa 1977, [współautorstwo z zespołem z ORGBUD-u Poznań].
- A.J. Dyżewski, *Harmonogramy budowlane*, Warszawa 1950.
- A.J. Dyżewski, *Projektowanie organizacji budowy*, Warszawa 1953.
- J.W. Gościński, *Zastosowanie metody analizy sieci powiązań do programowania produkcji budowlanej*, Warszawa 1965.
- J.W. Gościński, *Sterowanie i planowanie*, Warszawa 1982.
- W. Grabarek, W. Serafimowicz, *Metoda SHOD*, [w:] *Bank Projektów Organizatorskich, Katalog TNOiK, Oddział Śląski w Katowicach*, Katowice 1979.
- Informacyjne systemy zarządzania w budownictwie (Maszynopisy powielane na III Płocką konferencję naukowo-techniczną TNP i Filii PW w Płocku w dniach 15-16 września 1991 r. dotyczącą informatyki w zarządzaniu budownictwem)*, red. A. Minasowicz, K. Jankowska, T. Ambroziak, W. Serafimowicz, Płock 1991.
- Integracja systemów informacyjnych i informatycznych w procesie inwestycyjnym (Materiały na II Płocką konferencję naukowo-techniczną NOT, PZITB i PTE dotyczącą informatyki w zarządzaniu budownictwem w dniach 15-16 VI 1980 r.)*, red., L. Rowiński, A. Dąbkowski, R. Dolczewski, Z. Tyczyński, Płock 1980.
- O. Kapliński, A. Stefański, *Metody sieciowe w organizacji i planowaniu budowy*, wyd. I, II i III, Poznań 1970, 1973 i 1978.
- O. Kapliński, *Metody i modele badań w inżynierii przedsięwzięć budowlanych, Monografia pierwsza*, [w:] „Studia z zakresu inżynierii KILiW PAN” 2007.
- O. Kapliński, A. Dziadosz, J.L. Zioberski, *Próba standaryzacji procesu zarządzania na etapie planowania i realizacji przedsięwzięć budowlanych*, Poznań 2011.
- T. Kasprowicz, *Inżynieria przedsięwzięć budowlanych: rekomendowane metody i techniki. Monografia druga*, [w:] „Studia z zakresu inżynierii KILiW PAN” 2015, nr 91.
- D. Kasznia, J. Magjera, P. Wierzowiecki, *BIM w praktyce*, Warszawa 2018.
- W. Kieźuń, *Ewolucja systemów zarządzania*, Warszawa 1978.
- J. Kisielnicki, *Zarządzanie*, Warszawa 2008.
- J. Kisielnicki, *Systemy informatyczne zarządzania*, Warszawa 2013.
- J. Korba, H. Lamparski, W. Serafimowicz, *Praktyczne doświadczenia z wdrożenia systemowych metod zarządzania na przykładzie remontu mostu na Wiśle w Płocku*, [w:] *Aktualna tematyka i wyniki prac naukowo-badawczych z zakresu inżynierii procesów budowlanych*, Białystok – Białowieża 1995.
- I. Korol (Białoruś), A. Koczurko (Białoruś), E. Kroll, W. Serafimowicz, *Brześć nad Bugiem – Brama na wschód dla współpracy gospodarczej, naukowej i kulturalnej*, [w:] *Współpraca miast bliźniaczych (Międzynarodowa Konferencja PHARE i Zarządu Miasta Nidzica w dniach 19-20 V 1995 r. w Nidzicy k. Olsztyna)*, Nidzica 1995.
- E. Kroll, I. Korol (Białoruś), A. Koczurko (Białoruś), W. Serafimowicz, *Brześć nad Bugiem – bramą między Zachodem i Wschodem we współpracy gospodarczej, naukowej i kulturalnej*, [w:] *Miasta przygraniczne Polski i Białorusi w warunkach liberalizacji i rozwoju demokracji (Międzynarodowa Konferencja w dniach 15-16 VI 1995 r. w Siedlcach)*, Siedlce-Brześć 1995.
- A.K. Koźmiński, *Zarządzanie systemowe*, Warszawa 1971.
- A.K. Koźmiński, *Współczesne teorie organizacji*, Warszawa 1983.
- T. Kulas, *Próba oceny organizacji i zarządzania budową MZRiP w Płocku*, [w:] *Problemy przygotowania i realizacji inwestycji budowlanych*, Puławy – Warszawa 2007.

- E. Łuczywek, W. Kalinowski, *Skoordynowany system STEROD (dokumentacja)*, Warszawa 1980.
- T. Makarczyk, B. Kumor, *Założenia systemu STEROD dla przedsiębiorstw budownictwa przemysłowego jako powiązanie systemów SHOD – BAZA 80 – SGM ELMONT z analizą celowości powiązania z systemami wyższego szczebla (dokumentacja)*, Warszawa 1981.
- R. Marcinkowski, *Interaktywne planowanie przedsięwzięć budowlanych realizowanych w systemie pracy potokowej*, [w:] *Zarządzanie procesami inwestycyjnymi w budownictwie*, Kraków 2004.
- R. Marcinkowski, A. Krawczyńska-Piechna, *Projektowanie realizacji budowy*, Warszawa 2019.
- S. Markuszewski, W. Serafimowicz, *Problematyka organizacyjno-prawna w procesie modernizacji i remontu mostu przez Wisłę w Płocku*, [w:] *Ekologia w inżynierii procesów budowlanych (Konferencja TNIPB i Politechniki Lubelskiej w dniach 21-24 V 1998 r. w Kazimierzu Dolnym)*, Lublin-Kazimierz Dolny 1998.
- Metody zarządzania i kalkulacji w warunkach budowlanej gospodarki rynkowej (Materiały na II Międzynarodową konferencję naukowo-techniczną dotyczącą informatyki w zarządzaniu budownictwem zorganizowaną w dniach 31 VIII – 1 IX 1993 r. w Brześciu przez Politechnikę Brzeską, TNP i TNIPB)*, red. A. I. Rubachow, L. Rowiński, J. Czachorowski, A.N. Koczurko, Brześć-Płock 1993.
- J. Mikoś, L. Rowiński, *Organizacja i ekonomika budownictwa*, Warszawa 1976.
- B. Orłowska, *Koncepcja zasilania informatycznego systemu zarządzania przez system automatyzacji projektowania*, Warszawa 1981.
- W. Piwkowski, J. Styliński, *BIM Standard PL*, Warszawa 2020.
- Reforma gospodarcza w budownictwie w drugim roku wdrażania (Materiały na płocką konferencję NOT, PZITB i PTE dotyczącą reformy gospodarczej w budownictwie w dniu 28 IX 1983 r.)*, red. H. Hajduk, T. Nitkiewicz, E. Radzewicz, B. Witkowski, Płock 1983.
- Reforma gospodarcza a problemy restrukturyzacji budownictwa (Materiały na płocką konferencję NOT, PZITB i Instytutu ORGBUD dotyczącą reformy gospodarczej w budownictwie w dniach 26-27 XI 1984 r.)*, red., H. Hajduk, J. Czachorowski, L. Dziewolski, Płock 1983.
- L. Rowiński, *Organizacja procesów budowlanych*, Warszawa 1979.
- E. Serafimowicz, W. Serafimowicz, *Dokumentacja organizacyjno-ekonomiczna w budownictwie*, [w:] *Metody projektowania i realizacji w warunkach gospodarki rynkowej (Konferencja Politechniki Wrocławskiej w dniach 7-9 XII 1992 r. w Szklarskiej Porębie)*, Wrocław – Szklarska Poręba 1992.
- W. Serafimowicz, *Stanowisko Koła PZITB w PBP Petrobudowa odnośnie doświadczeń w temacie komputeryzacji zarządzania*, [w:] *Obiektowe systemy informatyczne – AMPING-76 (Materiały pokonferencyjne Konferencji TNOIK w Warszawie)*, Warszawa 1976.
- W. Serafimowicz, *Doświadczenia PBP Petrobudowa we wdrażaniu i opracowywaniu informatycznych systemów zarządzania produkcją budowlaną*, [w:] *Udział użytkownika w projektowaniu i eksploatacji systemu informatycznego*, Warszawa-Ryńia 1978.
- W. Serafimowicz, *Stypizowana klasyfikacja etapów i elementów robót jak baza integracji podsystemów Skoordynowanego Systemu STEROD*, [w:] *Opracowywanie i przykłady informatycznych systemów planowania i zarządzania w budownictwie (Międzynarodowa Konferencja NTO i GOSSTROJ-a w październiku 1980 r. w Ałma-Ata w Kazachstanie)*, Ałma-Ata 1980.
- W. Serafimowicz, *STEROD jako system planowania rzeczowo-finansowego i zarządzania w budownictwie*, [w:] *Automatyzacja w projektowaniu i planowaniu w budownictwie (Międzynarodowa Konferencja w maju 1981 r. w Sofii w Bułgarii)*, Sofia 1981.
- W. Serafimowicz, *STEROD – system zarządzania w budownictwie*, [w:] *IBA-DAT'82 (Międzynarodowa Konferencja zorganizowana przez Institut für Projektierung und Standardisierung Bauakademie w Berlinie w dniach 23-26 II 1982)*, Berlin 1982.

- W. Serafimowicz, *Stanowisko płockiego środowiska budowlano-inwestycyjnego odnośnie postępu organizacyjnego w budownictwie oraz barier socjopsychologicznych w obszarze wdrażania systemowych metod zarządzania wspomaganých informatyką*, [w:] *Materiały pokonferencyjne Referaty, dyskusja i wnioski z konferencji pt. „Reforma i postęp”* (Konferencja NOT/PTE w dniu 2 X 1984 r. w Warszawie), Warszawa 1985.
- W. Serafimowicz, S. I. Bewz (Ukraina), B. G. Szpunow (Ukraina), S. A. Utkin (Ukraina), L. A. Muzyczenko (Ukraina), *Wykorzystanie systemu SHOD-90 (DOKP-90) na personalnych komputerach typu IBM PC XT/AT*, [w:] *Propozycje automatyzacji i zarządzania działalnością koncernu budowlanego TSO SUMSTROJ* (Symposium Przedsiębiorstwa Radziecko-Amerykańskiego „DIALOG” i Oddziału G. D. Budowy Gazociągów ENERGOPOL w 1989 r. w Sumach na Ukrainie), Sumy 1989.
- W. Serafimowicz, *Stypizowana klasyfikacja budowlanych procesów produkcyjnych dla potrzeb kosztorysowania i zarządzania według metody STEROD*, [w:] *III Konferencja Towarzystwa Naukowego Inżynierii Procesów Budowlanych* (Konferencja Politechniki Warszawskiej i TNiPB w dniach 21-22 V 1992 r.), Warszawa 1992.
- W. Serafimowicz, *Metoda STEROD jako integracja dokumentacji kosztorysowej i harmonogramowo-planistycznej z dokumentacją realizacji produkcji budowlano-montażowej*, [w:] *Metody projektowania i realizacji w warunkach gospodarki rynkowej* (Konferencja Politechniki Wrocławskiej w dniach 7-9 XII 1992 r. w Szklarskiej Porębie), Wrocław-Szklarska Poręba 1992.
- W. Serafimowicz, *Informatyczny system zarządzania według metody STEROD*, [w:] *Sztuczna inteligencja i infrastruktura informatyczna. CIR-1995* (Konferencja Polskiego Towarzystwa Cybernetycznego i Szkoły Wyższej Rolniczo-Pedagogicznej w dniach 25-26 IX 1995 r. w Siedlcach), Siedlce 1995.
- W. Serafimowicz, *Ryzyko w zarządzaniu przedsiębiorstwem na przykładzie kompleksowego remontu mostu przez Wisłę w Płock*, [w:] *Postępy nauk o zarządzaniu w przedsiębiorstwie* (Materiały z konferencji Szkoły Wyższej im. Pawła Włodkowica w dniu 22 XI 1999 r.), Płock 1999.
- W. Serafimowicz, B. Trębała, *Zarządzanie płockim budownictwem po II wojnie światowej*, [w:] *Zarządzanie procesami inwestycyjnymi w budownictwie* (Konferencja zorganizowana w dniach 13-15 maja 2004 r. przez Politechnikę Krakowską oraz Sekcję Organizacji i Zarządzania w Budownictwie Komitetu Inżynierii Lądowej i Wodnej PAN), Kraków 2004.
- W. Serafimowicz, B. Trębała, *Z dziejów budownictwa w Płocku. Inwestorzy, projektanci, wykonawcy*, Płock 2008.
- A. Sobotka, P. Jaśkowski, A. Czarnigorska, *Zastosowanie metody tańcucha krytycznego w harmonogramowaniu przedsięwzięć budowlanych*, [w:] *Zarządzanie procesami inwestycyjnymi w budownictwie*, Kraków 2004.
- A. Sobotka, E. Radziszewska-Zielina, *Inżynieria przedsięwzięć budowlanych: problemy, modele, metody. Monografia trzecia*, [w:] „Studia z zakresu inżynierii KILiW PAN” 2018, nr 99.
- W. Staniszkis, *Zastosowanie metody decydujących ciągów (MDC) do organizacji przedsięwzięć inwestycyjnych*, Warszawa 1964.
- J. Wójcik, *Moja przygoda z informatyką 1969–1982. Systemy PROKOR, WEKTOR, AWIZO-MOC i SOIK*, [w:] *Polska informatyka: systemy i zastosowania {70 – lecie polskiej informatyki (1948–2018)}*, red. J. S. Nowak, B. Ostrowska, Warszawa 2018.
- W. Wyrzykowski, W. Serafimowicz, *Klasyfikacja budowlanych procesów produkcyjnych*, [w:] *Technologie i organizacja budownictwa na progu XXI wieku*, Lublin – Kazimierz Dolny 2001.
- Wykorzystanie komputerów personalnych w projektowaniu i zarządzaniu w budownictwie* (Materiały na I Międzynarodową konferencję naukowo-techniczną dotyczącą informatyki w zarządzaniu budownictwem zorganizowaną w dniach 12-15 IX 1992 r. w Brześciu przez Politechnikę

- Brzeską, TNP i TNIPB), red. A. I. Rubachow, K. M. Jaworski, W. P. Łysow, Brześć-Płock 1992.
- Założenia reformy gospodarczej w budownictwie (Materiały na I i II Płocką konferencję NOT, PZITB, PTE i TNOIK dotyczącą reformy gospodarczej w budownictwie w dniach 27 kwietnia 1981 r. oraz 4 maja 1981 r.), red., H. Rogala, E. Radzewicz, J. Wróblewski, Płock 1983.
- A. Zienkiewicz, J. Wójcik, A. Poniatowski, K. Domalewska, *System planowania, zarządzania i kontroli PROKOR*, Warszawa 1970.

Artykuły

- A. Bratkowski, *Aby budownictwo wyszło z cienia... Jesteśmy ogniwem tej samej sztafety*, „Inżynier Mazowsza” 2014, nr 2.
- J. Gościmiński, E. Serafimowicz, *Komputerowe wspomaganie procesów zarządzania w Urzędzie Wojewódzkim w Płocku*, „Notatki Płockie” 1994, nr 1.
- K. M. Jaworski, *III /Trzecia/ Płocka Konferencja – Informatyczne systemy zarządzania w budownictwie*, „Notatki Płockie” 1991, nr 3.
- A. I. Koczurko (Białoruś), I. Korol (Białoruś), E. Kroll, W. Serafimowicz, *Brześć nad Bugiem – wrota dla współpracy gospodarczej, naukowej i kulturalnej pomiędzy Mazowszem i Podlasiem a Polesiem*, „Notatki Płockie” 1994, nr 4.
- A. Koczurko (Białoruś), W. Serafimowicz, *Wnioski z VIII Międzynarodowego Sympozjum Biznesu „Zachód-Wschód” w dniach 17-18 listopada 1994 r. w Brześciu nad Bugiem*, „Notatki Płockie” 1994, nr 4.
- I. Korol (Białoruś), W. Serafimowicz, *Metoda STEROD i system WESER – integracja planowania i zarządzania w budownictwie*, „Architektura i Strojitelstwo Białorusi” 1993, nr 4.
- T. Kulas, *Mgr inż. arch. Antoni Rogucki (1909–1983)*, „Przegląd Budowlany” 1984, nr 4.
- T. Kulas, M. Majzner, *O historii i rozwoju PBP Petrobudowa*, „Przegląd Budowlany” 1981, nr 5.
- M. Majzner, *Geneza powstania Przedsiębiorstwa Budownictwa Przemysłowego Petrobudowa i pierwsze lata działalności*, „Przegląd Budowlany” 1984, nr 11.
- A. Międzyński, *Matematyczne metody planowania realizacji budowy*, „Przegląd Budowlany” 1965, nr 2.
- Z. Mazanek, S. Bentlewski, K. Szyszka, *Programowanie, planowanie i kontrola realizacji inwestycji budżetowych na przykładzie remontu mostu w Płocku*, „Notatki Płockie” 1995, nr 1.
- Z. Michalski, E. Serafimowicz, W. Serafimowicz, *Doświadczenia z wdrażania i eksploatacji systemu SHOD w usprawnieniu programowania, planowania i zarządzania inwestycjami planu terytorialnego w województwie płockim*, „Przegląd Budowlany” 1984, nr 11.
- L. Rowiński, *Początek polsko-białoruskiej współpracy naukowo-technicznej w budownictwie*, „Notatki Płockie” 1992, nr 3.
- L. Rowiński, *Towarzystwo Naukowe Inżynierii Procesów Budowlanych i jego współpraca z Płockiem*, „Notatki Płockie” 1993, nr 1.
- E. Sadowski, *Problemy organizacji wykonawstwa płockiej inwestycji (MZRIp)*, „Przegląd Budowlany” 1962, nr 4-5.
- E. Serafimowicz, W. Serafimowicz, *Płockie środowisko budowlane w zakresie komputeryzacji i zarządzania*, „Notatki Płockie” 1991, nr 2.
- E. Serafimowicz, W. Serafimowicz, J. Chojnacki, *Systemowe zarządzanie i informatyka w budownictwie*, „Notatki Płockie” 1992, nr 2.
- E. Serafimowicz, W. Serafimowicz, *Płocczanie na II Międzynarodowym Sympozjum Biznesu Budowlanego w Brześciu nad Bugiem (19-20 stycznia 1993 r.)*, „Notatki Płockie” 1993, nr 1.

- E. Serafimowicz, W. Serafimowicz, *Minęła dekada działalności Sekcji Systemowych Metod Zarządzania i Informatyki*, „Notatki Płockie” 2002, nr 2.
- E. Serafimowicz, W. Serafimowicz, *Historia nowoczesnego zarządzania budownictwem w Płocku*, „Przegląd Budowlany” 2023, nr 1-2.
- W. Serafimowicz, *STEROD – informatyczny system planowania rzeczowo-finansowego i zarządzania produkcją budowlaną*, „Przegląd Budowlany” 1981, nr 5.
- W. Serafimowicz, *Informatyczne systemy planowania i zarządzania produkcją budowlano-montażową opracowane i stosowane w praktyce Petrobudowy*, „Przegląd Budowlany” 1985, nr 5.
- W. Serafimowicz, J. Chojnacki, J. Zmysłowski, A. Dąbrowska, *System planowania, kontroli i sterowania procesem inwestycyjnym i produkcją budowlano-montażową SHOD-91*, „Notatki Płockie” 1991, nr 2.
- W. Serafimowicz, E. Serafimowicz, *III Międzynarodowa Konferencja w Płocku pt. „Informatyczne systemy zarządzania w budownictwie”*, „Notatki Płockie” 1991, nr 3.
- W. Serafimowicz, S.I. Bewz (Ukraina), N.W. Tridow (Ukraina), W.I. Cybka (Ukraina), *System STEROD (DOPU) – podstawowy element integracji w informatyce budownictwa*, „Ekonomika Stroitelstwa” 1991, nr 11/395.
- W. Serafimowicz, *Wykorzystanie komputerów personalnych w projektowaniu i zarządzaniu w budownictwie (Konferencja w Brześciu w Białorusi w dniach 12-15 września 1992 r.)*, „Notatki Płockie” 1992, nr 3.
- W. Serafimowicz, *Ogólnokrajowe konferencje w Płocku nt. gospodarki rynkowej w budownictwie*, „Notatki Płockie” 1992, nr 4.
- W. Serafimowicz, *III Płocko-Brzeskie Sympozjum Biznesu (18-19 maja 1993 r.)*, „Notatki Płockie” 1993, nr 2.
- W. Serafimowicz, *Międzynarodowy Tydzień Nauki, Kultury i Biznesu w Brześciu nad Bugiem (30.08-3.09.1993 r.)*, „Notatki Płockie” 1993, nr 3.
- W. Serafimowicz, *Zarządzanie procesem inwestycyjnym na przykładzie remontu mostu przez Wisłę w Płocku*, „Notatki Płockie” 1996, nr 1.
- J. Smaga, *Komputerowe wspomaganie sporządzania ofert na roboty budowlano-montażowe w eksporcie budownictwa*, „Notatki Płockie” 1992, nr 1.
- J. Smaga, *Komputerowe rozliczanie płac pracowników zatrudnionych w systemie godzinowym w przedsiębiorstwach budowlanych*, „Notatki Płockie” 1992, nr 1.
- M. Szóstak, *Wymagania Zamawiających w zakresie technologii BIM w zamówieniach publicznych*, „Przegląd Budowlany” 2023, nr 1-2.
- D. Walasek, *Wprowadzenie do BIM. Gdy komputer zastąpi deskę kreślarską*, „Inżynier Mazow-sza” 2014, nr 3/49.
- T. Wernicki, *Na zdrowy rozum. Rozmowa z Włodzimierzem Serafimowiczem, przewodniczącym Komisji Organizacji i Zarządzania przy Oddziale Wojewódzkim PZITB w Płocku*, „Fundamenty” z XI 1980.
- T. Wernicki, *Wywiad z Sekretarzem Woj. Komitetu ds. Ekonomiki, Zarządzania i Organizacji Pracy przy RW NOT w Płocku mgr. inż. W. Serafimowiczem nt. zarządzania w budownictwie*, „Fundamenty” z VI 1981.
- T. Wernicki, *Reforma gospodarcza. Którędy do restrukturyzacji?* „Fundamenty” z XII 1984, [informacja o płockiej konferencji nt. gospodarki rynkowej w budownictwie].
- B. Witkowski, W. Serafimowicz, *Problemy reformy gospodarczej w budownictwie*, „Przegląd Budowlany” 1985, nr 2.

E. Zaremba, W. Serafimowicz, *Metody organizacji zarządzania stosowane w przedsiębiorstwie PBP Petrobudowa*, „Przegląd Budowlany” 1978, nr 8.

K. Zięba, „Nafciarze” czekają. Trwa budowa nowego stadionu Wisły Płock, „Inżynier Mazowska” 2021, nr 3/91.

Źródła internetowe

[http://pl.budownictwo.portal branzy budowlanej.org](http://pl.budownictwo.portalbranzybudowlanej.org)

<http://pl.wikipedia.org>

<https://builderpolska.pl>platforma-cde>

SYSTEM MANAGEMENT IN PŁOCK'S INDUSTRIAL CONSTRUCTION

Summary

The article discusses the history of the methods used in planning and management in Płock's industrial construction after the Second World War and during the time of the Third Polish Republic. During the 1970s, 1980s and 1990s Płock's construction society, which was linked to NOT, PZITB and TNP, was prominent in researching and implementing modern methods of investment management. Great examples of such activities were the construction of Masovian Refinery and Petrochemical Plant, Harvesting Machinery factories, and other instances of local government construction in the city Płock and in Płock voivodeship. It all resulted in Płock becoming a place of frequent meetings of both Polish and foreign engineers during which new modern technologies and methods of planning and management in construction and investment were discussed.

Keywords: management in construction, computerization, scientific conferences, method STEROD, system SHOD

BIBLIOGRAFIA MAZOWSZA PŁOCKIEGO ZA OKRES 1 I – 31 III 2022 R.

I. DZIAŁ OGÓLNY

Bibliografie

1. **BZIUK, Justyna.**: Bibliografia Mazowska Płockiego za okres 1 I – 31 III 2021 r. / opracowanie Justyna Bziuk, Ewa Kozłowska, Wiesława Mazurska, Iwona Typiak-Kowalska. – I-III 2022. // Notatki Płockie. – 2022, nr 1/270, s. 52-70

Czasopisma ukazujące się na terenie regionu

2. **Aktualności** Teatru Płockiego / red. kolegium. –2022, [R.15], nr stycznia-luty. – Płock: Teatr Dramatyczny im. Jerzego Szaniawskiego, 2022. – Dwumies. – ISSN 1641-7356
3. **Aktywny Senior**: kwartalnik Stowarzyszenia na Rzecz Wspierania Aktywności Seniorów „AS”. – 2022, [R. 4], nr 1. – Mława: Stowarzyszenie na Rzecz Wspierania Aktywności Seniorów „AS”, 2022. – Kwart.
Wydanie bezpłatne.
4. **Biuletyn** Informacyjny Powiatu Gostynińskiego. – 2022, [R.12], nr 32. – Gostynin: Powiat Gostyniński, 2022. – Niereg. – ISSN 2084-0896
5. **Biuletyn**. Kwartalnik Okręgowej Izby Lekarskiej w Płocku / redaktor naczelna Joanna Sokołowska. – 2022, [R.32], nr 1(143). – Płock: OIL, 2022. – Kwart. – ISSN 1509-0051
Biuletyn wyborczy.
6. **Biuletyn** Mazowieckiego Obserwatorium Rynku Pracy / red. Katarzyna Kozakowska, Hubert Samul, Anna Grochowska. – 2022, nr 1. – Warszawa: Mazowieckie Obserwatorium Rynku Pracy; Wojewódzki Urząd Pracy, 2022. – Kwart.
7. **Czas** Wisły: oficjalny magazyn piłkarskiej Wisły Płock. – 2022, nr 161-163. – Płock: Wisła Płock S.A., 2022. – Niereg.
Gazeta bezpłatna.
8. **Echo** Gąbina: kwartalnik miasta i gminy Gąbin / red. zespół. – 2022, [R. 27], nr 1-2. – Gąbin: UMiG, 2022. – Kwart. – ISSN 2354-0222
9. **Ekstra** Sierpc: Sierpc, Gozdowo, Mochowo, Rościszewo, Szczutowo, Zawidz / red. nacz. Anna Matuszewska. – 2022, [R. 6], nr 101-106. – Sierpc: Słowem namalowane Anna Matuszewska, 2022. – Dwutyg. – ISSN 2544-7114
10. **eWyszogrod.pl**: Czerwińsk, Bodzanów, Bulkowo, Mała Wieś, Młodzieszyn, Radzanowo, Wyszogród, Zakroczym, Brochów / red. nacz. Paweł Kłobukowski. – 2022, [R. 9], nr 83. – Wyszogród: Boruta Motors P. Kłobukowski, 2022. – Niereg. – ISSN 2544-476X
11. **Fan** Fary: przewodnik parafialny. – 2022. – Płock: Parafia św. Bartłomieja, 2022. – Rocz.
12. **Gazeta** Łącka: Informator Urzędu i Rady Gminy w Łącku / red. zespół. – 2022, [R. 28], nr 1(76). – Łąck: UG, 2022. – Niereg. – ISSN 2299-0372
Nr 1/2022(76) inny tytuł: Gmina Łąck: Gmina przyjazna ludziom.
13. **Gazeta** Samorządność / [red. nacz. Paweł Dąbrowski]. – 2022, nr 63-64. – Warszawa: MPG-Media, 2022. – Niereg. – ISSN 2299-7008
14. **Gazeta** Szkoły Wyższej im. Pawła Włodkowica / redaktor naczelna Kamila Bielińska. – 2022, [R.29], nr 55. – Płock: SWPW, 2022. – Półrocz. – ISSN 1425-2740
15. **Gazeta** Wyborcza / red. nacz. Adam Michnik. – 2022, nr 1-75. – Warszawa: Agora SA, 2022. – Dzień. – ISSN 0860-908X
Zawiera dod. Tygodnik Płock ; red. nacz. Arkadiusz Adamkowski.
16. **Głos** Słupna: Miesięcznik Samorządowy Gminy Słupno / red. nacz. Magdalena Kubacka. – 2022, [R. 18], nr 1(81). – Słupno: Gminny Ośrodek Kultury, 2022. – Mies. – ISSN 2544-6290
17. **GO!**: miesięcznik Grupy ORLEN / redaktor naczelna Joanna Zakrzewska. – 2022, [R.5],

- nr 1-3. – Płock: PKN ORLEN SA, 2022. – Mies.
- 17.a Gość** Niedzielnny: tygodnik katolicki / redaktor naczelny ks. Adam Pawlaszczyk. – 2022, R. 99, nr 1-12. – Katowice: Wydawnictwo Kurii Metropolitalnej w Katowicach, 2022. – Tyg. – ISSN 0137-7604
- 18. Inżynier** Mazowska / red. Andrzej Papliński, Krzysztof Zięba. – 2022, nr 1(95). – Warszawa: Mazowiecka Okręgowa Izba Inżynierów Budownictwa, 2022. – Dwumies. – ISSN 2083-0610
- 19. KNC** Króluj Nam Chryste: ogólnopolski miesięcznik dla ministrantów / red. nacz. Michał Bondyra. – 2022, nr 1-3. – Poznań : Drukarnia i Księgarnia św. Wojciecha, 2022. – Mies. – ISSN 1732-4556
- Tyt. dod.: Króluj Nam Chryste – Zawiera dod. „Pismo Duszpasterstwa Służby Liturgicznej Diecezji Płockiej”.
- 20. Kurier** Gminy Bulkowo / red. zespół. – 2022 [R. 10], nr 1(35). – Bulkowo: Urząd Gminy Bulkowo, 2022. – Kwart. – ISSN 2353-2165
- 21. Kurier** Wyszogrodzki: bezpłatny biuletyn Urzędu Gminy i Miasta Wyszogród. – 2022, [R. 3], wydanie 3. – Wyszogród: Urząd Gminy i Miasta Wyszogród, 2022. – Roc.
- 22. Mazowiecki** Rynek Pracy: Biuletyn Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Warszawie / red. nacz. Wiesława Lipińska. – 2022, [R. 18], nr 1. – Warszawa: Wojewódzki Urząd Pracy, 2022. – Kwart. – ISSN 2082-856X
- 23. Mazowsze.** Serce Polski: Pismo Samorządu Województwa Mazowieckiego / red. nacz. Małgorzata Wielechowska. – 2022, nr 1-3. – Warszawa: Urząd Marszałkowski Województwa Mazowieckiego, 2022. – Mies. – ISSN 2544-6738
- 24. MiastO!Żyje:** płocki miesięcznik kulturalny / oprac. Płocki Ośrodek Kultury i Sztuki im. Themersonów i Wydział Promocji i Informacji Urzędu Miasta Płocka. – 2022, [R.11], nr 2/3. – Płock: Urząd Miasta, 2022. – Dwumies.
- Wydanie bezpłatne.
- 25. Miesięcznik** Pasternski Płocki: organ urzędowy Diecezji Płockiej / red. ks. Dariusz Malczyk. – 2022, [R. 107(117)], nr 1-3. – Płock: Kuria Diecezjalna Płocka, 2022. – Mies. – ISSN 0209-3642
- 26. Nasz** Gostynin: biuletyn miejski / red. zespół. – 2022, [R. 11], nr 1(57). – Gostynin: Gmina Miasta Gostynina. Wydział Promocji Miasta i Ochrony Zdrowia 2022. – Kwart. – ISSN 2081-4364
- 27. Nasz** Płock: bezpłatny magazyn mieszkańców Płocka i Mazowsza Płockiego / redaktor naczelny Jan Bolesław Nycek. – 2022, [R.19], nr 1(150)-2(151). – Płock: Wydawnictwo MAROW – Jan Bolesław Nycek, 2022. – Niereg. – ISSN 1731-5484
- 28. Nasz** Sierpc: biuletyn Rady i Burmistrza / red. zespół. – 2022, nr 1. – Sierpc: Gmina Miasto Sierpc, 2022. – Kwart. – ISSN 2658-0888
- 29. Nasza** Gmina: informator Gminy Stara Biała / red. zespół. – 2021, [R. 12], nr 1(42). – Stara Biała: Urząd Gminy, 2022. – Kwart.
- 30. Nasza** Gmina Radzanowo: bezpłatny kwartalnik samorządowy red. zespół. – 2022, [R. 12], nr 36. – Radzanowo: Urząd Gminy, 2022. – Kwart. – ISSN 2084-0853
- 31. Nasza** Katedra: biuletyn Parafii św. Zygmunta w Płocku. – 2022, nr 175(227)-187(239). – Płock: Parafia św. Zygmunta, 2022. – Tyg.
- 32. Notatki** Płockie: kwartalnik Towarzystwa Naukowego Płockiego / [red. nacz. Grzegorz Gołębiowski]. – 2022, [R. 66], nr 1/270. – Płock: TNP, 2022. – Kwart. – ISSN 0029-389X
- Streszcz. ang., pol.
- 33. PetroNews** / redaktor naczelna Agnieszka Stachurska. – 2022, [R.10], nr 1-6. – Płock: Sentra Media Sp. z o.o., 2022. – Dwutyg. – ISSN 2353-0863
- 34. Pielęgniarstwo** w Opiece Długoterminowej=Long-Term Care Nursing: kwartalnik międzynarodowy / redaktor naczelny Mariola Głowacka. – 2022, [R.7], nr 01. – Płock: Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa, 2022. – Kwart. – ISSN 2450-8624
- Streszcz. w jęz. ang.
- 35. Praca** i Rozwój: Biuletyn Miejskiego Urzędu Pracy w Płocku / redaktor naczelny Daniel Olender. –

- 2022, [R.6] nr 1. – Płock: Miejski Urząd Pracy w Płocku, 2022. – Kwart. – ISSN 2543-7968
- 36. Sprawozdanie** z działalności Towarzystwa Naukowego Płockiego za rok 2021 / red. zespół. – 2022. – Płock: Towarzystwo Naukowe Płockie, 2022. – Rocz. – ISSN 1233-6696
- 37. Stanisławówka:** biuletyn parafialny / red. prob. ks. Wiesław Kania, Monika Kamińska. – 2022, nr 1-13. – Płock: Parafia św. Stanisława Kostki, 2022. – Tyg.
- 38. Twoja** Lokalna Kutna i Okolice / red. prow. Krzysztof Szymański. – 2022, [R. 2], nr 12-16. – Kutno: Projekt Portal Sp. z o.o, 2022. – Tyg. – ISSN 2720-118X
- 39. Tygodnik Płocki** / red. nac. Tomasz Szatkowski. – 2022, [R. 50], nr 1-13. – Płock: Tygodnik Płocki Sp. z o. o., 2022. – Tyg. – ISSN 0208-6972
- 40. Wiadomości Parafialne** (Płock): Parafia św. Krzyża w Płocku. – 2022, [R. 10], nr 1-13. – Płock: Parafia św. Krzyża. 2022. – Tyg.
- 41. Wiadomości PortalPłock** / redaktor Michał Wiśniewski. –2022, [R.5], nr 51-53. – Płock: Local Media Group, 2022. – Mies. – ISSN 2544-9729
- 42. Wieś Mazowiecka:** Miesięcznik Mazowieckiego Ośrodka Doradztwa Rolniczego / red nac. Wojciech Asiński. – 2022, nr 1-3. – Warszawa: Mazowiecki Ośrodek Doradztwa Rolniczego, 2022. – Mies. – ISSN 1507-4714
- 43. Wieści Muzealne:** Kulturalny Magazyn Muzealny / red. zespół. – 2022, [R. 10], nr 1(21). – Sierpc: Muzeum Wsi Mazowieckiej, 2022. – Półroc. – ISSN 2299-937X
- 44. Zagraj to Sam:** przeboje w zapisie nutowym / red. nac. Janusz Wiśniewski. – 2022, [R.29], nr I (260). – Płock: Studio „Bis”, 2022. – Kwart. – ISSN 1231-0980
- 45. Zeszyty Jagiellońskie:** [dokument elektroniczny]: Pismo Uczniów, Nauczycieli i Przyjaciół LO im. Króla Władysława Jagiełły w Płocku / opiekun zespołu Wiesław Kopeć. – 2022, [R.21], nr 133. – Płock: LO im. Wł. Jagiełły, 2022. – Niereg.

Poszczególne okręgi i miejscowości

Sierpc

- 46. IP:** Sierpc 2.0 – miasto zorientowane na technologię i na człowieka / IP. – 29 III 2022. // Ekstra Sierpc. – 2022, nr 106, s. 16, il.
Konferencja podsumowująca projekt „Sierpc 2.0 – Rozwiązania EcoSmart z zakresu zarządzania miastem”.

Bibliografie. Pamiętniki. Wspomnienia

- 47. Odnaleźć** człowieka: 50 lat plebiscytu Płoczanin Roku/ pod redakcją Joanny Banasiak i Piotra Grysztanowicza. – Płock: Książnica Płocka im. Władysława Broniewskiego, 2022. – 204 strony: ilustracje; 25 cm.
ISBN 978-83-66228-19-1
— SZATKOWSKA, Lena.: Fundacja Nobiscum o artystach = poz. 231

Borowski, Kacper (bp)

- 48. PIĘTKA, Włodzimierz.:** Wspólny duchowy mianownik / Włodzimierz Piętka. – 20 III 2022. // Gość Niedzielny. – 2022, nr 11, dod. Gość Płocki, nr 11/675, s. VI-VII, il.

Broniewski, Władysław

- 49. KARWACKA, Ewelina.:** Broniewski jak dąb i Światowid / Ewelina Karwacka. – 11 II 2022. // Gazeta Wyborcza. – 2022, nr 34, dod. Tygodnik Płock, s. 8, il.
Rok Władysława Broniewskiego w Płocku z okazji 125. rocznicy urodzin i 60. rocznicy śmierci poety. Wystawa „Broniewski rozpostarty szeroko” w Książnicy Płockiej.
- 50. SZATKOWSKA, Lena.:** Dama wśród Obywateli: minął Rok Zimińskiej, jest Rok Broniewskiego / Lena Szatkowska. – 25 I 2022. // Tygodnik Płocki. – 2022, nr 4, s. 10, il.

Władysław Broniewski i Mira Zimińska-Sygietyńska a Płock.

- 51. WIKTOROWSKA, Iwona.**: Broniewski w Gimnazjum Polskim w Płocku / Iwona Wiktorowska. // Zeszyty Jagiellońskie. – 2022, nr 133, s. 13-24, il.
– WIKTOROWSKA, Iwona.: Z Broniewskim po Płocku z początku XX wieku = poz. 91

Cempura, Dorota

- 52. CEMPURA, Dorota.**: A sen to miałam, choć nie spałam... / z Dorotą Cempurą rozmawia Leszek Skierski. – III 2022. // Aktualności Teatru Płockiego. – 2022, nr marzec-kwiecień, s. 12-14, il. // Nasz Płock. – 2022, nr 2(151), s. 10, il.

Chojnacki, Jakub

- 53. CHOJNACKI, Jan (1923-).**: Meldunki z ostatniej linii frontu: wiejskie, myśliwskie, studenckie i żołnierskie / płk. arch. Jan Józef Chojnacki pod redakcją Stanisława Jana Dąbrowskiego. – [Lublin]: Aneta Arciszewska; pod Auspicjami Rotary Club Lublin Centrum, 2022. – 432 strony: ilustracje, fotografie, portrety; 25 cm.

Miejsce wydania na podstawie nazwy instytucji sprawczej. – Bibliografia prac autora na stronach 429-430. ISBN 978-83-963969-0-7

Góralski, Wojciech

- 54. GÓRALSKI, Wojciech.**: Kiedy nauka ma ludzką twarz? / z Wojciechem Góralskim rozmawia Włodzimierz Piętka. – 30 I 2022. // Gość Niedzielny. – 2022, nr 4, dod. Gość Płocki, nr 4/668, s. IV, il.

Wojciech Góralski – prawnik i kanonista odznaczony medalem Zasłużony dla Płocka.

– Jankowski i Góralski = poz. 62

Grała, Marek

- 55. CZAJKOWSKI, Grzegorz.**: Pożegnanie wielkiego poety: Marek Grała (1954-2022) / Grzegorz Czajkowski. – II 2022. // Nasz Płock. – 2022, nr 1(150), s. 15, il.

- 56. KOZANECKI, Jarosław.**: Ten, dla którego poezja była najważniejsza: Marek Grała (1954-2022) / Jarosław Kozanecki. – 21 I 2022. // Gazeta Wyborcza. – 2022, nr 16, dod. Tygodnik Płock, s. 1, 7, fot.

Poezję ukochał jak mało kto

- 57. SZATKOWSKA, Lena.**: Żegnamy Marka Grałę (1954-2022) / Lena Szatkowska. – 25 I 2022. // Tygodnik Płocki. – 2022, nr 4, s. 6, il.

Grzegorzewski, Jerzy

- 58. GRZEGORZEWSKI, Jerzy.**: W szpitalu, na bieżni, w Tatrach... / z Jerzym Grzegorzewskim rozmawia Joanna Sokołowska. – III 2022. // Biuletyn. Kwartalnik Okręgowej Izby Lekarskiej w Płocku. – 2022, nr 1(143), s. 14-15, il.

Rozmowa dot. również rozwoju oddziału onkologicznego i postępów w leczeniu w Płocku chorych na nowotwory.

Gumowski, Franciszek

- 59. ZIELIŃSKI, Przemysław.**: Doktor Franciszek Gumowski z Sierpca: aneks biograficzny / Przemysław Zieliński. – I-III 2022. // Notatki Płockie. – 2022, nr 1/270, s. 7-16, il.

Bibliogr. – Streszcz. w jęz. ang. Zawiera m.in. czarno-białe zdjęcia dokumentów oraz portretowe.

Herbert, Zbigniew

- 60. KONARSKA-PABINIĄK, Barbara.**: Herbert w Gostyninie: warto przypomnieć / Barbara Konarska-Pabiniak. – II 2022. // Nasz Płock. – 2022, nr 1(150), s. 11, il.

Zawiera tryptyk „Pan Cogito na zadany temat: Przyjaciele odchodzą”.

Janke, Helena

61. (EG): Gostynin – Lagenfeld: odeszła współzałożycielka partnerstwa / (eg). – 25 I 2022. // Tygodnik Płocki. – 2022, nr 4, s. 14, il.
Mniejszość niemiecka wokół Gostynina przed II wojną światową oraz sylwetka Heleny Janke (zawiera jej czarno-białe zdjęcie)

Jankowski, Edward

62. Jankowski i Góralski: medale „Zasłużony dla Płocka” / opracowanie (jac). – 11 I 2022. // Tygodnik Płocki. – 2022, nr 2, s. 5
Edward Jankowski i Wojciech Góralski.

Jaroszewski, Artur

63. JAROSZEWSKI, Artur: Dekada przewodniczącego / z Arturem Jaroszewskim rozmawia Jan B. Nyczek. – II 2022. // Nasz Płock. – 2022, nr 1(150), s. 6-7, il.
Podsumowanie z okazji dziesięciolecia pełnienia funkcji przewodniczącego rady Miasta Płocka przez Artura Jaroszewskiego.

Kacer, Barbara

64. WANECKI, Jarosław: Barbara Kacer (1935-2021) / Jarosław Wanecki. – III 2022. // Biuletyn. Kwartalnik Okręgowej Izby Lekarskiej w Płocku. – 2022, nr 1(143), s. 19, il.
Barbara Kacer – lekarz dentysta i płocka działaczka społeczna.

Kamiński, Jarosław (ks.)

65. KAMIŃSKI, Jarosław: Poznaj swojego proboszcza: 10 pytań do ks. kanonika Jarosława Kamińskiego / z Jarosławem Kamińskim rozmawia Marcin Werner. – 2022. // Fan Fary. – 2022, s. 8-10, il.
Rozmowa z nowym proboszczem Fary.

Krakowski, Czesław

66. (RED): Płocki patrycjusz: Czesław Jacenty Krakowski (1950-2022) / (red). – II 2022. // Nasz Płock. – 2022, nr 1(150), s. 15, il.

Krowicka, Teresa

67. BS: Przeżyła wiele, zrobiła wiele...: Papież Franciszek odznaczył płocczankę Krzyżem Zasługi „Pro Ecclesia et Pontifice” / BS. – 22 III 2022. // Tygodnik Płocki. – 2022, nr 12, s. 2, il.

Kubik, Henryk

– SEWERYNIAK, Henryk.: Miłosierny z Gostynina = poz. 239

Lewandowski, Janusz

68. (LESZ): Żegnamy malarza Janusza Lewandowskiego (1937-2022) / (lesz). – 18 I 2022. // Tygodnik Płocki. – 2022, nr 3, s. 10, il.

Magierski, Piotr

69. MAGIERSKI, Piotr: Piotr spełnia muzyczne marzenia w Bostonie: płocczanie z pasją / Piotr Magierski; rozmawiała Karolina Burzyńska. – 28 I 2022. // Gazeta Wyborcza. – 2022, nr 22, dod. Tygodnik Płock, s. 1, 4-5, il.

Wśród gwiazd w Bostonie

Rozmowa z Piotrem Magierskim, absolwentem LO im. Marszałka Stanisława Małachowskiego,

studentem Berklee College of Music.

Michalak, Anna

70. BRUDNOWSKI, J.: Powiatowy Kącik Artystyczny: Anna Michalak / J. Brudnowski. – IV 2022. // Biuletyn Informacyjny Powiatu Gostynińskiego. – 2022, nr 32, s. 26-27, il.

Miller, Jędrzej

71. SZATKOWSKA, Lena.: Pożegnanie Jędrzeja Millera (1937-2021) / Lena Szatkowska. – 8 II 2022. // Tygodnik Płocki. – 2022, nr 6, s. 19, il.
Jędrzej Miller - dziennikarz Petro Echa, sekretarz redakcji Tygodnika Płockiego.

Mroczkowski, Ireneusz (ks.)

– GRZYBOWSKI, Michał Marian.: Ks. prałat prof. dr hab. Ireneusz Mroczkowski = poz. 233

Olewnik, Krzysztof

72. BRÓŃSKI, Grzegorz.: Prokuratura: to on zlecił porwanie Olewnika / Grzegorz Broński. – 08 II 2022. // Gazeta Polska Codziennie. – 2022, nr 26, s. 16, il.
Proces Jacka K. oskarżonego o zlecenie porwania i zamordowania Krzysztofa Olewnika.

Patrowicz, Mariusz

73. LEWANDOWSKA, Anna.: Pomaganie to obowiązek: Wielka Orkiestra Świątecznej Pomocy / Anna Lewandowska. – 25 II 2022. // Gazeta Wyborcza. – 2022, nr 46, dod. Tygodnik Płock, s. 1, 7, il.

Wspólny posiłek biznesmenów M. Patrowicza i D. Patrowicza z prezydentem Płocka - A. Nowakowskim oraz okładka płockiego dodatku do Gazety Wyborczej wylicytowane na aukcji 29. finału Wielkiej Orkiestry Świątecznej Pomocy.

Pietrzak, Teresa

74. WP.: Miała w sobie salezjańskiego ducha / wp. – 9 I 2022. // Gość Niedzielny. – 2022, nr 1, dod. Gość Płocki, nr 1/665, s. III, il.

Teresa Pietrzak – zasłużona społeczniczka, nauczycielka historii i katechetka.

Prusiński, Stefan (ks.)

75. M.: Pożegnanie księdza Stefana Prusińskiego / M. – 8 III 2022. // Ekstra Sierpc. – 2022, nr 105, s. 16, il.

Ks. kan. Stefan Prusiński (1930-2022), wieloletni proboszcz parafii w Borkowie Kościelnym.

Pszczółkowska, Helena

– Na Międzytorzu i przy Mostowej = poz. 174

Siennicki, Stanisław

76. SZCZUTOWSKA, Ewa.: Lekarze – patroni naszych ulic / Ewa Szczutowska. – III 2022. // Biuletyn. Kwartalnik Okręgowej Izby Lekarskiej w Płocku. – 2022, nr 1(143), s. 10, il.

Steckiewicz, Władysław

77. Władysław Steckiewicz (1936-2022): pożegnanie. – 11 III 2022. // Gazeta Wyborcza. – 2022, nr 58, dod. Tygodnik Płock, s. 6, il.

Tomaszewska, Magdalena

78. TOMASZEWSKA, Magdalena.: Mira-Magda / z Magdaleną Tomaszewską rozmawia Leszek

Skierski. // Nasz Płock. – 2022, nr 1(150), s. 4, il.

79. TOMASZEWSKA, Magdalena.: Z M. Zimińską po Mazowszu / z Magdaleną Tomaszewską rozmawia Leszek Skierski. // Aktualności Teatru Płockiego. – 2022, nr styczeń-luty, s. 12-15, il.

Umiński, Michał

– UMIŃSKI, Michał.: „Oni od wielu lat wiedzieli, że to nastąpi...” = poz. 143

Walczykiewicz (rodzina)

– KONARSKA-PABINIAK, Barbara.: Herbert w Gostyninie = poz. 60

Wnukowski, Apolinary (bp)

– PIĘTKA, Włodzimierz.: Wspólny duchowy mianownik = poz. 48

Wojciechowska, Elżbieta

80. MAŁECKA, Agnieszka.: Wiara mnie trzymała / Agnieszka Małeczka. – 6 II 2022. // Gość Niedzielny. – 2022, nr 5, dod. Gość Płocki, nr 5/669, s. VI-VII, il.

Elżbieta Wojciechowska – działaczka płockiej „Solidarności”. Diecezjalny Punkt Apteczny przy Stanisławówce.

Wojciechowski, Wacław

81. ŻUK, Daniela.: Współtwórca Bizona: dr inż. Wacław Wojciechowski (1934-2021) / Daniela Żuk. – III 2022. // Nasz Płock. – 2022, nr 2(151), s. 15, il.

Wójcik, Henryk

82. PAWLAK, Stanisław.: Henryk Wójcik (1935-2021): z żałobnej karty / Stanisław Pawlak. – I-III 2022. // Notatki Płockie. – 2022, nr 1/270, s. 50-51, il.

Bibliogr. – Streszcz. w jęz. ang.

Zieliński, Gustaw

– WIŚNIEWSKI, Bartosz.: Nieznany list Aleksieja Tołstoja do Gustawa Zielińskiego = poz. 193

Zimińska-Sygietyńska, Mira

– SZATKOWSKA, Lena.: Dama wśród Obywateli = poz. 50

II. ŚRODOWISKO GEOGRAFICZNE

Hydrologia. Klęski elementarne

83. LEWANDOWSKA, Anna.: Są pytania: kto kradnie pieniądze dla powodzian?: z archiwów płockiej PZPR / Anna Lewandowska. – 07 I 2022. // Gazeta Wyborcza (Wyd. zasadnicze). – 2022, nr 4, dod. Tygodnik Płock, s. 1, 4-7, il.

Powódź w 1982 r. w Płocku i okolicy.

84. STACHURSKA, Agnieszka.: Budynek pod zamrożoną wodą...: 40 lat po wielkiej powodzi na Radziwiu / Agnieszka Stachurska. – 13 I 2022. // PetroNews. – 2022, nr 1, s. 1, 2, il.

Bilans powodzi z 1982 roku (zawiera czarno-białe zdjęcia z tego okresu).

85. Widok to był makabryczny, ludzie na dachach...: kalendarium powodzi. – 07 I 2022. // Gazeta Wyborcza (Wyd. zasadnicze). – 2022, nr 4, dod. Tygodnik Płock, s. 1, 4-8, il.

Zdjęcia powodzi z 1982 r. w Płocku i okolicy ze zbiorów Muzeum Mazowieckiego w Płocku. Opis wydarzeń z 8-22 stycznia 1982 r.

86. WOŹNIAK, Hubert.: Żywiołu nikt nie potrafił opanować: wspominali świadkowie / Hubert Woźniak. – 07 I 2022. // Gazeta Wyborcza (Wyd. zasadnicze). – 2022, nr 4, dod. Tygodnik Płock,

s. 1, 2-3, il.
Powódź w 1982 r. w Płocku i okolicy.

Ochrona środowiska. Ekologia

- AS.: Umowa na realizację projektu Blue Bridge podpisana = poz. 99
- **Co kryje** się pod nazwą Blue Bridge? = poz. 101
- **Grupa ORLEN** inwestuje w wodór = poz. 105
- IP.: Sierpc 2.0 – miasto zorientowane na technologię i na człowieka = poz. 46
- **Przyjęliśmy** strategię wodorową do 2030 roku = poz. 124
- WEREDA, Beata.: Kierunki rozwoju energetyki w województwie mazowieckim w kontekście polityki klimatyczno-energetycznej Unii Europejskiej = poz. 97

IV. HISTORIA

Nauki pomocnicze: archiwistyka, dyplomatyka, numizmatyka, medalierstwo...

- CEGLAREK, Michał.: Honor Płocka = poz. 90
- 87. (JAC).:** Poznajcie dokumenty z tamtych czasów: jak wyglądał Płock w pierwszych powojennych latach? / (jac). – 8 III 2022. // Tygodnik Płocki. – 2022, nr 10, s. 4, il.
Sesja naukowa pt. „Płock w latach 1945-1950 w świetle dokumentów z zasobu Archiwum Państwowego w Płocku”.
Prezentacja publikacji pt. „Księga obrad Miejskiej Rady Narodowej Miasta Płocka”, T.6.
- SZATKOWSKA, Lena.: Album „Niezwykły Gość Ziemi Płockiej” = poz. 240

Historia miejscowości. Historiografia

Gostynin

- (eg).: Gostynin – Lagenfeld = poz. 61

Kępa Polska

- 88. STAWIARSKI, Krzysztof.:** Kępa Polska: od Przystani Żeglugi Parowej do powstania Straży Ogniowej / Krzysztof Stawiarski, Zdzisław Leszczyński. – Płock; Grzybów: Fundusz Lokalny Ziemi Płockiej „Młodzi Razem”, [2021]. – 199 s.: Fotografie, ilustracje; 21 cm.
Na okładce: 100 lat – 1921-2021 – w jedności. – Brak ISBN.

Łubki

- 89. Pamięć** o historii Nowych Łubek w nowo powstałej publikacji „Łubki – ocalimy resztki historii, która minęła bezpowrotnie”. – IV 2022. // Kurier Gminy Bulkowo. – 2022, nr 1(35), s. 6-7, il.

Płock

- 90. CEGLAREK, Michał.:** Honor Płocka / Michał Ceglarek; partner publikacji Fundacja Grupy PERN. – I-III 2022. // Karta. – 2022, nr 110, s. 52-69, il.
Najazd bolszewików na Płock w 1920 r. i odznaczenie Płocka i jego obrońców Krzyżem Walecznych przez Marszałka Józefa Piłsudskiego – relacje świadków tamtych zdarzeń, m. in. Marii Macieszyny, Marceliny Rościszewskiej, Tadeusza Świeckiego, Janiny Śmieciuszewskiej, por. Iskandera Achmatowicza, Stanisława i Zofii Bentleyów.
– SZATKOWSKA, Lena.: Płockie „Betlejem Miłosierdzia” = poz. 241
- 91. WIKTOROWSKA, Iwona.:** Z Broniewskim po Płocku z początku XX wieku / Iwona Wiktorowska. // Zeszyty Jagiellońskie. – 2022, nr 133, s. 4-12, il.

Łąck

92. GOŁĘBIEWSKI, Grzegorz.: Funkcjonowanie harcerskiego ośrodka w Łącku k/Płocka w 1920 r. / Grzegorz Gołębiewski. – I-III 2022. // Notatki Płockie. – 2022, nr 1/270, s. 17-32, il. Bibliogr. – Streszcz. w jęz. ang. Zawiera czarno-białe zdjęcia pałacu z czasopisma „Harczerz”.

Opracowania według okresów

Historia 1795–1918 r.

93. KRAWCZYK-KRAJCZYŃSKA, Ilona.: Chcą ocalić zapomniane: po powstańczych śladach / Ilona Krawczyk-Krajczyńska. – 6 II 2022. // Gość Niedzielny. – 2022, nr 5, dod. Gość Płocki, nr 5/669, s. VIII, il.

Dot. poszukiwań śladów Bitwy pod Słominem 28 stycznia 1863 r.

Historia 1918–1939 r.

- CEGLAREK, Michał.: Honor Płocka = poz. 90
- DOMOSŁAWSKA, Daria.: Młodzież Polskiego Czerwonego Krzyża w Płocku „zapuściła korzenie” na następne 100 lat = poz. 186
- GOŁĘBIEWSKI, Grzegorz.:. Funkcjonowanie harcerskiego ośrodka w Łącku k/Płocka w 1920 r. = poz. 92

Historia 1939–1945 r.

- LEWANDOWSKA, Anna.: Hanka, Estera i inne = poz. 157

Historia 1944–1989 r.

- GOŁĘBIEWSKI, Grzegorz.:. [Władze państwowe wobec Kościoła Rzymskokatolickiego diecezji płockiej w latach 1945-1970 – recenzja] = poz. 232
- MAŁECKA, Agnieszka.:. Wiara mnie trzymała = poz. 80

V. ETNOGRAFIA

Zagadnienia ogólne

- LEWANDOWSKA, Anna.: Czarodziejki z Wączęmina = poz. 206

Obyczaje. Obrzędy

- PIĘTKA, Włodzimierz.:. Mądra równowaga ducha = poz. 237

VI. ZAGADNIENIA GOSPODARCZE

Gospodarka. Zagadnienia ogólne

- FURMAN, Tomasz.:. Popyt na asfalty nadal będzie duży = poz. 103
- LEWANDOWSKA, Anna.: Pomaganie to obowiązek = poz. 73

Budownictwo. Inwestycje

94. BURZYŃSKA, Karolina.: 59 budynków na 25-lecie. A w kolejce następne : inwestycje MTBS / Karolina Burzyńska. – 11 II 2022. // Gazeta Wyborcza. – 2022, nr 34, dod. Tygodnik Płock, s. 1, 4-5, il.

25-lecie płockiego Miejskiego Towarzystwa Budownictwa Społecznego.

- DANIELUK, Jacek.:. Co czeka płocczan w 2022 roku = poz. 161
- (eg).: Po kontroli PZPN = poz. 215
- **Grupa** Orlen stawia na innowacyjne i ekologiczne projekty = poz. 106

- **Inżynier** Mazowska = poz. 18
  - (jac.): Jak liczyć zadłużenie Płocka? = poz. 163
  - LEWANDOWSKA, Anna.: A w Płocku dzięki Unii... = poz. 166
  - **Milionowe** wsparcie dla Gminy i Miasta Wyszogród = poz. 173
  - 95. Na tropie** inwestycji w Sierpcu. – 17 IV 2022. // Nasz Sierpc. – 2022, nr 1, s. 14-17, il. – (Miejskie inwestycje)
  - **Nowoczesne** instalacje motorem do dalszego rozwoju = poz. 115
  - **Planowane** inwestycje na 2022 rok = poz. 175
  - 96. RAD.:** Czy pamiętacie Lewka?: historyczne źródółko znów będzie działać / rad. – 4 I 2022. // Tygodnik Płocki. – 2022, nr 1, s. 6, il.
- Dawne źródółka „Lewki” na Wzgórzu Tumskim - studenckie projekty ich odtworzenia.

Automatyzacja. Informatyka

- IP.: Sierpc 2.0 – miasto zorientowane na technologię i na człowieka = poz. 46

Przemysł

Energetyka. Gazownictwo

- BEREZOWSKI, Andrzej.: PKN ORLEN coraz bliżej zbudowania koncernu multienergetycznego = poz. 100
  - FURMAN, Tomasz.: Kontrowersje wokół wyceny rafinerii Lotosu = poz. 102
  - GROCHMAŁSKI, Piotr. : Polski cios w rosyjski imperializm energetyczny = poz. 104
  - **Grupa** Orlen stawia na innowacyjne i ekologiczne projekty = poz. 106
  - KOWALCZYK, Grzegorz.: Sprzedaż Lotosu, by rozwijać Orlen = poz. 109
  - KOZAK, Michał.: Na efekt synergii poczekamy = poz. 110
  - KOZIEŁ, Hubert.: Saudi Aramco – globalna potęga wchodzi do regionu = poz. 111
  - LICHON, Konrad.: Tytuł Człowieka Roku „Wprost” 2021 przyznany = poz. 113
  - MAŁECKI, Grzegorz.: Cena naftowej dywersyfikacji = poz. 114
  - **Nowoczesne** instalacje motorem do dalszego rozwoju = poz. 115
  - OBAJTEK, Daniel.: Nie chcemy dłużej dać się rozgrywać = poz. 116
  - OBAJTEK, Daniel.: O sankcjach decydują politycy = poz. 117
  - OLECHNOWICZ, Paweł.: To nie fuzja, to parcelacja = poz. 118
  - OMACHEL, Radosław.: Rozbiór Lotosu = poz. 119
  - PAĆZKOWSKI, Krzysztof.: Odpowiedź na surowcową gorączkę = poz. 122
  - SAULSKI, Arkady.: Orlen jest już zielony = poz. 126
  - SAWICKI, Bartłomiej.: Cisza przed NABE, czyli 2022 rok okiem „wielkiej czwórki” = poz. 127
  - SAWICKI, Bartłomiej.: ORLEN rośnie: dostał zielone światło dla przejęcia PGNiG = poz. 128
  - SAWICKI, Bartłomiej.: Państwowe spółki mogą zdominować nowe rozdanie morskich wiatraków = poz. 129
  - SOMMER, Marcelli.: Drugie dzielenie offshore’owego tortu = poz. 130
  - 97. WEREDA, Beata.:** Kierunki rozwoju energetyki w województwie mazowieckim w kontekście polityki klimatyczno-energetycznej Unii Europejskiej / Beata Wereda, Elżbieta Polak. – III 2022. // Mazowsze: Studia Regionalne. – 2022, nr 40, s. 27-54, il.
- Streszcz. pol., eng.
- Omówienie problematyki zaopatrzenia województwa mazowieckiego w energię i paliwa oraz systemów energetycznych funkcjonujących w regionie w latach 2010-2020.
- **Wiatr** na Morzu Bałtyckim napędzi przyszłość Orlenu = poz. 135
  - WOŚKO, Maciej.: Komu nie podoba się ta fuzja? = poz. 138

Polski Koncern Naftowy ORLEN SA

98. AS.: Połączenie ORLENU z LOTOSEM: czterech partnerów do środków zaradczych, stacje Koncernu na Węgrzech / AS. – 27 I 2022. // PetroNews. – 2022, nr 2, s. 4, il. – (ORLEN Bez Tajemnic)

Konferencja prasowa dot. realizacji środków zaradczych przy fuzji PKN ORLEN z Lotosem.

99. AS.: Umowa na realizację projektu Blue Bridge podpisana: na czym polega ta inwestycja? / AS. – 10 II 2022. // PetroNews. – 2022, nr 3, s. 4, il. – (ORLEN Bez Tajemnic)

Podpisanie umowy o finansowaniu badań pilotażowych i opracowaniu koncepcji projektu Blue Bridge w ramach gospodarki obiegu zamkniętego.

100. BEREZOWSKI, Andrzej.: PKN ORLEN coraz bliżej zbudowania koncernu multienergetycznego / Andrzej Berezowski. – 1 II 2022. // Tygodnik Solidarność. – 2022, nr 5, s. 34-35, fot.

Fuzja Orlenu z Lotosem. Tworzenie koncernu multienergetycznego.

101. Co kryje się pod nazwą Blue Bridge?: PKN ORLEN i „Wodociągi Płockie” zrealizują innowacyjny projekt / opracowanie (ek). – 8 II 2022. // Tygodnik Płocki. – 2022, nr 6, s. 7, il.

Projekt wykorzystania odzyskanej wody w przemyśle w ramach gospodarki obiegu zamkniętego.

102. FURMAN, Tomasz.: Kontrowersje wokół wyceny rafinerii Lotosu / Tomasz Furman. – 24 I 2022. // Parkiet (Wyd. elektroniczne). – 2022, nr 18, s. 13, il.

Fuzja Orlenu z Lotosem. Parytet wymiany na akcje Orlenu dla akcjonariuszy Lotosu.

103. FURMAN, Tomasz.: Popyt na asfalty nadal będzie duży / Tomasz Furman. – 31 I 2022. // Parkiet (Wyd. elektroniczne). – 2022, nr 24, s. 12, fot.

Zakup 9. terminali paliwowych i 2. zakładów produkujących asfalt od Lotosu przejmowanego przez PKN ORLEN SA.

– GO! = poz. 17

104. GROCHMALSKI, Piotr.: Polski cios w rosyjski imperializm energetyczny / Piotr Grochmalwski. – 19 I 2022. // Gazeta Polska. – 2022, nr 03, s. 34-36, il.

Fuzja Orlenu z Lotosem. Saudi Aramco partnerem strategicznym w budowie koncernu multienergetycznego.

105. Grupa ORLEN inwestuje w wodór. – II 2022. // GO!. – 2022, nr 2, s. 5, il.

Rozwój gospodarki wodorowej dopełnieniem Strategii Grupy ORLEN do 2030 roku.

106. Grupa Orlen stawia na innowacyjne i ekologiczne projekty. – 31 III 2022. // Rzeczpospolita. – 2022, nr 75, dod. Zrównoważone Inwestycje, s. E1, il.

107. GRZESZAK, Adam.: Z fuzji w stopę / Adam Grzeszak. – 19-25 I 2022. // Polityka. – 2022, nr 4, s. 38-40, il.

Realizacja antymonopolowych środków zaradczych ustalonych przez KE warunkiem fuzji Orlenu z Lotosem. Obawy przed sprzedażą przejętych przez MOL i Saudi Aramco aktywów kapitałowi rosyjskiemu.

108. GUTOWSKI, Cezary.: Wrócili z Beduinem: ORLEN Team w Rajdzie Dakar / Cezary Gutowski. – 21 I 2022. // Przegląd Sportowy. – 2022, nr 16, s. 11, il.

Statuetka Beduina dla Kamila Wiśniewskiego za trzecie miejsce w wyścigu quadów.

109. KOWALCZYK, Grzegorz.: Sprzedaż Lotosu, by rozwijać Orlen / Grzegorz Kowalczyk. – 13 I 2022. // Dziennik Gazeta Prawna (Wyd. elektroniczne). – 2022, nr 8, s. A1, A2, il.

Orlen wypełnia warunki Brukseli

Realizacja antymonopolowych środków zaradczych określonych przez KE warunkiem fuzji Orlenu z Lotosem.

110. KOZAK, Michał.: Na efekt synergii poczekamy / Michał Kozak; rozmawiał Grzegorz Kowalczyk. – 20 I 2022. // Dziennik Gazeta Prawna (Wyd. elektroniczne). – 2022, nr 13, s. A9, fot.

Rozmowa z Michałem Kozakiem, analitykiem Domu Maklerskiego Trigon o fuzji Orlenu z Lotosem i partnerze strategicznym – Saudi Aramco.

111. KOZIEŁ, Hubert.: Saudi Aramco – globalna potęga wchodzi do regionu / Hubert Kozieł. – 24 I 2022. // Parkiet (Wyd. elektroniczne). – 2022, nr 18, s. 12, il.

Saudi Aramco partnerem strategicznym PKN ORLEN SA w fuzji Orlenu z Lotosem.

112. KUBLIK, Andrzej: Oni przejmują majątek Lotosu / Andrzej Kublik. – 13 I 2022. // Gazeta Wyborcza (Wyd. zasadnicze). – 2022, nr 9, s. 12, il.

Realizacja antymonopolowych środków zaradczych określonych przez KE warunkiem fuzji Orlenu z Lotosem.

– KUSA, Katarzyna.: Świąteczne paczki dla seniorów = poz. 144

113. LICHONŃ, Konrad: Tytuł Człowieka Roku „Wprost” 2021 przyznany : gala nagród „Wprost” / tekst: Konrad Lichoń. – 28 I -3 II 2022. // Wprost (Wyd. elektroniczne). – 2022, nr 4, s. 155-176, fot.

Nagroda specjalna z okazji 40-lecia tygodnika „Wprost” dla PKN ORLEN SA w kategorii „Lider przemian”.

114. MAŁECKI, Grzegorz.: Cena naftowej dywersyfikacji / Grzegorz Małecki; rozmawiał Marceli Sommer. – 17 I 2022. // Dziennik Gazeta Prawna (Wyd. elektroniczne). – 2022, nr 10, s. A11, fot.

Rozmowa z Grzegorzem Małeckim, byłym szefem Agencji Wywiadu, ekspertem Fundacji im. Kazimierza Pułaskiego o fuzji Orlenu z Lotosem i partnerze strategicznym – Saudi Aramco.

115. Nowoczesne instalacje motorem do dalszego rozwoju. – 31 III 2022. // Rzeczpospolita. – 2022, nr 75, dod. Zrównoważone Inwestycje, s. E2-E3, il.

Plany inwestycyjne PKN Orlen.

116. OBAJTEK, Daniel.: Nie chcemy dłużej dać się rozgrywać / Daniel Obajtek; rozmawiali Marek Tejchman, Grzegorz Kowalczyk. – 14-16 I 2022. // Dziennik Gazeta Prawna (Wyd. elektroniczne). – 2022, nr 9, s. A1, A8-A9, fot.

Rozmowa z prezesem PKN ORLEN SA, Danielem Obajtkiem, o warunkach i celach fuzji Orlenu z Lotosem.

117. OBAJTEK, Daniel.: O sankcjach decydują politycy / Daniel Obajtek; rozmawiali Magdalena Graniszewska, Grzegorz Nawacki. – 02 III 2022. // Puls Biznesu. – 2022, nr 41, s. 1, 4-5, fot.

Wojna nie zatrzyma paliwowej fuzji

Fuzja Orlenu z Lotosem. Tworzenie koncernu multienergetycznego. Dywersyfikacja dostaw ropy naftowej.

118. OLECHNOWICZ, Paweł.: To nie fuzja, to parcelacja / Paweł Olechnowicz; rozmawiała Magdalena Rigamonti. – 14-16 I 2022. // Dziennik Gazeta Prawna (Wyd. elektroniczne). – 2022, nr 9, s. A1, A10-A12, fot.

Rozmowa z byłym prezesem Lotosu, Pawłem Olechnowiczem, o fuzji Orlenu z Lotosem.

119. OMACHEL, Radosław.: Rozbiór Lotosu: kto zarobi na fuzji / Radosław Omachel. – 17-23 I 2022. // Newsweek Polska. – 2022, nr 3, s. 78-81, il.

Realizacja antymonopolowych środków zaradczych określonych przez KE warunkiem fuzji Orlenu z Lotosem.

120. ORLEN – wyjątkowe miejsce pracy. – 21-23 I 2022. // Dziennik Gazeta Prawna. – 2022, nr 14, dod. Top Employers Polska 2022, nr 14, s. D6, fot.

Certyfikat Top Employer przyznany po raz 11. firmom ANWIL i PKN ORLEN SA przez międzynarodowy Instytut Top Employers.

121. Partnerzy PKN ORLEN przy przejęciu LOTOSU: Saudi Aramco, MOL, Unimot, Rossi Biofuel Zrt. / opracowanie (kw). – 18 I 2022. // Tygodnik Płocki. – 2022, nr 3, s. 05, il.

M.in. konferencja dot. realizacji środków zaradczych przy fuzji PKN ORLEN z Lotosem.

122. PĄCZKOWSKI, Krzysztof.: Odpowiedź na surowcową gorączkę / Krzysztof Pączkowski. – I 2022. // Gazeta Bankowa. – 2022, nr 1, s. 28-31, il.

Biopaliwa, energetyka jądrowa i i odnawialne źródła energii.

123. Ponad cztery dekady rajdu Dakar. – 21-23 I 2022. // Gazeta Polska Codziennie. – 2022, nr 14, s. 13-15, il.

ORLEN Team na podium Dakar 2022.

Statuetka Beduina dla Kamila Wiśniewskiego za trzecie miejsce w wyścigu quadów w 44. edycji

Rajdu Dakar.

- 124. Przyjeśliśmy** strategię wodorową do 2030 roku. – III 2022. // GO!. – 2022, nr 3, s. 28-29, il.
- 125. Rekordowy** poprzedni rok: podsumowanie finansowe w PKN ORLEN / opracowanie (t). – 1 II 2022. // Tygodnik Płocki. – 2022, nr 5, s. 29, il.
- 126. SAULSKI, Arkady.:** Orlen jest już zielony / Arkady Saulski; materiał powstał przy współpracy z PKN ORLEN. – I 2022. // Gazeta Bankowa. – 2022, nr 1, s. 56-57, il.
- Paliwo wodorowe i odnawialne źródła energii.
- 127. SAWICKI, Bartłomiej.:** Cisza przed NABE, czyli 2022 rok okiem „wielkiej czwórki” / Bartłomiej Sawicki. – 14 II 2022. // Parkiet (Wyd. elektroniczne). – 2022, nr 36, s. 10, il.
- Dekarbonizacja energetyki, transformacja energetyczna.
- 128. SAWICKI, Bartłomiej.:** ORLEN rośnie: dostał zielone światło dla przejęcia PGNiG / Bartłomiej Sawicki. – 17 III 2022. // Rzeczpospolita (W1). – 2022, nr 63, s. A16, il.
- Tworzenie koncernu multienergetycznego.
- 129. SAWICKI, Bartłomiej.:** Państwowe spółki mogą zdominować nowe rozdanie morskich wiatraków / Bartłomiej Sawicki. – 31 I 2022. // Parkiet (Wyd. elektroniczne). – 2022, nr 24, s. 04, il.
- 130. SOMMER, Marcei.:** Drugie dzielenie offshore'owego tortu / Marcei Sommer, Grzegorz Kowalczyk. – 03 II 2022. // Dziennik Gazeta Prawna (Wyd. elektroniczne). – 2022, nr 23, s. A6, il.
- Udzielanie koncesji na budowę farm wiatrowych na Bałtyku.
- 131. Spotkanie** prezesa Obajtka z premierem Orbanem: węgierskie stacje benzynowe w Polsce, polskie na Węgrzech... / opracowanie (t). – 22 II 2022. // Tygodnik Płocki. – 2022, nr 8, s. 4, il.
- 132. STACHURSKA, Agnieszka.:** Orlen zabezpiecza dostawy ropy naftowej: przytył już tankowiec z Norwegii / Agnieszka Stachurska. – 24 III 2022. // PetroNews. – 2022, nr 6, s. 4, il. – (ORLEN Bez Tajemnic)
- Konferencja prasowa dotycząca dywersyfikacji dostaw ropy naftowej.
- 133. URBANKE, Mariusz Andrzej.:** Koncern, który gwarantuje nasze bezpieczeństwo energetyczne / Mariusz Andrzej Urbanke. – 31 III 2022. // Gazeta Polska Codziennie. – 2022, nr 63, dod. Patriotyzm Gospodarczy, nr 3, s. 12, il.
- Zgoda UOKiK na fuzję PKN Orlen i PGNiG.
- 134. VILÁGI, Oszkár.:** Staniemy się jednym z najważniejszych graczy na rynku / Oszkár Világi; rozmawiał Tomasz Furman. – 10 II 2022. // Rzeczpospolita (W1). – 2022, nr 33, s. A23, fot.// Parkiet (Wyd. elektroniczne). – 2022, nr 33, s. 05, fot.
- Zakup części aktywów Lotosu (m.in. 417 stacji paliw) przez węgierski MOL – jeden z warunków fuzji Z PKN ORLEN ustalony przez Komisję Europejską. Rozmowa z zastępcą dyrektora generalnego MOL Group – Oszkarem Világi.
- WEREDA, Beata.: Kierunki rozwoju energetyki w województwie mazowieckim w kontekście polityki klimatyczno-energetycznej Unii Europejskiej = poz. 97
- 135. Wiatr** na Morzu Bałtyckim napędzi przyszłość Orlenu. – 31 III 2022. // Rzeczpospolita. – 2022, nr 75, dod. Zrównoważone Inwestycje, s. E4, il.
- 136. WIŚNIEWSKI, Kamil.:** Rajd jest dla mnie za krótki!: ORLEN Team w Rajdzie Dakar / Kamil Wiśniewski; rozmawiała Aldona Marciniak. – 21 I 2022. // Przegląd Sportowy. – 2022, nr 16, s. 12, il.
- Kamil Wiśniewski trzeci w wyścigu quadów.
- 137. WOLFF, Karol.:** PKN ORLEN: wiemy, które źródła energii zdominują rynek za 10-15 lat / Karol Wolff; rozmawiał Krzysztof Ratniczyn; materiał powstał we współpracy z PKN ORLEN. – I 2022. // Forbes. – 2022, nr 1, s. 164-165, fot.
- Rozmowa z dyrektorem Biura Strategii i Projektów Strategicznych PKN ORLEN SA - Karolem Wolffem.
- 138. WOŚKO, Maciej.:** Komu nie podoba się ta fuzja?: multienergetyczny koncern / Maciej Wośko. – 17-23 I 2022. // Sieci. – 2022, nr 3, s. 28-29, il.
- Realizacja antymonopolowych środków zaradczych określonych przez KE warunkiem fuzji Orlenu z Lotosem.

Przedsiębiorstwo Eksploatacji Rurociągów Naftowych „Przyjaźń” SA

- WEREDA, Beata.: Kierunki rozwoju energetyki w województwie mazowieckim w kontekście polityki klimatyczno-energetycznej Unii Europejskiej = poz. 97

Przemysł maszynowy

- ŻUK, Daniela.: Współtwórca Bizona = poz. 81

Rolnictwo

- BIAŁA, Joanna.: Smaczne, zdrowe, wyjątkowe produkty i wyroby regionalne = poz. 159
- **Wieś** Mazowiecka = poz. 42

Gospodarka wodna. Hydrotechnika. Powódź

- LEWANDOWSKA, Anna.: Są pytania: kto kradnie pieniądze dla powodzian? = poz. 83
- **Widok** to był makabryczny, ludzie na dachach = poz. 85
- WOŹNIAK, Hubert.: Żywiotu nikt nie potrafił opanować: wspominali świadkowie = poz. 86

Żegluga śródlądowa

- STAWIARSKI, Krzysztof.: Kępa Polska = poz. 88

Gastronomia

- BIAŁA, Joanna.: Smaczne, zdrowe, wyjątkowe produkty i wyroby regionalne = poz. 159

Finanse. Budżet. Ubezpieczenia

- (jac.): Jak liczyć zadłużenie Płocka? = poz. 163
- xwp.: I dusza niech się odnawia = poz. 242

Komunikacja. Transport.

- STACHURSKA, Agnieszka.: Nowy wiadukt i szersza wylotówka z Płocka = poz. 179

Gospodarka komunalna. Pożarnictwo

- 139. AP.:** Pogromcy żywiołów: strażacy z Kępy Polskiej / ap. – 25 I 2022. // Tygodnik Płocki. – 2022, nr 4, s. 17, il. – (Druhowie Bohaterowie)

Ochotnicza Straż Pożarna z Kępy Polskiej.

- AS.: Umowa na realizację projektu Blue Bridge podpisana = poz. 99

- 140. KINALSKA, Eliza.:** Dzielni strażacy z Drobina: w 2021 r. interweniowali blisko 200 razy / Eliza Kinalska. – 1 III 2022. // Tygodnik Płocki. – 2022, nr 9, s. 15, il. – (Druhowie Bohaterowie)

Ochotnicza Straż Pożarna z Drobina (historia jednostki).

- 141. KINALSKA, Eliza.:** Ochotnicy z Siecienia: są zawsze gotowi, by nieść pomoc / Eliza Kinalska. – 11 I 2022. // Tygodnik Płocki. – 2022, nr 2, s. 15, il. – (Druhowie Bohaterowie)

Ochotnicza Straż Pożarna z Siecienia (w tym m.in. kobieca drużyna).

- 142. KINALSKA, Eliza.:** Wyjątkowi strażacy ze Słubic: mają orkiestrę, stronę internetową i... kawalerię konną / Eliza Kinalska. – 4 I 2022. // Tygodnik Płocki. – 2022, nr 1, s. 15, il. – (Druhowie Bohaterowie)

Ochotnicza Straż Pożarna ze Słubic.

- STAWIARSKI, Krzysztof.: Kępa Polska = poz. 88

Gospodarka mieszkaniowa

- BURZYŃSKA, Karolina.: 59 budynków na 25-lecie. A w kolejce następne = poz. 94
- **Na tropie** inwestycji w Sierpcu = poz. 95

VII. ZAGADNIENIA POLITYCZNE I SPOŁECZNE

Polityka

- BURZYŃSKA, Karolina.: Szkoły w pandemii pod lupą NIK = poz. 194
- GOŁĘBIEWSKI, Grzegorz.: [Władze państwowe wobec Kościoła Rzymskokatolickiego diecezji płockiej w latach 1945-1970 – recenzja] = poz. 232
- 143. UMIŃSKI, Michał.:** „Oni od wielu lat wiedzieli, że to nastąpi...”: o wojnie w Ukrainie, Czarnobylu, historii i przyjaźni / Michał Umiński, rozmowę przeprowadziła Eliza Kinalska. – 15 III 2022. // Tygodnik Płocki. – 2022, nr 11, s. 8, il.
- Rozmowa z Michałem Umińskim, pasjonatem historii, militariów i podróży, zaprzyjaźnionym z ukraińskim przewodnikiem po Strefie Czarnobylskiej.
- VILAGI, Oszkár.: Staniemy się jednym z najważniejszych graczy na rynku = poz. 134

Unia Europejska

- AS.: Połączenie ORLENU z LOTOSEM = poz. 98
- GRZESZAK, Adam.: Z fuzji w stopę = poz. 107
- KUBLIK, Andrzej.: Oni przejmują majątek Lotosu = poz. 112
- LEWANDOWSKA, Anna.: A w Płocku dzięki Unii... = poz. 166
- LEWANDOWSKA, Anna.: Co doceniamy najbardziej – głosujcie! = poz. 167
- LEWANDOWSKA, Anna.: Plebiscyt trwa: co wybierają płocczanie = poz. 168
- LEWANDOWSKA, Anna.: Sami powiedzcie, co jest dla Was najważniejsze = poz. 169
- LEWANDOWSKA, Anna.: Wybraliście! oto, z czego Wy jesteście dumni = poz. 170
- **Partnerzy** PKN ORLEN przy przejęciu LOTOSU = poz. 121

Organizacje społeczne

- DOMOSŁAWSKA, Daria.: Młodzież Polskiego Czerwonego Krzyża w Płocku „zapuściła korzenie” na następne 100 lat = poz. 186
- 144. KUSA, Katarzyna.:** Świąteczne paczki dla seniorów / Katarzyna Kusa, Michał Klimek. – I 2022. // GO!. – 2022, nr 1, s. 46-48, il.
- Akcja „Świąteczna Paczka dla Płockich Seniorów”.
- SZATKOWSKA, Lena.: Srebrna Maską dla Mokrowieckiego = poz. 226

Organizacje młodzieżowe. Harcerstwo

- CHOJNACKI, Jan.: Meldunki z ostatniej linii frontu = poz. 53
- GOŁĘBIEWSKI, Grzegorz.: Funkcjonowanie harcerskiego ośrodka w Łącku k/Płocka w 1920 r. = poz. 92
- LASKOWSKA-SZCZUR, Wiktoria.: Nie zostawiajcie nas samych = poz. 149

Polityka społeczna

- BURZYŃSKA, Karolina.: Platforma widokowa na Tumach czy kolorowe parasole nad ulicą? = poz. 160

Praca. Bezrobocie

- **Biuletyn** Mazowieckiego Obserwatorium Rynku Pracy = poz. 6
- **ORLEN** – wyjątkowe miejsce pracy = poz. 120

Opieka społeczna

- 145. BS.:** W Płocku, Czerwińsku, Gąbinie, Pułtusku: plebanie w diecezji płockiej otwierają się dla uchodźców / BS. – 29 III 2022. // Tygodnik Płocki. – 2022, nr 13, s. 8, il.
- Formy pomocy, w tym zakwaterowanie, na terenie Diecezji Płockiej.
- CZYŻEWSKA, Urszula.: Integracyjne zabawy dla dzieci = poz. 195

- DRZEWIECKA-KRAWCZYK, Hanna.: Otwieramy się na różnorodność = poz. 196
  - GASIK, Małgorzata.: Potrzebny jest spokój i dom : własny, rodzinny, ukraiński. Nauka jest na dalszym planie = poz. 197
  - GASIK, Małgorzata.: Wszędzie dobrze, ale w domu najlepiej = poz. 198
  - 146. KARWACKA, Ewelina.:** Grupa szybkiego reagowania: Solidarni z Ukrainą / Ewelina Karwacka. – 18 III 2022. // Gazeta Wyborcza. – 2022, nr 64, dod. Tygodnik Płock, s. 8-9, il.
  - 147. KARWACKA, Ewelina.:** Któregoś roku urosły nam skrzydła: finał WOŚP już w niedzielę / Ewelina Karwacka. – 28 I 2022. // Gazeta Wyborcza. – 2022, nr 22, dod. Tygodnik Płock, s. 6-7, il.
  - 148. KINALSKA, Eliza.:** Stawka 40 zł to za mało!: właściciele pensjonatów przyjmujących uchodźców z Ukrainy alarmują / Eliza Kinalska. – 29 III 2022. // Tygodnik Płocki. – 2022, nr 13, s. 4, il.
  - 149. LASKOWSKA-SZCZUR, Wiktoria.:** Nie zostawiajcie nas samych: inwazja Rosji na Ukrainę / Wiktoria Laskowska-Szczur; rozmawiała Ewelina Karwacka. – 25 II 2022. // Gazeta Wyborcza. – 2022, nr 46, dod. Tygodnik Płock, s. 2, fot.
- Rozmowa z działaczką polonijną na Ukrainie, prezesem Żytomierskiego Obwodowego Związku Polaków na Ukrainie – Wiktoria Laskowska-Szczur.
- LEWANDOWSKA, Anna.: Pomaganie to obowiązek = poz. 73
  - LEWANDOWSKA, Anna.: Są pytania: kto kradnie pieniądze dla powodzian? = poz. 83
  - 150. LEWANDOWSKA, Anna.:** Tu jest dobrze, ale serce boli: wojna na Ukrainie. Uchodźcy u mariawitów / Anna Lewandowska. – 04 III 2022. // Gazeta Wyborcza. – 2022, nr 52, dod. Tygodnik Płock, s. 4-5, il.
  - 151. NOWAKOWSKI, Andrzej.:** Jestem wdzięczny za każdy gest solidarności z Ukraińcami / z Andrzejem Nowakowskim rozmawia Jan Bolesław Nycek. – III 2022. // Nasz Płock. – 2022, nr 2(151), s. 1-2, il.
  - 152. PIĘTKA, Włodzimierz.:** Miłosierdzie jest jedno / Włodzimierz Piętko. – 23 I 2022. // Gość Niedzielny. – 2022, nr 3, dod. Gość Płocki, nr 3/667, s. V, il.
- Działalność Centrum Integracji Społecznej przy katedrze Kościoła Starokatolickiego Mariawitów na rzecz osób bezdomnych i ubogich.
- RACHOWICZ, Izabela.: Najważniejszy egzamin w życiu?: ten z człowieczeństwa = poz. 199
  - rad.: Czy wróci do rodziców? = poz. 238
  - 153. STANUSZKIEWICZ, Blanka.:** Bo chcemy i lubimy: tylko Płock tak gra z Orkiestrą Owsiaaka / rad. – 1 II 2022. // Tygodnik Płocki. – 2022, nr 5, s. 6, il.
- M.in. wolontariusze kwestujący podczas finału WOŚP w Płocku.
- 154. STANUSZKIEWICZ-CEGŁOWSKA, Blanka.:** Księża pomagają na równi z wiernymi: w Diecezji Płockiej zebrano 1 mln zł na pomoc Ukrainie / Blanka Stanuszkiewicz-Cegłowska. – 22 III 2022. // Tygodnik Płocki. – 2022, nr 12, s. 9, il.
- Różnorakie akcje pomocowe na terenie Diecezji Płockiej.
- 155. STAŃCZAK, Michał.:** Podstawą każdej relacji jest komunikacja / Michał Stańczak. – I-III 2022. // Meritum. – 2022, nr 1, s. 69-71, il.
- Michał Stańczak, wolontariusz prowadzący zajęcia z języka polskiego w Bibliotece Pedagogicznej w Płocku dla uchodźców z Ukrainy.
- **Terytoriali** podsumowują rok 2021 = poz. 184
  - ZUBAREWA, Wiktoria.: Marzę, żeby ludzie w Żytomierzu znów zobaczyli pogodne niebo nad głowami i nie słyszeli wybuchów bomb... = poz. 204

Związki zawodowe

- MAŁECKA, Agnieszka.: Wiara mnie trzymała = poz. 80

Zagadnienia socjologiczne

- BRZESKA-WALCZAK, Elżbieta.: A co, gdy przedszkolak z Ukrainy trafi w Polsce na lekcję religii? = poz. 202

- BURZYŃSKA, Karolina.: Sąd: aktywistki od wlepek są niewinne = poz. 180
- GASIK, Małgorzata.: Potrzebny jest spokój i dom: własny, rodzinny, ukraiński. Nauka jest na dalszym planie = poz. 197
- GASIK, Małgorzata.: Wszędzie dobrze, ale w domu najlepiej = poz. 198
- (mw). : Krzyk rozpaczliwych rodziców = poz. 203
- STANUSZKIEWICZ, Agnieszka.: Wstrząsające zabójstwo trójki dzieci w Płocku = poz. 182
- STANUSZKIEWICZ-CEGŁOWSKA, Blanka.: Oskar, Adrian, Piotr... = poz. 183
- STAŃCZAK, Michał.: Podstawą każdej relacji jest komunikacja = poz. 155
- UMIŃSKI, Michał.: „Oni od wielu lat wiedzieli, że to nastąpi...” = poz. 143
- ZUBAREWA, Wiktoria.: Marzę, żeby ludzie w Żytomierzu znów zobaczyli pogodne niebo nad głowami i nie słyszeli wybuchów bomb... = poz. 204
- ZALECH, Agnieszka.: Najlepsza metoda – małych kroków = poz. 201

Patologia społeczna

- BURZYŃSKA, Karolina.: Sąd: aktywistki od wlepek są niewinne = poz. 180

Uroczystości. Obchody. Miejsca pamięci narodowej

- 156. BS.:** 82. rocznica Zbrodni Katyńskiej – nie zapomniano o policjantach: w kościele pw. św. Wojciecha w Płocku odsłonięto pamiątkową tablicę / BS. – 22 III 2022. // Tygodnik Płocki. – 2022, nr 12, s. 8, il.
- KARWACKA, Ewelina.: Broniewski jak dąb i Światowid = poz. 49
- 157. LEWANDOWSKA, Anna.:** Hanka, Estera i inne: 81. rocznica deportacji Żydów z płockiego getta / Anna Lewandowska. – 18 II 2022. // Gazeta Wyborcza. – 2022, nr 40, dod. Tygodnik Płock, s. 3, fot.
- Projekt Fundacji Nobiscum „Przerwane życie. Losy płocczanek podczas II wojny światowej i Holocaustu”.
- 158. Nowy pomnik na Radziwiu?:** projekt żołnierza 64 bpl w Płocku / opracowanie (ek). – 11 I 2022. // Tygodnik Płocki. – 2022, nr 2, s. 17, il.
- Projekt tablicy pamiątkowej z inicjatywy żołnierzy WOT: Cezarego Okraszewskiego i Rafała Nagadowskiego.

VIII. ZAGADNIENIA PRAWNO-ADMINISTRACYJNE

Samorząd terytorialny

- 159. BIAŁA, Joanna.:** Smaczne, zdrowe, wyjątkowe produkty i wyroby regionalne: produkty nagrodzone Laurem Marszałka Województwa Mazowieckiego / Joanna Biała. – 15 III 2022. // Tygodnik Płocki. – 2022, nr 11, s. 17, il.
- 160. BURZYŃSKA, Karolina.:** Platforma widokowa na Tumach czy kolorowe parasole nad ulicą?: budżet obywatelski / Karolina Burzyńska. – 25 III 2022. // Gazeta Wyborcza. – 2022, nr 71, dod. Tygodnik Płock, s. 3, il.
- 11 edycja Budżetu Obywatelskiego Płocka.
- BURZYŃSKA, Karolina.: 59 budynków na 25-lecie. A w kolejce następne = poz. 94
- 161. DANIELUK, Jacek.:** Co czeka płocczan w 2022 roku: już po raz piąty budżet przekroczy 1 miliard złotych / Jacek Danieluk. – 4 I 2022. // Tygodnik Płocki. – 2022, nr 1, s. 8, il.
- DRZEWIECKA-KRAWCZYK, Hanna.: Otwieramy się na różnorodność = poz. 196
- (eg).: Gostynin – Lagenfeld = poz. 61
- 162. FELIC, Barbara.:** Samodzielność finansowa miast na prawach powiatu w okresie pandemii na przykładzie miast województwa mazowieckiego / Barbara Felic. – I-III 2022. // Notatki Płockie. – 2022, nr 1/270, s. 33-39, il.
- Bibliogr. – Streszcz. w jęz. ang.

- 163. (JAC):** Jak liczyć zadłużenie Płocka?: radna Wioletta Kulpa ma zastrzeżenia / (jac). – 1 III 2022. // Tygodnik Płocki. – 2022, nr 9, s. 7, il.
- (jac): Poznajcie dokumenty z tamtych czasów = poz. 87
  - **Jankowski** i **Góralski** = poz. 62
  - **JAROSZEWSKI, Artur:** Dekada przewodniczącego = poz. 63
- 164. JAROSZEWSKI, Artur:** Wolę dyskusje merytoryczne niż polityczne / Artur Jaroszewski, rozmowę przeprowadził Jacek Danieluk. – 1 II 2022. // Tygodnik Płocki. – 2022, nr 5, s. 9, il.
- **Kalendarium** = poz. 205
  - **KARWACKA, Ewelina:** Grupa szybkiego reagowania = poz. 146
  - **KINALSKA, Eliza:** Stawka 40 zł to za mało! = poz. 148
- 165. KINALSKA, Eliza:** Uchodźcy, inwestycje oraz problemy w DPS-ie: XXXIV sesja Rady Powiatu Płockiego / Eliza Kinalska. – 29 III 2022. // Tygodnik Płocki. – 2022, nr 13, s. 12, il.
- **LASKOWSKA-SZCZUR, Wiktoria:** Nie zostawiajcie nas samych: inwazja Rosji na Ukrainę = poz. 149
- 166. LEWANDOWSKA, Anna:** A w Płocku dzięki Unii...: Szukamy Złotych Gwiazd / Anna Lewandowska. – 28 I 2022. // Gazeta Wyborcza. – 2022, nr 22, dod. Tygodnik Płock, s. 1, 3, il.
- Inwestycje miejskie zrealizowane dzięki dotacjom unijnym.
- 167. LEWANDOWSKA, Anna:** Co doceniamy najbardziej – głosujcie!: Szukamy Złotych Gwiazd / Anna Lewandowska. – 25 II 2022. // Gazeta Wyborcza. – 2022, nr 46, dod. Tygodnik Płock, s. 1, 4-5, 6, il.
- Inwestycje zrealizowane dzięki dotacjom unijnym w Płocku i województwie mazowieckim.
- 168. LEWANDOWSKA, Anna:** Plebiscyt trwa: co wybierają płocczanie: Szukamy Złotych Gwiazd / Anna Lewandowska. – 04 III 2022. // Gazeta Wyborcza. – 2022, nr 52, dod. Tygodnik Płock, s. 6-7, il.
- **LEWANDOWSKA, Anna:** Pomaganie to obowiązek = poz. 73
- 169. LEWANDOWSKA, Anna:** Sami powiedzcie, co jest dla Was najważniejsze: Szukamy Złotych Gwiazd / Anna Lewandowska. – 11 II 2022. // Gazeta Wyborcza. – 2022, nr 34, dod. Tygodnik Płock, s. 1, 6, il.
- Inwestycje miejskie zrealizowane dzięki dotacjom unijnym.
- 170. LEWANDOWSKA, Anna:** Wybraliście!: oto, z czego Wy jesteście dumni: Szukamy Złotych Gwiazd / Anna Lewandowska. – 18 III 2022. // Gazeta Wyborcza. – 2022, nr 64, dod. Tygodnik Płock, s. 1, 4-5, il.
- Leonard Sobieraj: jestem dumny z Muzeum Mazowieckiego
- 171. LEWANDOWSKA, Anna:** Wyśpiewać Mazowsze: konkurs samorządu województwa / Anna Lewandowska. – 04 II 2022. // Gazeta Wyborcza. – 2022, nr 28, dod. Tygodnik Płock, s. 1, 6-7, il.
- Wymyślić hymn, wyśpiewać Mazowsze
- 172. MAT:** Noworoczne spotkanie, czyli Perzyki 2021 / MAT. – 25 I 2022. // Ekstra Sierpc. – 2022, nr 102, s 8-9, il.
- Nagrody burmistrza miasta Sierpca.
- 173. Milionowe** wsparcie dla Gminy i Miasta Wyszogród. – 2022. // Kurier Wyszogrodzki. – 2022, [wydanie 3], s. 11-14, il.
- (mw): Krzyk rozpaczy rodziców = poz. 203
- 174. Na Międzytorzu** i przy Mostowej: nazwy dla skweru i ronda / opracowanie (jac). – 11 I 2022. // Tygodnik Płocki. – 2022, nr 2, s. 7, il.
- M. in. biografia siostry Heleny Pszczółkowskiej.
- **Na tropie** inwestycji w Sierpcu = poz. 95
  - **NOWAKOWSKI, Andrzej:** Jestem wdzięczny za każdy gest solidarności z Ukraińcami = poz. 151
- 175. Planowane** inwestycje na 2022 rok. – I-III 2022. // Nasz Gostynin. – 2022, nr 1(57), s. 6, il.
- Dot. Gostynina.
- 176. Planowane** inwestycje samorządu Mazowsza na ziemi sierpeckiej / opracowanie RED. –

- 25 I 2022. // Ekstra Sierpc. – 2022, nr 102 s. 5, il.
 Środki z budżetu samorządu Mazowska dla subregionu płockiego.
 – rad.: Czy pamiętacie Lewka? = poz. 96
177. RAD.: Noworoczne podsumowanie w Sierpcu: Perzyki, Gospodarczy Ambasador i obwodnica / rad. – 25 I 2022. // Tygodnik Płocki. – 2022, nr 4, s. 15, il.
 Nagrody burmistrza Sierpca ; m.in. działalność firmy Viking Malt.
 – SERAFIMOWICZ, Włodzimierz.: Propozycja zmian granic osiedli oraz obszarów przemysłowych w Płocku = poz. 221
178. Spotkanie noworoczne w powiecie sierpeckim / opracowanie RED. – 8 III 2022. // Ekstra Sierpc. – 2022, nr 105, s. 4-5, il.
 Podczas spotkania przyznano statuetki Sierpeckie Orły 2022” oraz tytuł honorowy Zasłużony dla Powiatu Sierpeckiego”.
179. STACHURSKA, Agnieszka.: Nowy wiadukt i szersza wylotówka z Płocka: rząd zwiększa środki na remont Wyszogrodzkiej / Agnieszka Stachurska. – 10 II 2022. // PetroNews. – 2022, nr 3, s. 1, 7, il.
 Inwestycje drogowe w Płocku i okolicach.
 – **Widok** to był makabryczny, ludzie na dachach = poz. 85
 – ZUBAREWA, Wiktoria.: Marzę, żeby ludzie w Żytomierzu znów zobaczyli pogodne niebo nad głowami i nie słyszeli wybuchów bomb... = poz. 204

Sądownictwo. Prokuratura

- BROŃSKI, Grzegorz.: Prokuratura: to on zlecił porwanie Olewnika = poz. 72
 – BS.: Dostanie karę 12 lat, 25 lat więzienia, dożywocie? = poz. 181
180. BURZYŃSKA, Karolina.: Sąd: aktywistki od wlepek są niewinne / Karolina Burzyńska. – 14 I 2022. // Gazeta Wyborcza. – 2022, nr 10, dod. Tygodnik Płock, s. 1, 6-7, il.
 Ponowne uniewinnienie przez Sąd Okręgowy w Płocku kobiet oskarżonych o obrazę uczuć religijnych, po apelacji Prokuratury Rejonowej w Płocku od pierwszego wyroku uniewinnienia aktywistek LGBT.

Policja. Bezpieczeństwo publiczne. Przestępczość

- 181. BS.:** Dostanie karę 12 lat, 25 lat więzienia, dożywocie?: podejrzany o morderstwo trójki dzieci Radosław K. nie przyznaje się do winy i odmawia składania wyjaśnień / BS. – 22 III 2022. // Tygodnik Płocki. – 2022, nr 12, s. 3, il.
 – STACHURSKA, Agnieszka.: „Lekarka uderzyła mnie w twarz, chlusnęła na mnie moimi wymiocinami” = poz. 188
182. STANUSZKIEWICZ, Agnieszka.: Wstrząsające zabójstwo trójki dzieci w Płocku: morderca złapano, nie przyznaje się do winy / Agnieszka Stachurska. – 24 III 2022. // PetroNews. – 2022, nr 6, s. 1, 10, il.
 Poszukiwania Radosława K., oskarżonego o zabójstwo trzech braci z Płocka.
183. STANUSZKIEWICZ-CEGŁOWSKA, Blanka.: Oskar, Adrian, Piotr...: „Trzy Anioły” – trwa pomoc płocczan dla zrozpaczonej matki zamordowanych dzieci / Blanka Stanuszkiewicz-Cegłowska. – 15 III 2022. // Tygodnik Płocki. – 2022, nr 11, s. 3, il.
 Dot. zabójstwa trójki braci z Płocka.

IX. WOJSKO

- **Nowy** pomnik na Radziwiu? = poz. 158
184. Terytoriali podsumowują rok 2021 / opracowanie (ek). – 18 I 2022. // Tygodnik Płocki. – 2022, nr 3, s. 21, il.
 Kalendarium podsumowujące działalność żołnierzy mazowieckiej jednostki WOT.

X. OCHRONA ZDROWIA

Służba zdrowia. Szpitalnictwo

185. BURZYŃSKA, Karolina.: Lekarze z Winiar dają nadzieję, pozwalają zaoszczędzić czas i pieniądze / Karolina Burzyńska, Lena Rowicka. – 25 III 2022. // Gazeta Wyborcza. – 2022, nr 71, dod. Tygodnik Płock, s. 1, 4-5, il.

Chirurdzy z Winiar: dają ludziom nadzieję

Nowoczesne operacje chirurgiczne umożliwiające chudnięcie przeprowadzane w szpitalu na Winiarach. Artykuł zawiera rozmowę z płockim chirurgiem, Łukaszem Murlikiewiczem.

186. DOMOSŁAWSKA, Daria.: Młodzież Polskiego Czerwonego Krzyża w Płocku „zapuściła korzenie” na następne 100 lat / Daria Domosławska. – 26 II 2022. // Gazeta Szkoły Wyższej im. Pawła Włodkowica. – 2022, nr 55, s. 13, il.

100-lecie Młodzieży Polskiego Czerwonego Krzyża. Sadzenie drzew w ramach akcji „Zapuść korzenie w Płocku”.

— GRZEGORZEWSKI, Jerzy.: W szpitalu, na bieżni, w Tatrach... = poz. 58

187. KIEŁCZEWSKI, Marek: Rodziny proszą o zrobienie zdjęcia, oddanie obrączki, zwrot protezy zębowej...: koronawirus: szpital tymczasowy / Marek Kiełczewski; rozmawiała Ewelina Karwacka. – 14 I 2022. // Gazeta Wyborcza. – 2022, nr 10, dod. Tygodnik Płock, s. 1, 4-5, il.

Rozmowa z kierownikiem szpitala tymczasowego w Płocku - dr. Markiem Kiełczewskim.

— SŁODKI, Maciej.: Studia medyczne w Płocku?: zrobimy to! = poz. 190

188. STACHURSKA, Agnieszka.: „Lekarka uderzyła mnie w twarz, chlusnęła na mnie moimi wymiocinami”: szpital potwierdza: były już skargi / Agnieszka Stachurska. – 13 I 2022. // PetroNews. – 2022, nr 1, s. 9, il.

Skargi na postępowanie jednej z płockich lekarek w trakcie pracy w pogotowiu oraz szpitalu.

— SZCZUTOWSKA, Ewa.: Lekarze - patroni naszych ulic = poz. 76

— WANECKI, Jarosław.: Barbara Kacer (1935-2021) = poz. 64

— **Władysław** Steckiewicz (1936-2022): pożegnanie = poz. 77

Higiena

— KIEŁCZEWSKI, Marek.: Rodziny proszą o zrobienie zdjęcia, oddanie obrączki, zwrot protezy zębowej = poz. 187

XI. NAUKA OŚWIATA KULTURA

Szkolnictwo wyższe

— MAGIERSKI, Piotr.: Piotr spełnia muzyczne marzenia w Bostonie = poz. 69

Mazowiecka Uczelnia Publiczna

189. RAD.: Kiedy pierwsi studenci zaczną naukę?: w płockiej uczelni rusza kierunek lekarski / rad. – 22 III 2022. // Tygodnik Płocki. – 2022, nr 12, s. 3, il.

Spotkanie z ministrem edukacji i nauki Przemysławem Czarńskim.

190. SŁODKI, Maciej.: Studia medyczne w Płocku?: zrobimy to! / Maciej Słodki; rozmawiała Karolina Burzyńska. – 18 II 2022. // Gazeta Wyborcza. – 2022, nr 40, dod. Tygodnik Płock, s. 1, 4-5, fot., il.

Rozmowa z prof. Maciejem Słodkim, rektorem Mazowieckiej Uczelni Publicznej w Płocku o utworzeniu kierunku lekarskiego.

Politechnika Warszawska

— rad.: Czy pamiętacie Lewka? = poz. 96

Organizacje naukowe

Towarzystwo Naukowe Płockie

191. KRUSZEWSKI, Zbigniew Paweł.: Nasza duma i troska / Zbigniew Paweł Kruszewski; rozmowa. – 2022. // Sprawozdanie z działalności Towarzystwa Naukowego Płockiego za rok 2021. – 2022, marzec, s. 171-212

Wywiad z prof. Zbigniewem Pawłem Kruszewskim, prezesem Towarzystwa Naukowego Płockiego, w tym historia organizacji (przedruk z: Zrobiłem co mogłem. Zbigniew Paweł Kruszewski).

192. Społeczny ruch naukowy w procesie zmiany / pod red. Iwony Hofman i Zbigniewa Kruszewskiego. – Warszawa: Polska Akademia Nauk, 2021. – 223 strony: ilustracje; 24 cm.

Bibliografia przy większości prac. – Tekst w językach: polskim i angielskim. ISBN 978-83-66847-21-7 – **Sprawozdanie** z działalności Towarzystwa Naukowego Płockiego za rok 2021 = poz. 36

193. WIŚNIEWSKI, Bartosz.: Nieznany list Aleksieja Tołstoja do Gustawa Zielińskiego / Bartosz Wiśniewski. – I-III 2022. // Notatki Płockie. – 2022, nr 1/270, s. 3-6, il.

Bibliogr. – Streszcz. w jęz. ang. Zawiera zdjęcie listu ze zbiorów Archiwum TNP.

Szkolnictwo. Oświata

194. BURZYŃSKA, Karolina.: Szkoły w pandemii pod lupą NIK: jak sobie poradziły Małachowianka i SP 22? / Karolina Burzyńska. – 11 II 2022. // Gazeta Wyborcza. – 2022, nr 34, dod. Tygodnik Płock, s. 3, il.

195. CZYZEWSKA, Urszula.: Integracyjne zabawy dla dzieci / Urszula Czyżewska. – I-III 2022. // Meritum. – 2022, nr 1, s. 72-75, il., fot.

Urszula Czyżewska – nauczycielka edukacji wczesnoszkolnej w Szkole Podstawowej nr 3 w Płocku, pracująca z dziećmi niepełnosprawnymi oraz prowadząca zajęcia z zakresu psychodydaktyki twórczości.

196. DRZEWIECKA-KRAWCZYK, Hanna.: Otwieramy się na różnorodność: szkoła w czasie wojny / Hanna Drzewiecka-Krawczyk; rozmawiała Ewelina Karwacka. – 18 III 2022. // Gazeta Wyborcza. – 2022, nr 64, dod. Tygodnik Płock, s. 10-11, fot.

Rozmowa z nauczycielem konsultantem z Mazowieckiego Samorządowego Centrum Doskonalenia Nauczycieli, Hanną Drzewiecką-Krawczyk o pomocy pedagogicznej i psychologicznej dla dzieci z Ukrainy.

197. GASIK, Małgorzata.: Potrzebny jest spokój i dom: własny, rodzinny, ukraiński. Nauka jest na dalszym planie / z mamami uczniów ukraińskich rozmawiały Małgorzata Gasik i Emilia Ziółkowska. – I-III 2022. // Meritum. – 2022, nr 1, s. 37-39, fot.

Rozmowa przeprowadzona przez nauczycielkę języka niemieckiego, Emilię Ziółkowską oraz konsultanta z Mazowieckiego Samorządowego Centrum Doskonalenia Nauczycieli, Małgorzatę Gasik o pomocy pedagogicznej i psychologicznej dla dzieci z Ukrainy.

198. GASIK, Małgorzata.: Wszędzie dobrze, ale w domu najlepiej / z uczniami ukraińskimi i polskimi rozmawiały Małgorzata Gasik i Emilia Ziółkowska. – I-III 2022. // Meritum. – 2022, nr 1, s. 40-41, fot.

Rozmowa przeprowadzona przez nauczycielkę języka niemieckiego, Emilię Ziółkowską oraz konsultanta z Mazowieckiego Samorządowego Centrum Doskonalenia Nauczycieli, Małgorzatę Gasik o życiu w Polsce po ucieczce z Ukrainy walczącej z najazdem rosyjskim.

199. RACHOWICZ, Izabela.: Najważniejszy egzamin w życiu?: ten z człowieczeństwa / Izabela Rachowicz; rozmawiała Małgorzata Gasik. – I-III 2022. // Meritum. – 2022, nr 1, s. 26-27, fot.

Rozmowa z nauczycielką języka polskiego z Mazowieckiego Samorządowego Centrum Doskonalenia Nauczycieli, Izabelą Rachowicz o dzieciach z Ukrainy w polskiej szkole.

Szkolnictwo podstawowe

— CZYŻEWSKA, Urszula.: Integracyjne zabawy dla dzieci = poz. 195

200. Oto oni – ambasadorzy młodego Płocka: nowa Młodzieżowa Rada Miasta / zebrała Ewelina Karwacka. – 21 I 2022. // Gazeta Wyborcza. – 2022, nr 16, dod. Tygodnik Płock, s. 1, 4-5, fot.

201. ZALECH, Agnieszka.: Najlepsza metoda – małych kroków / Agnieszka Zalech; rozmawiała Małgorzata Gasik. – I-III 2022. // Meritum. – 2022, nr 1, s. 18-20, il.

Rozmowa z dyrektorką Szkoły Podstawowej nr 14 w Płocku – Agnieszką Zalech o pracy z uczniami z Ukrainy.

Szkolnictwo ogólnokształcące

— KARWACKA, Ewelina.: Nieznany Czarodziej Klawiatury = poz. 229

— WIKTOROWSKA, Iwona.: Broniewski w Gimnazjum Polskim w Płocku = poz. 51

Szkolnictwo artystyczne

— KARWACKA, Ewelina.: Dzień, w którym rzemieślnik staje się artystą = poz. 228

Przedszkola

202. BRZESKA-WALCZAK, Elżbieta.: A co, gdy przedszkolak z Ukrainy trafi w Polsce na lekcję religii? / Elżbieta Brzeska-Walczak; rozmawiała Małgorzata Gasik. – I-III 2022. // Meritum. – 2022, nr 1, s. 23-25, fot.

Rozmowa z nauczycielką religii w przedszkolu – Elżbietą Brzeską-Walczak.

203. (MW).: Krzyk rozpaczli rodziców: potrzebują opieki dla swoich dzieci, a wójt rozkłada ręce / (mw). – 31 III 2022. // Wiadomości PortalPłock. – 2022, nr 53, s. 6, il.

Problem dotyczący opieki przedszkolnej w gminie Nowy Duninów.

Kultura

Miasta partnerskie

— LASKOWSKA-SZCZUR, Wiktoria.: Nie zostawiajcie nas samych = poz. 149

204. ZUBAREWA, Wiktoria.: Marzę, żeby ludzie w Żytomierzu znów zobaczyli pogodne niebo nad głowami i nie słyszeli wybuchów bomb... / Wiktoria Zubarewa; rozmawiała Małgorzata Gasik. – I-III 2022. // Meritum. – 2022, nr 1, s. 47-52, fot.

Rozmowa nauczycielkę języka polskiego w Żytomierzu, Wiktorię Zubarewą o życiu w Polsce po ucieczce z Ukrainy walczącej z najazdem rosyjskim.

Towarzystwa regionalne

205. Kalendarium / opracowanie Pracownia Dokumentacji Dziejów Miasta Sierpc. – 17 IV 2022. // Nasz Sierpc. – 2022, nr 1, s. 36-39. – (Kalendarium)

Ważniejsze wydarzenia w Sierpcu od grudnia 2021 do lutego 2022 r.

— KARWACKA, Ewelina.: Któregoś roku urosły nam skrzydła = poz. 147

— LEWANDOWSKA, Anna.: Czarodziejki z Wiączemina = poz. 206

— STANUSZKIEWICZ, Blanka.: Bo chcemy i lubimy = poz. 153

Muzealnictwo

Skansen Osadnictwa Nadwiślańskiego

206. LEWANDOWSKA, Anna.: Czarodziejki z Wiączemina: przed kiermaszem w olenderskim skansenie / Anna Lewandowska. – 18 III 2022. // Gazeta Wyborcza. – 2022, nr 64, dod. Tygodnik Płock, s. 6-7, il.

Muzeum Mazowieckie

- 207. (LESZ):** Album X wieków Płocka i odznaczenia: podsumowanie roku jubileuszowego w MMP / (lesz). – 1 II 2022. // Tygodnik Płocki. – 2022, nr 5, s. 5, il.
- 208. (LESZ):** Nie wyrzucaj na śmietnik starego regału...: design powojenny w Muzeum Mazowieckim / (lesz). – 22 II 2022. // Tygodnik Płocki. – 2022, nr 8, s. 8, il.
- Wystawa czasowa „Design powojenny. Kierunek rozwoju Muzeum Mazowieckiego w Płocku”.
- 209. (NKK):** Poznając dzieje Płocka / (oprac. nkk, mat. pras.). – 15 II 2022. // Gazeta Polska Codziennie. – 2022, nr 31, Dodatek Mazowiecki, s. 3, il.
- Album „X wieków Płocka. Dzieje i ekspozycja historyczno-regionalna Muzeum Mazowieckiego w Płocku” wydany okazji 200-lecia muzeum.

Muzeum Wisły Środkowej i Ziemi Wyszogrodzkiej

– KRAWCZYK-KRAJCZYŃSKA, Ilona.: Chcą ocalić zapomniane = poz. 93

Muzeum Wsi Mazowieckiej

- 210. JEZIERSKA-CHALICKA, Agnieszka:** Muzeum Małego Miasta w Bieżuniu w nowym wydaniu / Agnieszka Jezierska-Chalicka. – 2022. // Wieści Muzealne. – 2022, nr 21, s. 4-5, il.
- 211. JEZIERSKA-CHALICKA, Agnieszka:** Muzeum Wsi Mazowieckiej w Sierpcu: jest takie miejsce... trzy kroki stąd / Agnieszka Jezierska-Chalicka. – 29 III 2022. // Tygodnik Płocki. – 2022, nr 13, s. 16-17, il.
- Imprezy plenerowe w Muzeum Wsi Mazowieckiej w Sierpcu oraz oferta Muzeum Małego Miasta w Bieżuniu.
- 212. RUMIŃSKI, Robert:** Kącik kolekcjonera: myśliwskie pasje / Robert Rumiński. – 2022. // Wieści Muzealne. – 2022, nr 21, s. 8-9, il.
- Bibliogr.
- Przedmioty związane z myślistwem w zbiorach Muzeum Wsi Mazowieckiej w Sierpcu.
- 213. RZESZOTARSKI, Jan:** Muzeum Wsi Mazowieckiej w Sierpcu: świat z babcinych opowieści... / Jan Rzeszotański, rozmowę przeprowadziła Teresa Radwańska-Justyńska. – 29 III 2022. // Tygodnik Płocki. – 2022, nr 13, s. 15, il.
- Rozmowa z dyrektorem Muzeum Wsi Mazowieckiej w Sierpcu.
- 214. Spotkanie** muzealników w sierpeckim skansenie / SMWPP. – 8 III 2022. // Ekstra Sierpc. – 2022, nr 105 s. 8, il.
- Konferencja Muzea skansenowskie jako produkty turystyczne w nowej perspektywie unijnej 2022-2027,, w Muzeum Wsi Mazowieckiej w Sierpcu.

Sport. Wychowanie fizyczne i kultura fizyczna

- 215. (EG):** Po kontroli PZPN: sztuczne boisko w Gostyninie czeka na licencję / (eg). – 18 I 2022. // Tygodnik Płocki. – 2022, nr 3, s. 12, il.
- M.in. historia stadionu w Gostyninie.
- GUTOWSKI, Cezary.: Wrócili z Beduinem = poz. 108
- **Kalendarium** = poz. 205
- 216. KAMIŃSKI, Krzysztof:** Miło wspominać Japonię / Krzysztof Kamiński; rozmawiał Maciej Frydrych. – 11 III 2022. // Przegląd Sportowy. – 2022, nr 58, s. 19, il.
- Rozmowa z bramkarzem Wisły Płock.
- 217. OSIŃSKI, Wojciech:** Europa została w tyle: piłka ręczna / Wojciech Osiński. – 12-13 III 2022. // Przegląd Sportowy. – 2022, nr 59, s. 10-11, il.
- Pierwsze miejsce Orlen Wisły Płock w rozgrywkach fazy grupowej Ligi Europejskiej w grupie A.
- 218. Podsumowanie** roku 2021 w Sparcie Mochowo / Sparta Mochowo. – 11 I 2022. // Ekstra Sierpc. – 2022, nr 101 s. 12-13, il.
- **Ponad** cztery dekady rajdu Dakar = poz. 123

- 219. RASAK, Damian.**: Przeszliśmy grać topornie / Damian Rasak; rozmawiał Łukasz Olkowicz. – 11 II 2022. // Przegląd Sportowy. – 2022, nr 34, s. 20, il.
Rozmowa z zawodnikiem Wisły Płock, Damianem Rasakiem.
– WIŚNIEWSKI, Kamil.: Rajd jest dla mnie za krótki! = poz. 136

XII. JĘZYKOZNAWSTWO

- STAŃCZAK, Michał.: Podstawą każdej relacji jest komunikacja = poz. 155

XIII. LITERATURA PIĘKNA

Życie literackie

- KOZANECKI, Jarosław.: Ten, dla którego poezja była najważniejsza = poz. 56
– SZATKOWSKA, Lena.: Żegnamy Marka Gralę (1954-2022) = poz. 57

Poezja

- CZAJKOWSKI, Grzegorz.: Pożegnanie wielkiego poety = poz. 55
– LEWANDOWSKA, Anna.: Wyśpiewać Mazowsze = poz. 171

Proza

- 220. GARKOWSKA, Małgorzata (1977-).**: Dzwony o zmierzchu: ostatni portret / Małgorzata Garkowska. – Bielsko-Biała: Pascal, 2022. – 382, [2] strony; 21 cm. – (Dzwony o zmierzchu / Małgorzata Garkowska; 2)
Stanowi część drugą cyklu. Część pierwsza pt. Dzwony o zmierzchu: wbrew wszystkiemu. ISBN 978-83-8103-813-3

XIV. SZTUKA

Urbanizacja

- 221. SERAFIMOWICZ, Włodzimierz.**: Propozycja zmian granic osiedli oraz obszarów przemysłowych w Płocku / Włodzimierz Serafimowicz. – I-III 2022. // Notatki Płockie. – 2022, nr 1/270, s. 40-45, il.
Bibliogr. – Streszcz. w jęz. ang. Zawiera mapy płockich osiedli z proponowanymi przez autora zmienionymi granicami.
– xwp.: I dusza niech się odnawia = poz. 242

Malarstwo

- BRUDNOWSKI, J.: Powiatowy Kącik Artystyczny = poz. 70
– (lesz.): Żegnamy malarza Janusza Lewandowskiego (1937-2022) = poz. 68

Zabytki. Ochrona zabytków

- JEZIERSKA-CHALICKA, Agnieszka.: Muzeum Małego Miasta w Bieżuniu w nowym wydaniu = poz. 210
– xwp.: I dusza niech się odnawia = poz. 242

Teatr

- CEMPURA, Dorota.: A sen to miałam, choć nie spałam... = poz. 52
222. (LESZ).: Jest żona, będzie kolacja: premiera u „Szaniawskiego” / (lesz). – 25 I 2022. // Tygodnik Płocki. – 2022, nr 4, s. 13, il.
Zawiera rec. przedstawienia: Żona potrzebna od zaraz / Edward Taylor; reż. Stefan Friedmann; Teatr Dramatyczny, Płock.

223. (LESZ).: Przed premierą „Ballady” u Szaniawskiego: Międzynarodowy Dzień Teatru w cieniu wojny (lesz). – 22 III 2022. // Tygodnik Płocki. – 2022, nr 12, s. 10, il.

Odtwórcy głównych ról o granych przez siebie postaciach.

224. MOKROWIECKI, Marek.: 200 przedstawień „Opowieści wigilijnej” / Marek Mokrowiecki. – I-II 2022. // Aktualności Teatru Płockiego. – 2022, styczeń-luty, s. 6-7, il.

225. MORYC, Jakub.: Lady Gaga to za mało: „Żona potrzebna od zaraz” / Jakub Moryc. – 13 I 2022. // PetroNews. – 2022, nr 1, s. 14, il.

Zawiera rec. przedstawienia : Żona potrzebna od zaraz / Edward Taylor; reż. Stefan Friedmann; Teatr Dramatyczny, Płock.

226. SZATKOWSKA, Lena.: Srebrna Maska dla Mokrowieckiego: święto sceny w płockim teatrze / Lena Szatkowska. – 29 III 2022. // Tygodnik Płocki. – 2022, nr 13, s. 6, il.

– TOMASZEWSKA, Magdalena.: Mira-Magda = poz. 78

– TOMASZEWSKA, Magdalena.: Z M. Zimińską po Mazowszu = poz. 79

Recenzje teatralne

227. MOKROWIECKI, Marek.: „Papierowy kochanek” znów na scenie / Marek Mokrowiecki. – I-II 2022. // Aktualności Teatru Płockiego. – 2022, styczeń-luty, s. 8, il.

Zawiera rec. przedstawienia Papierowy kochanek / Jerzy Szaniawski; reż. Paweł Paszta. – Teatr Dramatyczny, Płock.

Muzyka

228. KARWACKA, Ewelina.: Dzień, w którym rzemieślnik staje się artystą: siła młodych talentów / Ewelina Karwacka. – 18 II 2022. // Gazeta Wyborcza. – 2022, nr 40, dod. Tygodnik Płock, s. 1, 6-7, il.

Koncert muzyki filmowej „Wieczór w kinie” w hali sportowej w Maszewie w wykonaniu orkiestr dętych i uczniów szkół muzycznych.

229. KARWACKA, Ewelina.: Nieznany Czarodziej Klawiatury: płocczanie z pasją / Ewelina Karwacka. – 1 IV 2022. // Gazeta Wyborcza. – 2022, nr 76, dod. Tygodnik Płock, s. 1, 4-5, il.

Wieczór poświęcony ks. Eugeniuszowi Gruberskiemu, organizowany przez uczennice z liceum Małachowskiego, w ramach olimpiady „Zwolnieni z teorii”.

230. (LESZ).: „Kod” Misiaka : płyta na Nowy Rok / (lesz). – 11 I 2022. // Tygodnik Płocki. – 2022, nr 2, s. 10, il.

Nowa płyta „Kod genetyczny” Krzysztofa Misiaka oraz jego wcześniejsze dokonania.

– LEWANDOWSKA, Anna.: Wyśpiewać Mazowsze = poz. 171

– MAGIERSKI, Piotr.: Piotr spełnia muzyczne marzenia w Bostonie = poz. 69

Film

231. SZATKOWSKA, Lena.: Fundacja Nobiscum o artystach: od fotografii do muzyki elektronicznej / Lena Szatkowska. – 11 I 2022. // Tygodnik Płocki. – 2022, nr 2, s. 18, il.

Cykl filmów dokumentalnych „Pokolenia Płockiej Sztuki” zrealizowanych przez Fundację Nobiscum, prezentujących płockich artystów.

XV. ZAGADNIENIA WYZNANIOWE

– BRZESKA-WALCZAK, Elżbieta.: A co, gdy przedszkolak z Ukrainy trafi w Polsce na lekcję religii? = poz. 202

– BS.: W Płocku, Czerwińsku, Gąbinie, Pułtusku = poz. 145

– BS.: 82. rocznica Zbrodni Katyńskiej – nie zapomniano o policjantach = poz. 156

– BURZYŃSKA, Karolina.: Sąd : aktywistki od wlepek są niewinne = poz. 180

232. GOŁĘBIEWSKI, Grzegorz.: [Władze państwowe wobec Kościoła Rzymskokatolickiego diecezji płockiej w latach 1945-1970 – recenzja] / Grzegorz Gołębiewski. – 2022. // Notatki Płockie. –

2022, nr 1/270, s. 40-45, il.

Zawiera recenzję książki: Władze państwowe wobec Kościoła Rzymskokatolickiego diecezji płockiej w latach 1945-1970 / Mariusz Celmer. – Płock, Kraków 2020.

233. GRZYBOWSKI, Michał Marian.: Ks. prałat prof. dr hab. Ireneusz Mroczkowski: (1949-2020) / Michał Marian Grzybowski. – II 2022. // Miesięcznik Pastorski Płocki. – 2022, nr 2, s. 237-242 – KAMIŃSKI, Jarosław.: Poznaj swojego proboszcza = poz. 65

234. KOŁODZIEJSKI, Bogdan.: Utworzyli kanał na You Tube: pomysł na ewangelizację młodzieży przez internet / Bogdan Kołodziejski, Monika Kołodziejska; rozmowa. – 8 III 2022. // Tygodnik Płocki. – 2022, nr 10, s. 19, il.

Kanał „Podobni od zawsze” tworzony przez rodzeństwo: ks. Bogdana i Monikę Kołodziejskich.

235. KUĆKO, Wojciech.: Prezentacja Rocznika Diecezji Płockiej 2021 / Wojciech Kućko. – III 2022. // Miesięcznik Pastorski Płocki. – 2022, nr 3, s. 379-386

Historia wydawanych opracowań dotyczących diecezji płockiej na przestrzeni wieków oraz omówienie bieżącej publikacji.

Zawiera rec. rocznika: Rocznik Diecezji Płockiej. – Płock, 2022.

– LEWANDOWSKA, Anna: Tu jest dobrze, ale serce boli: wojna na Ukrainie. Uchodźcy u mariawitów = poz. 150

– M.: Pożegnanie księdza Stefana Prusińskiego = poz. 75

236. PIĘTKA, Włodzimierz.: Domek i dzieło / Włodzimierz Piętka. – 9 I 2022. // Gość Niedzielny. – 2022, nr 1, dod. Gość Płocki, nr 1/665, s. VI-VII, il.

Historia Zgromadzenia Sióstr Służek NMP Niepokalanej w diecezji płockiej.

237. PIĘTKA, Włodzimierz.: Mądra równowaga ducha / Włodzimierz Piętka. – 27 II 2022. // Gość Niedzielny. – 2022, nr 8, dod. Gość Płocki, nr 8/672, s. VI-VIII, il.

Obyczaje i zwyczaje popielcowe i wielkopostne na Mazowszu.

– PIĘTKA, Włodzimierz.: Miłosierdzie jest jedno = poz. 152

– PIĘTKA, Włodzimierz.: Wspólny duchowy mianownik = poz. 48

238. RAD.: Czy wróci do rodziców?: dziewczynka znaleziona w płockim Oknie Życia / rad. – 8 III 2022. // Tygodnik Płocki. – 2022, nr 10, s. 3, il.

239. SEWERYNIAK, Henryk.: Miłosierny z Gostynina / Henryk Seweryniak. – 20 II 2022. // Gość Niedzielny. – 2022, nr 7, dod. Gość Płocki, nr 7/671, s. VI-VII, il.

Dotyczy najstarszego w diecezji płockiej wizerunku Jezusa Miłosiernego.

– STANUSZKIEWICZ-CEGŁOWSKA, Blanka.: Księża pomagają na równi z wiernymi = poz. 154

240. SZATKOWSKA, Lena.: Album „Niezwykły Gość Ziemi Płockiej”: nowe wydawnictwo Archiwum Państwowego w Płocku / Lena Szatkowska. – 4 I 2022. // Tygodnik Płocki. – 2022, nr 1, s. 9, il.

M.in. wizyty papieża Jana Pawła II w Płocku od 1966 roku.

241. SZATKOWSKA, Lena.: Płockie „Betlejem Miłosierdzia”: historia Zgromadzenia Sióstr MBM / Lena Szatkowska. – 22 III 2022. // Tygodnik Płocki. – 2022, nr 12, s. 21, il.

Zgromadzenie Sióstr Matki Bożej Miłosierdzia w Płocku i Białej.

– wp.: Miała w sobie salezjańskiego ducha = poz. 74

242. XWP.: I dusza niech się odnawia. cz. 2: ratowanie zabytków / xwp. – 16 I 2022. // Gość Niedzielny. – 2022, nr 2, dod. Gość Płocki, nr 2/666, s. VIII, il.

Renowacja krzyża z ołtarza głównego w kościele na Górkach w Płocku i polichromii w kościele w Kurowie.

XVI. KSIĄŻKA I CZYTELNICTWO. BIBLIOTEKI

Biblioteki publiczne

243. Podsumowanie działalności GBP w Bulkowie za 2021 rok. – IV 2022. // Kurier Gminy Bulkowo. – 2022, nr 1(35), s. 18-19, il.

Książnica Płocka im. Władysława Broniewskiego

- 244. BANASIAK, Joanna.:** Wszystkie drogi prowadzą do książki / Joanna Banasiak, rozmowę przeprowadziła Lena Szatkowska. – 8 II 2022. // Tygodnik Płocki. – 2022, nr 6, s. 11, il. Rozmowa z dyrektorem Książnicy Płockiej im. Władysława Broniewskiego, Joanną Banasiak.
– KARWACKA, Ewelina.: Broniewski jak dąb i Światowid = poz. 49
- 245. (LESZ).:** Poeta wciąż obecny: inauguracja Roku Broniewskiego w Książnicy Płockiej / (lesz). – 15 II 2022. // Tygodnik Płocki. – 2022, nr 7, s. 9, il.
Otwarcie wystawy „Broniewski rozpostarty szeroko”.
– rad.: Ciekawska świnka i smocze wrota = poz. 246

Biblioteki szkolne

- 246. RAD.:** Ciekawska świnka i smocze wrota: literacki jubileusz w Szkole Podstawowej nr 22 / rad. – 29 III 2022. // Tygodnik Płocki. – 2022, nr 13, s. 24, il.
Dwudziestolecie Powiatowego Konkursu Literackiego „Piszę książkę” w SP nr 22 w Płocku.

Drukarstwo. Księgarstwo

- (nkk).: Poznając dzieje Płocka = poz. 209

Dziennikarstwo. Czasopiśmiennictwo

- KOZANECKI, Jarosław.: Ten, dla którego poezja była najważniejsza = poz. 56
– LICHONĪ, Konrad.: Tytuł Człowieka Roku „Wprost” 2021 przyznany = poz. 113
– SZATKOWSKA, Lena.: Pożegnanie Jędrzeja Millera (1937-2021) = poz. 71
- 247. (T).:** Superchampiony dla bohaterów: podczas uroczystej Gali w Domu Technika w Płocku podziękujemy tym, którzy szczególnie zaangażowali się w walce z epidemią / (t), el. – 8 II 2022. // Tygodnik Płocki. – 2022, nr 6, s. 4, il.
Nominacje do Superchampionów dla organizacji zabezpieczających Płock przed powodzią i nawałnicami.

INDEKS OSOBOWY

Adamkowski, Arkadiusz 15 ap. 139	Cegłowska, Blanka. zob. <i>Stanuszkiewicz-Cegłowska, Blanka</i>
Arciszewska, Aneta 53	Cempura, Dorota 52
AS. 98-9	Chalicka, Agnieszka. zob. <i>Jezierska-Chalicka, Agnieszka</i>
Asiński, Wojciech 42	Chojnacki, Jan 53
Banasiak, Joanna 47, 244	Czajkowski, Grzegorz 55
Berezowski, Andrzej 100	Czyżewska, Urszula 195
Biała, Joanna 159	Danieluk, Jacek 161, 164
Bielińska, Kamila 14	Dąbrowski, Paweł 13
Bondyra, Michał 19	Dąbrowski, Stanisław Jan 53
Broński, Grzegorz 72	Domostawska, Daria 186
Brudnowski, J. 70	Drzewiecka-Krawczyk, Hanna 196
Brzeska-Walczak, Elżbieta 202	(eg). 61, 215
BS. 67, 145, 156, 181	(ek) 101, 158
Burzyńska, Karolina 69, 94, 160, 180, 185, 190, 194	Felic, Barbara 162
Bziuk, Justyna 1	Frydrych, Maciej 216
Ceglarek, Michał 90	Furman, Tomasz 102-3, 134

Garkowska, Małgorzata 220
 Gasik, Małgorzata 197-9, 201-2, 204
 Głowacka, Mariola 34
 Gołębiewski, Grzegorz 32, 92, 232
 Góralski, Wojciech 54
 Graniszewska, Magdalena 117
 Grochmalski, Piotr 104
 Grochowska, Anna 6
 Gryspanowicz, Piotr 47
 Grzegorzewski, Jerzy 58
 Grzeszak, Adam 107
 Grzybowski, Michał Marian 233
 Gutowski, Cezary 108
 Hofman, Iwona 192
 IP. 46
 (jac). 62, 87, 163
 Jaroszewski, Artur 63, 164
 Jezierska-Chalicka, Agnieszka 210-1
 Justyńska, Teresa.
     zob. *Radwańska-Justyńska, Teresa*
 Kamińska, Monika 37
 Kamiński, Jarosław 65
 Kamiński, Krzysztof 216
 Kania, Wiesław 37
 Karwacka, Ewelina 49, 146-7, 149, 187, 196,
     200, 228-9
 Kielczewski, Marek 187
 Kinalska, Eliza 140-3, 148, 165
 Klimek, Michał 144
 Kłobukowski, Paweł 10
 Kołodziejska, Monika 234
 Kołodziejski, Bogdan 234
 Konarska-Pabiniak, Barbara 60
 Kopec, Wiesław 45
 Kowalczyk, Grzegorz 109-10, 116, 130
 Kowalska, Iwona.
     zob. *Typiak-Kowalska, Iwona*
 Kozak, Michał 110
 Kozakowska, Katarzyna 6
 Kozanecki, Jarosław 56
 Kozieł, Hubert 111
 Kozłowska, Ewa 1
 Krajczyńska, Ilona.
     zob. *Krawczyk-Krajczyńska, Ilona*
 Krawczyk, Hanna.
     zob. *Drzewiecka-Krawczyk, Hanna*
 Krawczyk-Krajczyńska, Ilona 93
 Kruszewski, Zbigniew Paweł 191-2
 Kubacka, Magdalena 16
 Kublik, Andrzej 112
 Kućko, Wojciech 235
 Kusa, Katarzyna 144
 (kw) 121
 Laskowska-Szczur, Wiktoria 149
 (lesz). 68, 207-8, 222-3, 230, 245
 Leszczyński, Zdzisław 88
 Lewandowska, Anna 73, 83, 150, 157, 166-71,
     206
 Lichoń, Konrad 113
 Lipińska, Wiesława 22
 M. 75
 Magierski, Piotr 69
 Malczyk, Dariusz 25
 Matecka, Agnieszka 80
 Matecki, Grzegorz 114
 Marciniak, Aldona 136
 MAT. 172
 Matuszewska, Anna 9
 Mazurska, Wiesława 1
 Michnik, Adam 15
 Mokrowiecki, Marek 224, 227
 Moryc, Jakub 225
 (mw). 203
 Nawacki, Grzegorz 117
 (nkk). 209
 Nowakowski, Andrzej 151
 Nycek, Jan Bolesław 27, 63, 151
 Obajtek, Daniel 116-7
 Olechnowicz, Paweł 118
 Olender, Daniel 35
 Olkowicz, Łukasz 219
 Omachel, Radostaw 119
 Osiński, Wojciech 217
 Pabiniak, Barbara.
     zob. *Konarska-Pabiniak, Barbara*
 Papliński, Andrzej 18
 Pawlak, Stanisław 82
 Pawlaszczyk, Adam 17a
 Pączkowski, Krzysztof 122
 Piętka, Włodzimierz 48, 54, 152, 236-7
 Polak, Elżbieta 97
 Rachowicz, Izabela 199
 rad. 96, 177, 189, 238, 246
 Radwańska-Justyńska, Teresa 213
 Rasak, Damian 219
 Ratnicyn, Krzysztof 137
 (red). 66
 RED 176
 Rigamonti, Magdalena 118
 Rowicka, Lena 185

- Rumiński, Robert 212
 Rzeszotarski, Jan 213
 Samul, Hubert 6
 Saulski, Arkady 126
 Sawicki, Bartłomiej 127-9
 Serafimowicz, Włodzimierz 221
 Seweryniak, Henryk 239
 Skierski, Leszek 52, 78-9
 Słodki, Maciej 190
 Sokołowska, Joanna 5, 58
 Sommer, Marcei 114, 130
 Stachurska, Agnieszka 33, 84, 132, 179, 188
 Stanuszkiewicz, Agnieszka 182
 Stanuszkiewicz, Blanka 153
 Stanuszkiewicz-Cegłowska, Blanka 154, 183
 Stańczak, Michał 155
 Stawiarski, Krzysztof 88
 Szatkowska, Lena. 50, 57, 71, 226, 231, 240-1, 244
 Szatkowski, Tomasz 39
 Szczur, Wiktoria.
   zob. *Laskowska-Szczur, Wiktoria*
 Szczutowska, Ewa 76
 Szymański, Krzysztof 38
 (t) 125, 131
 (t). 247
 Tejchman, Marek 116
 Tomaszewska, Magdalena 78-9
 Typiak-Kowalska, Iwona 1
 Umiński, Michał 143
 Urbanke, Mariusz Andrzej 133
 Világi, Oszkár. 134
 Walczak, Elżbieta.
   zob. *Brzeska-Walczak, Elżbieta.*
 Wanecki, Jarosław 64
 Wereda, Beata. 97
 Werner, Marcin 65
 Wielechowska, Małgorzata 23
 Wiktorowska, Iwona 51, 91
 Wiśniewski, Bartosz 193
 Wiśniewski, Janusz 44
 Wiśniewski, Kamil 136
 Wiśniewski, Michał 41
 Wolff, Karol 137
 Wośko, Maciej. 138
 Woźniak, Hubert 86
 wp. 74
 xwp. 242
 Zakrzewska, Joanna 17
 Zalech, Agnieszka 201
 Zieliński, Przemysław 59
 Zięba, Krzysztof 18
 Ziółkowska, Emilia 197-8
 Zubarewa, Wiktoria 204
 Żuk, Daniela 81

**Powyższy wybór jest częścią Bibliografii Mazowsza Płockiego
 w całości dostępnej online na stronie www.ksiaznicaplocka.pl**

Opracowanie:

Justyna Bziuk, Ewa Kozłowska,
 Wiesława Mazurska, Iwona Typiak-Kowalska

Książnica Płocka im. Władysława Broniewskiego

09-400 Płock, ul. Kościuszki 6
 Tel. (024) 268 00 21 lub (024) 268 00 25
 e-mail: dib@ksiaznicaplocka.pl

Szanowni Czytelnicy i Autorzy „Notatek Płockich”,

jak zapewne Państwo się zorientowaliście od numeru 1/2023 zmienił się format „Notatek Płockich” z dotychczasowego A4 na zmniejszony B5. Jest to niejako drugi etap zmian, jakie pismo przechodzi od czasu objęcia go przez nowego redaktora naczelnego i redakcję w 2018 r. Pierwszą modyfikacją była zamiana przypisów końcowych na przypisy dolne. Zmiana formatu jest podyktowana potrzebą unowocześnienia czasopisma i dostosowania go do obowiązujących standardów. Aktualnie niemal wszystkie periodyki naukowe wydawane są w tym formacie.

Zdajemy sobie sprawę z tego, że dla Czytelników i Autorów przywiązanych do poprzedniego formatu, może się to wydawać zerwaniem z tradycją, bowiem w formacie A4 pismo było wydawane od swego początku w 1956 r. Wydaje się jednak, że dotychczasowy format był coraz bardziej archaiczny i po niemal 70 latach nadszedł czas na korektę. W aktualnie szybko zmieniającej się rzeczywistości „Notatki Płockie” nie mogą stać w miejscu i również muszą nadążać za ogólnymi trendami. Poza tym format B5 ma swoje zalety. Zastosowanie go ułatwi redakcji operowanie nadsyłanymi tekstami, bowiem nie będziemy musieli trzymać się sztywno objętości 72 stron, jak było poprzednio, ale można będzie traktować to bardziej elastycznie, zależnie od ilości i objętości nadesłanych artykułów. W założeniu objętość pisma w nowym formacie ma się zamykać w przedziale 120-140 stron. Zmiana formatu została zaakceptowana przez Zarząd TNP oraz Redakcję czasopisma. Mamy nadzieję, że zostanie to również zaakceptowane przez naszych Czytelników i Autorów.

Grzegorz Gołębiowski
Redaktor naczelny „Notatek Płockich”

LISTA RECENZENTÓW KWARTALNIKA „NOTATKI PŁOCKIE”
W 2022 ROKU

ks. prof. UMK dr hab. Daniel Brzeziński
dr Grzegorz Gołębiowski
dr inż. Piotr Gryszypanowicz
dr Michał Kacprzak
prof. AM dr hab. Andrzej Kansy
dr Barbara Konarska-Pabiniak
dr Agnieszka Krzętowska
prof. AM dr hab. Zofia Kuźniewska
dr Łukasz Włodarski

NASI AUTORZY

TOMASZ KOWALSKI

dr nauk o sztuce, wykładowca na Wydziale Sztuk Pięknych Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu (2018–2021)

JADWIGA LEWANDOWSKA-SWOŁEK

mgr prawa, ukończyła Administrację i Prawo na UMK w Toruniu oraz Historię 50+ na Uniwersytecie Gdańskim, prokurator w stanie spoczynku

EWA SERAFIMOWICZ

mgr administracji, absolwentka Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego, emerytowany pracownik m.in. Wydziału Budownictwa UW, Ośrodka Informatycznego przy UW w Płocku i Woj. Ośrodka Informatyki przy MUW w Warszawie, członek: PZITB, NOT i TNP

WŁODZIMIERZ SERAFIMOWICZ

mgr inż. budownictwa, absolwent Politechniki Warszawskiej, należał do kadry kierowniczej m.in. PBP Petrobudowa, WBP-BBP „System” w Warszawie, Woj. Dyrekcji Dróg Miejskich w Płocku, członek: PZITB, NOT, TNP i TNIPB

MICHAŁ SOKOLNICKI

mgr historii, absolwent Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, emerytowany policjant

Autorki Bibliografii:

Justyna Bziuk, Ewa Kozłowska, Wiesława Mazurska, Iwona Typiak-Kowalska